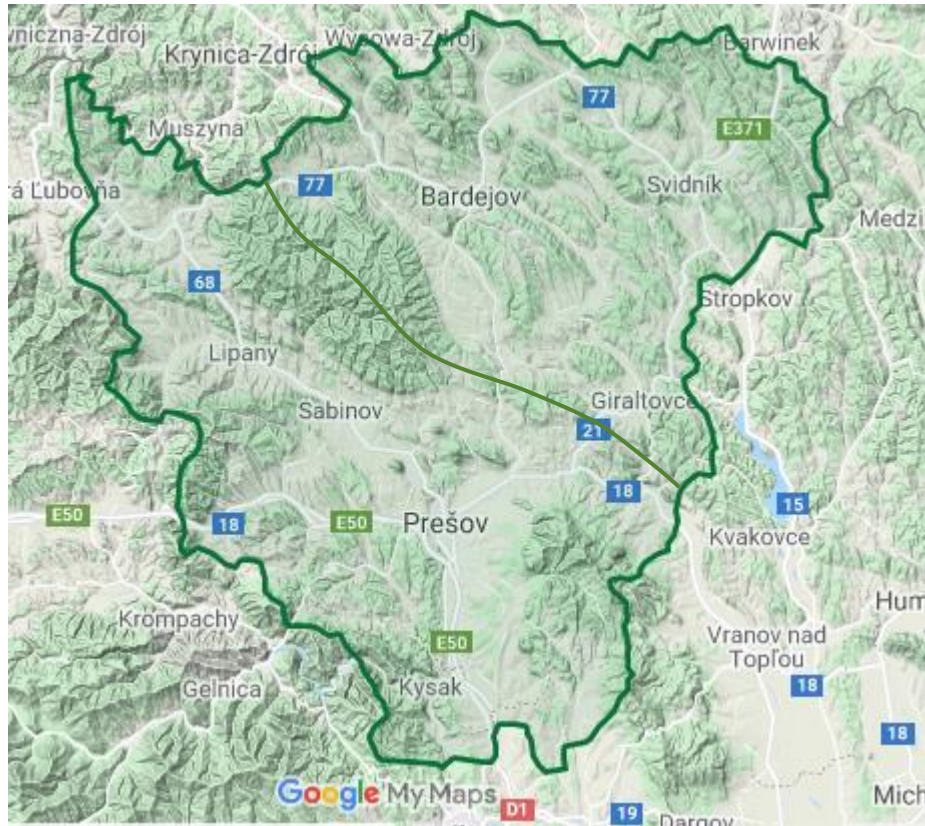

KONCEPCIA ROZVOJA CESTOVNÉHO RUCHU V REGIÓNE DOLNÝ ŠARIŠ (OOCR REGIÓN ŠARIŠ)

v kontexte širších vzťahov medzi prirodzenými destináciami
a vzájomného prepojenia aktivít na území Prešovského samosprávneho kraja

Prešov

2021

Názov: Konceptia rozvoja cestovného ruchu v regióne Dolný Šariš v kontexte širších vzťahov medzi prirodzenými destináciami a vzájomného prepojenia aktivít na území Prešovského samosprávneho kraja

Vedúci projektu: doc. Ing. Peter Gallo, CSc. (*Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita*)

Autorský kolektív: Ing. Anna Šenková, PhD. (*Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita*)

Ing. Kristína Šambronská, PhD. (*Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita*)

RNDr. Jana Mitríková, PhD. (*Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita*)

Mgr. Daniela Matušíková, PhD. (*Katedra turizmu a hotelového manažmentu, Prešovská univerzita*)

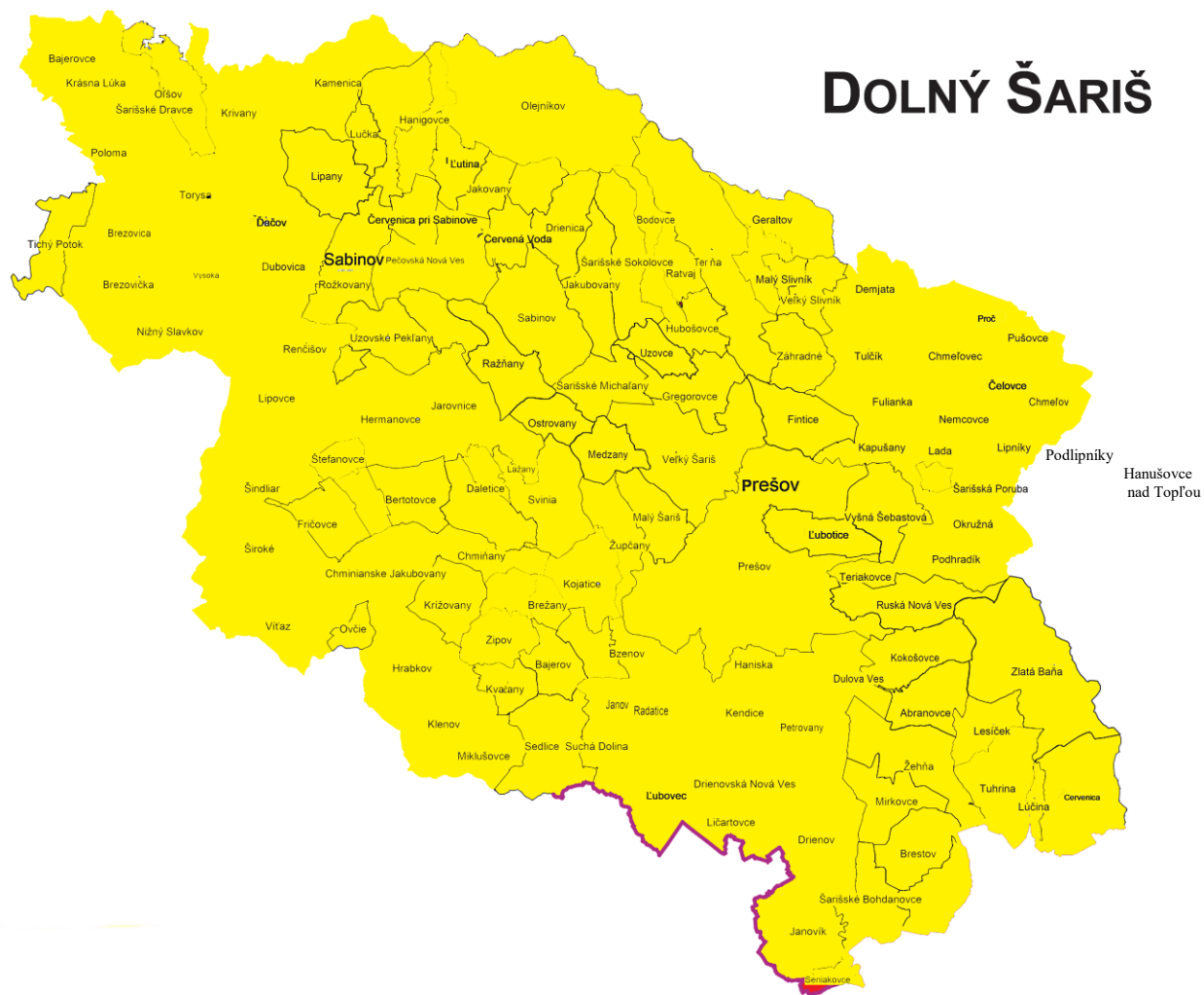
Spracované pre potreby KOČR Severovýchod Slovenska a OOCR Región Šariš.
Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto koncepcie nesú jej autori.

Spracovanie tohto dokumentu bolo financované Ministerstvom dopravy a výstavby SR.

Obsah

Zoznam obrázkov, tabuliek a skratiek.....	6
Manažérske zhrnutie.....	9
1 Analýza a prieskum súčasného stavu cestovného ruchu	14
1.1 Vymedzenie územia	14
1.1.1 Poloha a vymedzenie regiónu Šariš	14
1.1.2 Poloha a vymedzenie okresu Sabinov	18
1.1.3 Poloha a vymedzenie okresu Prešov	20
1.1.4 Poloha a vymedzenie mesta Hanušovce nad Topľou.....	22
1.1.5 Charakteristika jedinečností regiónu Dolný Šariš.....	23
1.2 Manažment územia z pohľadu cestovného ruchu	25
1.2.1 Inštitucionálne zázemie cestovného ruchu.....	25
1.2.2 Charakteristika vybraných organizácií CR	26
1.2.3 Prehľad existujúcich strategických dokumentov cestovného ruchu	38
1.3 Analýza atraktivít územia.....	41
1.3.1 Analýza atraktivít územia - prírodné.....	41
1.3.2 Analýza atraktivít územia – kultúrno-historické atraktivity miest Prešov, Veľký Šariš, Sabinov, Lipany a Hanušovce nad Topľou.....	51
1.3.3 Analýza atraktivít územia – kultúrno-historické atraktivity mimourbánného prostredia.....	67
1.3.4 Analýza atraktivít územia – hrady	80
1.3.5 Analýza atraktivít územia – produkty cestovného ruchu	85
1.3.6 Regionálne produkty	89
1.4 Analýza dostupnosti územia.....	90
1.4.1 Železničná doprava v regióne Dolný Šariš	91
1.4.2 Autobusová doprava a cestná doprava v regióne Dolný Šariš.....	92
1.4.3 Dostupnosť prírodných, historických a kultúrnych jedinečností územia.....	94
1.4.4 Turistické trasy v regióne Dolný Šariš.....	94
1.4.5 Cyklotrasy v regióne Dolný Šariš	96
1.4.6 Lyžiarske trasy v regióne Dolný Šariš	107
1.5 Analýza ubytovacích, stravovacích zariadení a zariadení na trávenie voľnočasových aktivít vo vymedzenom území	108
1.5.1 Analýza ubytovacích zariadení vo vymedzenom území.....	108
1.5.2 Analýza stravovacích zariadení vo vymedzenom území	112

1.5.2	Analýza ekonomického potenciálu spoločností v regióne Dolný Šariš.....	115
1.5.3	Analýza podujatí a zariadení na trávenie voľnočasových aktivít	120
1.6	SWOT analýza potenciálu cestovného ruchu vo vymedzenom území.....	125
1.7	Identifikácia problémov a potrieb a kritické faktory úspešnosti	130
1.7.1	Identifikácia problémov a potrieb regiónu Dolný Šariš.....	130
1.2.3	Pandémia a jej vplyv na cestovných ruch v regióne	134
1.7.3	Kritické faktory úspešnosti	141
2	Koncepcia rozvoja cestovného ruchu na vymedzenom území s dôrazom na oblasť komplexnej ponuky služieb cestovného ruchu a marketingu	143
2.1	Vízia a strategické ciele	143
2.2	Ciele, priority a projekty.....	149
2.2.1	Strategická mapa a strategické ciele	149
2.2.2	Priority, opatrenia a aktivity.....	152
2.2.3	Návrh zamerania akčného plánu pre OOCR Región Šariš	165
3	Akčný plán realizácie stratégie delegovanie úloh k realizácii čiastkových úloh	169
3.1	Návrh opatrení a činností zabezpečujúcich naplnenie strategických cieľov	169
3.2	Aktivity na podpora udržateľného cestovného ruchu.....	171
3.3	Harmonogram aktivít podporujúcich rozvoj CR.....	172
4	Monitorovanie a hodnotenie.....	173
4.1	Návrh personálnej zodpovednosti implementácie stratégie	174
4.2	Návrh finančnej a časovej zodpovednosti implementácie stratégie	175
4.3	Stanovenie nástrojov pre monitoring - merateľné ukazovatele KPI	176
5	Návrhy a odporúčania	178
5.1	Rozvojové impulzy a úlohy	178
5.2	Dotknuté KOOCR, OOCR a ostatné inštitúcie	179
	Záver.....	180
	Použitá literatúra.....	181
	Prílohy	190

Obrázok 1 Komplexný pohľad na obce regiónu Dolný Šariš.
Zdroj: Vlastné spracovanie na základe odbornej dokumentácie

Zoznam obrázkov, tabuliek a skratiek

Zoznam obrázkov

- Obrázok 1.1** Územné členenie Slovenska na župnom princípe
- Obrázok 1.2** Prírodné pomery (geomorfolog. členenie) vs. územné členenie na šestnásť žúp
- Obrázok 1.3** Súčasné rozdelenie regiónu Šariš (na dve oblasti cestovného ruchu)
- Obrázok 1.4** Demografická pyramída
- Obrázok 1.5** Poloha okresu Sabinov v rámci Prešovského samosprávneho kraja
- Obrázok 1.6** Poloha okresu Sabinov v rámci Prešovského samosprávneho kraja
- Obrázok 1.7** Poloha okresu Sabinov v rámci Prešovského samosprávneho kraja
- Obrázok 1.8** Prepojenie OOCR a daností regiónu vo väzbe na CR
- Obrázok 1.9** Vybrané prírodné a kultúrne jedinečnosti regiónu Dolný Šariš
- Obrázok 1.10** Organizácia riadenia CR na Slovensku
- Obrázok 1.11** MAS na východe Slovenska
- Obrázok 1.12** TIC v PSK
- Obrázok 1.13** Produktová línia Cesta soli
- Obrázok 1.14** Produktová línia Cesta chrámov
- Obrázok 1.15** Produktová línia Študentský život
- Obrázok 1.16** Produktová línia Aktívne do okolia
- Obrázok 1.17** Geomorfologické celky na skúmanom území dolného Šariša
- Obrázok 1.18** Chránené územia v Slanských vrchoch a Beskydskom predhorí v blízkosti mesta Hanušovce nad Topľou
- Obrázok 1.19** Poloha CHLÚ Červenica I. v rámci okresov a obcí
- Obrázok 1.20** Šarišský hrad – Vyobrazenie zo 16. storočia
- Obrázok 1.21** Rekonštrukcia Sol'nohradu
- Obrázok 1.22** Kapušiansky hrad
- Obrázok 1.23** Lipovský hrad
- Obrázok 1.24** Rekonštrukcia Obišovského hradu
- Obrázok 1.25** Hrady regiónu Šariš
- Obrázok 1.26** Územná pôsobnosť regionálnych značiek
- Obrázok 1.27** Železničná infraštruktúra východného Slovenska
- Obrázok 1.28** Cestná infraštruktúra regiónu Šariš okres Prešov
- Obrázok 1.29** Cestná infraštruktúra regiónu Šariš okres Sabinov
- Obrázok 1.30** Trasa cyklotrasy Eurovelo 11
- Obrázok 1.31** Cyklotrasy vo vybraných okresoch PSK
- Obrázok 1.32** Mapy singletrackov – okolie Prešova
- Obrázok 1.33** SWOT stratégia
- Obrázok 1.34** TOWS stratégia MAXI-MINI
- Obrázok 1.35** Najväčšie bariéry v cestovnom ruchu na Slovensku
- Obrázok 2.1** Strategická mapa a príčinné súvislosti strategických cieľov
- Obrázok 2.2** Ganttov diagram aktivít pre rozvoj CR pod koordináciou OOCR a KOOCR

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1.1 Základné ukazovatele regiónu Dolný Šariš

Tabuľka 1.2 Výkony ubytovacích zariadení v okrese Prešov v rokoch 2010 - 2019

Tabuľka 1.3 Prehľad návštevnosti okresu Prešov podľa krajiny pôvodu návštevníkov

Tabuľka 1.4 Výkony ubytovacích zariadení v okrese Sabinov v rokoch 2010 - 2019

Tabuľka 1.5 Vývoj ponuky aktívnych prenájmov Airbnb na Slovensku za roky 2019-2020

Tabuľka 1.6 Poradie pohostinských podnikov podľa TripAdvisor (k 1.12.2021)

Tabuľka 1.7 Ekonomické ukazovatele v oblasti hotelové a podobné ubytovanie rok 2020 podľa okresov v regióne Dolný Šariš

Tabuľka 1.8 Ekonomické ukazovatele v oblasti hotelové a podobné ubytovanie rok 2020 podľa podnikateľských subjektov v regióne Dolný Šariš

Tabuľka 1.9 Úspešnosť a bonita v oblasti hotelové a podobné ubytovanie rok 2020 podľa okresov v regióne Dolný Šariš

Tabuľka 1.10 Ekonomické ukazovatele v oblasti reštauračné a stravovacie zariadenia rok 2020 podľa okresov a obcí v regióne Dolný Šariš

Tabuľka 1.11 Úspešnosť a bonita firiem v oblasti reštauračné a stravovacie zariadenia rok 2020 podľa podnikateľských subjektov (s.r.o.) v regióne Dolný Šariš

Tabuľka 1.12 Úspešnosť a bonita firiem v oblasti zábava SK NACE 90-93 rok 2020 podľa okresov v regióne Dolný Šariš

Tabuľka 1.13 Úspešnosť a bonita firiem v oblasti zábava SK NACE 90-93 rok 2020 podľa indexu podnikateľa v regióne Dolný Šariš

Tabuľka 1.14 SWOT analýza

Tabuľka 1.15 Problémy v oblasti cestovného ruchu v čase pandémie

Tabuľka 1.16 Kritické faktory úspešnosti

Tabuľka 2.1 Strategické ciele rozvoja CR v regióne s akcentom na Dolný Šariš

Tabuľka 2.2 Prehľad investičných projektov podporujúcich rozvoj CR

Tabuľka 3.1 Návrh zastúpenia organizácií v manažérskej organizácii

Zoznam skratiek a značiek

AICES	Asociácia informačných centier Slovenska
CA	Cestovná agentúra
CHKO	chránená krajinná oblasť
CR	Cestovný ruch
EÚ	Európska Únia
EVA	Economic Value Aded
KOCR	Krajská organizácia CR
MAS	Miestna akčná skupina
MDaV SR	Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky
MF SR	Ministerstvo financií Slovenskej republiky
m n. m.	meter nad morom
MP SR	Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky
MŽP SR	Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky
NKP	Národná kultúrna pamiatka
NP	Národný park
NRO	Najmenej rozvinuté okresy
OOCR	Oblasťná organizácia cestovného ruchu
ORR	Odbor regionálneho rozvoja
OZ	Občianske združenie
PHR SR	Plán hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja
POH	Program odpadového hospodárstva
PR	Prírodná rezervácia
PRV	Program rozvoja vidieka
PSK	Prešovský samosprávna kraj
s. š.	severná šírka
s. z. š	severnej zemepisnej šírky
TIK	Turistická informačná kancelária
ÚPD	Územný plán mesta
v. d.	východná dĺžka
v. z. d.	východnej zemepisnej dĺžky
ZMOS	Združenie miest a obcí Slovenska

Manažérske zhrnutie

Projekt „*Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v regióne Dolný Šariš v kontexte širších vzťahov medzi prirodzenými destináciami a vzájomného prepojenia aktivít na území Prešovského samosprávneho kraja*“ je manažérskym dokumentom, ktorý v základných črtách formuluje stratégiu rozvoja cestovného ruchu vo vymedzenom území. K tomu, aby bol zabezpečený rast cestovného ruchu v tejto lokalite je nevyhnutné aktualizovať víziu regiónu Šariš, vytvoriť strategický plán jej rozvoja s definovaním strategických cieľov, priorít a projektov, na ktoré je potrebné sa sústrediť, aby sme dosiahli požadovaný efekt. Jedinečných predpokladov v tomto regióne je viacero a možno ich rozdeliť na niekoľko podstatných oblastí, kde možno ciele koordinovať a rozvíjať cestovných ruch. Za parciálne oblasti ako samostatné centrá pre intenzívny cestovný ruch možno považovať mesto Prešov, Sabinov, Veľký Šariš a Lipany spolu s obcou Hanušovce nad Topľou, Drienica a Nižný Slavkov. V rámci týchto obcí je možno špecifikovať ďalšie obce, ako čiastkových prispievateľov k rozvoju cestovného ruchu v regióne. Nemenej dôležitú úlohu tu tvoria aj zakladajúci členovia OOCR a Slovenské technické múzeum Košice, BESNA, s.r.o., ADAMS - Hotel Šomka, s.r.o., MART-SK, s.r.o., RegeGastro, s.r.o., a Slovenské opáľové bane, s.r.o. Taktiež sem možno zaradiť Klaster cestovného ruchu Šariš.

Vzhľadom na to, že ide v prvom rade o destinačný manažment pre región Dolný Šariš, je potrebné upraviť aj organizačné aspekty tohto strategického projektu a podporiť organizačnú jednotku OOCR, ktorá bude daný proces rozvoja cestovného ruchu riadiť komplexne v spolupráci s ďalšími záujmovými skupinami. Cestovný ruch nie je možné rozvíjať bez spolupráce. Je potrebné znížiť vysokú roztrieštenosť organizácií, ktoré sa podieľajú na rozvoji tohto regiónu a navzájom ich zosieťovať a tým vytvoriť sieťovú štruktúru s dominantným postavením OOCR. Drobením regiónu sa celý proces stáva neefektívnym. Jedným z prvých krokov, ktoré je potrebné urobiť, je nevyhnutne zdokonaľiť organizáciu CR v regióne Dolný Šariš a prepojiť ju s ďalšími organizačnými jednotkami pôsobiacimi v regióne Prešovského samosprávneho kraja. OOCR tu môže zohrať úlohu manažérskeho riadiaceho orgánu, ktorý bude jednotne usmerňovať rozvoj CR v danej destinácii a centrálnne ho riadiť a usmerňovať. Následne je možno pristúpiť k naplneniu strategických cieľov, staveniu metrík, akčných plánov a projektov, na ktoré bude potrebné sústrediť prioritne pozornosť. V zmysle týchto záverov bol riešený aj tento projekt, ktorý zahrňuje moderné postupy strategického riadenia sústredené na jeden primárny cieľ, a to je rozvoj regiónu Dolný Šariš v kontexte širších vzťahov s okolím.

V 1. kapitole je urobená analýza jedinečností regiónu Dolný Šariš s dôrazom na okres Prešov, Sabinov a lokalitu Hanušovce nachádzajúcu sa v okrese Vranov nad Topľou. Popísané sú tu vybrané prírodné danosti regiónu, kultúrne pamiatky a možnosti cestovného ruchu v tejto oblasti. V závere kapitoly je spracovaná marketingová a ekonomická analýza regiónu. Nakoľko získavanie údajov bolo problematické a čiastočne ho už obmedzoval aj zákon o ochrane osobných údajov, uvádzame tam najdôležitejšie údaje z oblasti cestovného ruchu, ktoré sa bezprostredne dotýkajú strategických cieľov.

2. kapitola dokumentu sa venuje problematike aktualizácie vízie regiónu, zostavenie strategickej mapy a strategických cieľov, ktoré umožnia rozvoj CR v regióne.

3. kapitola sa zaoberá aktivitami, ktoré je potrebné uskutočniť, aby došlo k naplneniu strategického cieľa. Zároveň je tu navrhnutý systém manažovania regiónu, ktorý by zabezpečoval naplnenie cieľov CR v regióne a komplexne manažoval celý tento proces. Taktiež sa zaoberá investičnými projektmi a návrhmi, ktoré je potrebné realizovať.

4. kapitola je zameraná na monitorovanie a hodnotenie. Je tu uvedený návrh personálnej, finančnej a časovej zodpovednosti za implementáciu stratégie uvedenej v tejto koncepcii. Taktiež je tu uvedený súbor nástrojov pre monitoring vo forme Ganttovho diagramu. Ukazovatele KPIs, ktoré je potrebné kvantifikovať na jednotlivé obdobia sú uvedené v kapitole 2.

V 5. kapitole uvádzame návrhy a odporúčania pre OOCR Regiún Šariš, členské samosprávy organizácie, PSK a KOCR, aby mohli skvalitniť svoju prácu na rozvoji cestovného ruchu v tomto regióne.

Obrázok Prešov – dobová fotografia

Zdroj: https://pis.sk/clanok/8850/historicke_fotografie_a_pohladnice_mesta_presov_ii-.html

Vízia regiónu Dolný Šariš

Víziou regiónu je rozvoj celého regiónu Šariša ako turistickej a kultúrnej destinácie medzinárodného významu, budovanie značky založenej na umení, kultúre, historickom a prírodnom dedičstve. Regiún má potenciál pre taký rozvoj cestovného ruchu, ktorý bude svojou výkonnosťou významnou mierou prispievať k jeho celkovému sociálno-ekonomickému rozvoju. Projekt prioritne sústreďuje pozornosť na oblasť Dolného Šariša ako prirodzenú turistickú destináciu v kontexte širších vzťahov v rámci celého Šariša aj s okresmi, ktoré ho obklopujú.

Zjednodušene si víziu tohto regiónu predstavujeme ako turistickú destináciu s prvkami excelentnosti. K jej naplneniu slúžia predstavy manažérov pôsobiacich v tomto regióne, ktorí sa podieľajú na týchto aktivitách a sústreďujú svoje úsilie pod OOCR Región Šariš a Klaster cestovného ruchu Šariš.

Strategické ciele

Hlavným strategickým cieľom je zvýšiť výkonnosť odvetvia cestovného ruchu v destinácii Šariš prioritne orientovaného na Dolný Šariš a jeho jedinečnosti.

Podporné strategické ciele tvoria:

- šíriť informácie o cestovnom ruchu presne a efektívne so službami prijateľnými pre zákazníkov (účastníkov cestovného ruchu),
- posilniť umenie, kultúru a dedičstvo smerom k posilneniu národnej jednoty založenej na národnej kultúrnej politike,
- posilniť synergiu a spoluprácu medzi aktérmi cestovného ruchu a kultúry tak, aby sa región Šariš v rámci tohto projektu s akcentom na Dolný Šariš stal preferovaným turistickým a kultúrnym cieľom,
- posilniť tie druhy a formy cestovného ruchu, pre ktoré má región vytvorený potenciál,
- podporovať jedinečnosť regiónu v oblasti kultúrneho, historického a prírodného dedičstva ako jedného z dôležitých katalyzátorov rastu,
- rozvíjať vedomostný, kvalifikovaný, tvorivý a inovatívny ľudský kapitál v odvetviach cestovného ruchu a kultúry.

V súlade s úlohami súvisiacimi s rozvojom cestovného ruchu v regióne odporúčame podporovať najmä tieto ciele:

- zvýšenie počtu domácich a zahraničných turistov,
- predĺžiť priemernú dĺžku pobytu návštevníkov na zvýšenie príjmov z cestovného ruchu,
- stimulovať rast domáceho cestovného ruchu.

Za jeden z perspektívnych cieľov do roku 2025 navrhujeme spoločný marketing a prepojenie klastra regiónu Šariš, OOCR a MAS pôsobiacich na tomto území spolu s obcami regiónu Dolný Šariš v širšom kontexte aj celý Šariš, čím sa vytvorí synergický efekt a rozvoj turizmu v regióne Šariš sa stane ešte intenzívnejší.

Na základe uvedených strategických cieľov a na základe strategickej mapy sme kvantifikovali presnejšie strategické ciele pre rozvoj cestovného ruchu v danom regióne a navrhli strategický plán, ktorý slúži na riadenie rozvoja turizmu v danom regióne na základe najmodernejších postupov v tejto oblasti. Ako najdôležitejšiu prioritu pri naplnení vízie navrhujeme centralizovať riadenie pod OOCR s názvom „Región Šariš“, ktorá bude fungovať v 1. etape ako voľné združenie subjektov a osôb, ktoré majú záujem na rozvoji CR v regióne a jeho primárna funkcia bude koordinačná. Navrhujeme, aby sa na spolupráci s OOCR Región Šariš podieľali nasledujúce subjekty a inštitúcie:

- Prešovský samosprávny kraj, Odbor strategického rozvoja, oddelenie regionálneho rozvoja.
- Prešovská univerzita.

- OOCR Horný Zemplín a Horný Šariš, KOCR Severovýchod Slovenska.
- Primátori, starostovia alebo zástupcovia dotknutých obcí okresov Prešov, Sabinov, mesta Hanušovce a dotknutých obcí ostatných okresov patriacich do regiónu Šariš, príp. aj ostatných okolitých okresov.
- Zástupcovia podnikateľských subjektov pôsobiacich v regióne.
- Zástupcovia MAS a ostatných dotknutých skupín.

Ako prioritné odporúčame:

- Na základe spracovanej koncepcie a vízie rozvoja regiónu Dolný Šariš stanovenie strategických KPI (kľúčových ukazovateľov výkonnosti), na základe ktorých bude možnosť monitorovať a merať pokrok rozvoja regiónu v CR a naplnenie vízie.
- Detailnejšie prepracovanie a implementáciu strategického plánu.
- Vytvorenie skupiny subjektov participujúcich a spolupracujúcich na rozvoji regiónu ako sieťovej organizácii s dominantným postavením OOCR.
- Realizovať potrebné investičné projekty, ktoré sú uvedené v projekte a naplňajú strategické ciele (ich zoznam je v tabuľke Investičné projekty) s ich postupnou aktualizáciou.
- Vypracovať marketingový plán s popisom nosných produktov, marketingových cieľov, marketingového rozpočtu, marketingovej komunikácie a marketingovej kontroly pre región Šariš.
- Implementovať navrhnutý strategický plán a začať manažovať naplňovanie stanovených strategických cieľov, riešiť odchýlky a navrhovať riešenia.

Štruktúra dokumentu

Pri spracovaní dokumentu sme postupovali nasledovne:

1. Spracovala sa analýza súčasného stavu CR v regióne dolný Šariš a príľahlých oblastí. Analýza sa zamerala na prehľad potenciálu regiónu. Uvedená je ich charakteristika a to z pohľadu prírodných a kultúrno-historických daností. Vzhľadom na malé časové obdobie riešenia projektu je nevyhnutné v ďalšom období spracovať všetky faktory týkajúce sa návštevnosti vybraných subjektov a túto databázu postupne rozšíriť aj na ďalšie subjekty. V tejto oblasti je nevyhnutné vytvoriť jednotnú databázu pod gesciou navrhutej organizácie OOCR Dolný Šariš, v ktorej sa budú tieto údaje sústreďovať. Získavať ich zo štatistického úradu je problematické, pretože nie sú cieľovo orientované na efektívne spracovanie dát pre potreby riadenia a rozvoja CR, ale len pre potreby samotnej štatistiky, ktorá nenachádza odraz v bežnej praxi podnikateľov a organizácií pracujúcich v odvetví CR.
2. Nezávisle od spracovanej analýzy bola aktualizovaná a znova vypracovaná vízia regiónu v oblasti rozvoja CR.
3. Na základe vízie a dostupných údajov z oblasti CR v riešenom regióne sa stanovili strategické ciele v oblasti rozvoja cestovného ruchu. Navrhli sa základné ukazovatele, ktoré je však nevyhnutné v ďalšej etape konkretizovať a nastaviť projektové obdobie do roku 2026.

4. Po zostavení strategického plánu s využitím metodiky hodnotenia výkonnosti, v tomto prípade rezortu CR v skúmanej lokalite, sa navrhla sieťová organizácia s dominantným postavením OOCR, ktorá bude tento proces usmerňovať a cieľovo riadiť. Tým sa zjednotí úsilie všetkých rozdrobených subjektov jedným smerom, ktorý zvýši výkonnosť regiónu v projektovanej oblasti.
5. Manažérske organizácia OOCR v regióne bude koncepčne usmerňovať, riadiť, monitorovať a kontrolovať efektívnosť rozvoja CR. Bude sledovať odchýlky od požadovaného stavu a navrhovať riešenia tak, aby došlo k naplneniu stanovenej vízie. Keďže v tejto oblasti existuje celý rad viac menej jednoúčelových a rozdrobených projektov bez podpory spoločného cieľa, bude taktiež zabezpečovať koordináciu tohto procesu a napomáhať k získavaniu finančných prostriedkov na ich rozvoj. Súčasťou ich práce bude aj vypracovanie nových manažérskych dokumentov, nakoľko bez nich nie je možné efektívne zabezpečovať rozvoj CR v danom regióne. Ide najmä o dokumenty:
 - SWOT v prepojení na projekty a priority.
 - Kritické faktory úspešnosti a postavenie destinácie voči konkurencii – hľadanie úzkych miest a ich riešenia.
 - Monitorovanie výkonností jednotlivých subjektov pôsobiacich v danom regióne v oblasti CR. Súčtom ich výsledkov dostaneme výkonnosť regiónu, ako hlavný strategický cieľ. Z pohľadu rozvoja je to množstvo peňazí, ktoré je v danom regióne (cash flow) v závislosti od počtu návštevníkov danej lokality. Nie je to možné stanoviť vyčerpávajúcim spôsobom, ale je možné monitorovať obchodné spoločnosti a ich zisk a tržby a investičné prostriedky vložené do regiónu a následne vypočítať výkonnosť v CR. Práve toto by bola aj jedna z úloh manažmentu pre riadenie rozvoja CR pod gesciou OOCR v spolupráci s PSK.
6. Monitorovanie a vyhodnocovanie plnenie strategických cieľov a navrhovanie smerov ďalšieho rozvoja.
7. Vytvorenie zásobníka investičných projektov podporujúcich naplnenie víziu rozvoja CR a plnenia strategických cieľov regiónu v oblasti CR.
8. Sledovanie a zlepšovanie procesov v oblasti CR v danej lokalite. Monitorovanie súčasného stavu a navrhovaní zlepšení.
9. Vzdelávanie manažérov pôsobiacich v oblasti CR s prihliadnutím na praktické potreby a problematiku riadenia CR v regióne.

1 Analýza a prieskum súčasného stavu cestovného ruchu

(audit potenciálu a zdrojov územia z pohľadu cestovného ruchu)

Analýza je spracovaná vo vzťahu k vybraným jedinečnostiam vytipovaných v rámci okresov Prešov, Sabinov a okolie mesta Hanušovce nad Topľou. Pre vybrané jedinečnosti sme sa v analýze rozhodli preto, aby sme sa sústredili na podstatné veci súvisiace s rozvojom CR. Súčasťou analýzy sú aj tabuľky, v ktorých sú uvedené danosti regiónu a predpoklady pre ich využitie v oblasti rozvoja CR. Za prirodzené centrum destinačného manažmentu v tomto regióne sme zvolili mesto Prešov, ktoré má najväčšie predpoklady pre rozvoj najmä pobytového cestovného ruchu a môže centrálne podporiť jeho rozvoj v celom regióne Horného aj Dolného Šariša ako aj priľahlých regiónoch.

1.1 Vymedzenie územia

1.1.1 Poloha a vymedzenie regiónu Šariš

Šariš je jedným z historických regiónov Slovenska, ktorý leží v severnej polovici východnej časti Slovenska. Za historický región Šariša možno považovať územie administratívnej jednotky – Šarišskej stolice, resp. neskôr župy, ktorá bola vyčlenená v rámci územno-správneho členenia dnešného Slovenska od približne prvej polovice 13. storočia do roku 1922. Vonkajšie hranice Šariša sa za približne 700 rokov zásadne nemenili.

Rozdelenie územia na komitáty, neskôr stolice a župy rešpektovalo prirodzené členenie krajiny na prirodzené regióny, teda sociálne, kultúrne a ekonomické väzby jeho obyvateľov. Prirodzený región je charakterizovaný kultúrno-sociálnymi prvkami (historickým vývojom lokálnych spoločenstiev) i geografickými prvkami (nadmorská výška, klimatické pomery, geologické pomery a s tým súvisiaci úrodnosť pôdy). Pre prirodzený región sú charakteristické silné vnútorné ekonomické, sociálne a kultúrne väzby; existencia jedného či viacerých centier a spádových území (tie sú vymedzené predovšetkým mierou dochádzky do zamestnania, ale obyčajne sa pre komplexnejšie vymedzenie prirodzených regiónov pracuje i s mierou dochádzky za službami). Prirodzený región sa od administratívneho odlišuje tým, že administratívny je účelovo vymedzená oblasť pre systém riadenia verejnej správy, ktorá sa ale často líši od prirodzených socio-geografických regiónov.

V priebehu 20. storočia na území Slovenska prebehlo až desať reforiem územného členenia a správneho usporiadania krajiny. Boli pri nich porušené regionalizačné kritériá a neboli rešpektované dlhodobo sa formujúce prirodzené regióny. Ako posledné členenie, ktoré rešpektovalo historický vývoj Slovenska a jeho regiónov, možno preto označiť župné usporiadanie z obdobia rokov 1867-1922.

Mapa č. 1: Územné členenie Slovenska na župnom princípe (1867-1922)

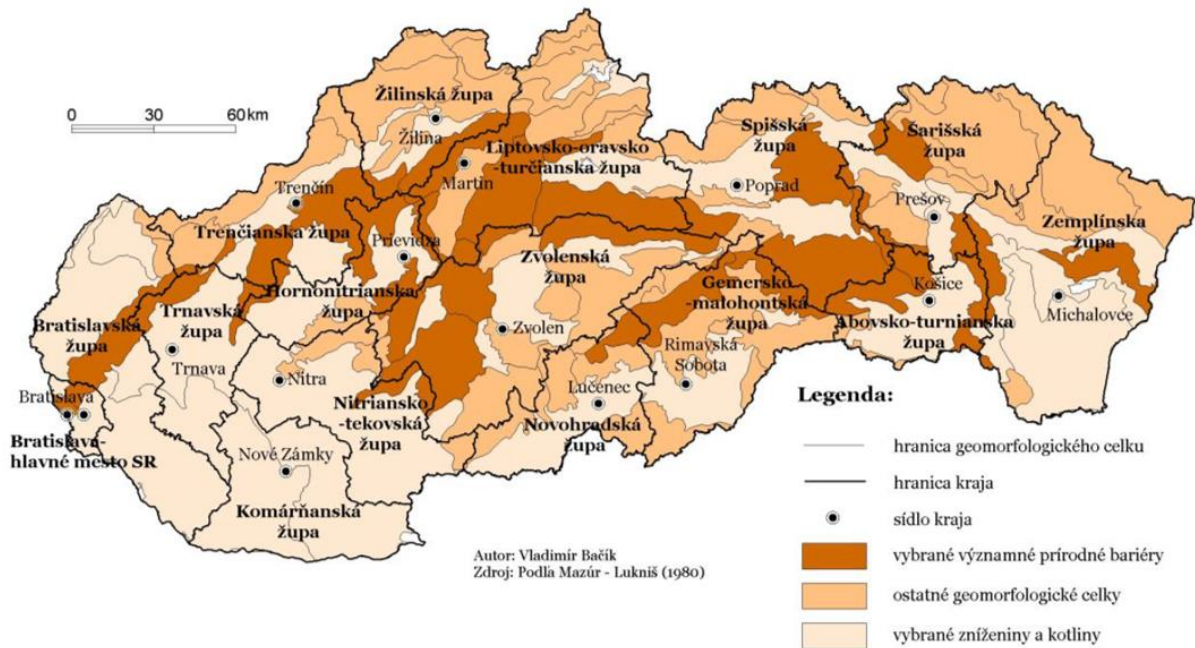

Obrázok 1.1 Územné členenie Slovenska na župnom princípe

Zdroj: <http://webgis.biomonitring.sk/>

Súčasnú územiu Šariša z pohľadu aktuálne platného administratívneho členenia zaberá centrálnu časť Prešovského kraja, jeho jadro tvorí územie dnešných okresov Prešov, Sabinov, Bardejov, Svidník, Stropkov, ktoré môžeme označiť ako tzv. šarišské okresy. Hranice historického regiónu Šariša a záujmového územia „súčasného regiónu Šariša“, t. j. vonkajšie hranice šarišských okresov nie sú podľa Popjakovej (2001) absolútne identické. Neprekrývajú sa takmer v celej dĺžke východnej, južnej a severozápadnej časti hraníc. K historickému územiu Šariša patrila na severozápade východná časť dnešného okresu Stará Ľubovňa (22 obcí) a východný cíp okresu Kežmarok (bývalá obec Blažov), na juhu najsevernejšia časť dnešných okresov Košice-okolie (20 obcí) a Košice-mesto (mestská časť Kavečany) a na východe severozápadný výbežok vranovského okresu (15 obcí). Na druhej strane k Šarišu nepatrila výrazná časť dnešného okresu Stropkov. Historický región Šariš z roku 1922 mal rozlohu 3657,27 km². V roku 1900 zahŕňal 379 obcí. Susedil na západe so Spišskou, na juhu s Abovsko-turnianskou a na východe so Zemplínskou župou, na severe s Poľskom. Najsevernejšou bola obec Becherov, najjužnejšou Budimír, najzápadnejšou Blažov a najvýchodnejšou časť dnešnej obce Vladiča – Suchá. Záujmové územie dnešných šarišských okresov má rozlohu 3293,80 km², čo je viac ako tretina územia Prešovského kraja. Severná hranica regiónu je štátnou hranicou s Poľskou republikou, západnú tvorí hranica s okresmi Prešovského kraja – Stará Ľubovňa, Kežmarok, Levoča. Na juhozápade a juhu susedí región s okresmi Košického kraja. Východnú hranicu tvorí opäť hranica s okresmi Prešovského kraja – Medzilaborce, Humenné a Vranov nad Topľou. Najsevernejší bod regiónu leží v katastrálnom území obce Becherov (okres Bardejov), najjužnejší v katastrálnom území obce Seniakovce (Prešov), najzápadnejší Tichý Potok (Prešov) a najvýchodnejší Miková (Svidník).

Mapa č 2 : Prírodné pomery (geomorfologické členenie) vs. územné členenie na šestnásť žúp

Obrázok 1.2 Prírodné pomery (geomorfologické členenie) vs. územné členenie na šestnásť žúp

Zdroj: <http://webgis.biomonitring.sk/>

Župné usporiadanie na rozdiel od súčasného členenia krajiny rešpektuje i existenciu mnohých prírodných bariér, nie je to však prekvapujúce. Súvisí to s tým, že župy nadväzujú na predošlé členenia krajiny (komitáty – stolice – župy), ktoré sa vyvinuli pred stáročiami tak, že rešpektovali mnohé prírodné bariéry ako prirodzené hranice regiónov. Župné hranice prebiehajú často prirodzene chrbtami pohorí, ktoré jednotlivé regióny oddeľujú neraz tak, že jedinými prepojeniami sú komunikačné línie vedené úzkymi sedlami. Rešpektujú sa prirodzené hranice medzi Spišom a Šarišom (Branisko, Levočské vrchy), Abovom a Zemplínom (Slanské vrchy), Spišom a Abovom (Volovské vrchy) a mnohé ďalšie na zvyšnom území Slovenska (mapa 2).

Región Šariš má vo svojom historickom kontexte presah cez hranice Prešovského samosprávneho kraja. Do Horného Šariša patria: okres Bardejov, okres Svidník, časť okresu Stropkov a časť okresu Stará Ľubovňa. Do Dolného Šariša patria: okresy Prešov a Sabinov, časť okresu Gelnica, časť okresu Kežmarok, časť okresu Košice – okolie a časť okresu Vranov nad Topľou (mapa 3).

Mapa č. 3 Súčasnú rozdelenie regiónu Šariš (na dve oblasti cestovného ruchu)

autor: Šimková (2017)

Obrázok 1.3 Súčasnú rozdelenie regiónu Šariš (na dve oblasti cestovného ruchu)

Zdroj: [tp://webgis.biomonitring.sk/](http://webgis.biomonitring.sk/)

Šariš ako región cestovného ruchu sa delí na dve oblasti: región Horný Šariš s centrom v meste Bardejov (OOCR Šariš – Bardejov) a región Dolný Šariš s centrom v meste Prešov (OOCR Región Šariš). OOCR Región Šariš, ako destinácia cestovného ruchu sa nachádza na území vymedzenom okresmi Prešov a Sabinov. OOCR Región Šariš by sa však v budúcnosti rada rozšírila o územie zodpovedajúce regiónu Šariš s tým, že už v roku 2017 nadviazala spoluprácu s OOCR Šariš – Bardejov.

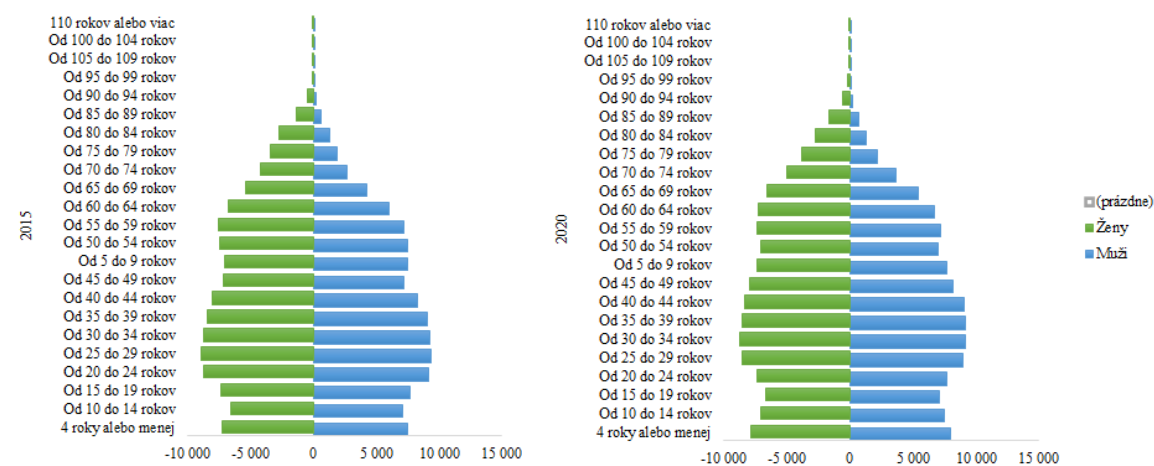
Dolný Šariš je v geografickom ponímaní totožný s administratívnymi regiónmi, teda okresmi Prešov a Sabinov. Na severovýchode hraničí s okresmi Bardejov a Svidník, ktoré patria do horného Šariša, na východe s okresom Vranov nad Topľou, ktorý je súčasťou horného Zemplína, a na juhu s okresom Košice-okolie. Západnú a severnú hranicu obklopujú okresy spišského regiónu Gelnica, Spišská Nová Ves, Levoča, Kežmarok a Stará Ľubovňa. V súčasnom územno-správnom členení Slovenska sú okresy Prešov a Sabinov súčasťou Prešovského kraja.

Horný Šariš je v geografickom ponímaní totožný s okresmi Bardejov, Svidník a Stropkov. Čiastočne doň zasahuje východná časť okresu Stará Ľubovňa. Na severe hraničí s Poľskom a na východe a juhovýchode s okresmi Medzilaborce, Humenné a Vranov nad Topľou, ktoré patria do horného Zemplína. Smerom na juh a západ pokračuje hranica horného Šariša pozdĺž dolnošarišských okresov Prešov a Sabinov.

Tabuľka 1.1 Základné ukazovatele regiónu Dolný Šariš

Rok	2015	2016	2017	2018	2019	2020
počet obyvateľov	230 747	231 877	233 151	234 281	235 416	236 840
Okres Prešov	171 778	172 536	173 457	174 286	175 038	176 181
Okres Sabinov	58 969	59 341	59 694	59 995	60 378	60 659
Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie PO	10 422	8 775	5 656	4 904	4 796	7 304
Disponibilný počet uchádzačov o zamestnanie SB	5 060	4 579	3 317	2 965	2 706	4 270
miera nezamestnanosti Prešov	12,54	10,54	6,74	5,84	5,60	8,69
miera nezamestnanosti Sabinov	18,69	16,98	12,20	11,07	10,00	10,01

Zdroj: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/pr3108rr/v_pr3108rr_00_00_00_sk

Obrázok 1.4 Demografická pyramída

Zdroj: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7007rr/v_om7007rr_00_00_00_sk

Ako vidíme z demografickej krivky veková hranica sa posúva smerom nahor a to podnecuje snahu rozvíjať tento región intenzívne a efektívne tak, aby sa stal zaujímavým aj pre mladých ľudí aby postupne neodchádzali z regiónu. To bude ale len vtedy, keď región sa v oblasti CR stane modernou, inovatívnou a prítiažlivou destináciou pre rozvoj CR, keď bude dostatok zaujímavej a prítiažlivej práce patrične ohodnotenej.

1.1.2 Poloha a vymedzenie okresu Sabinov

Okres Sabinov sa konštituoval na základe zákona o územnom a správnom členení Slovenskej republiky z roku 1996, ktorého prijatím vzniklo 79 okresov a 8 krajov. Okres Sabinov leží na území Prešovského samosprávneho kraja; má rozlohu 545,45 km² a môžeme ho tak zaradiť medzi menšie okresy Slovenska. Žije tu 61 072 obyvateľov (k 31.12.2020) a priemerná hustota zaľudnenia je 112 obyvateľov na 1 km². V okrese Sabinov sa nachádza 43 obcí, z toho dve majú štatút mesta (Sabinov a Lipany). Je obklopený okresmi: Bardejov, Prešov, Levoča, Kežmarok a Stará Ľubovňa.

Najvyšší bod územia je na území pohoria Čergov vo výške 1128 m n. m.; najnižší bod je na katastrálnom území obce Daletice vo výške 185 m n. m. Administratívnym centrom je mesto Sabinov, vzdialený od Prešova 21 km.

Obrázok 1.5 Poloha okresu Sabinov v rámci Prešovského samosprávneho kraja

Zdroj: [https://sk.wikipedia.org/wiki/Sabinov_\(okres\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Sabinov_(okres))

Geomorfologické a geologické pomery

Územie okresu Sabinov sa z geomorfologického členenia rozprestiera v Alpsko-himalájskej sústave, podsústave Karpaty, provincie Západné Karpaty, subprovincie Vonkajšie Západné Karpaty, oblasti Východné Beskydy a Podhôrno-magurská oblasť. Prevažnú časť územia okresu Sabinov zaberá erózne-tektonická depresia - Spišsko-Šarišské medzihorie, ktoré je obklopená pohoriami. Tvoria ho paleogénne horniny vnútrokarpatského flyšu pieskopcov, slieňovcov a ílovcov s ostrovčekmi bazálnych zlepcov a z hornín bradlového pásma vystupujú druhohorné vápence.

Klimatické a hydrologické pomery

Priemerné teploty vzduchu v skúmanom okrese sa pohybujú v rozmedzí od 5 °C do 7 °C. Leto tu dosahuje vrchol v mesiaci júl (65%), raz za štyri roky v mesiaci august (23%) a zriedka v júni (12%). Zima najčastejšie vrcholí v januári (63%), raz za päť rokov v mesiaci február (21%), zriedka v mesiaci december (14%). Priemerné januárové teploty sú od -4 °C do -6 °C; júlové od 14 °C do 17 °C.

Územie okresu patrí do úmoria Čierneho mora; rozprestiera sa v doline rieky Torysa, medzi Levočskými vrchmi a pohorím Čergov. Rieka Torysa je akousi osou okresu v dĺžke 129 km, čím sa zaradzuje na 12 miesto medzi rieky Slovenska podľa dĺžky. Rieka Torysa patrí do povodia rieky Hornád, na území okresu do nej pritekajú Malá Svinka, ktorá je menším prítokom rieky Svinka.

Flóra a fauna v okrese Sabinov

Z hľadiska začlenenia fauny, územie okresu Sabinov patrí do oblasti Západokarpatskej flóry (Carpaticum occidentale), obvodu východobeskydskej flóry okresu Východné Beskydy. Najrozšírenejším rastlinným spoločenstvom vyskytujúcim sa na území okresu Sabinov sú karpatské bukové lesy, s najväčším zastúpením buka lesného (*Fagus silvatica*). Prevažujú bučiny, no vyskytuje sa tu aj prímes hraba obyčajného (*Carpinus betulus*), brezy bradavičnatej

(*Betula pendula*) a v podraze lieska obyčajná (*Coryllus avellana*). Vo vyšších polohách sa vyskytuje javor horský a javor mliečny (*Acer pseudoplatanus*, *Acer platanoides*). Z ihličnanov jedľa biela (*Abies alba*), borovica sosna (*Pinus silvestris*) a nepôvodný smrek obyčajný (*Picea excelsa*).

Podľa zoogeografického členenia Slovenska patrí územie okresu Sabinov do provincie Karpaty, oblasti Západné Karpaty, Vonkajšieho obvodu, Beskydského okrsku a Východného podokrsku. Je tu zaznamenaný výskyt dvanástich druhov obojživelníkov, dvadsiatich druhov rýb, osem druhov plazov, šesťdesiat druhov cicavcov a vyše stodvadsať druhov vtákov. Z tejto najpočetnejšej skupiny sú najznámejšie a zároveň sú ohrozenými druhmi vtákov tieto: haja červená (*Milvus milvus*), myšiak hôrny (*Buteo buteo*), orol kriľavý (*Aguila pamarina*), bocian biely (*Cicania cicania*), bocian čierny (*Cicania nigra*). Občas sa vyskytne aj orol skalný (*Aguila chrysaetos*), či výr skalný (*Bubo bubo*). Z chránených druhov cicavcov tu žije vlk dravý (*Canis lupus*), rys ostrovis (*Lynx lynx*), mačka divá (*Felis silvestris*) a vyskytne sa tu aj medveď hnedý (*Ursus arctos*).

Ochrana územia

Na území okresu Sabinov sa nenachádzajú žiadne veľkoplošné chránené územia (národné parky a chránené krajinné územia), no vyskytujú sa tu maloplošné chránené územia, ktoré budeme podrobne charakterizovať v časti: 3a. Analýza atraktivít územia – prírodné.

1.1.3 Poloha a vymedzenie okresu Prešov

Okres Prešov leží na území Prešovského samosprávneho kraja; má rozlohu 933,68 km², žije tu 176 781 obyvateľov (k 31.12.2020) a priemerná hustota zaľudnenia je 189 obyvateľov na 1 km². V okrese Prešov sa nachádza 91 obcí, z toho dve majú štatút mesta (Prešov a Veľký Šariš). Je obklopený okresmi Prešovského kraja: Levoča, Sabinov, Bardejov, Svidník a Vranov nad Topľou a okresmi Košického kraja: Gelnica, Spišská Nová Ves a Košice-okolie.

Najvyšší bod územia je na území pohoria Branisko vo výške 1171 m n. m.; najnižší bod je pri výtoku Torysy v katastrálnom území obce Bretejovce výške 200 m n. m. Administratívnym centrom je mesto Prešov, vzdialený od Sabinova 21 km.

Obrázok 1.6 Poloha okresu Sabinov v rámci Prešovského samosprávneho kraja

Zdroj: [https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ov_\(okres\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ov_(okres))

Geomorfologické a geologické pomery

Územie okresu Prešov sa z geomorfologického členenia rozprestiera v Alpsko-himalájskej sústave, podsústave Karpaty, provincie Západné Karpaty a Východné Karpaty, subprovincie Vonkajšie Západné Karpaty a Vnútorne Západné Karpaty, oblasti Východné Beskydy a Podhôrno-magurská oblasť; Nízke Beskydy; Lučenecko-košická zníženina a Matransko-slanská oblasť a malou rozlohou v juhozápadnej časti okresu aj Slovenské rudohorie a Fatransko-tatranská oblasť. Geologické pomery okresu sú veľmi pestré. Prevažnú časť územia okresu Prešov zaberá Šarišská vrchovina, Spišsko-šarišské medzihorie, Bachureň, Čergov, Ondavská vrchovina – tvoria ju paleogénne pieskovce, ílovce a slieňovce. Čierna hora a Branisko sú tvorené prvohornými a staršími kryštalicými bridlicami, okraje z druhohorných vápencov, bridlíc a kremencov. V Slanských vrchoch vystupujú neogénne andezity a ich pyroklastiká. Košická kotlina je vyplnená štrkami a pieskami, ako aj pieskovicami. Nachádzajú sa tu známe ložiská soli.

Klimatické a hydrologické pomery

Priemerné teploty vzduchu v skúmanom okrese sú 8,6 °C. Leto tu dosahuje vrchol v mesiaci júl. Priemerná júlová teplota je 17,6 °C. Zima najčastejšie vrcholí v januári. Priemerná januárová teplota je -3,9 °C.

Územie okresu patrí do úmoria Čierneho mora; rozprestiera sa v doline rieky Torysa, ktorá je najvýznamnejšou riekou okresu. Odvodňuje povodie veľké 1349 km², v dĺžke 129 km. V Prešove priberá svoj najvýznamnejší prítok Sekčov a tečie Košickou kotlinou na juh; pri obci Nižná Hutka vteká ľavostranne do Hornádu.

Flóra a fauna v okrese Prešov

Z hľadiska začlenenia fauny, územie okresu Prešov patrí do oblasti Západokarpatskej flóry (Carpaticum occidentale), obvodu východobeskydskej flóry okresu Východné Beskydy. Najrozšírenejším rastlinným spoločenstvom vyskytujúcim sa na území okresu Prešov sú karpatské bukové lesy, s najväčším zastúpením buka lesného (*Fagus silvatica*). Prevažujú bučiny, no vyskytuje sa tu aj prímes hraba obyčajného (*Carpinus betulus*), brezy bradavičnatej (*Betula pendula*) a v podrade lieska obyčajná (*Coryllus avellana*). Z ihličnanov tvorí prímes bučín jedľa biela (*Abies alba*), vytvárajúc tak spoločenstvá jebľobučín (napr. v pohorí Čergov); vyskytuje sa tu aj borovica sosna (*Pinus silvestris*). Pôvodné biotopy lesných spoločenstiev boli v Košickej kotline, v Spišsko-šarišskom medzihorí a v okrajových častiach Šarišskej vrchoviny transformované na biotopy polí, lúk, pasienkov, poľných hôrok a okrajov lesa.

Podľa zoogeografického členenia Slovenska patrí územie západnej časti okresu Prešov do provincie Karpaty, oblasti Západné Karpaty, Vonkajšieho obvodu, Beskydského okrsku a Východného podokrsku. Východná časť okresu patrí do oblasti Východné Karpaty, obvodu prechodného, okrsku nízkobeskydského a slanského a južná časť okresu do provincie vnútrokarpatské zníženy, oblasti panónskej, obvodu juhoslovenského, okrsku košického. K druhovým špecifikám, ktorých pôvod je vo Východných Karpatoch patrí sova dlhochvostá (*Strix uralensis*), krkavec čierny (*Corvus corax*). Medzi najznámejšie druhy vtákov patria tieto: myšiak hôrny (*Buteo buteo*), jastrab lesný (*Accipiter gentilis*), orol kriľavý (*Aquila pamarina*), orol skalný (*Aquila chrysaetos*), bocian biely (*Cicania cicania*), bocian čierny

(*Cicania nigra*). Z chránených druhov cicavcov tu žije vlk dravý (*Canis lupus*), rys ostrovis (*Lynx lynx*), a medveď hnedý (*Ursus arctos*) a i.

Ochrana územia

Na území okresu Prešov sa nenachádzajú žiadne veľkoplošné chránené územia (národné parky a chránené krajinné územia), no vyskytujú sa tu maloplošné chránené územia, ktoré budeme podrobne charakterizovať v časti: 3a. Analýza atraktivít územia – prírodné.

1.1.4 Poloha a vymedzenie mesta Hanušovce nad Topľou

Mesto Hanušovce nad Topľou sa nachádza v Prešovskom kraji, v okrese Vranov Nad Topľou. (sú druhým mestom vranovského okresu). Štatút mesta bol Hanušovciam priznaný v roku 1969. Historicky podľa administratívno-správneho členenia patrili Hanušovce vždy k Šarišu. Stred mesta sa nachádza v nadmorskej výške 190 m n. m. a najvyšším bodom v chotári je lokalita pod Stavencom na úpätí Slánskych vrchov 455 m n. m. Prešov leží 22 km západne, Vranov nad Topľou 23 km juhovýchodne a Giraltovce 12 km severne.

Obrázok 1.7 Poloha okresu Sabinov v rámci Prešovského samosprávneho kraja

Zdroj: [https://sk.wikipedia.org/wiki/Vranov_nad_Top%C4%BEou_\(okres\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Vranov_nad_Top%C4%BEou_(okres))

Geomorfologické a geologické pomery

Podľa geomorfologického členenia SR je územie okresu Vranov nad Topľou súčasťou alpskohimalájskej sústavy, podsústavy Karpaty s provinciami Západné Karpaty a Východné Karpaty a podsústavy Panónska panva s provinciou Východopanónska panva. Východoslovenská nížina predstavuje intenzívne poklesávajúcu panvu vyplnenú neogénnymi a z časti i kvartérnymi sedimentmi. Z geomorfologického hľadiska je územie mesta Hanušovce nad Topľou súčasťou Beskydského predhoria, jeho časti – Hanušovskej pahorkatiny. Okrajovo sem zasahujú Slánske vrchy, ktoré sa tiahnu na juhozápad od mesta.

Na geologickej stavbe sa najväčšmi podieľajú flyšové paleogénne a kriedové súvrstvia pieskencov ílovcov, slieňencov a zlepcov a neogénne vulkanity zastúpené Slánskymi vrchmi. Obdobie neogénu značne poznamenala vulkanická činnosť. Čo sa týka horninového zloženia okolia mesta, väčšie rozšírenie majú už andezity a ich tufy prvej andezitovej fázy (andezity amfibolovo-pyroxenické). Vyskytujú sa v severnej časti pohoria. Tvoria zväčša tvarom nápadné homolovitité formy (kopec Oblík, Vrátna, Sobraná).

Klimatické a hydrologické pomery

Priemerná ročná teplota sa pohybuje v rozpätí 9 až 10 °C. . Priemerné teploty na Zemplíne sú v januári -1 až -4 °C na nížine a -5 až -7 °C na najvyšších vrcholoch, priemerná teplota v júli sa pohybuje v rozmedzí 18,8 až 20,5 °C, na nížine a 12 až 16 °C na najvyšších vrcholoch.

Topľa patrí spolu s Ondavou, Latoricou, Uhom do povodia Bodrogu a Hornádu. Rozloha celého povodia Tople je 1496 km², rozloha skúmanej časti po profil Hanušovce nad Topľou je 1050 km², čo predstavuje viac ako dve tretiny z celkového povodia Tople. Riečna sieť Tople vytvára na ústí výraznú asymetrickú textúru, keď väčšina prítokov ústi sprava. Zľava ústi do Tople iba Voľanský potok a niekoľko malých prítokov medzi Hanušovcami a Vranovom z ktorých najväčší je Mernický potok. Z pravej strany do nej ústia menšie toky prameniace v Slánskych vrchoch ako Hermanovský potok, Slaný potok, Zámutovský potok, Lomnica, Olšava. Od Komárova vytvára Topľa viaceré meandre, od Hanušoviec nad Topľou sa zväčšuje jej šírka na 30 – 40 m.

Flóra a fauna v meste Hanušovce nad Topľou

Územie okresu patrí z hľadiska fyto geografického členenia SR do oblasti západokarpatskej flóry, obvodu predkarpatskej flóry a do oblasti panónskej flóry. Územie je po floristickej stránke pestré a zaujímavé. vyznačuje sa zastúpením rôznych typov rastlinných spoločenstiev s vysokou diverziou. Táto pestrosť je podmienená geografickou polohou dvoch floristicky odlišných oblastí i rozdielnou geologickou stavbou Slánskych vrchov, Nízkych Beskýd a Východoslovenskej nížiny.

Na zloženie fauny územia vplýva niekoľko dôležitých faktorov. Sú to predovšetkým geograficko-klimatické podmienky, ktoré sa tu veľmi pozoruhodne podieľajú na formovaní špecifických zoocenóz. Oblúk pohorí, ktorý sa tu nachádza v pásme rozhrania Východných a Západných Karpát obsahuje v sebe prvky fauny východokarpatskej ako aj západokarpatskej. Z hľadiska faunistického majú veľký význam tiež rieky Topľa a Ondava, ktoré slúžia ako migračné cesty vtáctvu, ale aj iných prvkov fauny. Osobitne treba zdôrazniť vodnú nádrž Domaša, ktorá slúži vtáctvu ako oddychová lokalita na jarnom a jesennom ťahu.

Ochrana územia

Na území mesta Hanušovce nad Topľou sa nenachádzajú žiadne veľkoplošné chránené územia (národné parky a chránené krajinné územia), ani sa tu nevyskytujú maloplošné chránené územia. V blízkosti Hanušoviec nad Topľou však leží niekoľko významných maloplošných chránených území – NPR Oblík, PR Hermanovské skalky, NPR Šimonka, PP Zárez Stravného potoka, PR Hlinianska jelšina, CHA Medzianske skalky, CHA Radvanovské skalky. Tie budeme podrobne charakterizovať v časti: 3a. Analýza atraktivít územia – prírodné.

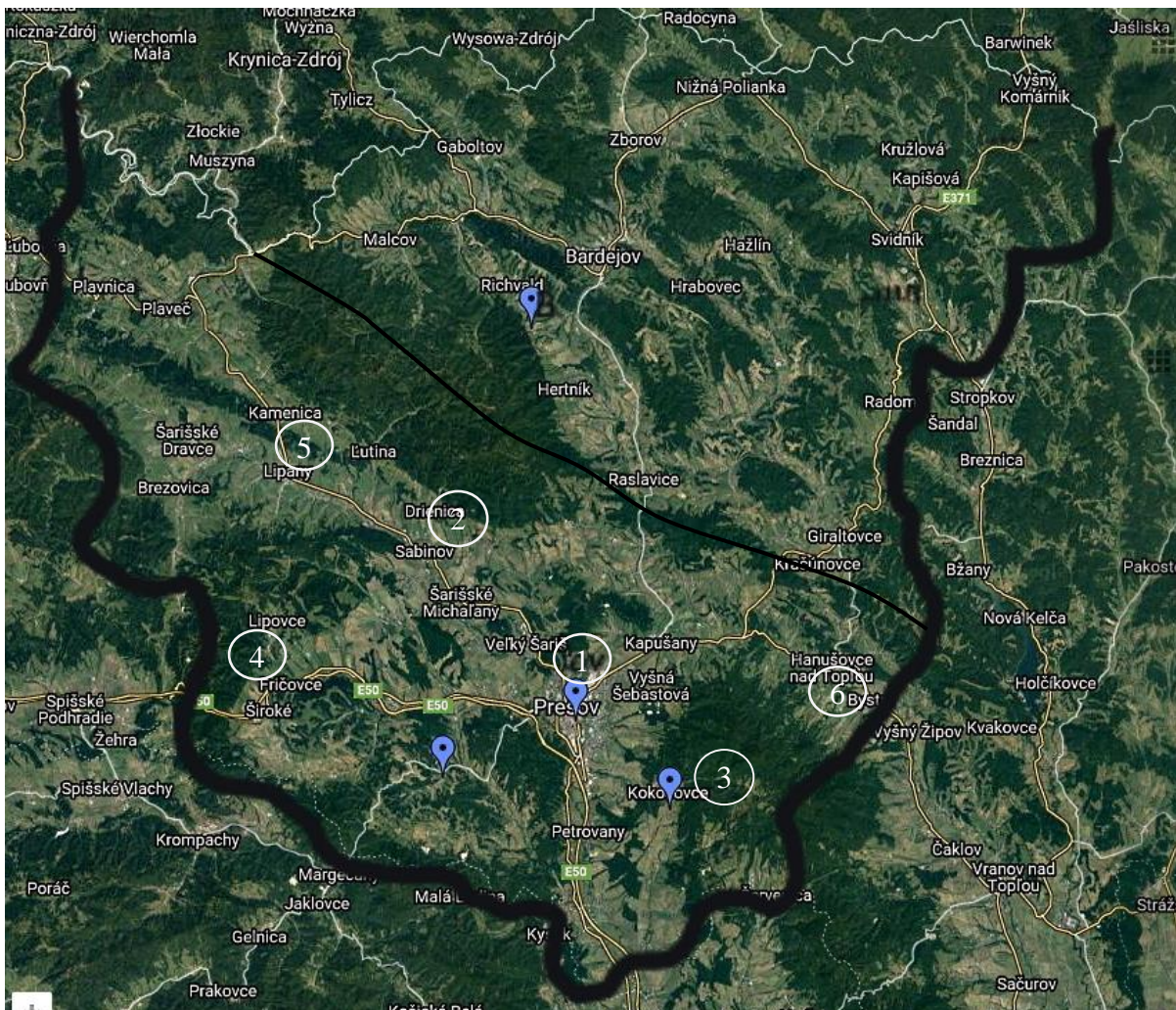
1.1.5 Charakteristika jedinečností regiónu Dolný Šariš

Na základe štúdia problematiky CR v regióne Šariša a na základe už vyslovených predpokladov s prihliadnutím sa na sústredenie sa na dôležité veci a abstrahovanie a detailov odporúčame vytvoriť centrum destinačného manažmentu pre Dolný Šariš v Prešove pri

OOCR. Ďalej doporučujeme spolupracujúce osoby vo významných mestách Dolného Šariša a tak isto aj v rekreačných oblastiach a ich zariadeniach.

Na základe štúdia regiónu a odborných konzultácií možno vymedziť prioritne tieto centrá CR v rámci regiónu Dolný Šariš a príľahlých oblastí:

1. Prešov, Veľký Šariš, Kapušany.
2. Sabinov, Drienica a Čergov.
3. Zlatá Baňa, Sigord, Opáľové bane a Slanské vrchy.
4. Široké, Lipovce a Branisko.
5. Lipany a okolie.
6. Hanušovce nad Topľou a okolie.

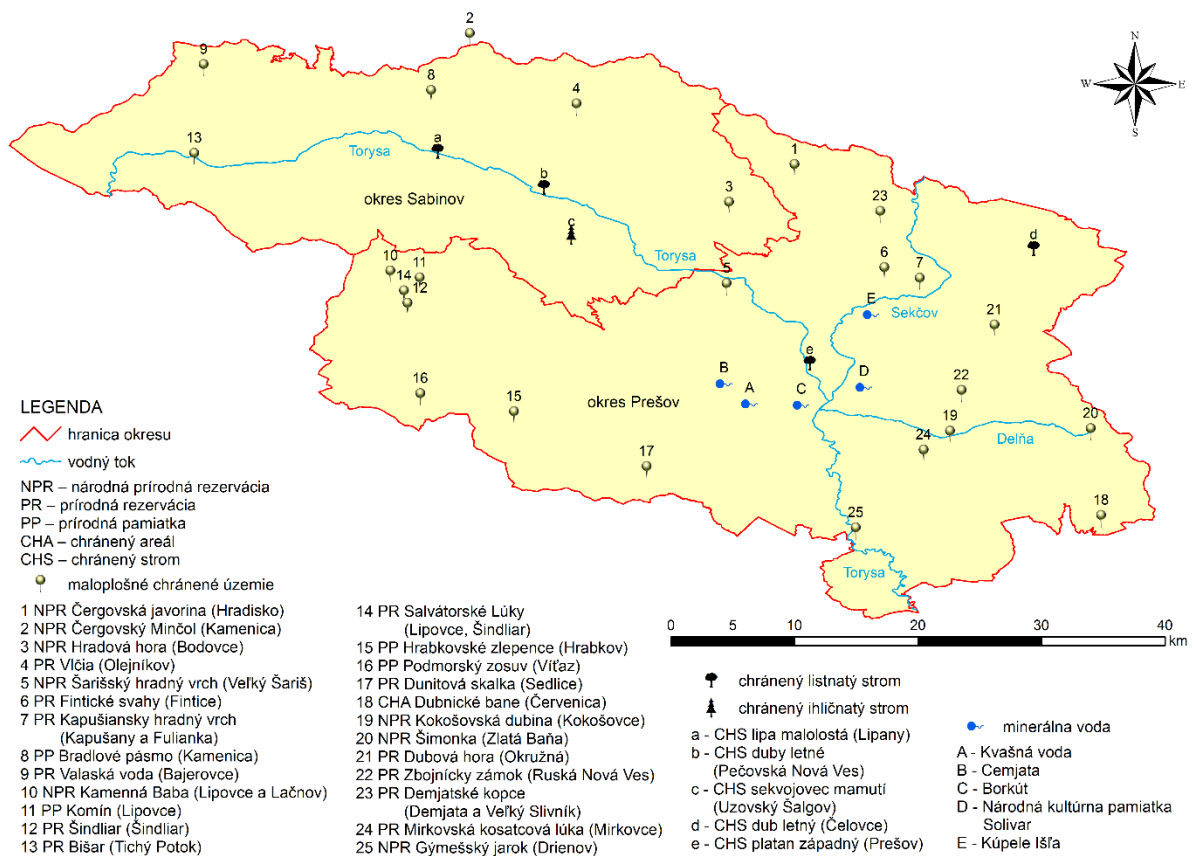
Obrázok 1.8 Prepojenie OOCR a daností regiónu vo väzbe na CR

Zdroj: vlastné spracovanie podľa maps.google.com

Región má potenciál pre rozvoj viacerých druhov a foriem cestovného ruchu, z nich dominantný charakter majú mestský, kultúrny a vidiecky cestovný ruch. Prešov vytvára na základe uskutočnenej analýzy prirodzené centrum pre rozvoj mestského CR v lokalite Dolný Šariš a príľahlých oblastiach. Ďalším prirodzeným centrom pre rozvoj mestského CR je mesto

Sabinov. Lokalita Drienica, taktiež Lipany, Lipovce a Sigord sú ďalšie dominantné oblasti pre rozvoj CR.

Na obrázku 1.9 sú znázornené vybrané prírodné a kultúrne jedinečnosti regiónu Dolný Šariš a ich priestorové rozmiestnenie v regióne.

Obrázok 1.9 Vybrané prírodné a kultúrne jedinečnosti regiónu Dolný Šariš
 Zdroj: spracované na základe odbornej literatúry

1.2 Manažment územia z pohľadu cestovného ruchu

1.2.1 Inštitucionálne zázemie cestovného ruchu

Inštitucionálne zázemie regiónu Šariš v kontexte rozvoja cestovného ruchu tvorí najmä Krajská organizácia cestovného ruchu, oblastné organizácie cestovného ruchu, turistické informačné kancelárie, miestne akčné skupiny, lokálne klastre a iné. Dominancia je evidentná v prípade Oblastných organizácií cestovného ruchu, ktoré v počte 3 aj názvom organizácie zastrešujú určitú časť územia. Inštitucionálne zabezpečenie CR na národnej a regionálnej úrovni, hlavní aktéri CR:

A/ Národná úroveň

- Úrad vlády SR – podpora najmenej rozvinutých regiónov.

- MDaV SR - Ministerstvo dopravy a výstavby SR (sekcia CR), Zákon o podpore CR 91/2010 Z.z.
- MP SR - Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (program rozvoja vidieka), LESY SR, štátny podnik.
- MF SR - Ministerstvo financií SR (štátny rozpočet).

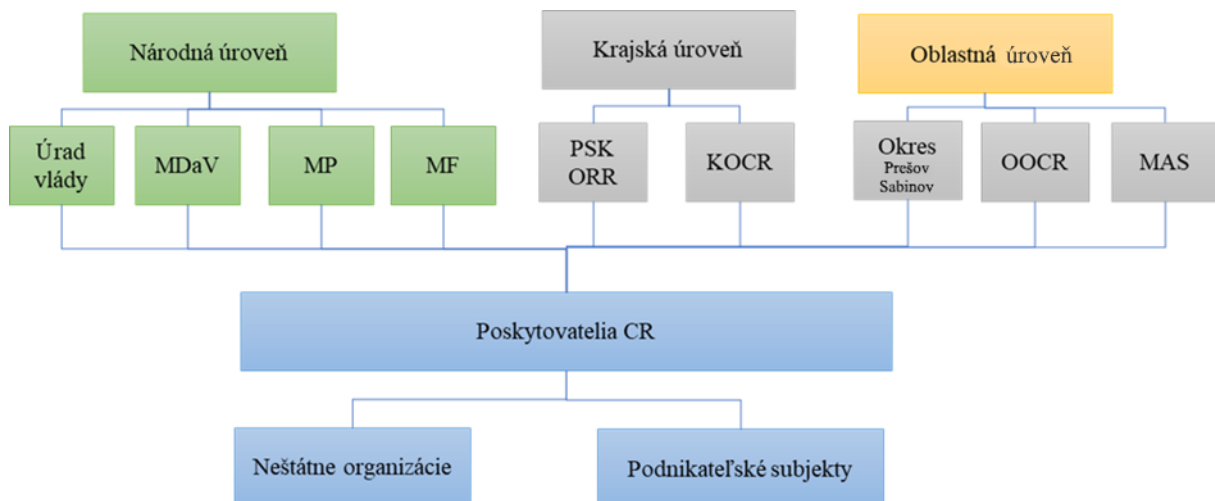
B/ Krajská úroveň

- PSK - Prešovský samosprávny kraj – Odbor regionálneho rozvoja (Komisia regionálneho rozvoja a cestovného ruchu).
- PSK – Odbor regionálneho rozvoja, Oddelenie cestovného ruchu.
- KOOCR - Krajská organizácia CR – Severovýchod Slovenska.

C/ Oblastná úroveň

- OOCR - Oblastná organizácia cestovného ruchu región Šariš
- MAS - Miestne akčné skupiny.
- Neštátne organizácie.
- Podnikateľské subjekty.

Zložitosť procesu riadenia CR ukazuje nasledovná schéma:

Obrázok 1.10 Organizácia riadenia CR na Slovensku

Zdroj: vlastné spracovanie

Inštitúcií, ktoré sa podieľajú na cestovom ruchu je pomerne veľa a nie sú presne definované ich väzby. V prípade komplexného riadenia rozvoja vo vybranej destinácii to môže podstatne ovplyvňovať efektívnosť fungovania aktérov CR.

1.2.2 Charakteristika vybraných organizácií CR

Krajské a oblastné organizácie cestovného ruchu

Krajské organizácie cestovného ruchu predstavujú subjekty podporujúce a vytvárajúce podmienky na rozvoj cestovného ruchu na území kraja. V rámci aktivít, ktoré vykonávajú by mali sústrediť svoju pozornosť najmä na strategické riadenie a rozvoj cestovného ruchu v

kraji združovaním viacerých subjektov, ktorých záujmy by mala chrániť. V spolupráci s oblastnými organizáciami cestovného ruchu môžu predstavovať dominantných aktérov koordinácie a sieťovania vo vybranom území. V zmysle Zákona č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu, § 8, čl. 6, môže na území vyššieho územného vcelku pôsobiť len jedna krajská organizácia. Na území regiónu Šariš je v pôsobnosti Krajská organizácia cestovného ruchu pod názvom Severovýchod Slovenska.

1. Krajská organizácia cestovného ruchu KOOCR – Severovýchod Slovenska

Hlavným účelom krajskej organizácie je podpora cestovného ruchu na území svojich členov. Krajská organizácia aktívne vytvára podmienky a realizuje aktivity zamerané na rozvoj cestovného ruchu na území svojich členov a chráni záujmy svojich členov.

Dátum vzniku: 05. decembra 2012

Členovia oblastnej organizácie cestovného ruchu:

- Vyšší územný celok: Prešovský samosprávny kraj
- Oblastná organizácia cestovného ruchu: Horný Zemplín a Horný Šariš
- Oblastná organizácia cestovného ruchu: Vysoké Tatry - Podhorie
- Oblastná organizácia cestovného ruchu: Severný Spiš - Pieniny
- Oblastná organizácia cestovného ruchu: Región Vysoké Tatry
- Oblastná organizácia cestovného ruchu: Tatry - Spiš - Pieniny
- Oblastná organizácia cestovného ruchu: Šariš – Bardejov
- Oblastná organizácia cestovného ruchu Región Šariš

Predmetom činnosti krajskej organizácie je najmä: podpora a vytváranie podmienok na rozvoj cestovného ruchu na území Prešovského samosprávneho kraja; podpora činnosti svojich členov pri tvorbe a realizácii koncepcie rozvoja cestovného ruchu na území Prešovského samosprávneho kraja; tvorba a realizácia marketingu a propagácie cestovného ruchu pre svojich členov doma a v zahraničí; presadzovanie spoločných záujmov svojich členov; spolupráca s orgánmi Prešovského samosprávneho kraja; podpora kultúrneho, spoločenského a športového života a zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva; organizovanie podujatí pre obyvateľov a návštevníkov; poskytovanie poradensko-konzultačných služieb svojim členom; presadzovanie trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu tak, aby sa chránilo a zachovávalo životné prostredie a rešpektoval sa spôsob života miestneho obyvateľstva a vlastnícke práva; spolupráca pri koncepcii rozvoja cestovného ruchu Prešovského samosprávneho kraja, atď.

Krajská organizácia môže založiť a prevádzkovať iné právnické osoby na realizáciu aktivít súvisiacich s naplnením hlavného účelu krajskej organizácie.

2. Oblastné organizácie cestovného ruchu (OOCR)

Profesionálne organizácie v podobe Oblastných organizácií cestovného ruchu môžu predstavovať výrazný podporný prvok pre rozvoj cestovného ruchu najmä pre samosprávy. Môžu plniť viaceré funkcie a zastúpiť tak miesto v tvorbe konceptov a snahe o nastavenie trvalej udržateľnosti. V tomto zmysle sú Oblastné organizácie cestovného ruchu výhodou pre

samosprávu prostredníctvom vytvorenia priestoru na čiastočný prenos kompetencií rozvoja a riadenia cestovného ruchu. Delegovaním činností na kompetentný a odborný orgán, ktorý nie je obecnou organizáciou vzniká samospráve širší priestor na štandardnejšie funkcie, ktorými riadi svoje územie.

Oblastné organizácie cestovného ruchu vznikajú ako spolupráca medzi dvoma sektormi. Sú súčasťou oficiálnej štruktúry riadenia cestovného ruchu a v regióne spájajú súkromných a verejných partnerov. Do kompetencií oblastných organizácií cestovného ruchu spadajú činnosti, ktoré im vyplývajú zo Zákona o podpore cestovného ruchu (91/2010 Z. z.) a stanov. V silne konkurenčnom prostredí cestovného ruchu je dôležité, aby tieto manažérske organizácie vykonávali vhodné činnosti a procesy s výraznou orientáciou na rýchlo sa meniace trendy na trhu cestovného ruchu. Manažérske organizácie v podobe OOCR by sa mali sústrediť najmä na aktivity združovania, koordinácie a následného riadenia za účelom dosiahnutia určitej vízie.

Detailnejším priblížením možno definovať ich činnosti ako: koordinácia činností všetkých útvarov v rámci organizačnej štruktúry miest a obcí ich organizácií, ktoré majú vplyv na rozvoj cestovného ruchu a tvorbu a realizáciu produktov cestovného ruchu mesta alebo obce; podpora činnosť svojich členov pri tvorbe a realizácii koncepcie rozvoja cestovného ruchu; tvorba a realizácia marketingu a propagácie cestovného ruchu; spolupráca s orgánmi miest a obcí pri rozvoji územia v rámci svojej pôsobnosti vrátane spracúvania a realizácie programov jeho podpory a rozvoja s osobitým zreteľom na trvalo udržateľný rozvoj CR; podpora kultúrneho, spoločenského a športového života a zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva; spolupráca pri organizovaní podujatí pre obyvateľov a návštevníkov; poskytovanie poradensko-konzultačných služieb svojim členom; spracovanie a predkladanie projekty rozvoja cestovného ruchu a zabezpečenie ich realizácie, presadzovanie trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu tak, aby sa chránili a zachovávali všetky zložky životného prostredia a rešpektoval sa spôsob života miestneho obyvateľstva a vlastnícke práva; zostavovanie a realizácia dlhodobej a krátkodobej koncepcie a stratégie rozvoja cestovného ruchu; zabezpečenie tvorby, manažmentu a prezentácie produktov cestovného ruchu na svojom území; mapovanie produktov, aktivít a hodnoty cieľového miesta vo svojom území v spolupráci s obcami, členmi oblastnej organizácie a zástupcami odbornej verejnosti; zabezpečenie funkcie turisticko-informačnej kancelárie; spolupráca s podnikateľskými a nepodnikateľskými subjektmi v CR na území miest a obcí, ktoré sú členmi OOCR, s orgánmi miestnej samosprávy, so zainteresovanými ministerstvami a ústrednými orgánmi, záujmovými združeniami, odbornými školami, s kultúrnymi inštitúciami doma a v zahraničí, a mnohé ďalšie.

Oblastné organizácie sa od začiatku svojho vzniku umožneného uvedeným zákonom dlhodobo stretávajú s viacerými problémami. Keďže ide o príspevkové organizácie, najintenzívnejším problémom, ktorý následne často ovplyvňuje ich ďalšie aktivity je ich finančný status. Nedostatok finančných prostriedkov limituje zabezpečenie ľudského potenciálu v podobe personálnej poddimenzovanosti, čo následne vplýva najmä na výkonnosť organizácie. Hlavné príjmy OOCR tvoria členské príspevky a štátna dotácia, ktorá je ohraničená a viazaná na výšku vybratej dane za ubytovanie vo všetkých členských obciach v predchádzajúcom roku. Obce majú zabezpečiť a zefektívniť výber dane za ubytovanie, keďže čím viac prostriedkov vyberú a vložia do OOCR, tým vyššie dotácie dostanú od štátu.

Z hľadiska skúmaného územia (okres Prešov a Sabinov) v kontexte širších vzťahov medzi prirodzenými destináciami v regióne ako výletnými miestami pre návštevníka do 2 hodín cesty (okresy Humenné, Snina, Medzilaborce, Stropkov, Svidník, Bardejov, Poprad, Spišská Nová Ves, Gelnica, Košice, Stará Ľubovňa) sa aktivitami v oblasti cestovného ruchu v zmysle Zákona č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu zaoberajú nasledujúce OOCR:

OOCR Región Šariš

Dátum vzniku: 12. novembra 2015

Združuje subjekty:

- mestá Lipany, Prešov, Sabinov, Veľký Šariš, Hanušovce nad Topľou
- obce Nižný Slavkov, Drienica
- obchodné spoločnosti BESNA, s.r.o. a ADAMS – Hotel Šomka, s. r. o., MART-SK, s.r.o., RegeGastro, s.r.o., Opálové bane Libanka, s. r. o.
- Slovenské technické múzeum Košice.

Pridružení členovia: Klaster cestovného ruchu Šariš

Medzi **základné ciele**, ktoré si OOCR Región Šariš dal, patria:

- zvýšiť počet návštevníkov mesta Prešov,
- zvýšiť počet prenocovaní v meste Prešov,
- rozšíriť ponuku produktov v oblasti cestovného ruchu,
- vytvoriť marketingový imidž - štýl, vyhľadať jedinečnosti, propagácia mesta a komunikácia na relevantných trhoch,
- posilnenie pozície mesta Prešov ako cieľovej destinácie cestovného ruchu, ktorá bude zároveň slúžiť ako východiskový bod pre turistické atrakcie v celom regióne,
- vytvorenie organizácie destinačného manažmentu.

Jedným z cieľov, ktoré sleduje OOCR región Šariš je aj posilnenie pozície mesta Prešov ako cieľovej destinácie CR, ktorá bude zároveň slúžiť aj ako východiskový bod pre turistické atrakcie v celom regióne a vytvorenie organizácie destinačného manažmentu, ktorá bude zabezpečovať činnosť v oblastiach realizácie Stratégie rozvoja cestovného ruchu v meste Prešov. Jednou z úloh je aj zvýšenie participácie súkromného sektora na marketingových aktivitách mesta (podpora zabezpečenia spoločnej prezentácie Prešova ako destinácie cestovného ruchu, zabezpečiť čo najvyššiu participáciu súkromného sektora na marketingových propagačných aktivitách mesta, využitie mestskej turistickej karty na budovanie a rozvoj systematickej spolupráce poskytovateľov služieb navzájom, využiť turistickú kartu ako nástroj podpory spolupráce v meste a predovšetkým ako nástroj podpory kvalitných poskytovateľov služieb a jeden zo spôsobov vplyvu mesta na zvyšovanie kvality poskytovaných služieb). Taktiež zdôrazňuje podporu regionálnej spolupráce (podpora regionálnej spolupráce členstvom v prosperujúcich regionálnych organizáciách cestovného ruchu a aktívnou participáciou na ich aktivitách, iniciovanie spolupráce s ostatnými samosprávami v regióne a VÚC).

OOCR Šariš – Bardejov

Dátum vzniku: 7. decembra 2012

Združuje subjekty:

- mestá Bardejov, Svidník,
- Bardejovské kúpele a.s.
- podnikateľské subjekty Adrián Lozák, s.r.o..

Organizácia cestovného ruchu „ŠARIŠ“ - BARDEJOV je oblasťná organizácia cestovného ruchu založená podľa § 13 a nasl. zákona 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov na podporu a propagáciu cestovného ruchu a na vytváranie podmienok rozvoja cestovného ruchu na území zakladateľov a členov s cieľom trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu a ochrany záujmov svojich členov.

Cieľom organizácie je vybudovať na území regiónu významnú domácu a medzinárodne renomovanú destináciu cestovného ruchu prostredníctvom tvorby a realizácie marketingovej a komunikačnej stratégie destinácie a aktívnej spolupráce s domácimi a zahraničnými partnermi.

OOCR Horný Zemplín a Horný Šariš

OOCR Horný Zemplín a Horný Šariš je oblasťná organizácia cestovného ruchu založená podľa zákona 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení neskorších predpisov na podporu a propagáciu cestovného ruchu a na vytváranie podmienok rozvoja cestovného ruchu na území horného Zemplína s cieľom trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu a ochrany záujmov svojich členov. Organizácia má v súčasnosti 16 členov – z toho 6 miest, 12 obcí a 17 podnikateľských a iných subjektov. Jej hlavná úloha je predovšetkým propagačná, ale v poslednom období sa jeho činnosť sústreďuje aj do oblasti intenzívnejšieho rozvoja CR.

Dátum vzniku: 24. februára 2012

Členmi sú:

- Mestá Humenné, Vranov nad Topľou, Snina, Stropkov, Giraltovce a Medzilaborce.
- Obce: Malá Domaša, Bžany, Zemplínske Hámre, Stropkov, Kvakovce, Holčíkovce, Nová Kelča, Vladiča, Nová Sedlica, Ulič, Zámotov, Runina,
- Ostatní členovia
 - KAISAR, s. r. o. Hotel Alibaba,
 - DRZ – VIHORLAT – Rybníky
 - BIKE TEAM VRANOV NAD TOPLĽOU, o. z.,
 - PRO GLOBAL, s. r. o.,
 - STRUO, s. r. o. - Hotel&Restaurant Zelená Lagúna,
 - ZAMDO, s. r. o. - Domaša Camp&Glam,
 - Rekreačné stredisko oddychu a vodného športu, s. r. o.,
 - Nízkoenergetické stavby, s. r. o. - prevádzka Hotel Zátoka,
 - Hotel Alfa, s. r. o.,

- ROKO-RO, s. r. o. - prevádzka Pizéria Palermo,
- JACHTKLUB Akademik Technická univerzita Košice - prevádzka Surfclub Domaša Holčikovce

3. Miestne akčné skupiny (MAS)

Miestne akčné skupiny (MAS) sú partnerstvá inštitúcií z oblasti verejného, súkromného, občianskeho a neziskového sektora, ktoré pôsobia na určitom území a ich úlohou je spájať verejný, súkromný a občiansky sektor, motivovať ich na spoluprácu, rozvíjať región podľa toho, čo potrebuje, vytvoriť a implementovať stratégiu miestneho rozvoja, rozhodovať o pridelení získaných finančných prostriedkov a manažovať ich použitie. Výhody angažovania v MAS sú najmä v zapojení spomínaných troch sektorov do rozhodovania o rozvoji svojho územia, budovanie lokálpatriotizmu, znovuoobjavenie regionálnych, miestnych tradícií, výrobkov, rozvoj vidieckeho cestovného ruchu, agroturistiky, spolupráca a posilnenie subsidiarity. Dôležitými aktivitami, ktoré vykonávajú MAS na Slovensku, je podpora miestnych výrobcov tovarov a poskytovateľov služieb, tvorba regionálnych produktov a regionálnych značiek, budovanie infraštruktúry cestovného ruchu a popularizácia cieľového miesta. V súčasnom programovom období 2014 - 2020 (predĺžené čerpanie prostriedkov do roku 2023) pôsobí na Slovensku 110 MAS a na realizáciu programu je vyčlenených 200 miliónov eur z fondov EÚ. Podľa Štefana Škultétyho, predsedu NS MAS, je situácia kritická, pretože nie je ešte realizovaný ani jeden konkrétny projekt. Systém financovania funguje väčšinou na refundácii t. j. MAS musia všetko zaplatiť z vlastných zdrojov a peniaze dostanú po predložení žiadosti o platbu. Na preplatenie však čakajú aj rok. Na prežitie sú nútené čerpať úvery, pracovať v úspornom režime. Rozvoj slovenského vidieka v budúcnosti závisí od Strategického plánu Spoločnej poľnohospodárskej politiky EÚ. Jeho nepripravenosť výrazne ovplyvňuje aj MAS na Slovensku, ktoré sú v celej EÚ akceleratorom rozvoja vidieka.

Zo zoznamu MAS na roky 2014-2020 pôsobia v regióne nasledovné MAS (<https://www.nsrv.sk/?pl=91>):

- 66 - MAS ŠAFRÁN
- 67 - Miestna akčná skupina STRÁŽE
- 68 – Partnerstvo BACHUREŇ
- 69 - MAS SKALA, o.z
- 70 - Občianske združenie MAS Sabinovsko, o.z.
- 104 - MAS TRI PRÚTY
- 105 - SEKČOV - TOPLA, o.z.
- 107 - Miestna akčná skupina Pod hradom Čičva

Z ďalších organizácií je potrebné tiež spomenúť:

- 58 - Miestna akčná skupina LUBOVNIANSKO
- 59 – MAS Horný Šariš - Minčol
- 60 - Miestna akčná skupina HORNÁ TOPLA
- 61 - Občianske združenie Dukla
- 62 - Miestna akčná skupina LABOREC, o.z.
- 63 - Občianske združenie MAS Pod Vihorlatom, o.z.
- 64 - Miestna akčná skupina Slanské vrchy - Topľa
- 65 - Miestna akčná skupina TOPOĽA, o.z.

Obrázok 1.11 MAS na východe Slovenska

Zdroj: <https://www.nsrv.sk/?pl=91>

- 71 – Občianske združenie MAS LEV, o.z.
- 72 – Miloj Spiš, o.z.
- 73 – Miestna akčná skupina SLUBICA, o.z.
- 74 - Miestna akčná skupina HNILEC, o.z.
- 79 – MAS HORNÁD – ČIERNA HORA, o.z.
- 80 - Miestna akčná skupina OLŠAVA - TORYSA
- 106 - MAS DOMAŠA, o.z.
- 108 - Miestna akčná skupina TRI DOLINY, o.z.

Poslaním MAS je podpora trvalo udržateľného rozvoja celého územia, predovšetkým však aktivít realizovaných v prospech subjektov (obcí, neziskových organizácií, malých a stredných podnikateľov a iných subjektov) a občanov pôsobiacich v danom území s ohľadom na ochranu prírody a krajiny a následným zameraním na zlepšenie kvality života v území MAS, s akcentom na posilnenie ekonomického prostredia a zhodnotenie kultúrneho a prírodného dedičstva.

MAS 66 - Miestna akčná skupina Šafrán, o.z. Vznikla v roku 2009. Sídlo je Šarišská Trstená (okres Prešov). Tvoria ju obce: Čelovce, Chmeľov, Chmeľovec, Demjata, Fulianka, Kapušany, Lada, Lipníky, Lubotice, Nemcovce, Okružná, Podhorany, Proč, Pušovce, Ruská Nová Ves, Šarišská Poruba, Šarišská Trstená, Teriakovce, Trnkov, Tulčík, Vyšná Šebastová a Zlatá Baňa.

Zameranie MAS je: Skvalitnenie života obyvateľov, rozvoj vidieckeho cestovného ruchu a agroturistiky s dôrazom na prírodné krásy a kultúrno – historické bohatstve územia, zlepšiť infraštruktúru dotknutého územia, podporiť iniciatívu subjektov a združení v dotknutom území. K ďalším aktivitám MAS Šafrán patrí aj poukázanie zaujímavostí v dotknutom území, spolu s popisom atraktivity - Skalná cesta Mohylky a Prírodná rezervácia DUBOVÁ HORA, (Okružná), Chrám sv. Kozmu a Damiána (Fulianka), Kapušiansky hrad a vyhlídková veža na ňom, Zbojnický hrad a Chrám presvätej Bohorodičky (Ruská Nová Ves), Zvonica (Šarišská Poruba), Kostol sv. Šimona a Júdu (Tulčík), Ružencová záhrada (Vyšná Šebastová), Evanjelický kostol (Chmeľovec), Evanjelický kostol (Čelovce), Lesný náučný chodník Tajch (Lipníky), Rodinná hrobka Bothovcov (Podhorany) a Šafránsky cyklotrasa.

Web: <https://www.massafran.sk/>

Strategický dokument: Integrovaná stratégia rozvoja územia MAS Šafrán (2009), Stratégia CLLD „Rozvoj Šafránu – Naša priorita”

MAS 67 - Miestna akčná skupina Stráže, o.z. Vznikla v roku 2014. Sídlo je v Terni (okres Prešov). Tvoria ju obce: Fintice, Geraltov, Gregorovce, Malý Slivník, Medzany, Mošurov, Terňa, Veľký Slivník, Veľký Šariš, Záhradné. Zameranie MAS je: podpora trvalo udržateľného rozvoja dotknutého územia v nadväznosti na cestovný ruch a tradičné remeslá, realizovanie aktivít v prospech obcí, neziskových organizácií, malých a stredných podnikateľov a iných subjektov a občanov pôsobiacich v danom území s ohľadom na ochranu prírody a krajiny.

Web: <http://www.masstraze.sk/>

MAS 68 - Miestna akčná skupina Bachureň, o.z. Vznikla v roku 2009. Sídlo je Renčišov. Tvoria ju obce: Bertotovce, Daletice, Fričovce, Hendrichovce, Hermanovce, Jarovnice, Lažany, Lipovce, Ostrovany, Pečovská Nová Ves, Renčišov, Šindliar, Štefanovce, Uzovské Pekľany, Uzovský Šalgov. Zameranie MAS je: Zvýšenie atraktivity územia a kvality života obyvateľov prostredníctvom rozvinutej technickej a sociálnej infraštruktúry, kvality služieb v cestovnom ruchu, rozšírením poľnohospodárskej činnosti a vytvorením pracovných príležitostí pre ekonomicky prosperujúci región.

Web: <https://bachuren.sk/>

Strategický dokument: *Integrovaná stratégia rozvoja územia na roky 2009 – 2015 „BACHUREŇ – ÚZEMIE, KTORÉ NÁS SPÁJA“*

MAS Partnerstvo Bachureň sa zapája do projektov zameraných na osvojovanie príkladov dobrej praxe, rozširovanie vedomostí a zručností pri vykonávaní stratégie CLLD. Okrem iného vyzdvihuje aj prácu obyvateľov dotknutého územia, pričom sa zameriava na propagáciu tzv. hand made, ručných, výrobkov vybraných obyvateľov ako sú - vyšívané obrazy, ručne vyrábané šperky, hačkované veci, pletené predmety z papiera, tkanie kobercov či chov domácich zvierat. Zároveň prezentuje ubytovacie zariadenia v dotknutom území.

MAS 69 - Miestna akčná skupina Skala, o.z. Vznikla v roku 2013. Sídlo je Chminianska Nová Ves. Tvoria ju obce: Široké, Kojatice, Hrabkov, Krížovany, Chmiňany, Chminianska Nová Ves, Ondrašovce, Víťaz, Ovčie, Chminianske Jakubovany, Malý Šariš, Župčany. Zameranie MAS je: zvýšiť kvalitu života prostredníctvom rozvoja miestneho hospodárstva, rozvoja služieb v oblasti cestovného ruchu, dobudovaním infraštruktúry, trvalo udržateľný a všestranný rozvoj územia s dôrazom na rozvoj malého a stredného podnikania. MAS následne upozorňuje na jedinečnosti v rámci dotknutého územia, tj. na existenciu chránených území (Hrabkovské zlepenca, Podmorský zosuv) a minerálnych prameňov ako aj na udržiavané ľudové tradície, zvyky a remeslá (folklórne súbory, spevácke zbory, Dom remesiel, hasičské súťaže, plesy a i.), či kvalitnú poľnohospodársku výrobu a dobrú dopravnú dostupnosť.

Web: <http://www.masskala.sk/>

MAS 70 - Miestna akčná skupina Sabinovsko, o.z. Vznikla v roku 2014. Sídlo je v Sabinove. Tvoria ju obce: Sabinov, Drienica, Ražňany, Jakubovany, Červená Voda, Šarišské Michal'any, Šarišské Sokolovce, Bodovce, Uzovce, Ratvaj, Hubošovce, Jakovany, Ľutina, Olejníkov. Zameranie MAS je: podpora trvalo udržateľného rozvoja celého územia ako aj podpora rozvoja malého a stredného podnikania, tvorba pracovných príležitostí, rozvoj cestovného ruchu v dotknutom území ako aj rozvoj poľnohospodárstva a lesníctva. MAS Sabinovsko sa zapojilo a úspešne realizovalo projekt Animácia MAS Sabinovsko.

Web: <https://www.massabinovsko.sk/>

MAS 104 - Miestna akčná skupina Tri prúty, o.z. Vznikla v roku 2014. Sídlo je v Záborskom (okres Prešov). Tvoria ju obce: Abranovce, Drienov, Drienovská Nová Ves, Dulova Ves, Haniska, Kendice, Ličartovce, Ľubovec, Petrovany, Záborské. Zameranie MAS je: Zvýšenie atraktivity mikroregiónu a kvality života v ňom pri zachovaní základných zásad trvalo udržateľného rozvoja územia.

Web: <http://mastripruty.sk/>

Strategický dokument: *Stratégia miestneho rozvoja „Naše TRI PRÚTY“*

MAS 105 - Miestna akčná skupina Sekčov - Topľa, o.z. Vznikla v roku 2015. Sídlo je v Raslaviciach. Tvoria ju obce: Abrahámovce, Bartošovce, Buclovany, Fričkovce, Hankovce, Harhaj, Hertník, Hervartov, Janovce, Kľušov, Kobyly, Kochanovce, Koprivnica, Lopúchov, Lukavica, Nižná Voľa, Olšavce, Osikov, Raslavice, Rešov, Richvald, Stul'any, Šiba, Tročany, Vaniškovce, Vyšný Kručov, Vyšná Voľa. Zameranie MAS je: živienie poľnohospodárstva, podpora produktov v prepojenosti na cestovný ruch a tradičné remeslá na dotknutom území, vybudovanie kvalitnej infraštruktúry s inovatívnymi službami a produktmi s dôrazom na ľudský potenciál.

Web: <http://massekcovtopla.sk>

Strategický dokument: *Názov stratégie CLLD „Stratégia miestneho rozvoja SEKČOV – TOPLA“*

MAS 64 - Miestna akčná skupina Slanské vrchy - Topľa, o.z. Tvorí ju mesto-MsÚ Hanušovce n/T a obce: Babie, Bystré, Čierne nad Topľou, Detrik, Ďurďoš, Hermanovce n/T, Hlinné, Jastrabie nad Topľou, Matiaška, Medzianky, Merník, Michalok, Pavlovce, Petkovce, Petrovce, Prosačov, Radvanvce, Remeniny, Rudlov, Ruská Voľa, Skrabské, Sol', Vavrince, Vlača, Vyšný Žipov, Zámutovej Zlatník a ďalšie subjekty.

Z ďalších miestnych akčných skupín, ktoré pôsobia v blízkosti regiónu Dolný Šariš, je vhodné spomenúť:

MAS 107 - Miestna akčná skupina Pod hradom Čičva. Vznikla v roku 2013. Sídlo: Kladzany (okres Vranov nad Topľou). Tvorí ju obce Benkovce, Ďapalovce, Dlhé Klčovo, Hencovce, Holčíkovce, Kladzany, Kučín, Kvakovce, Majerovce, Malá Domaša, Nižný Hrabovec, Nižný Hrušov, Nová Kelča, Ondavské Matiašovce, Poša, Sedliská, Slovenská Kajňa, Štefanovce, Tovarné, Tovarnianska Polianka, Vyšný Kazimír, Žalobín. Zameranie MAS: zlepšenie kvality života obyvateľov ako aj podpora aktivít obcí, občanov, mimovládnych organizácií, podnikateľských a ostatných subjektov pôsobiacich v záujmovom území, s čo najlepším využitím miestnych ľudských, prírodných, kultúrnych a ekonomických zdrojov a udržanie pracovných príležitostí. So zameraním na cestovný ruch je cieľom vytvoriť podmienky pre rozvoj vidieckeho cestovného ruchu a agroturistiky s využitím a zhodnotením potenciálu záujmového územia. Boli realizované a financované projekty slúžiace na skvalitnenie života miestneho obyvateľstva (napríklad úprava a modernizácia verejných priestorov) ako aj rozvoja cestovného ruchu (napríklad Turistický náučný chodník po hrušovských mohylách).

Web: <http://mascicva.sk/>

Strategický dokument: <http://mascicva.sk/files/Strategia-CLLD-MAS-Pod-hradom--i-va.pdf>

Združenie obcí pod hradom Čičva

Členmi je 16 zemplínskych obcí – Hencovce, Kladzany, Majerovce, Malá Domaša, Nižný Hrabovec, Ondavské Matiašovce, Sedliská, Tovarné, Štefanovce, Tovarnianska Polianka, Kučín, Žalobín, Kvakovce, Slovenská Kajňa, Vyšný Kazimír a Benkovce. Obce pomyselné spája rieka Ondava a týčia sa nad nimi ruiny hradu Čičva.

Základnou úlohou Združenia je zabezpečiť rozvoj územia a potrieb obyvateľov, žijúcich na tomto území. Vypracovaný bol dokument Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva.

Združenie realizuje projekty súvisiace s rozvojom územia, skvalitnenie života miestnych obyvateľov a podpory rozvoja cestovného ruchu. Ako príklad možno spomenúť projekt Konská trasa – financovanie vyznačenia 20 km konskej turistickej trasy v úseku Vít'azovce – Vyšný Kazimír v rámci realizácie projektu Spoločné kultúrne a prírodné dedičstvo v povodiach Wisloku a Ondavy, alebo podujatia verejného charakteru „život na Hrade“ alebo „Život pod hradom“, ktoré mali za cieľ priblížiť život šľachty a hradného dvora.

MAS 58 – Miestna akčná skupina Lubovniansko. Tvorí ju obce: Chmeľnica, Kolačkov, Jakubany, Nová Lubovňa, Stará Lubovňa, Hajtovka, Matysová, Malý Lipník, Sulín, Mníšek nad Popradom, Legnava, Starina.

MAS 59 – Miestna akčná skupina „Horný Šariš – Minčol“. Tvoria ju obce: Čirč, Ďurková, Hromoš, Kyjov, Ľubotín, Obručné, Orlov, Plaveč, Plavnica, Pusté Pole, Ruská Voľa nad Popradom, Šambroň, Šarišské Jastrabie, Vislanka.

MAS 60 - Miestna akčná skupina HORNÁ TOPLA. Tvoria ju obce: Bardejov, Becherov, Bogliarka, Cigeľka, Frička, Gaboltov, Gerlachov, Hrabské, Chmeľová, Krivé, Kríže, Kružlov, Kurov, Lenartov, Livov, Livovská Huta, Lukov, Malcov, Mokroluh, Nižný Tvarožec, Petrová, Regetovka, Rokytov, Snakov, Stebnická Huta, Stebník, Sveržov, Tarnov, Vyšný Tvarožec, Zborov, Zlaté.

MAS 61 - MAS OD Dukla. Tvoria ju obce Belejovce, Beňadikovce, Bodružal, Cernina, Cigla, Dlhoňa, Dobroslava, Dubová, Havranec, Hrabovčák, Hunkovce, Hutka, Jedlinka, Jurkova Voľa, Kapišová, Kečkovce, Korejovce, Krajná Bystrá, Krajná Poľana, Krajná Porúbka, Krajný Čierň, Kružlová, Kurimka, Ladomirová, Medvedie, Mestisko, Mikulášová, Miroľa, Mlynárovce, Nižná Jedľová, Nižná Písaná, Nižný Komárnik, Nižný Mirošov, Nižný Orlík, Nová Polianka, Ondavka, Prikra, Pstriná, Rakovčák, Rovné, Roztoky, Smilno, Stročín, Svidnička, Šarboň, Šarišské Čierne, Šarišský Štiavnik, Šemetkovce, Vagrínek, Vápeník, Varadka, Vyšná Jedľová, Vyšná Písaná, Vyšná Polianka, Vyšný Komárnik, Vyšný Mirošov, Vyšný Orlík, Svidník.

MAS 62 - Miestna akčná skupina LABOREC, o.z. Tvoria ju obce Medzilaborce, Brestov nad Laborcom, Čabalovce, Čabiny, Čertižné, Habura, Kalinov, Krásny Brod, Medzilaborce, Ňagov, Oľka, Olšínok, Palota, Radvaň n/L, Repejov, Rokytovce, Roškovec, Sukov, Svetlice, Valentovce, Volica, Výrava, Zbojné, Zbudská Belá, Havaj, Malá Poľana, Miková, Vladiča, Rokytov pri Humennom.

MAS 63 - Miestna akčná skupina Pod Vihrlatom, o.z. Tvoria ju obce: mesto Sobrance a obce Baškovce, Beňatina, Bežovce, Blatná Polianka, Blatné Remety, Blatné Revišťa, Bunkovce, Fekišovce, Hlivišťa, Horňa, Husák, Choňkovce, Inovce, Jasenov, Jenkovce, Kolibabovce, Koňuš, Koromľa, Krčava, Kristy, Lekárovce, Nižná Rybnica, Nižné Nemecké, Orechová, Ostrov, Petrovce, Pinkovce, Podhorod', Porostov, Porúbka, Priekopa, Remetské Hámre, Ruská Bystrá, Ruskovce, Ruský Hrabovec, Sejkov, Svätuš, Tašuľa, Tibava, Úbrež, Veľké Revišťa, Vojnatina, Vyšná Rybnica, Vyšné Nemecké, Vyšné Remety, Záhor. Taktiež je členmi so ďalšie organizačné subjekty pôsobiace v tomto regióne. Z hľadiska vzájomných vzťahov s analyzovaným regiónom je však už nie tak podstatná.

MAS 65 - Miestna akčná skupina TOPOĽA, o. z. Tvoria ju obce Giraltovec, Brezov, Dukovce, Fijaš, Giraltovec, Kalnište, Kobylnice, Kračúnovce, Kuková, Lascov, Lúčka, Lužany pri Topli, Marhaň, Matovce, Mičakovce, Okružle, Radoma, Soboš, Štefurov, Valkovce, Železník, Želmanovce.

MAS 71 - Miestna akčná skupina Lev, o.z. Tvoria ju obce: Baldovce, Bijacovce, Brutovce, Bugľovce, Beharovce, Dlhé Stráže, Doľany, Domaňovce, Dravce, Dúbrava, Granč-Petrovce, Harakovce, Jablonov, Klčov, Korytné, Kurimany, Levoča, Lúčka, Nemešany, Nižné Repaše, Oľšavica, Ordzovany, Pavľany, Poľanovce, Pongrácovce, Spišské Podhradie, Spišský Štvrtok, Studenec, Torysky, Uloža, Vyšné Repaše.

MAS 72 - Miestna akčná skupina Milož Spiš, o.z. Tvoria ju obce: Arnutovce, Betlanovce, Danišovce, Harichovce, Hincovce, Hnilčík, Hnilec, Hrabušice, Chrasť nad Hornádom, Iliášovce, Jamník, Letanovce, Lieskovany, Mlynky, Matejovce n/Hornádom, Markušovce, Odorín, Olcava, Smižany, Spišský Hrušov, Spišské Tomášovce, Teplička, Vitkovce.

MAS 73 - Miestna akčná skupina Sľubica, o.z. Tvoria ju obce: Hrišovce, Kaľava, Kolinovce, Oľšavka, Poráč, Slatvina, Slovinky, Spišské Vlachs, Vojkovce, Krompachy.

MAS 74 - Miestna akčná skupina Hnilec, o.z. Tvoria ju obce: Gelnica, Helcmanovce, Henclová, Jaklovce, Kluknava, Kojšov, Margecany, Mníšek nad Hnilcom, Nálepko, Prakovce, Smolnícka Huta, Smolník, Stará Voda, Švedlár, Úhorná, Veľký Folkmar, Závadka, Žakarovce.

MAS 79 - Miestna akčná skupina Hornád – Čierna Hora, o.z. Tvoria ju obce: Bretejovce, Družstevná pri Hornáde, Janovík, Kostolany nad Hornádom, Košická Belá, Kysak, Lemešany, Malá Lodina, Obišovce, Opátka, Sokol, Trebejov, Veľká Lodina.

MAS 80 - Miestna akčná skupina Olšava - Torysa, o.z. Tvoria ju obce: Bačkovík, Bidovce, Boliarov, Čakanovce, Ďurďošik, Ďurkov, Herľany, Košický Klečenov, Košické Oľšany, Mudrovce, Nižná Kamenica, Olšovany, Rankovce, Sady nad Torysou, Svinica, Trst'any, Vyšná Kamenica.

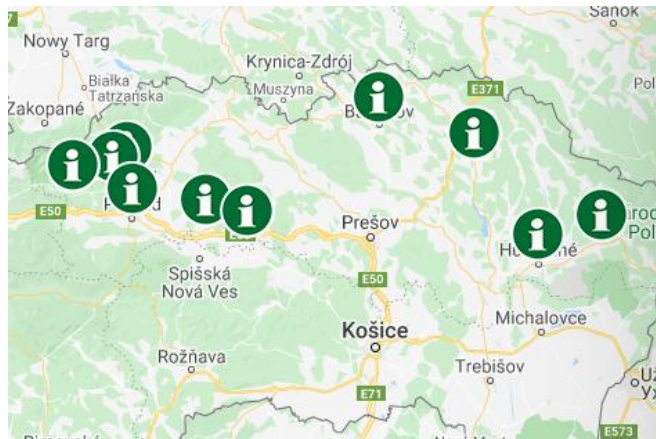
MAS 106 - Občianske združenie MAS DOMAŠA, o.z. Tvoria ho obce Stropkov Baňa, Breznica, Breznička, Brusnica, Bukovce, Bžany, Korunková, Kručov, Lomné, Makovce, Miňovce, Nižná Olšava, Potoky, Potôčky, Soľník, Stropkov, Šandal, Tisinec, Turany nad Ondavou, Varechovce, Veľkrop, Vislava, Vojtovce, Vyšná Olšava, Vyšný Hrabovec.

MAS 108 - Miestna akčná skupina TRI DOLINY, o.z. Tvoria ju obce Baškovce, Brestov, Černina, Gruzovce, Hrubov, Hudcovce, Jankovce, Karná, Košarovce, Lieskovec, Lukačovce, Myslina, Nižná Sitnica, Ohradzany, Pakostov, Prituľany, Rohožník Ruská Kajňa, Ruská Poruba, Slovenská Volová, Sopkovce, Topol'ovka, Turcovce, Víťazovce, Vyšná Sitnica, Závada, Závadka

4. Turisticko-informačné centrá (TIC) - TIC vo vymedzenom území podľa aktuálneho stavu, samosprávy

Turistické informačné kancelárie v širšom kontexte v rámci PSK sú uvedené na obrázku 1.12. Kvôli širšiemu prehľadu uvádzame pohľad na túto oblasť v tomto kontexte. V Asociácii informačných centier AICES sú združené nasledovné kancelárie:

- Turisticko informačná kancelária Bardejov.
- Informačná kancelária mesta Levoča.
- Turistické informačné centrum Stropkov.
- Turisticko informačná kancelária pri CA UNITUR Snina.
- Turistické informačné centrum Humenné.
- Mestská informačná kancelária Poprad.
- Tatranská informačná kancelária Starý Smokovec.
- Tatranská informačná kancelária Tatranská Lomnica.
- Turistické informačné centrum Spišské Podhradie.
- Turistické informačné centrum Štrbské Pleso.

Obrázok 1.12 TIC v PSK

Zdroj: <https://www.nsrv.sk/?pl=91>

Ostatné turistické informačné kancelárie, ktoré nie sú združené v AICES:

- MIC, s.r.o. – Mestské informačné centrum Prešov.
- Kultúrne centrum „Na Korze“ Sabinov.
- Svidník - Mestské informačné stredisko
- Vranov nad Topľou – CK PRIMA VRANOV (samofinancovanie, bez podpory mesta, celoročná prevádzka)
- TIC pri pravoslávnom chráme v Osadnom – prevádzkuje obecny úrad, sezónna prevádzka
- TIC Poloniny Zboj – prevádzkuje a financuje obecny úrad, otvorené celoročne
- TIK Ubl'a – financované Obecným úradom, otvorené celoročne
- Informačné stredisko správy NP Poloniny, Nová Sedlica – v turistickej sezóne
- TIC Zemplínske Hámre – v turistickej sezóne
- Dukla Destination Svidník – nezisková organizácia - v prevádzke celoročne
- Infocentrum Lodomirová – financované z obecných zdrojov, v sezónnej prevádzke máj - september
- Vranov nad Topľou – Mestské informačné centrum pri CK PRIMA.
- Turistické informačné centrum Bardejovské kúpele.
- Turistická informačná kancelária Gelnica.
- Turisticko-informačné centrum Hrabušice.
- Stará Ľubovňa - Informačné centrum

(http://www.zilinskazupa.sk/files/odbory/RR/rok-2008/18.tyzden/informacne_centra_032008.pdf)

Turistické informačné kancelárie (TIK) alebo Turistické informačné centrá (TIC) poskytujú komplexné a stále aktuálne informácie o ponuke cestovného ruchu v oblasti svojho pôsobenia. Ich význam pre mesto a región spočíva v schopnosti poskytnúť domácemu obyvateľstvu, turistom alebo obchodným cestujúcim neustále aktuálnu ponuku firiem, služieb cestovného ruchu a možností na strávenie voľného času. Informácie z databanky poskytuje zamestnanec TIK osobne, telefonicky, písomnou formou alebo elektronicky.

Turisticko-informačné centrá (Prešov, Sabinov, Lipany, Vranov nad Topľou, Hanušovce nad Topľou)

Mesto PREŠOV

Mestské informačné centrum

Adresa:

Hlavná 67, 080 01 Prešov

Kontakt:

Tel.: 051/ 3100 125, 051/ 3100 126

e-mail: mic.info@micpresov.sk

web: www.micpresov.sk, www.klucodmesta.sk

Mesto SABINOV

Informačné centrum
KULTÚRNE CENTRUM "NA KORZE"

Adresa:
Námestie slobody 62, 083 01 Sabinov
Kontakt:
Tel.: 0911 949 678
e-mail: kic@kulturnestredisko.sk

Mesto LIPANY

Turistické informačné centrum

Adresa:
Námestie sv. Martina 39, 082 71 Lipany
Kontakt: neuvedené

Mesto VRANOV NAD TOPEĽOU

Mestské informačné centrum

Adresa:
Námestie Slobody 969, 093 01 Vranov nad Topľou
Kontakt:
Tel./Fax: 057 446 46 48
e-mail: ckprima@ckprima.sk
web: www.ckprima.sk

Mesto HANUŠOVCE nad TOPEĽOU

ICM Hanušovce nad Topľou

Adresa:
Zámocká 159, 094 31 Hanušovce nad Topľou
Kontakt:
Tel.: 057/445 29 95
web: www.icm.sk

1.2.3 Prehľad existujúcich strategických dokumentov cestovného ruchu

Z pohľadu rozvoja cestovného ruchu vo vybranom regióne bolo vypracovaných viacero strategických dokumentov. Obyčajne sú ohraničené na miestne akčné skupiny, alebo si ich tvoria samé podnikateľské jednotky. Riadiaci dokument, ktorý by komplexne zastrešoval celý rozvoj cestovného ruchu v regióne a tak aj vývoj CR v podstate neexistuje a sú len niektoré čiastkové dokumenty. V poslednej dobe sa ale úsilie sústreďuje na spracovanie takých dokumentov na úrovni PSK aj OOCR. Existujúce dokumenty sa sústreďujú viac menej na čiastkové strategické ciele a investičné projekty v záujme najbližšej lokality.

Komplexnejšie sa zaoberá rozvojom CR len strategický dokument *Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v regióne Horný Zemplín z roku 2012*. Vypracovala ho regionálna

rozvojová agentúra Humenné. Nie je ale známa jeho aktualizácia na roky 2019–2025 a absentujú aj roky 2012 až 2018.

Najčastejšie je rozpracovaná **stratégia rozvoja cestovného ruchu v rámci hospodárskeho rozvoja obcí**. Výborne spracovanú stratégiu rozvoja má mesto Prešov a Veľký Šariš. V mnohých obciach ale stratégie rozvoja CR chýbajú, alebo sú spracované veľmi málo. **Program rozvoja obce (PRO)** alebo tiež **Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce (PHSR)** je strednodobý strategický dokument, ktorý sa vypracúva na úrovni obce. Hodnotenie ich kvality je sporadické a veľa z nich nedosahuje potrebnú kvalitu. V tejto oblasti by sme odporučili OOCR podieľať sa spolu s obcami na tvorbe týchto dokumentov a navzájom túto oblasť prepojiť s činnosťou OOCR za účelom komplexnejšieho a prepojenejšieho rozvoja CR,

Z ďalších dokumentov možno spomenú dokument **Analýza možností rozvoja cestovného ruchu v meste Prešov z roku 2014**. Autor **Mgr. Branislav Švorc, PhD.** Dokument je výborne spracovaný, mnohé dáta sú stále aktuálne. Výborne spracovaný dokument strategického významu je aj **Koncepcia rozvoja CR v obci Veľký Šariš**. Popisuje trendy rozvoja do roku 2020. Vhodná by bola jeho aktualizácia. Veľká časť dokumentu sa venuje práve CR. Podnetným je aj dokument **Stratégia destinačného marketingu Prešovského samosprávneho kraja**, ktorý spracoval doc. PhDr. Peter Dorčák, PhD. Stratégia je spracovaná do roku 2015.

Na dokument Analýza možností rozvoja cestovného ruchu v meste Prešov z roku 2014 nadväzuje dokument **Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v meste Prešov z roku 2017**. Navrhuje 4 produktové línie a to cestu soli, cestu chrámov, študentský život a aktívne do okolia. Obsahy týchto produktových línií sú na obrázkoch 1.12 až 1.15.

PRODUKTOVÁ LÍNIA CESTA SOLI

VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA : Slovenské technické múzeum nealokuje dostatok zdrojov na prevádzku, marketing a rozvoj inštitúcie Múzeum Solivar. Areál nie je dobudovaný a vyžaduje si viaceré investície nielen do technických pamiatok ale aj okolia. Je málo atraktívny, nie je zážitkovo orientovaný a výrazne je poddimenzovaná jeho návštevnosť, pričom ide o unikátnu technickú pamiatku, jedinečnú na Slovensku. Je uvažovaný ako „nástupné“ miesto na pripravovaný geopark „Slanské vrchy“.

NAVRHOVANÉ OPATRENIA

1. Hľadať inšpiráciu pre rozvoj produktu u iných soľných miest v Európe
2. Múzeum Solivar – podporiť osamostatnenie resp. získanie väčších právomoci inštitúcie a vytvoriť štruktúru destinačných partnerov
3. Dobudovať okolie Solivaru ako zážitkový areál
4. Rozvíjať zážitkové sprevádzanie
5. Vytvoriť sériu atraktívnych podujatí v areáli Solivaru - kalendárium
6. Podporiť aktivity pripravovaného geoparku Slanské vrchy (vypracovanie koncepcie)
7. Zahájiť spoločnú nomináciu na UNESCO technického dedičstva : SOLIVAR + OPÁLOVÉ BANE + HERLIANSKY GEJZÍR

Obrázok 1.13 Produktová línia Cesta soli

Zdroj: Prezentácia mesta Prešov 2017

PRODUTOVÁ LÍNIA CESTA CHRÁMOV

VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA : Prešov je miestom, ktoré je považované za centrum **východných náboženstiev**, ktoré žili v súlade s inými cirkvami – katolíci, evanjelici a židia. Evanjelická história je silno naviazaná na vzdelávanie.

NAVRHOVANÉ OPATRENIA

1. Vytvoriť produktovú alianciu destinačných partnerov
2. Hľadať inšpiráciu pre rozvoj produktu u iných mestských destinácií religiózneho turizmu v Európe
3. Podporiť vytvorenie múzea sakrálnych predmetov východných náboženstiev ako nástupné miesto na drevené chrámy na severovýchode Slovenska
4. Podporiť židovské múzeum – dobudovanie a oživenie areálu
5. Podporiť prístupnosť sakrálnych stavieb, objektov a inštitúcií
6. Rozvíjať zážitkové sprevádzanie po meste aj vo vnútri sakrálnych objektov
7. Vytvoriť sériu atraktívnych podujatí so sakrálnou tematikou – kalendárium
8. Vytvoriť jeden „veľko event“ na základe sakrálnej histórie mesta
9. Podporovať medzinárodné a národné kresťanské a ekumenické stretnutia v Prešove

Obrázok 1.14 Produktová línia Cesta chrámov

Zdroj: Prezentácia mesta Prešov 2017

PRODUTOVÁ LÍNIA ŠTUDENSKÝ ŽIVOT

VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA : Integrálnou súčasťou Prešova je univerzitný campus, ktorý však pôsobí „mŕtvo“ bez prepojenia na možnosti trávenia voľného času, stretnutia s kreativitou a zážitkom. V okolí univerzity je zázemie pre šport a navštevované vyhlídkové miesto Kalvária. V blízkom okolí vznikajú konceptuálne gastroprevádzky. Tento proces je skôr náhodný ako riadený. Mesto Prešov má silný atribút prepojenia na hudbu.

NAVRHOVANÉ OPATRENIA

1. Vytvoriť produktovú alianciu destinačných partnerov
2. Hľadať inšpiráciu pre rozvoj produktu u iných mestských študentských destinácií v Európe
3. Pútavo dobudovať areál univerzity, aby bol miestom stretávania sa a koncertov
4. Podporiť vybudovanie hudobného klubu v univerzitnom areálu
5. Zaviest/ podporiť jeden „veľko event“ – Welcome party pre študentov v meste
6. Vytvoriť kalendárium podujatí pre študentov
7. Vytvoriť „orientation kit“ pre študentov, ktorí prichádzajú na štúdiá do mesta (tipy)

Obrázok 1.15 Produktová línia Študentský život

Zdroj: Prezentácia mesta Prešov 2017

PRODUKTOVÁ LÍNIA AKTÍVNE DO OKOLIA

VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA : v blízkom okolí mesta sa nachádzajú postupne opravované hradné zrúcaniny a technické pamiatky. Mesto má pomerne dobré napojenie blízkeho okolia cyklotrasami a pešími trasami, ktoré sú využívané najmä miestnymi obyvateľmi.

NAVRHOVANÉ OPATRENIA

1. Vytvoriť produktovú alianciu destinačných partnerov
2. Dobudovať chýbajúce cykloprepojenia na atraktívne turistické miesta v blízkom okolí Prešova (Solivar, Zlatá Baňa – geopark Slanské vrchy, Kapušiansky hrad a iné) – iROP
3. Vytvoriť sieť cyklopointov s cyklokaviarňami v blízkosti turistických miest záujmu (POIs)
4. Podporiť vybudovanie cykloareálu na príklade „Rychlabských stesiek“
5. Udržiavať infraštruktúru a značenie na turistických peších trasách a cyklotrasách
6. Certifikovať vybrané ubytovacie zariadenie v Prešove na „Biking friendly“
7. Zriadiť vyhlídkový turistický autobus na vyhlídkovej trase do okolia

Obrázok 1.16 Produktová línia Aktívne do okolia

Zdroj: Prezentácia mesta Prešov 2017

Z ďalších dokumentov, ktoré možno spomenúť sú najmä **výročné správy KOČR a OOCR pôsobiacich na území PSK**. Posledné výročné správy sú roku 2020 a dokumentujú súčasný stav CR, ktorý už začína byť poznačený pandemiou.

Pri skúmaní strategických dokumentov z pohľadu obcí a ich plánov rozvoja sme analýzou zistili, že mnoho obcí tieto plány nemajú alebo nie je možné ich preštudovať z dôvodu nedostupnosti. V prílohe 1 tabuľka 1 až 3 uvádzame prehľad dokumentov týkajúcich sa rozvoja obcí a zapracovania CR do rozvojových plánov obce. V pomoci obciam pri skvalitnení plánov z pohľadu CR by OOCR Región Šariš mohla zohrať veľmi dôležitú úlohu a spracovať im tieto časti, resp. vytvoriť koncepciu, ktorá by mala väčšiu vypovedaciu schopnosť o podpore a rozvoji CR v obciach.

1.3 Analýza atraktivít územia

Atraktivity územia Región Šariš možno skúmať z rôznych pohľadov. V našom koncepte sme sa rozhodli pre analýzu prírodných a kultúrnych atraktivít územia, ktoré predstavujú najvýraznejšiu skupinu.

1.3.1 Analýza atraktivít územia - prírodné

Do dolného Šariša zasahujú časti viacerých územných celkov. Je to Košická kotlina, Šarišská vrchovina, Spišsko-šarišské medzihorie, Čierna hora, Branisko, Bachureň, Čergov, Beskydské predhorie, Ondavská vrchovina, okrajovo Slanské vrchy a Levočské vrchy. Najvyšší bod regiónu sa nachádza na chrbte Braniska (1 171 m), najnižší bod (185 m) je v katastri Daletíc. Mesto Hanušovce nad Topľou sa nachádza v Ondavskej vrchovine.

Obrázok 1.17 Geomorfológické celky na skúmanom území dolného Šariša

Zdroj: spracované podľa Mapový portál KIMS 2021

Pre územnú ochranu ustanovuje Zákon NR SR č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov päť stupňov ochrany. Rozsah obmedzení sa so zvyšujúcim stupňom zväčšuje, pričom územná ochrana sa vzťahuje na celé územie Slovenskej republiky, čiže na území mimo osobitne vyhlásených chránených území platí 1. stupeň ochrany.

Do dolného Šariša nezasahuje nijaký národný park ani chránená krajinná oblasť. No nachádza sa tu viacero maloplošných chránených území, uvedených v rámci stručnej charakteristiky geomorfologických celkov (ich poloha v rámci okresu a obce, i stupeň ochrany). Medzi najznámejšie patria napr. Čergovský Minčol, Šarišský hradný vrch, Fintické svahy, Kapušiansky hradný vrch, Kamenná Baba, Salvátorské lúky, Zbojnický zámok, Dubnické bane a mnohé ďalšie.

Charakteristika geomorfologických celkov a ich maloplošných chránených území

Na severe regiónu je dominantným pohorím **Čergov**. Je to masívny horský celok, výrazne vystupujúci nad okolie s rozlohou 301 km². Rozprestiera sa v okresoch Sabinov, Stará Ľubovňa, Prešov, Bardejov. Je budovaný paleogénnymi flyšovými pieskovecami a ílovcami, v južnej časti bradlovým pásmom. Reliéf je hornatinový, rozčlenený pramennými tokmi riek. Najvyšším vrchom je Minčol (1 156 m n. m.), ďalšie Veľká Javorina (1 098 m), Solisko (1 056 m) a Čergov (1 050 m). Patrí do mierne teplej a chladnej klimatickej oblasti. Povrch je značne pokrytý hlavne listnatými lesmi. v najnižších polohách sú dubovo-hrabové, vyššie bukové a buково-jedľové lesy. Menšie plochy tvoria kroviny a lúky. Poľnohospodárskej pôdy je málo.

Chránené územia na území Čergova v prešovskom okrese sú:

- **Národná prírodná rezervácia Čergovská javorina.** 5. stupeň ochrany (obec Terňa, katastrálne územie Hradisko). Predmetom ochrany sú zachované prirodzené lesné spoločenstvá bukových javorín s typickými druhmi východokarpatskej flóry na vedeckovýskumné, náučné a kultúrno-výchovné ciele.

Chránené územia na území Čergova v sabinovskom okrese sú:

- **Národná prírodná rezervácia Čergovský Minčol.** 5. stupeň ochrany (obce Kamenica v sabinovskom okrese, obec Kyjov v okrese Stará Ľubovňa a obec Livovská Huta v okrese Bardejov). Je vyhlásená na ochranu typickej horskej karpatskej kveteny so zastúpením východokarpatských prvkov a lesných spoločenstiev najvyšších polôh Čergova, dôležitej z vedeckovýskumného, náučného a kultúrno-výchovného hľadiska.
- **Národná prírodná rezervácia Hradová hora.** 5. stupeň ochrany (obec Bodovce). Predmetom ochrany sú lesné spoločenstvá s výskytom čemerice purpurovej (*Helleborus purpurascens* W. et K.), ako aj iných druhov východokarpatskej flóry v pohorí Čergov na vedeckovýskumné, náučné a kultúrno-výchovné ciele.
- **Prírodná rezervácia Vlčia.** 5. stupeň ochrany (obec Olejníkov). Účelom vyhlásenia súkromnej prírodnej rezervácie je zabezpečenie ochrany evolučných procesov v komplexe pôvodných a prirodzených lesných porastov a častí horských lúk pohoria Čergov so zachovalým zložením drevín a rastlinných a živočíšnych spoločenstiev.

Spišsko-šarišské medzihorie nie je prírodnou dominantou regiónu, pretože tvorí výraznú eróznou zníženinu vyhlbenú Torysou pozdĺž bradlového pásma v dĺžke 60 km. Ako dominanty z nej vystupujú bradlové tvrdoše (Šarišské bradlá) rôznych rozmerov a tvarov, ktoré zo západnej časti dolného Šariša (približne od Kamenice po Pusté Pole) vytvárajú malebnú prírodnú krajinu. Tento geomorfologický celok s rozlohou 124 km² sa rozprestiera na severovýchode Slovenska v okresoch Sabinov, Stará Ľubovňa, Prešov. Je budované prevažne paleogénnymi horninami Vnútrokarpatského flyšu a horninami bradlového pásma. Predstavuje dlhú depresiu, ktorá bola vyerodovaná v menej odolných horninách paleogénu a v slieňoch bradlového pásma. Povrch je prevažne pahorkatinový až vrchovinový. V reliéfe výrazne vystupujú bradlové tvrdoše. Nachádza sa v nadmorských výškach 500-700 m. Najvyšší vrch je Hromovec (895 m n. m.). Patrí do teplej, mierne teplej i chladnej klimatickej oblasti. V severozápadnej časti územia preteká Poprad, v juhovýchodnej Torysa. Povrch je značne odlesnený. V pestrej krajine pokrývke sa striedajú plochy oráčín s lúkami, pasienkami a prevažne zmiešanými a ihličnatými lesmi.

Chránené územia v Spišsko-šarišskom medzihorí prešovského okresu sú:

- **Národná prírodná rezervácia Šarišský hradný vrch.** 5. stupeň ochrany (mesto Veľký Šariš). Toto maloplošné chránené územie predstavuje významnú fyto geografickú lokalitu a význačný krajinársky objekt. Využitie je ako vedecko- študijný a turistický objekt. Je to kužeľovitý kopec v širokom údolí Torysy, tvorený andezitom, s lesnými porastmi pestrého drevinového zloženia. Táto lokalita pútala pozornosť botanikov aj v minulosti. Napríklad v 1. polovici 19. storočia botanik Hazslinszky opísal nový druh ďateliny šarišskej (*Trifolium sarosiense*), ktorá bola zaradená ako nový taxón v systematickej botanike.

- **Prírodná rezervácia Fintické svahy.** 4. stupeň ochrany (obec Fintice). Je vyhlásená na ochranu teplomilného rastlinstva a živočíšstva severnej časti Slanských vrchov na vedecko-výskumné, náučné a kultúrno-výchovné ciele. Na kamenistých svahoch je dobre vyvinutá a zachovaná suchomilná vegetácia, ktorá je považovaná za najxerothermnejšiu v rámci celého východného Slovenska. Severnejšie sa už nikde na východnom Slovensku s takým typom vegetácie nevyskytujú (napr. poniklec veľkokvetý – *Pulsatilla patens*; poniklec otvorený – *Pulsatilla grandis*; kosatec uhorský – *Iris hungarica*) a i..
- **Prírodná rezervácia Kapušiansky hradný vrch.** 5. stupeň ochrany (obce Kapušany a Fulianka). Andezitové svahy hradného vrchu sú významným botanickým náleziskom s pozoruhodnou flórou, ktorá v systéme vyvrelín Slanských vrchov je najcennejšia. Najsevernejšie vysunutý ostrov reliktnéj xerothermnej vegetácie, kde mnoho druhov má severnú hranicu svojho rozšírenia.

Chránené územia v Spišsko-šarišskom medzihorí sabinovského okresu sú:

- **Prírodná pamiatka Bradlové pásmo.** 4. stupeň (obec Kamenica). Bradlové tvrdoše (od Kamenice po Pusté Pole) tvoria subrajón rozčlenenej nižšej vrchoviny. Názorný príklad erózneho reliéfu, ktorý je výsledkom selektívneho zvetrávania rôzne odolných hornín. Vysoká krajinárska hodnota bradiel v tomto tzv. Šarišskom úseku.
- **Prírodná rezervácia Valaská voda,** 4. stupeň (obec Bajerovce). Toto maloplošné chránené územie je vyhlásené na ochranu prameniska Valaskej vody so zachovalými močiarimi a slatinnými lúkami s výskytom zriedkavých druhov rastlín na vedecko-výskumné a náučné ciele. Najrozsiahlšie územie s výskytom vachty trojlistej (*Menyanthes trifoliata*) na východnom Slovensku.

*Lipanská lipa a duby v Pečovskej Novej Vsi (chránené stromy) - v okrese Sabinov sa nachádzajú na území Spišsko-šarišského medzihoria chránené stromy v katastrálnom území Pečovskej Novej Vsi - duby letné (*Quercus robur*) a v meste Lipany lipa malolistá (*Tilia cordata*).*

Hoci Spišsko-šarišské medzihorie na západe a juhozápade lemujú Levočské vrchy a Bachureň, najvýraznejším prírodným a etnografickým predelom medzi Šarišom a Spišom je **Branisko**. Branisko je jadrové pohorie s rozlohou 84 km² a rozprestiera sa na východnom Slovensku v okresoch Levoča, Prešov, Spišská Nová Ves a Gelnica. Má pestrú geologickú stavbu a má výrazné zlomové svahy na východnej a západnej strane. Je budované rulami, žulami, vápencami a dolomitmi (Rajtopiky, Veľká skala a Kamenná Baba), kremencami a zlepcami (Suchý hrb). Predstavuje hrásť s hornatinovým reliéfom so zarovnanými povrchmi, skalnými formami na najodolnejšej horninách, i krasovým reliéfom. Sedlo Branisko (750 m) ho delí na dve časti: Smrekovica a Sľubica. Najvyšším vrchom je Smrekovica (1 200 m n. m.). patrí do mierne teplej a chladnej klimatickej oblasti. Zalesnené pohorie má na severe smrekové, smrekovo-jedľové lesy, na východe bukové a na juhu borovicové lesy. Odlesnené časti tvoria lúky, pasienky, kroviny a polia.

Chránené územia na území Braniska prešovského okresu sú:

- **Prírodná pamiatka Komín,** (obec Lipovce). Jaskyňa je prístupná návštevníkom za účelom zotavenia a poznávania jej prírodných a historických hodnôt.

- **Prírodná rezervácia Šindliar.** 5. stupeň ochrany (obec Šindliar). Predmetom ochrany je ojedinelý a svojrázny biotop v rámci Braniska. Cenná je bohatá bryoflóra na okrajoch lesného porastu s významným zastúpením rašelinníka (*Sphangum nemoreum*). V okolí vápencových a dolomitových skál pestrá vápnomilná vegetácia.
- **Národná prírodná rezervácia Kamenná Baba.** 5. stupeň ochrany (obec Lipovce a Lačnov). Je to geomorfologicky a botanicky vzácne územie s výskytom prealpínskych a delpínskych druhov rastlín. Má aj krajinársko-estetický význam ako objekt turistického ruchu. Za NPR bola vyhlásená v roku 1964. Klasické ukážky krasu (dolomitový kaňon s bizarnými skalnými útvarmi), výskyt vtáčieho druhu murárik červenokrídly (*Tichodroma muraria*).

Levočské vrchy – pohorie s rozlohou 625 km² sa rozprestiera na severe Slovenska v okresoch Kežmarok, Levoča, Sabinov, Stará Ľubovňa. Levočské vrchy sú budované prevažne pieskovecami vnútrokarpatského paleogénu. Rozsiahle pohorie má prevažne hornatinový reliéf, tvorený širokými pieskovcovými chrbtami, ktoré boli vypreparované z menej odolných vrstiev flyša v ílovcovom vývoji. Najvyšším vrchom je Čierna Hora (1 287 m n. m.). Patrí do mierne teplej a chladnej klimatickej oblasti. Povrch je prevažne pokrytý lesom. Celkove prevládajú ihličnaté lesy so smrekom, vo východnej časti je väčšie zastúpenie listnatých lesov, najmä bučín. Miestami sa vystupujú trvalé trávne porasty a plochy ornej pôdy.

Chránené územia Levočských vrchov v sabinovskom okrese sú:

- **Prírodná rezervácia Bišar.** 4. stupeň ochrany (obec Tichý Potok). Toto maloplošné chránené územie je vyhlásené na ochranu typických spoločenstiev horských kvetnatých lúk s bohatým výskytom vzácnnej chránenej rastliny - ľalie cibul'konosnej (*Lilium bulbiferum*) v Levočských vrchoch na vedecko-výskumné ciele.

Bachureň – pohorie s rozlohou 124 km² sa rozprestiera na severovýchode Slovenska v okresoch Sabinov a Prešov. Je budovaná horninami vnútrokarpatského paleogénu s prevahou pieskocov a zlepcov. Reliéf je hornatinový a vrchovinový s hlbokými úzkymi dolinami, zarezanými do pieskovcových a zlepcových masívov. Najvyšším vrchom je Bachureň (1 082 m n. m.). pohorie patrí do mierne teplej a chladnej klimatickej oblasti. Povrch je pokrytý najmä zmiešanými a listnatými lesmi. Odlesnené plochy pokrývajú lúky, pasienky a orná pôda. V území sa nachádzajú minerálne pramene.

Chránené územia na území Bachurne v prešovskom okrese sú:

- **Národná prírodná rezervácia Kamenná Baba** (viď charakteristika pri pohorí Branisko)
- **Prírodná rezervácia Salvátorské lúky.** 4. stupeň (obec Lipovce, Šindliar). Toto maloplošné chránené územie je vyhlásené na ochranu mokrých lúčnych slatiných rastlinných spoločenstiev s výskytom zriedkavých druhov rastlín na vedeckovýskumné a náučné ciele. Jedno z dvoch nálezísk jazyčníka sibírskeho (*Lingularia sibirica*) na Slovensku okrem údolia Hnilca v Slovenskom raji.

Chránený strom Sekvojovec mamutí sa nachádza v Uzovskom Šalgove ležiacom asi 3 km juhozápadne od Sabinova. Rastie v areáli materskej školy. Jeho vek je 130 rokov, výška je 20 m, obvod kmeňa vo výške 1,3 m je 437 cm. Ide o pozoruhodný exemplár sekvojovca mamutieho, ktorý napriek veku nadobudol značné rozmery. Sekvojovec je vždyzelený ihličnan, dožiť sa môže až veku 4000 rokov; primárny areál výskytu zaberá západné svahy pohoria Sierra Nevada v Kalifornii (USA) v nadmorskej výške od 1500 m do 2500 m. Mimo domoviny je vo svete pomerne rozšírený ako parkový a okrasný strom. Sekvojovec v Uzovskom Šalgove vyniká mohutnosťou, súmerným vzrastom a estetickým vzhľadom. Jeho mohutný kmeň je rovný a priamy, pri báze značne zhrubnutý, koruna sa začína vo väčšej výške. Strom je v dobrom zdravotnom stave. Pre ojedinelý výskyt, vzácnosť druhu, vedecký a estetický význam ho v roku 1989 vyhlásili za chránený strom. Okolie sekvojovca je upravené, nachádza sa pri ňom stĺpik, na ktorom je upravená tabuľka s názvom a označením chránený strom.

Juhu dolného Šariša dominuje Šarišská vrchovina a Čierna hora. **Šarišská vrchovina** – pohorie s rozlohou 280 km² sa rozprestiera na severovýchode Slovenska v okresoch Prešov, Sabinov, Gelnica, Košice. Je budovaná horninami vnútrokarpatského paleogénu – pieskovecami, zlepcami, ílovcami, bridlicami. Vyššie chrbty budujú pieskovce a zlepenca, na menej odolný flyš (ílovce, bridlice) sa viažu široké, plytkejšie, často úvalinové doliny až brázdy. Nízke rozložené pohorie má prevažne vrchovinový a pahorkatinový reléf so širokými chrbtami a dolinami. Najvyšším vrchom je Dubina (501 m n. m.). Patrí do mierne teplej klimatickej oblasti. Povrch je značne odlesnený, s plochami oráčín, lúk, pasienkov, krovín a lesov. V skladbe lesov prevažuje v nižších polohách hrab, vyššie dub a v SZ časti borovica.

Chránené územia v Šarišskej vrchovine prešovského okresu sú:

- **Prírodná pamiatka Hrabkovské zlepenca.** 4. stupeň ochrany (obec Hrabkov). Vystupujú tu skalné útvary ako krajinársky pôsobivá dominanta. Odkrytý geologický profil má vysokú náučnú hodnotu pre poznanie stavby podložia Širokej brázdy.
- **Prírodná pamiatka Podmorský zosuv.** 4. stupeň ochrany (obec Vít'az). Ochrana strmej skalnej steny vysokej asi 40 m, vytvorenej ťažbou kameňa na styku Šarišskej vrchoviny a Čiernej hory. Neprítomnosť rastlinstva je spôsobená absenciou pôdneho krytu. Lokalita má geologický význam ako ukážka bazálneho súvrstvia paleogénu.
- **Prírodná rezervácia Dunitová skalka.** 4. stupeň ochrany (okres Sedlice). Toto územie je neobyčajne vzácnym náleziskom povrchového výskytu dunitu na Slovensku. Využíva sa ako vedeckovýskumný objekt.

Čierna hora – geomorfologický celok s rozlohou 254 km² sa rozprestiera na východnom Slovensku v okresoch Gelnica, Košice a Prešov. Je budovaná prevažne kryštalickejšími bridlicami s monotónnym hladkým reliéfom. Reliéf hornatinový a vrchovinový s chrbtami, plošinami so skalnými útvarmi na odolnejších horninách. Najvyšším vrchom je Čierna hora (1 026 m n. m.). Patrí do mierne teplej a chladnej klimatickej oblasti. Na severozápade sa do masívu Čiernej hory hlboko vrezal Hornád, pozdĺž ktorého je pestrejší reliéf s množstvom výrazných vrchov so skalnými útvarmi na druhohorných vápencoch a dolomitoch so zaujímavými biocenózami. Povrch je pokrytý prevažne bukovými lesmi, v nižších polohách i dubovými, v severnej vyššie časti sú smrekové a zmiešané lesy. Vyskytujú sa aj lúky, pasienky a orná pôda.

- **Chránené územia v Čiernej hore v prešovskom a sabinovskom okrese nie sú.**

Ondavská vrchovina – rozsiahle pohorie s rozlohou 1 852 km² (najrozsiahlejšia vrchovina na Slovensku) sa rozprestiera na severovýchode Slovenska v okresoch Vranov nad Topľou, Humenné, Bardejov, Stropkov, Svidník a Prešov. Je budovaná paleogénnymi horninami vonkajšieho flyša, hlavne pieskovecami a ílovcami. Reliéf je hladko modelovaný so striedaním sa chrbtov (500 až 700 m) s dolinami, kotlinami a brázdami. Najvyšším vrchom je Smilniansky vrch (750 m n. m.). Patrí prevažne do mierne teplej klimatickej oblasti. Územím pretekajú Topľa a Ondava so svojimi prítokmi. Povrch je pokrytý v nižších polohách dubovými, vyššie bukovými a smrekovými lesmi. Depresné, nižšie položené územia sú pokryté trvalými trávnyimi porastmi a poliami.

Chránené územia Ondavskej vrchoviny v prešovskom okrese sú:

- **Prírodná rezervácia Demjatské kopce.** 5. stupeň ochrany (obce Demjata a Veľký Slivník). Toto maloplošné chránené územie je vyhlásené na ochranu teplomilnej vegetácie vápencových brál bradlového pásma vo východnej časti Šarišskej vrchoviny s výskytom viacerých zriedkavých druhov rastlín a paleontologických nálezov na vedeckovýskumné a náučné ciele.

Z juhu dolný Šariš ohraničuje **Košická kotlina**. Je to geomorfologický celok s rozlohou 1 174 km² na východe Slovenska v okresoch Košice a Prešov. Je budovaná neogénnymi morskými (sol'nobanské súvrstvia *karpat*, ktoré sa nachádza v Sol'nej Bani v Prešove kamenná soľ, halit) a jazernými sedimentami, ílmi, ílovcami, pieskovecami, štrkami a zlepcami na ktorých sú kvartérne spraše, sprašové hliny a riečne usadeniny. Povrch je rovinný a pahorkatinný. Nadmorské výšky sa pohybujú od 180 do 430 m n. m. Patrí do teplej klimatickej oblasti. Územím preteká Hornád s prítokmi Torysou a Olšou a Bodva s prítokom Idou. Povrch je silne odlesnený a poľnohospodársky využívaný s prevahou ornej.

Chráneným územím v Košickej kotline prešovského okresu je:

- **Prírodná rezervácia Mirkovská kosatcová lúka.** 4. stupeň ochrany (obec Mirkovce). Sú tu zvyšky spoločenstiev zamokrených lúk s výskytom kosatca sibírskeho (*Iris sibirica*) v sprievode ďalších charakteristických druhov rastlín na vedeckovýskumné účely.
- **Národná prírodná rezervácia Gýmešský jarok.** 5. stupeň ochrany (obec Drienov). Je vyhlásená na ochranu lesných spoločenstiev brezových dúbav a oglejených bukových dúbav v Košickej kotline na vedecko-výskumné, náučné a kultúrno-výchovné ciele.

Prešovský platan (chránený strom). *Chránený strom platan západný rastie na súkromnom pozemku na rohu Požiarnickej a Okružnej ulice v katastrálnom území Prešova. Strom je označený, na kmeni je upevnená tabuľka oficiálneho značkovania chránených stromov. Platan má 150 rokov, jeho výška je 32 m, priemer koruny je 31 m, obvod kmeňa vo výške 1,30 m je 780 cm. Ide o výnimočný exemplár, ktorý je obvodom kmeňa a mohutnou korunou najväčším platanom západným zo všetkých chránených platanov na Slovensku. Za chránený strom bol vyhlásený v roku 1991; má vysokú biologickú, vedecko-výskumnú, kultúrnu a ekologickú hodnotu. Platan je obľúbený okrasný a parkový strom, ktorý dobre znáša znečistenie ovzdušia vo veľkomestách. Je preňho typická svetlá farba kôry, jej borka sa odlupuje v tmavých šupinách. Listy má troj- až päťlaločné, široké až 22 cm, dlhé 20 cm. Ich okraj je slabo*

zúbkovaný. Kvety sú usporiadané v guľovitých súkvetiach s dlhou stopkou; plody sú guľovité súplodia achén.

Beskydské predhorie – geomorfologický celok sa rozprestiera na severovýchode Slovenska v okresoch Vranov nad Topľou, Humenné, Stropkov, Svidník, Prešov, malou plochou aj Sabinov. Celok je budovaný flyšovými pieskovecami, ílovcami a slieňovcami, miestami prekrytými kvartérnymi riečnymi uloženinami. Beskydské predhorie predstavuje úzku pásmovitú, temer 100 km dlhú depresiu na juhu Nízkych Beskýd. Patrí do teplej a mierne teplej klimatickej oblasti. Povrch je značne odlesnený s prevahou ornej pôdy, lúk a pasienkov. Z lesov sú najviac zastúpené dubovo-hrabové a bukové spoločenstvá.

Chránené územia na území Beskydského predhoria v prešovskom okrese sú:

- **Prírodná rezervácia Fintické svahy.** 4. stupeň ochrany (obec Fintice). Nakoľko sa táto rezervácia nachádza na pomedzí Spišsko-šarišského medzihoria a Beskydského predhoria, charakterizovali sme ju pri prvom zmienom geomorfologickom celku.

Chránené územia Beskydského predhoria vo vranovskom okrese (v blízkosti mesta Hanušovce nad Topľou) sú:

- **Chránený areál Medzianske skalky.** 4. stupeň ochrany (obec Medzianky). Xerothermný svah na paleogén. zlepenoch v severozáp. časti okresu Vranov nad T. Významná lokalita xerothermnej kveteny s masovým výskytom chránených druhov - ponikleca veľkokvetého, veternice lesnej, vstavača vojenského, purpurového a vemenníka dvojlistého.
- **Chránený areál Radvanovské skalky.** 4. stupeň ochrany (obec Radvanovce). CHA tvoria dve plochy - časť bradlového pásma - vyvýšený kopček bradla, v minulosti narušený ťažbou piesku. Hojný výskyt chráneného ponikleca veľkokvetého (*Pulsatilla grandis*). Zachovalé xerothermné travinné spoločenstvo s veľkou druhovou diverzitou.

Východnú časť dolného Šariša lemuje hradba Slanských vrchov a Ondavská vrchovina. **Slanské vrchy** sa vytvorili pozdĺž okrajových zlomov v severojužnom smere. Slanské vrchy s rozlohou 537 km² sa rozprestierajú na východnom Slovensku v okresoch Košice-okolie, Prešov Trebišov, Vranov nad Topľou. Sú budované neogénnymi sopečnými andezitmi a ich pyroklastikami. Zlomy a línia rozrušených stratovulkánov podmieňujú silne členitý, prevažne hornatinový reliéf s pomerne častým výskytom zosuvov. Reliéf je prevažne vrchovinový a hornatinový. Najvyšším vrchom je Šimonka (1 092 m n. m.). Patrí do teplej, mierne teplej a najvyššie časti do chladnej klimatickej oblasti. Povrch je značne zalesnený prevažne bukovými lesmi, v nižších polohách dubinami a na rozrušených skalách sutinovými lesmi. Odlesnené plochy netvorí ani tretinu územia.

Chránené územia Slanských vrchov v prešovskom okrese sú:

- **Národná prírodná rezervácia Kokošovská dubina.** 4. a 5. stupeň ochrany (obec Kokošovce). Objektom ochrany sú dubové porasty svetoznámeho kokošovského duba zimného (*Quercus petraea*), zvláštneho morfoloicky i anatomicky, čím javí vzťahy k slavónskemu dubu. Vedeckovýskumný lesnícky objekt, účelom ochrany je aj zber semien spomenutej variety duba. Z kokošovského duba je postavený Gápel – ťažné zariadenie nachádzajúce sa nad šachtou Leopold.

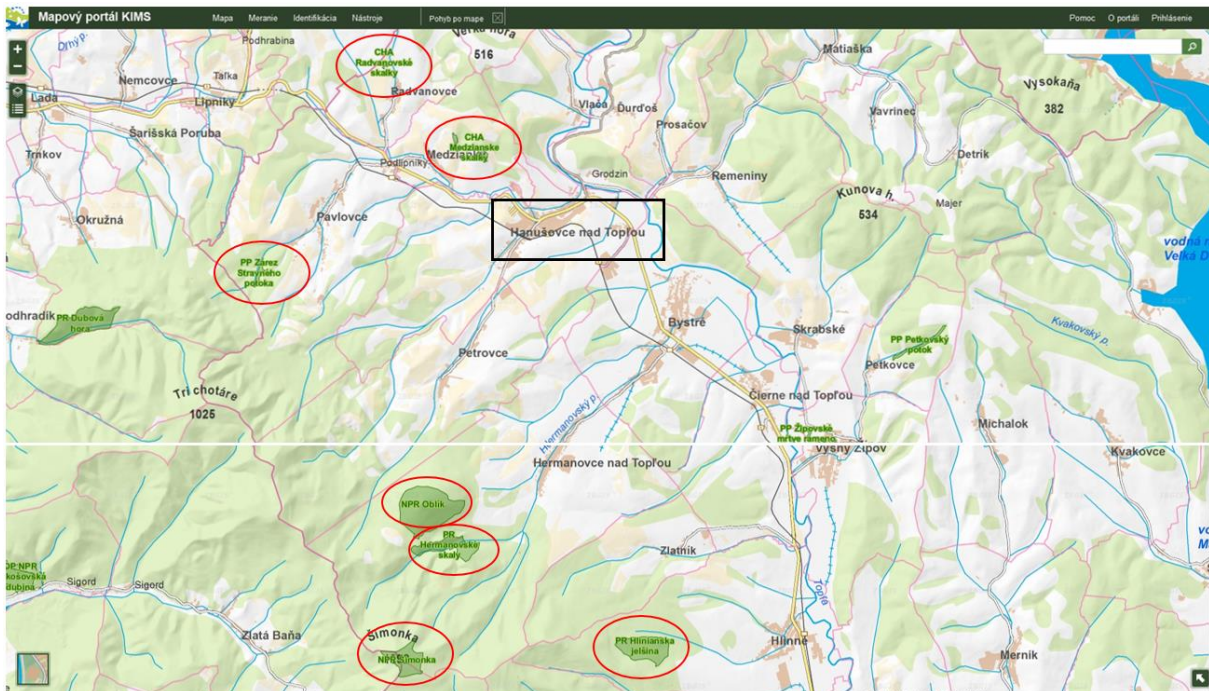
Čelovský dub (chránený strom). Chránený strom Dub letný (*Quercus robur*) rastie na súkromnom pozemku v hornej časti ovocného sadu vedľa prízjazdovej asfaltovej cesty v katastrálnom území Čeloviec v okrese Prešov. Jeho vek je 350 rokov, výška 24 m, priemer koruny 15 m, obvod kmeňa vo výške 1,3 m je 575 cm. Za chránený strom bol vyhlásený v roku 1989 pre vedeckú, historickú a estetickú hodnotu. Strom je značne poznačený svojim vekom i zásahom blesku; v dolnej časti kmeňa sa nachádza vyhnutá dutina. Strom je označený, na kmeni je upevnená tabuľka oficiálneho značkovania chránených stromov.

- **Národná prírodná rezervácia Šimonka.** 5. stupeň ochrany (obec Zlatá Baňa v okrese Prešov, obce Hermanovce nad Topľou a Zámutovej v okrese Vranov nad Topľou). Je vyhlásená na ochranu zvyškov bukového pralesa vrcholovej časti Šimonky v Slanských vrchoch, dôležitého z vedeckovýskumného, náučného a kultúrno-výchovného hľadiska.
- **Prírodná rezervácia Dubová hora.** 5. stupeň ochrany (obec Okružná). Je vyhlásená na ochranu zachovaných prirodzených lesných spoločenstiev kyslých dubových bučín Slanských vrchov na vedecko-výskumné, náučné a kultúrno-výchovné ciele.
- **Prírodná rezervácia Zbojnický zámok.** 5. stupeň ochrany (obec Ruská Nová Ves). Chránené územie predstavuje ojedinelý geomorfologický výtvor Slanských vrchov s výskytom reliktných teplomilných spoločenstiev. Uplatňuje sa tiež ako výrazný, krajinársky pôsobivý objekt. Využíva sa ako vedecký objekt pre sledovanie migrácie teplomilných spoločenstiev.
- **Chránený areál Dubnické bane.** 4. stupeň ochrany (obec Červenica). Chránený areál predstavuje mimoriadne veľké a vedecky významné sídlisko viacerých druhov vzácnych a užitočných druhov netopierov v opustených baniach. Tu bola v bývalom Československu popísaná prvá zimujúca kolónia netopiera dvojfarebného. Je to najznámejšia lokalita výskytu opálu v Európe.

Chránené územia Slanských vrchov vo vranovskom okrese (v blízkosti mesta Hanušovce nad Topľou) sú:

- **Národná prírodná rezervácia Šimonka.** 5. stupeň ochrany (obec Zlatá Baňa v okrese Prešov, obce Hermanovce nad Topľou a Zámutovej v okrese Vranov nad Topľou) vid' charakteristika NPR Šimonka vrámci prešovského okresu.
- **Prírodná rezervácia Hermanovské skaly.** 5. stupeň ochrany (obec Hermanovce nad Topľou). PR je vyhlásená na ochranu najrozsiahlejšieho skalného komplexu Slanských vrchov s reliktnými rastlinnými spoločenstvami s vhodnými podmienkami pre hniezdenie dravých vtákov a s výskytom zriedkavých druhov živočíchov na vedecko-výskumné, náučné a kultúrno-výchovné ciele.
- **Národná prírodná rezervácia Oblík.** 5. stupeň ochrany (obec Petrovce). CHÚ predstavuje zriedkavý geologický jav - sopečný kužeľ - s výskytom spoločenstiev skupín lesných typov Fraxineto-Aceretum (jaseňovo-javorové lesy) a Tilieto-Aceretum (lipovo-javorové lesy). Využitie je ako vedeckovýskumný objekt pre potreby lesného hospodárstva.
- **Prírodná rezervácia Zárez Stravného potoka.** 5. stupeň ochrany (obec Pavlovce). PP je vyhlásená na ochranu erózneho zárezu úseku toku Stravného potoka s turisticky atraktívnymi mikroformami reliéfu (perejami, kaskádami) na výstupe centrálnokarpatského paleogénu a jeho styku s vulkanitmi.
- **Prírodná rezervácia Hlinianska jelšina.** 5. stupeň ochrany (obec Hlinné). PR je vyhlásená na ochranu lesných spoločenstiev Fraxineto-Alnetum (jaseňových jelšín) terénnych

znižením s prameniskami v SV časti Slanských vrchov na vedecko-výskumné a kultúrno-výchovné ciele.

Obrázok 1.18 Chránené územia v Slanských vrchoch a Beskydskom predhorí v blízkosti mesta Hanušovce nad Topľou

Zdroj: spracované podľa <http://webgis.biomonitring.sk/>

Povrchové a podzemné vody Dolného Šariša

Hlavné európske rozvodie a hlavné slovenské rozvodie delia územie Slovenskej republiky na tri hlavné povodia. Veľké povodie Dunaja rozdelené hlavnou slovenskou rozvodnicou na oblasť prítokov Dunaja (Morava, Váh, Nitra, Hron, Ipel') a zbernú oblasť Tisy so sústavou Bodrogu (Latorica, Laborec, Uh, Ondava, Topľa) a Slanej (Slaná, Bodva, Hornád, Torysa). Tretie je malé povodie Dunajca.

Najvýznamnejšími tokmi Dolného Šariša sú Torysa a Sekčov. Torysa pramení Levočských vrchoch, medzi jej významnejší pravostranný prítok patrí Šarišský potok (pritekajúci od Župčian a Malého Šariša), ľavostranný Dzikov (pritekajúci od Kanaša). Najvýznamnejším prítokom je však rieka Sekčov, prameniaca v pohorí Čergov. Medzi jeho významnejšie prítoky patrí Šebastovka (odvodňujúca severozápadnú časť Slanských vrchov), Šalgovský potok, Hradný potok (preteká Solivarom). Ďalším významným prítokom Torysy je Delňa, prameniaca v centrálnej časti Slanských vrchov, pod Šimonkou (1092 m n. m.), preteká obcou Zlatá Baňa (prehradením Delne vzniklo letné kúpalisko, v súčasnosti svoje služby ponúka aj Aquapark Delňa Prešov - areál krytého kúpaliska s wellness centrom).

Mestom Hanušovce na Topľou preteká rieka Topľa; priemerný prítok tu má 8,3 m³/s. Topľa je najväčším pravostranným prítokom Ondavy, ktorá po sútoku s Latoricou vytvára Bodrog.

V Prešovskom okrese je evidovaných 71 minerálnych prameňov, ktoré sa nachádzajú v 20 obciach a mestách. Z celkového počtu je 27 voľne prístupných, ktoré sa vyskytujú v

katastroch 11 obcí. Suverénne najviac, až 22 minerálnych prameňov majú Lipovce, kde vyviera známa minerálka Salvator. V Bajerove sú dostupné tri kvalitné pramene, tiež pramene v rekreačnej oblasti Sigord v obciach Kokošove (dva) a Zlatá Baňa (dva), rovnako v Podhoranoch (jeden) a vo Vítazi (dva). V Sabinovskom okrese je evidovaných 18 minerálnych prameňov, ktoré sa nachádzajú v 12 obciach a mestách. Na katastrálnom území mesta Hanušovce nad Topľou sa nenachádza žiaden minerálny prameň. Minerálne vody západne od doliny Torysy sú „kalciumbikarbonátové“, teda hlavnou zložkou ich mineralizácie sú karbonáty (uhličitan), pochádzajúce z vápencov a dolomitov. Východnejšie a južnejšie sa nachádzajú vody „natriumbikarbonátové“, ktorých najdôležitejšou súčasťou je NaCl, ktorá pochádza z morských sedimentov Košickej kotliny. Oba typy majú v sebe rozpustený najčastejšie CO₂ (od toho názov kyselka). Vajcový zápach majú vody obsahujúce H₂S (sírovodík). *K prvej skupine minerálnych vôd* patrí napríklad známy prameň „Kvašná voda, ktorý sa nachádza západne od vrchola Malkovskej hôrky. Podobného charakteru sú aj 3 pramene na neďalekej Cemjate, kde v 18. storočí vznikli kúpele, v 19. storočí bol zachytený prameň „Pod Pavilónom“ postavený pavilón a menší liečebný dom. Liečili sa tu krvné choroby, nervové a žalúdočné choroby. V súčasnosti ja pavilón schátraný a pramene sa nevyužívajú. Ďalšia skupina prameňov sa nachádza v doline Borkút, západne od Hanisky. Z nich prameň Malý Borkút má pomerne značne vysokú mineralizáciu (2640 mg/l). Menej známe sú pramene pod Vilec hôrkou, kde stáli pri sírnom prameni v 18. storočí aj vaňové kúpele. Ďalej je známy prameň Kernovka, ktorý sa nachádza na súkromnom pozemku v ulici Pod Kalváriou. *Druhá skupina minerálnych vôd (slané vody)* na území Prešova a jeho okolia súvisí so spomenutými morskými sedimentami a tým aj so známymi ložiskami soli, ťaženými v Solivare. Z toho hľadiska je zaujímavou aj vlastná soľanka (soľný roztok), ktorý sa nachádza napríklad v známej zatopenej bani Leopold na Solivare. Jej mineralizácia je neobyčajne vysoká (v 1 litri je až 292 g soli). Slaná voda je aj v bývalých kúpeľoch Išľa. Pomenované boli ich zakladateľom grófom Hallerom; pomenoval ich Magyar Isla podľa slávnych rakúskych kúpeľov Bad Ischl. Pre hostí slúžil kúpeľný dom s vaňami, hostinec a promenády. Významnou raritou kúpeľov bolo liečivé bahno zo slatinnej zeminy, ktoré svojho času dodávali aj do Piešťan. V súčasnosti sa kúpeľnícky nevyužíva (mineralizácia 4300 mg/l vody), kúpele zanikli po druhej svetovej vojne. Južnejšie od Prešova poznáme slané vody z Petrovian, sírovodíkovú vodu poznáme z Kapušian.

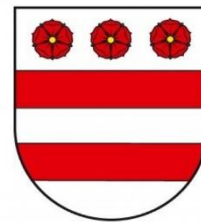
1.3.2 Analýza atraktivít územia – kultúrno-historické atraktivity miest Prešov, Veľký Šariš, Sabinov, Lipany a Hanušovce nad Topľou

Historický región Šariš bol v minulosti súčasťou Uhorska (od 11. storočia), táto oblasť nebola zasiahnutá tureckým rabovaním. Na severe susedí s Poľskom, západné hranice regiónu tvorí bývalá Spišská župa, na východe hraničil so Zemplínskou župou a na juhu s Abovsko-turnianskou župou. Celý región Šariš je tvorený povodiami riek Torysa, Topľa a Ondava. Historickým centrom Šariša v minulosti bol Šarišský hrad, od roku 1647 Prešov. Prevažne slovenské etnikum bolo po valašskej kolonizácii v 15. storočí doplnené o rusínske a ukrajinské. V roku 1918 sa Šariš stal súčasťou Československej republiky. V súčasnosti je územie regiónu súčasťou Prešovského kraja, krajským mestom je Prešov.

Mesto PREŠOV - základné údaje

Základné charakteristiky:

- Kraj: Prešovský
- Okres: Prešov
- Región: Šariš
- Nadmorská výška: 255 m n.m. (historické jadro)
- Rozloha: 103,36 km²
- Počet obyvateľov: 87 886 (k 31. 12. 2020)
- Hustota obyvateľstva: 1 247 obyv./km²

Prešov je dôležité hospodárske a správne centrum východného Slovenska, má šošovkovité námestie. Má výhodnú dopravnú polohu na tradičnej križovatke ciest v smere západ – východ a sever – juh. Už od udelenia mestských práv v ňom prebiehala koncentrácia riadiacich činností, ktoré mali dosah spočiatku len na okolité mestá a obce a neskôr na celý región. Je to tretie najväčšie mesto Slovenska.. Ako jediné mesto na Slovensku sa môže prezentovať tým, že jeho historickým jadrom prechádza 49 rovnobežka. Rozprestiera sa na oboch brehoch rieky Torysa v severnom cípe Košickej kotliny, obklopené Slanskými vrchmi a Šarišskou vrchovinou. Je metropolou regiónu Šariš a sídlom prešovského samosprávneho kraja. Delí sa na 4 katastrálne oblasti známe ako Prešov, Solivar, Šalgovík a Nižná Šebastová. Je tretím najľudnatejším mestom Slovenska.

Erb mesta. Slobodné kráľovské mesto Prešov disponovalo vlastným erbom or roku 1453, kedy mu ho udelil kráľ Ladislav V. Mestský znak (erb) Prešova tvorí gotický štít, ktorý má v striebornej hlave tri červené ruže, dolná časť štítu je tri razy červeno-strieborne delená. Ideovo erb vychádza z uhorského znaku z čias udelenia mestských výsad Prešovu v roku 1299.

Stručná história. Dejiny mesta Prešov siahajú do dávnej histórie a miesto, na ktorom sa mesto rozkladá, je späté s najstaršími formami ľudského osídlenia u nás. Malebná krajina na sútoku dvoch riek s pohoriami, dolinami a úrodnými riečnymi terasami, bohatá na nerastné suroviny a horniny, predurčila územie na súvislé a trvalé osídľovanie. Prvé nálezy dokumentujúce prítomnosť človeka v údolí Torysy sú datované do obdobia mladšieho úseku stredného paleolitu (80 000 – 40 000 rokov p. n. l.) a mladého paleolitu (40 000 – 8 000 p. n. l.). Medzi najvýznamnejšie nálezy z lokality Biroš patrí pästný klin, vyrobený z hnedého rohovca. Dôkazy o osídľovaní územia sa pri archeologických výskumoch našli aj z ďalších vývojových období, a to z mladšej doby kamennej, doby bronzovej a doby železnej. Koncom 6. storočia n. l. začali do údolia Torysy prichádzať Slovania, ktorí sa tu usadili natrvalo. Pribúdalo aj nálezov dokumentujúcich ich život a kultúru, ale trvalo ešte niekoľko storočí, kým sa objavila písomná zmienka o osade, ktorá dostala meno Prešov. O trvalom osídlení územia dnešného Prešova slovanským obyvateľstvom môžeme hovoriť už v 8. – 12. storočí. Okolo polovice 11. storočia bolo územie budúcej Šarišskej stolice trvalo začlenené do uhorského štátu. Stredoveké mesto, resp. osada Prešov bola do konca 13. storočia súčasťou kráľovského panstva hradu Šariš. Po tatárskom vpáde do Uhorského kráľovstva v r. 1241 – 1242 pozýval uhorský kráľ Belo IV. do Uhorska cudzích hostí so snahou oživiť hospodárstvo a spustošené oblasti krajiny. Na oplátku im poskytol majetky a rôzne výsady. Tak sa do Prešova k pôvodnému slovenskému a maďarskému obyvateľstvu prísťahovali aj Nemci, ktorých všeobecne nazývali Sasmi. **Prvá písomná zmienka o meste pochádza zo 7. novembra 1247 v listine Belu IV.** Jej originál sa síce nezachoval, no obsah poznáme z odpisov. Prešov sa v nej nazýval Epuries. Listina pojednávala o spore o hranicu vlastníctva medzi bardejovskými cisterciánskymi mníchmi a prešovskými Nemcami. Z roku 1248 je datovaná aj iná listina Bela IV., v ktorej sa usporadúvajú farské záležitosti Prešova.

Názov mesta. O pôvode názvu mesta existuje niekoľko rozdielnych názorov. Staršia literatúra uvádza *nemecký názov Langdorf* (Dlhá ves), ktorým Prešov – vtedajšiu slovenskú osadu, pomenovali prví saskí kolonisti. Názov sa však neujal a jeho používanie zrejme netrvalo dlho a Sasi začali používať *existujúce pomenovanie v podobe Eperjes*. Staršia maďarská literatúra uvádza názov Eperjes – odvodený od slova jahoda (maďarsky eper). Spojený je s legendou o pobyte kráľa Bela II. Slepého (vládol v rokoch 1131 – 1141) na území mesta počas prenasledovania svojho synovca Boriča, obvineného zo zrady. Podľa nej sa kráľ stratil svojmu sprievodu a hľadajúc cestu si smäd a hlad zaháňal jahodami, ktoré v týchto končinách rástli v hojnom množstve. Keď ho večer našli rytieri z družiny, kráľ sa rozhodol z vďačnosti pomenovať neďalekú osadu podľa jahôd, pod maďarským názvom Eperjes. Hoci bol tento príbeh najviac rozšírený, historicky sa nikdy nepotvrdil, podobne ako mnoho iných legiend. Iní historici odvodzujú názov mesta od slova „prešovať“. Najpriateľnejší je však názor, že názov Eperjes, s jeho obmenami, je maďarským variantom pôvodného slovenského pomenovania odvodeného od osobného mena Preš. V 13. – 15. storočí bol používaný výlučne maďarský názov, ktorý prevzali i nemeckí prisťahovalci, a používaný bol aj *v latinskej podobe Epuries, Eperiessinum, Aperiascinum, Fragopolis*. Slovenský názov Prešov (Prašov) sa v písomných pamiatkach objavuje až od 16. storočia, hoci ho slovenské obyvateľstvo používalo nepretržite.

Prešov a jeho obyvatelia sa u panovníka usilovali získať mestské práva, čo sa podarilo 28. 1. 1299. Uhorský kráľ Ondrej III. (vládol v r. 1290 – 1301) udelil Prešovu, Veľkému Šarišu a Sabinovu mestské výsady. Listinou dostali rovnaké práva, aké mali spišskí Nemci. Tak Prešov prestal byť poddanskou osadou hradného panstva Šariša a stal sa kráľovským mestom.¹ Mešťania troch miest však museli platiť každoročne daň kráľovi, a to 150 mariek striebra. Význam udelenia mestských výsad však spočíval v tom, že Prešov sa politicky, právne a cirkevne vyčlenil spomedzi susedných obcí.

Dejiny Prešova v nasledujúcich storočiach boli poznamenané zvratmi, povstaniami, vojnami, ale aj pokojným a harmonickým životom. Počas neho mesto hospodársky rástlo a vytváralo si priaznivé podmienky pre svoj kultúrny vývin. V Prešove sa tak formovalo silné zázemie, ktoré ho posúvalo do popredia kultúrnych dejín Slovenska. Samotné dejiny Prešova majú mnoho osobitostí. Ich jedinečnosť spočíva v geografickej polohe mesta, kde sa stretávali a prelínali vplyvy viacerých národov a národností – Slovákov, Rusínov, Ukrajincov, Maďarov, Nemcov, Poliakov, Židov. Kultúrny vývin mesta podmienovala aj jeho konfesijná pestrosť. Každá z konfesijných skupín – rímskokatolíci, gréckokatolíci, evanjelici, pravoslávni, izraeliti – doniesla čosi do spoločnej kultúrnej klenotnice Prešova. **Od roku 1480 bol Prešov členom Pentapolitany – spolku slobodných kráľovských miest, kde okrem neho patrili ešte mestá Sabinov, Bardejov, Košice a Levoča.** Výhodná poloha Prešova bola v stredoveku významným predpokladom rozvíjania remeselných a trhových tradícií, Prešov sa postupne stal významným strediskom remeselnej výroby v Uhorsku. V 16. a 17. storočí prežilo mesto obdobie svojho najväčšieho rozkvetu, ale aj dovtedy nevídaného úpadku. V roku 1687 sa v Prešove odohrali udalosti označované ako **Prešovský krvavý súd alebo Prešovské jatky**. Pod vedením cisárskeho generála Antonia Caraffu (1647 – 1693) sa uskutočnila hromadná poprava 24 mešťanov a zemanov z Prešova a okolia po vykonštruovanom procese za protihabsburský odboj a kalvínsku či evanjelickú vieru. Dlhotrvajúce vojny a s nimi súvisiace udalosti mali za následok úplné schudobnenie, obrovské zadlženie a tiež vyľudnenie Prešova, vrcholiace na konci prvého desaťročia 18. storočia.² Rokom 1710 sa končí existencia starého Prešova a rokom 1711 sa začína nová epocha charakterizovaná významnými zmenami vo všetkých sférach jeho života. Hlavnú úlohu

¹ obyvatelia boli oslobodení od poddanských povinností – odovzdávania peňažných a naturálnych dávok šarišským županom, nepodliehali kráľovským kapitánom Šarišského hradu a boli vyňatí z ich súdnej právomoci, ako aj zbavení povinnosti služby v kráľovskom vojsku

² v roku 1617 žilo v meste vyše 3 600 obyvateľov, v roku 1720 počet obyvateľstva len o málo presahoval 2000

v hospodárskom živote mesta mal obchod a remeselná výroba. Medzi najvýznamnejšie cechy patrili obuvníci, kožušníci, debnári, krajčíri, stolári, farbiari, mečiari, puškári, klobučníci, garbiari, zo vzácnejších odvetví výrobcovia papiera a neskôr aj organov. Na konci 18. storočia začali vznikať prvé manufaktúry (na fajansu a keramiku), neskôr tkanie látok. Prešovu patrí prvenstvo vo výrobe cukru z cukrovej repy (r. 1802) v strednej Európe. Dominantným architektonickým slohom v 18. storočí sa stal barokový sloh. Medzi najkrajšie barokové stavby v meste patrí palác Klobušickovcov, Sirmaiov palác, Župný dom a prebudovaný Chrám sv. Jána Krstiteľa.

Na sklonku 18. storočia sa v Prešove usadili prví Židia, ktorí mali dovtedy zakázané zdržiavať sa na pôde mesta. Od 30. rokov 19. storočia už pôsobila prvá židovská obec a pred revolúciou v roku 1848 sa začala stavba prvej prešovskej synagógy. Na začiatku 19. storočia barok zatlačil klasicizmus, prvky ktorého nesie viacero fasád meštianskych domov. Najvýznamnejšou budovou tohto obdobia je gréckokatolícky biskupský palác, postavený koncom 40. rokov 19. storočia.

V druhej polovici 19. a začiatkom 20. storočia sa pre vysokú úroveň kultúry, vzdelanosti a školstva, ktorou sa vtedy Prešov vyznačoval zvykol označovať aj ako „**Atény nad Torysou**“. Postupne tu prenikali výtvarné a technické pokroky, v roku 1894 mesto vybudovalo kanalizáciu, v roku 1895 zaviedlo elektrické osvetlenie.

V rokoch 1. svetovej vojny mesto schudobnelo, bezprostredne po jej ukončení, 1. 11. 1918 došlo k tragickej udalosti známej ako **prešovská vzbura**. Pod vplyvom revolúcie v Budapešti vojaci odoprelí poslušnosť svojmu veliteľovi a 41 z nich bolo na námestí popravených. Bola to najkrvavejšia udalosť, akú mesto zažilo od Caraffovho súdu 1687 a ňou ukončilo uhorskú etapu svojich dejín.

Po vzniku Československej republiky bol Prešov okresným sídlom, stredne veľkým mestom, kde podľa údajov z roku 1930 žilo vyše 21 000 obyvateľov. Po vypuknutí 2. svetovej vojny bol Prešov významným strategickým mestom, keďže tu sídlilo veliteľstvo dvoch východoslovenských divízií. Po oslobodení 19. januára 1945 sa začali roky obnovy vojnou zničenej krajiny. Obdobie socializmu napriek jeho spoločenskej a politickej obmedzenosti znamenalo pre Prešov rozsiahly hospodársky rozvoj, zmenilo sa na priemyselnú metropolu Šariša i celého severovýchodného Slovenska. Počet obyvateľov vzrástol na vyše 90 000.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky

Konkatedrála sv. Mikuláša

- Najvýznamnejšia historická dominanta, najstaršia budova a jediná dochovaná gotická sakrálna stavba v meste. V minulosti bola považovaná za jeden z najdokonalejších sieňových kostolov v bývalom Uhorsku a spomedzi stavieb rovnakého typu na Slovensku svojimi rozmermi (dĺžka 54,7 m, šírka 34,45 m a výška 16 m) sa zaraďuje hneď za levočský Kostol sv. Jakuba a bratislavský Dóm sv. Martina. Prvotný kostol pochádzal z roku 1230 a tvoril jednodňovú stavbu. V roku 1347 ho prestavali a v roku 1515 bol dokončený do dnešnej trojlodňovej podoby. V jednotlivých historických obdobiach bol upravovaný a prestavovaný, od roku 2010 prebieha jeho ďalšia obnova. Vo vnútorných priestoroch sú zachované pôvodné gotické prvky, dominantou je hlavne barokový oltár sv. Mikuláša. Niektoré výzdoby sú z dielne Majstra Pavla z Levoče. Z kostolnej veže je neopakovateľný pohľad na prešovské historické námestie, na strechy stredovekých meštianskych domov a na okolitý región.

Evanjelický A. V. Chrám svätej Trojice

- Evanjelici i kalvíni používali dovtedy väčšinou staršie gotické, predtým katolícke chrámy a iba výnimočne si budovali nové. Renesančný chrám, jeden z mála protestantských kostolov postavených v období reformácie. Základný chrám bol slávnostne položený v júli 1642, vysvätený bol v júni 1647. Chrám viackrát vyhorel. Organ z r. 1642 patrí medzi najkrajšie barokové pamiatky Prešova.

Katedrálny Chrám sv. Jána Krstiteľa

- Je druhým najväčším chrámom v Prešove a prvým chrámom prešovského gréckokatolíckeho biskupstva. Pôvodne to bol jednoloďový gotický špitálsky kostol, ktorý začali stavať v roku 1429, v 18. storočí bol prebudovaný do dnešnej zbarokizovanej podoby. Od roku 1818 patrí gréckokatolíckemu biskupstvu. V kostole je veľkolepou dominantou ikonostas od sochára Juraja Romana a maliara Alberta Fikasa z Viedne, ktorý pochádza z roku 1846. Na severnej stene katedrály je za sklom upevnená kópia Turínskeho plátna, ktoré prešovská katedrála dostala ako dar od Turínskeho arcibiskupstva v Taliansku v roku 2003.

Gréckokatolícke arcibiskupstvo

- Biskupský palác vznikol z bývalého kláštora minoritov. Jeho história sa začala písať prestavbou budovy mestského špitála a chudobinca na nový kláštor, ktorý získali minoriti v r. 1673. Pôsobenie minoritov v Prešove ukončilo nariadenie cisára Jozefa II. z 12. júla 1787, ktorým bol kláštor zrušený, a to i napriek prosbám mestského magistrátu a jágerského biskupa u samotného panovníka. V roku 1791 bolo z Košíc do Prešova premiestnené sídlo gréckokatolíckeho vikariátu.

Evanjelické kolégium

- Je jedným z najvýznamnejších školských ústavov a rozhodne najvýznamnejšia pamiatka na protestantské školstvo na Slovensku. O jeho založení ako protiváhy jezuitskej univerzity v Trnave, rozhodli delegáti hornouhorských protestantských stavov na zasadnutí v Košiciach v roku 1665. Od začiatku na ňom vyučovali viacerí významní profesori z celého Uhorska i zo zahraničia. Vďaka jeho osobnostiam, ako aj moderným vyučovacím metódam dosiahlo takú úroveň, že stavy plánovali jeho premenu na univerzitu. V prvej polovici 19. storočia vyrástlo na jednu z najvýznamnejších vyšších škôl v celom Uhorsku. Najkrajšou miestnosťou spomedzi interiérov je aula- Dvorana, kde sú umiestnené historické fondy kolegiálnej knižnice. Po renovácii vnútorných priestorov od roku 1998 slúži budova biskupskému úradu evanjelickej cirkvi.

Ortodoxná židovská synagóga

- V súčasnosti jediná funkčná synagóga v meste. Postavená bola v roku 1898 podľa projektu synagógy v meste Tokaj ako výstavná sakrálna budova v maurskom štýle s viacerými orientalizujúcimi prvkami. Interiér zdobia nádherné ornamentálne maľby, ktoré si doteraz bez dôkladnejšej rekonštrukcie zachovali pôvodnú sýtosť, výraznosť a tvar.

Chrám svätého Alexandra Nevského

- Hlavný katedrálny chrám pravoslávnej cirkvi na Slovensku. Pravoslávie na Slovensku je menšinovým náboženstvom. Hlásia sa k nemu podľa štatistik z roku 2011 okolo 0,9 % obyvateľov Slovenskej republiky. Pravoslávni veriaci žijú hlavne vo východnej časti štátu. Začal sa stavať v roku 1946 a dokončený bol v roku 1950. Je vybudovaný v duchu tradícií pravoslávnej ruskej architektúry, zdobí ho päť cibulovitých kupol, ktoré pripomínajú typickú architektúru starého cárskeho Ruska. Dominantou interiéru je dvojradový drevený ikonostas oddeľujúci chrámovú loď od oltárnej časti.

Kalvária

- Baroková dominanta mesta na západnom okraji. V minulosti bola považovaná za druhú najkrajšiu kalváriu vyskytujúcu sa na území Uhorska. Pôvod jej vzniku je úzko spätý s rekatolizáciou a vplyvom jezuitov. Nápad a potreba vybudovania Kalvárie vzišla z radov Spolku umierajúceho Krista, ktorý založili jezuitskí kňazi začiatkom 18. storočia. Pri výstavbe bol založený aj cintorín, ktorý mal v minulosti využitie ako miesto na pochovávanie donátorov Kalvárie. Časom to bolo miesto vhodné na posledný odpočinok aj pre ľudí z blízkych mestských štvrtí či iných osôb.

Chrám sv. Jozefa (františkánsky kostol)

- Barokový jednoloďový rímskokatolícky kostol, jediný dvojvežový františkánsky kostol na Slovensku, sa nachádza v južnej časti Slovenskej ulice na Františkánskom námestí. Na severnej strane je spojený s kláštorom.

Župný dom

- Ide o rokokovo-klasicistickú budovu palácového typu, určenú na administratívne účely bývalej Šarišskej stolice. Otázky týkajúce sa Šarišskej stolice patrili do právomoci šarišského župana, resp. stoličných zhromaždení, konajúcich sa v sídle župana. Župana do funkcie menoval panovník.

Radnica

- Nachádza sa na východnej strane námestia, oproti Neptúnovej fontáne, približne v strede uličnej zástavby. Radnica stredovekého Prešova stále pôvodne na inom mieste, v 17. storočí ju však magistrát opustil (pravdepodobne pre poškodenie počas požiarov) a presťahoval sa do objektu, ktorý slúži tomuto účelu dodnes. V stredoveku to bol honosný meštiansky dom, začiatkom 16. st. ju prebudovali na mestskú vináreň, ktorá v nej bola takmer dve storočia. Do novších dejín sa radnica zapísala v roku 1919, keď z jej balkóna bola vyhlásená Slovenská republika rád. Od roku 1990 v nej sídli Mestský úrad v Prešove.

Neptúnova fontána

- Je jedinou zachovanou pôvodnou mestskou cisternou. Pred postavením vodovodu slúžilo občanom ako rezervoár úžitkovej vody desať podobných cisterien. Až do čias Jozefa II. nesmeli okrem doby trhov bývať v Prešove žiadni Židia. Ako prvý úspešne porušil tento zákaz v 2. polovici 80. rokov 18. storočia bohatý obchodník Marek Holländer, ktorému sa vďaka dobrým vzťahom s panovníkom podarilo v meste ostať, kúpiť si dom, obchod a získať aj meštianske práva. Z vďačnosti dal postaviť v jednej z cisterien túto fontánu. Autorom sochy Neptúna s trojzubcom, obklopeného vodnými živočíchmi – rybou, žabou, hadom, korytnačkou a krokodíлом, je košický kamenár a sochár Vincent Staviarsky, ktorý súsošie ukončil v roku 1826.

Rákocziho palác

- Skvost mestskej renesančnej architektúry, považovaný za najkrajší mestský renesančný palác na území bývalého horného Uhorska. Jeho história bola od jeho založenia úzko spätá s dejinami rákociovského rodu. Na konci 16. storočia sedmohradské knieža Žigmund Rákoci odkúpil dva pôvodné stredoveké meštianske domy, ktoré dal prebudovať na honosný mestský palác v renesančnom slohu. V priebehu storočí vystriedal viacero majiteľov, v súčasnosti je v budove umiestnené Krajské múzeum v Prešove.

Palác Klobušických

- Palác vznikol spojením 5 domov v polovici 18. storočia. Majiteľom jedného z domov bol Ondrej Klobušický, hlavný správca hornouhorských rákociovských majetkov. Výsledkom prestavieb, ktoré začal František Klobušický, bývalý kráľovský radca, bol reprezentačný dvojpodlažný palác v neskorobarokovom štýle (tzv. štýl Ľudovíta XVI.). Nepochybne jednou z najvýznamnejších udalostí v histórii tohto šľachtického sídla bola návšteva následníka trónu Jozefa II. v lete 1770, počas ktorej tu na audiencii prijal v Prešove usadených vrchných veliteľov poľských konfederátov – odporcov proruského panovníka Stanislava Augusta. Dnes je budova sídlom Krajského súdu v Prešove.

Súsošie Immaculaty

- Dominantnou Prešova je aj obnovené barokové súsošie Immaculaty, ktoré je obklopené parkom. Je to lokalita, ktorá do roku 1687 slúžila ako popraviisko prešovského krvavého súdu.

Dielo pozostáva z trojdielneho podstavca so sochami štyroch svätcov a je od neznámeho autora. Jeho hlavnou časťou je pozlátaná socha zobrazujúca Madonu s dieťaťom, korunou a žezlom.

Caraffova väznica

- Je to jedna z mála neporušených gotických pamiatok v Prešove, bola postavená v rokoch 1504 – 1509. Slúžila vinármi ako skladisko sudov, no spomína sa aj ako jedna z prešovských väzníc, a to vďaka svojej blízkosti pri mestskej radnici. Pomenovanie dostala po Prešovských krvavých jatkách prebiehajúcich v roku 1687. Podľa historických záznamov bol za ne zodpovedný cisársky generál António Caraffa z Neapolu, ktorý stojí za verdiktom nespravodlivého odsúdenia a následnej popravy 24 uhorských zemanov a mešťanov. Generál zriadil mučiareň špeciálne na výsluchy obvinených, ktorá zasahovala aj do podzemných priestorov dnešnej radnice, pretože tvorili jeden architektonický celok.

Bosákova banka

- Na rohu Hlavnej a Levočskej ulice bola v rokoch 1923 – 1924 postavená výstavná secesná budova, pôvodne určená na účely finančného ústavu. Budova má na nárožiach kryté kupoly. Na prednej fasáde bola vytvorená skulptúrna výzdoba s názvom Pokoj a láska, Hojnosť, Sporivosť a Veda. Pomenovanie dostala po Michalovi Bosákovi, slovenskom vystaľovalcovi z neďalekej dediny pri Prešove, z Okružleho, ktorý sa za krátky čas vypracoval na jedného z popredných amerických bankárov. V USA vlastnil niekoľko bánk, bol členom správnych rád viacerých bánk, napr. Bank of Europe v New Yorku alebo First National Bank v Olyphante. Jeho podpis je aj na americkej desaťdolarovke, ktorú jeho banke dovolila vydať americká vláda. Okrem toho Michal Bosák podpísal 30. mája 1918 aj Pittsburskú dohodu, podľa ktorej malo mať Slovensko v budúcom česko-slovenskom štáte autonómne postavenie. V roku 1920 založil Americko-slovenskú banku v Bratislave, ktorá mala 9 filiálok a jedna z nich bola aj v Prešove. V súčasnosti tu sídli Krajská knižnica P. O. Hviezdoslava.

Kumšt

- Objekt vznikol pravdepodobne v 40. rokoch 15. st., kedy bola po dobudovaní nových mestských hradieb jedna z bástí staršieho opevnenia prebudovaná na vodnú vežu (lat. machina hydraulica). V jej podzemí bolo umiestnené vodné koleso, poháňané konskou silou. Jeho dve ramená, striedavo zdvíhajúce piesty v drevených rúrach, sústavne prečerpávali vodu až do zbernej nádrže pod strechou vo výške viac ako 10 m. Odtiaľ voda samospádom pokračovala dreveným potrubím do kamenných nádrží pozdĺž Hlavnej ulice. Dômyselné zariadenie Kumštu bolo v súvislej prevádzke takmer až do výstavby mestského vodovodu začiatkom 20. st. Počas takmer 500-ročnej existencie prešlo mnohými rekonštrukciami a technickými zlepšeniami.

Čierny orol

- V južnej časti námestia je zasadený blok mestských reprezentačných budov, oddávna nazývaný Čierny orol. V mestských písomnostiach bol uvádzaný ako publicum diversorium (verejný hostinec). Po náležitej úprave a pribudovaní nových priestorov vo dvore slúžil hostinec predovšetkým majetnejším návštevníkom mesta, ale aj na zhromaždenia mešťanov pri rôznych príležitostiach. V roku 1602 k nemu pribudovali maštal' pre 28 koní, čo bolo veľmi výhodné pre cestujúcich, ktorí prechádzali cez mesto. Po prestavbe komplex Čierneho orla obsahoval budovu reduty, divadlo a luxusný hotel s reštauráciou a kaviarňou. V súčasnosti Čierny orol (reduta) slúži pre mestskú organizáciu Park kultúry a oddychu na kultúrno-spoločenské vyžitie obyvateľov mesta.

Vodárenská veža

- Vodárenskú vežu navrhol architekt Viliam Glasz (1882-1957) narodený v Segedíne v Maďarsku. V Prešove sa usadil okolo roku 1910 a veža patrí medzi jeho prvé stavby, ktoré na území mesta postavil. Bola postavená na najvyššie položenom sídlisku Prešova v prvej polovici 20. storočia ako súčasť projektu vodovodnej siete. Nachádzal sa na nej rezervoár s objemom 350 metrov kubických. Objekt, ktorého výška je 29 m, sa neskôr prestal používať na pôvodné účely, bol prestavaný. V dolnej časti vybudovali reštauráciu s obchodom a na jej vrchole vznikli presklené vyhliadkové priestory. 23 rokov bola nevyužívaná a chátrala. Od roku 2013 je verejnosti prístupná opäť ako vyhliadková veža a po zdolaní 135 schodov sa vám ponúkne výhľad na celý Prešov a niekedy až na Vysoké Tatry.

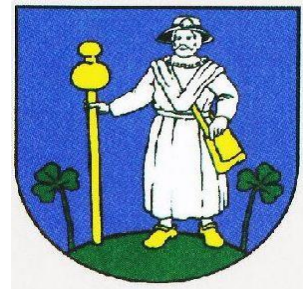
Solivar

- Unikátny komplex na ťažbu soli zo soľanky pochádza zo 17. storočia, hoci samotná ťažba soli v lokalite začala u v roku 1571. Do súboru pamiatok patrí šachta Leopold, rezervoáre na soľanku, huta, varňa, sklad soli, kováčske dielne a klopačka. V súčasnosti je to národná kultúrna pamiatka a patrí medzi najvýznamnejšie technické pamiatky na Slovensku. Od roku 2001 Slovenské technické múzeum sprístupnilo v objektoch varne soli expozíciu s názvom Dejiny ťažby a výroby soli v Solivare.

Mesto VEĽKÝ ŠARIŠ

Základné charakteristiky:

- Kraj: Prešovský
- Okres: Prešov
- Región: Šariš
- Nadmorská výška: 570,1 m n.m.
- Rozloha: 25,73 km²
- Počet obyvateľov: 6 548 (k 31. 12. 2020)
- Hustota obyvateľstva: 254,49 obyv./km²

Veľký Šariš susedí na juhovýchode s katastrom mesta Prešov, na východe s katastrom obce Fintice, na severe s katastrom obce Gregorovce, na severozápade Šarišských Michalian, na západe Medzian a na juhovýchode s katastrálnym územím obce Malý Šariš. Mesto v posledných rokoch zaznamenáva nárast počtu obyvateľov, čiastočne aj zásluhou obyvateľov Prešove, ktorí si na území mestskej časti Kanaš stavajú rodinné domy.

Erb mesta. Nový erb mesta bol schválený v roku 2001. V erbe sa nachádza sv. Jakub držiaci pútnickú palicu, po bokoch sú umiestnené stebľa ďateliny. Heraldickými farbami Veľkého Šariša sú modrá, biela, žltá a zelená.

Stručná história. Najstaršia história Veľkého Šariša sa prelína s históriou Šarišského hradu od dôb dávno minulých. Historické obdobie môžeme voľne rozdeliť na predlistinné a listinné obdobie. **Predlistinné obdobie**, ktoré je zdokumentované archeologickými nálezmi, z ktorých najstaršie sú pracovné nástroje z radiolaritu, kremeňa a rohovca – jednoducho opracované pästné kliny, sekáče, škrabadlá, rydlá, ktorých vek sa odhaduje na 80 000 – 60 000 rokov³. K ďalším významným archeologickým nálezom patria kosti z mamutov, staré 40 000 – 15 000 rokov, ďalej kamenné listové

³ Vývojový typ ľudí, ktorí tieto kamenné nástroje vyrobili bol na úrovni neandertálcov.

hroty, používané ako útočné lovecké zbrane. V ďalších obdobiach týmto územím prechádzali rôzne staroveké kmene, na náhornej rovine Bikoša, na úpätí Šarišského hradu aj na iných miestach boli objavené významné archeologické nálezy z doby bronzovej, železnej, rímskej, ako aj nálezy prvých Slovanov. V mladšej dobe železnej (400 – 0) prichádzajú na toto územie Kelti, ktorí tu žili okolo roku 350 p. n. l. a zanechali po sebe výrazné stopy svojej materiálnej a duchovnej kultúry. Začali taktiež ťažiť rudu a naučili pôvodných obyvateľov spracovávať kovy. Aj pomenovanie mesta má starobylý pôvod a jeho názov je odvodený z keltského jazyka. Kelti nazvali hradný vrch, pod ktorým tečie rieka Torysa, „SARUIS“, čo v preklade znamená vysoký vrch nad vodou. Toto pomenovanie sa v modifikovanej podobe (*Sarus, Saros, Nagy Saros, Šariš, Veľký Šariš*) postupne aplikovalo tak do geografickej, historickej ako aj územno-správnej terminológie. Osada, od ktorej sa ďalej odvíjalo trvalé osídlenie tohto územia pochádzala zo 6. - 7. storočia a je to doložené archeologickými nálezmi.

Listinné obdobie, doložené písomnou dokumentáciou. **Prvá písomná zmienka o osade** pod hradom pochádza zo súdneho registra až z Varadína (dnes Oradea v Rumunsku). V roku **1217** sa tam totiž konal súd s obyvateľom vtedajšieho Veľkého Šariša Detrekom, ktorého obvinil spoluobyvateľ Detusa z vykradnutia a podpálenia domu. Išlo o tzv. boží súd. Obvinený musel dokazovať svoju nevinu prenesením rozpáleného železa, čo svedčí o výnimočnosti procesu. Zásluhou zápisu tejto udalosti je dnes potvrdená 800 ročná písomná história existencie Veľkého Šariša. V priaznivých podmienkach sa osada rozvíjala ako výsadná kráľovská dedina. Jej význam v rámci šarišskej stolice vzrástol po roku 1262, kedy bola vo Veľkom Šariši vytvorená samostatná cirkevnosprávna inštitúcia – vicearcidiakonát. Význam obce podčiarkuje aj skutočnosť, že farárom tu vtedy bol Hypolit, bývalý kráľovský dvorný kaplán. V tomto období vznikol aj hodnotný ranogotický farský kostol sv. Jakuba. Prvé písomné zmienky o mestskej časti Kanaš sa nezvykle viažu nie k osade, ale k potoku. Ten sa spomína v listine z roku 1272 ako *Kalnaspatak*, neskôr *Calnazpataka*. **V roku 1299 udelil mestské výsady Veľkému Šarišu posledný kráľ z dynastie Arpádovcov, Ondrej III.** Bola to výnimočná pomoc pre rozkvet mesta, ktoré však aj naďalej záviselo od významu hradu. Veľký Šariš už najneskôr od roku 1248 disponoval právom týždenného trhu a inými kolektívnymi výsadami od kráľa Bela IV. a jeho syna Štefana V., ktoré udelili tu usadeným nemeckým (saským) hosťom. Veľký Šariš bol napojený na kráľovskú obchodnú cestu tzv. Via Domini Re-gis, resp. Via Magna z Balkánu k Baltickému moru.

V priebehu 14. storočia význam Veľkého Šariša vzrastal, jeho mestský charakter dokazujú trhové a jarmočné výsady, právo úžitku lesov a oslobodenie od mýt. Hospodársky rozvoj Veľkého Šariša ovplyvňovala konkurencia prešovských a sabinovských výrobcov a remeselníkov. Známi boli veľkošarišskí garbiari, čižmári, súkenníci, plátníci, halenári, kováči a mlynári. Počas veľkých jarmokov sa mesto stávalo strediskom obchodného života na Toryse. Prvá písomná zmienka o existencii školy na území mesta je z roku 1509. Ďalšie písomné údaje potvrdzujú existenciu Mestskej školy vo Veľkom Šariši v rokoch 1570 – 1713, ktorá mala gymnaziálny charakter. **V 15. storočí dochádza k postupnému úpadku mesta Veľký Šariš**, na čom sa najviac podpísala konkurencia Prešova a Bardejova. Veľký Šariš sa stal poddanským mestečkom Šarišského hradu a ostal ním až do roku 1848. V závere 19. storočia dochádza k masívnemu vystáhovalectvu z východného Slovenska do Ameriky, ktoré sa nevyhlo ani Veľkému Šarišu.

Po ukončení 1. svetovej vojny, rozpade Rakúsko-Uhorskej monarchie a vzniku Československej republiky sa začal vo všetkých častiach Slovenska vývoj s úplne inými možnosťami. V Československej republike sa Veľký Šariš rozvíjal ako suverénne sídlo, a to i napriek niektorým nevýhodám daným polohou neďalekého Prešova, kde sa sústreďovali najvýznamnejšie inštitúcie, hospodárske i obchodné aktivity. Najvýznamnejším zamestnávateľom vo Veľkom Šariši bol mlyn, ktorého história siahala až do 17. storočia. Pôvodný starý mlyn bol drevený a pri požiari vyhorel, v novodobej histórii začal mlyn prevádzku v roku 1868, na začiatku 20. storočia bol mlyn elektrifikovaný ako prvý objekt vo Veľkom Šariši. Po roku 1945 bol mlyn zoštatnený a v rokoch 1951 – 1954 zrekonštruovaný. Jeho prevádzka bola definitívne zastavená v roku 1999.

Od 50. rokov 20. storočia sa začal nový hospodársky a kultúrny rozvoj Veľkého Šariša. V rokoch 1964 – 1967 bol vybudovaný podnik Šarišské pivovary, ktorý bol v roku 1992 pretransformovaný na akciovú spoločnosť a 12. októbra 1993 tu bola uvarená prvá várka novej, dodnes populárnej značky Smädny mních. V súčasnosti je majiteľom pivovaru Šariš japonská spoločnosť ASAHI, pivovar patrí k európskej špičke. Pivo Šariš patrí medzi najvýznamnejšie značky na Slovensku.

Štatút mesta bol Veľkému Šarišu udelený 1. januára 1989.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky

Šarišský hrad

- Vývoj Veľkého Šariša bol neodmysliteľne spojený so Šarišským hradom osídľovaným od najstarších čias. Šarišský hradný vrch pripomína sopku, má kužeľovitý tvar s elipsovitou základňou. Nadmorská výška meraná od hladiny Jadranského mora dosahuje 570 m, pomerná výška hradného vrchu meraná od rieky Torysy je 300 m, celková rozloha areálu Šarišského hradu je 154 ha, z toho rozloha hradného nádvorja, ktorá je sopečným kráterom dosahuje 3,5 ha. Taktiež značný výskyt andezitových štruktúr pod jeho povrchom dokladuje dávno vyhasnutú sopku. Hradný vrch bol od nepamäti kultovou a posvätnou horou, kde sa konali najstaršie náboženské obrady a slávnosti vo voľnej prírode. Prvé stavebné úpravy na hrade tvorilo valové opevnenie, ktoré bolo neskôr doplnené o drevené koly – palisády. Nasledovalo kamenno-zemné opevnenie a od 1. polovice 13. storočia sa začalo s kamennou výstavbou Šarišského hradu za vlády uhorského kráľa Belo IV. Hroziace tatárske nebezpečenstvo (1241) bolo príčinou toho, že časť administratívy z rovinatého Abova bola preložená na Šarišský hrad. Tým boli dané základy pre vznik Šarišskej stolice, ako prvej správnej organizácie nášho územia. Ďalšie opevnenie bolo vybudované za kráľa Žigmunda (1405). V 16. storočí od r. 1538 bol Šarišský hrad sídlom komory Horného Uhorska celých 20 rokov. Zo Šarišského hradu bolo administratívne spravované územie od Tatier po Tisu. V tomto čase mal hrad 200 pešiakov, 14 bášť, ktoré boli prepojené s hradnými múrmi. Šarišský hrad sa tak stal nedobytnou stredovekou pevnosťou. K významným osobnostiam, žijúcim buď trvalo alebo prechodne na hrade a v podhradí patrili: Rákoczi, rodina Perényi, rod Aspermont, rod Szirmányi a Gejza Puľský, posledný majiteľ hradu. Na Šarišskom kráľovskom hrade sa zdržiavali uhorskí králi Belo IV., Štefan V., Ladislav IV., Karol Róbert. Z nich Belo IV. počas svojho pobytu na hrade vydal 3. 9. 1245 panovnícku listinu a dátumom 9. 5. 1312 je v Šariši datovaná listina kráľa Karola Róberta. V listine informuje o výsledku stavovského snemu a súdneho konania, ktoré sa konali pod Šarišským hradom. Logickým završením týchto skutočností bolo, že Veľký Šariš (Sarus) na základe listiny kráľa Ľudovíta I. v roku 1347 povýšili na kráľovské mesto so spišským právom. Stalo sa to za pôsobenia prvého známeho richtára Veľkého Šariša Thomasa. V roku 1660 bol hrad výbuchom v sklade pušného prachu veľmi poškodený, pomaly pustol a tak v roku 1687 dal jeho poškodené budovy podpáliť sám hradný kapitán. Rákociovským obdobím sa skončila významná časť veľkošarišsko-hradnej histórie na začiatku 18. storočia. V roku 1964 bol Šarišský hradný vrch vyhlásený za štátnu prírodnú rezerváciu.

Farský Kostol sv. Jakuba

- Je to jediná stredoveká kamenná stavba na historickom území mesta situovaná na pravom brehu rieky Torysa. Je približne rovnako starý ako hrad a je predpoklad, že stavitelia hradu sa podieľali aj na jeho zhotovení. Prvá písomná zmienka o ňom pochádza z roku 1262 a bol postavený v ranogotickom slohu. v priebehu stáročí menil kostol podobu a prešiel viacerými prestavbami. Napriek všetkému si kostol dlhé roky uchovával svoj pôvodný stredoveký vzhľad so štvorcovou svätyňou, ku ktorej zo severu priliehala úzka sakristia. Oba priestory doteraz zdobí gotická krížová klenba s ťažkými klinovými rebrami. Ani približne 150 ročné

obdobie reformácie na stavbe veľa nezmenilo. Až obdobie rekatolizácie a opätovný rozkvet katolíckej duchovnosti prináša ambiciózne zásahy do stavby, ktoré mali z pohľadu doby vytvoriť noblesnejší Boží stánok. V druhej polovici 17. storočia sa jednolod'ový kostol mení na nepravé trojlodie, v interiéri pribudli piliere a barokové klenby a o pár rokov neskôr aj dve oproti sebe stojace kaplnky, ktoré evokujú priečnu loď. Bez podstatnejších zmien vnímame takto kostol, obkolesený starobylým ohradovým múrom aj dnes.

Rímsko-katolícka kaplnka sv. Kunhuty (tiež Kunigundy)

- Nachádza sa v lokalite zaniknutého augustiniánskeho kláštora. Táto malá jednolod'ová gotická stavba z polovice 14. storočia je cennou ukážkou zachovanej gotickej architektúry bez neskorších stavebných úprav, ktorá slúžila ako rodová kaplnka Rákociovcov. Táto drobná stavba je evidovaná v zozname národných kultúrnych pamiatok ako mimoriadne architektonicky a historicky hodnotná stavba, ktorá nemá obdobu v regióne Šariša, ani v širšom okolí. V súčasnosti nie je kaplnka využívaná a pripravuje sa jej obnova.

Kaplnka sv. Alžbety

- Nachádza sa pod hradom pri tzv. starom cintoríne. Ranobarokovú sakrálnu stavbu z poslednej tretiny 17. storočia, ktorá dnes slúži ako pohrebná kaplnka, dala postaviť Alžbeta Rákociová.

Parný rušeň – „Mlinská džurka“

- Historickou pamiatkou mesta Veľký Šariš je aj parný rušeň, ktorý Šarišania familiárne nazývajú „Mlinská džurka“. Nachádza sa na pamätníku v areáli železničnej stanice Veľký Šariš, vyrobený bol v roku 1882. Ide o jednoduchý parný stroj, ktorého historická hodnota je nevyčísliteľná. Ide totiž o najstarší zachovaný parný rušeň na Slovensku. Bola vyhlásená za národnú kultúrnu pamiatku.

Mesto SABINOV

Základné charakteristiky:

- Kraj: Prešovský
- Okres: Sabinov
- Región: Šariš
- Nadmorská výška: 324 m n.m.
- Rozloha: 2 339,1295 ha
- Počet obyvateľov: 12 701 (údaj k 31. 12. 2020)
- Hustota obyvateľstva: 543,01 obyv./km²

Mesto Sabinov leží na nive rieky Torysa, v zovretí Bachurne a Čergovského pohoria na starej „jantárovej“ obchodnej ceste, vedúcej od Baltského mora až Čiernemu moru. Názov Sabinov je odvodený zo slovanského základu „*Sobin*“, Szeben (Kiss Szeben) v maďarčine, Sibinium (Cibinium) v latinčine, Zeben v nemčine, Sobinów v poľskom jazyku. Od 13. storočia bol Sabinov súčasťou Šarišskej stolice, od 19. storočia premenovanej na Šarišskú župu. V roku 1923 sa stal sídlom okresu a bol ním do roku 1960, kedy sa pri redukcii počtu okresov stal súčasťou okresu Prešov. Od roku 1996 je Sabinov opätovne okresným mestom.

Erb mesta. Erb mesta tvorí hlava sv. Jána Krstiteľa v červeno-modrom šikmo delenom štíte. Najstaršia listina, ktorá má pečať s vyobrazením sv. Jána Krstiteľa, je zo 16. storočia.

Stručná história. Počiatky osídľovania Sabinova a okolia spadajú do obdobia staršej doby kamennej, najmä to jej mladšej fázy (paleolit, 40 000 – 10 000 rokov pred n. l.). Okolie Sabinova dnes patrí medzi významné lokality, ktoré sú systematicky podrobené archeologickému bádaniu. Je to

spôsobené jeho zemepisnou polohou, geologickou stavbou a priaznivými podmienkami pre život. Od 6. storočia sa tu začali natrvalo usadzovať Slovania. Pôvodná osada sa v priebehu stáročí rozširovala a na základe archeologických výskumov sa predpokladá, že základy stredovekého mesta sa začali klásať od 13. storočia, kedy už osada bola súčasťou uhorského kráľovstva. **Prvá písomná zmienka o Sabinove je uvedená v listine uhorského kráľa Bela IV. z 23. februára 1248**, v ktorej panovník oslobodzuje šestnásť šarišských obcí, vrátane Prešova a Sabinova, od platenia poplatkov – desiatkov jágerskému biskupovi. Kráľ si tým vzal obe obce pod vlastnú ochranu, pričom svoje naturálne poplatky od tohto dátumu odovzdávali priamo sídlu šarišskej župy – hradu Šariš. V roku 1299 udelil uhorský kráľ Ondrej III. trom šarišským mestám (Prešov, Sabinov, Veľký Šariš) mestské výsady a v roku 1405 uhorský kráľ Žigmund Luxemburský povýšil Sabinov na slobodné kráľovské mesto. Tento krok znamenal Sabinov aj architektonicky, pretože získal právo na výstavbu hradieb, ktoré mesto chránili. Slobodné kráľovské mesto Sabinov sa postupne rozmáhalo, jeho najcennejšie pamätihodnosti pochádzajú najmä z 15. a 16. storočia. V roku 1480 bol Sabinov prijatý do spolku Pentapolitana, fungujúceho od roku 1412 – zoskupenia piatich východoslovenských slobodných kráľovských miest (Košice, Prešov, Levoča, Bardejov a Sabinov). Pentapolitana na spoločnom zhromaždení delegátov rozhodovala o veciach hospodárskych, vojenských, cechových, o požiadavkách kráľa a cirkevných záležitostiach. Spoločný postup týchto miest trval až do 18. storočia a bol prospešný pre všetkých.

Posledná vývojová etapa Rakúsko-Uhorska zastihla Sabinov v ťažkej ekonomickej situácii. Tento stav zapríčinilo vyše storočné vojnové pustošenie, z ktorého sa všetky východoslovenské kráľovské mestá, teda aj Sabinov, dostávali veľmi pomaly. Sabinov stratil takmer všetky mestské majetky a v porovnaní s ostatnými mestami začal hospodársky upadať. Trend manufaktúrnej výroby, nové vynálezy a pokrokové technológie vo svete sa Sabinova a okolia akoby nedotkol a hospodársky rast mesta zabezpečovali len remeselníci a malé rodinné firmy, ktoré nedokázali konkurovať továrenskej výrobe. Tento nedostatok sa mesto snažilo kompenzovať rozvojom poľnohospodárstva, najmä ovocinárstva, pretože Sabinov a jeho okolie boli považované za jednu z najúrodnejších oblastí Uhorska, odkiaľ sa vyvážalo ovocie, najmä marhule, čerešne a slivky nielen do celej monarchie, ale aj do zahraničia. V roku 1896 vznikla v meste Uhorská lesná škôlka, v ktorej vypestovali veľké množstvo nových odrôd ovocných stromov, najmä tzv. sabinovskú marhuľu.

Poľnohospodársko-remeselnícky charakter mesta sa výrazne zmenil až v období po 2. svetovej vojne, vplyvom industrializácie a rozšírenia domového fondu. Časti Bachureň, sabinovský „Šanec“, mestské kúpalisko, športový areál a zimný štadión ponúka možnosti pre turistov a návštevníkov mesta. Vo vzdialenosti 7 km severovýchodne od mesta sa nachádza najväčšie šarišské lyžiarske stredisko – Drienica – Lysá.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky

Centrum mesta tvorí šošovkovité námestie s historickým jadrom, ktoré je olemované zástavbou meštianskych domov, z ktorých mnohé sú zapísané ako národné kultúrne pamiatky v Ústrednom zozname pamiatkového fondu Slovenskej republiky. V meste sú zachované aj časti mestského opevnenia s baštami. V roku 1964 režisér Ján Kadár a Elmar Klos nakrútili v Sabinove film *Obchod na Korze*, ktorý bol v roku 1966 ocenený cenou Americkej akadémie filmových umení – soškou Oscara za najlepší neanglický film. Je to príbeh z II. svetovej vojny spätý s tragickými osudmi židovských rodín. Hlavnými protagonistami filmu boli Jozef Kroner a poľská herečka Ida Kaminská. Doteraz je to jediný film natáčaný na Slovensku, ktorý získal túto prestížnu cenu.

Farský kostol Mučeníckej smrti sv. Jána Krstiteľa

- Tento rímskokatolícky kostol je najvýznamnejšou a súčasne najstaršou architektonickou pamiatkou mesta. Pôvodne jednodňový kostol bol po požiari v roku 1461 prestavaný, dostal ďalšie dve bočné lode a novú gotickú rebrovú klenbu. Vnútorňa výzdoba kostola je gotická, renesančná a baroková. Najcennejší je hlavný oltár, ktorého originál sa nachádza v národnom

múzeu v Budapešti a pochádza z dielne majstra Pavla z Levoče. Posledné väčšie úpravy v kostole boli urobené v rokoch 1938 – 1939, v roku 1992 bola vykonaná celková rekonštrukcia.

Renesančná zvonica

- Zvonica pri kostole patriaca do tzv. východoslovenskej renesancie bola dokončená v roku 1657, zvon pochádza z roku 1470. Trojpodlažná štvorboká veža s náročnou armatúrou vedie od prízemia ku korunnej rímse ako rovná atika. Pôvodne mala štítiky, ale tie boli pri manzardovom zastrešení odstránené. Zvonica má z východnej strany malý portálový rizalit s trojhranným štítom a diagonálne nad ním je umiestnená mramorová doska s erbom a nápisom viažucim sa k roku 1657.

Mestské hradby

- Sú z 1. a 2. polovice 15. storočia, v 16. storočí boli dostavané bašty s dvoma bránami (hradby sú súvislejšie zachované len na južnej strane, bašty len čiastočne)

Kostol evanjelický

- Ide pôvodne o nemecký kostol z rokov 1796 – 1802; **Kostol evanjelický** (pôv. slovenský) z roku 1820

Grécko-katolícky Chrám najsvätejšieho srdca Ježišovho

- Pochádza z rokov 1902 – 1904 – stavebná dominanta východnej časti centra mesta.

Piaristické gymnázium

- Je ďalšou stavebnou dominantou historického jadra mesta. Bolo postavené v renesančnom slohu v roku 1530. V rokoch 1745 – 1748 bolo barokovo prestavané na dvojpodlažnú budovu a premenené na sídlo Kolégia piaristického gymnázia a dodnes je najvýznamnejšou barokovou pamiatkou v meste. Má pravidelný pôdorys s ústredným dvorom, z pôvodnej protestantskej stavby sa okrem iného zachovali renesančné krížové klenby v prízemí.

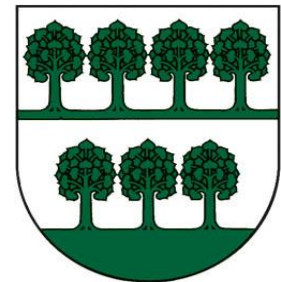
Mestská radnica

- Postavená v roku 1910 v pseudogotickom slohu.

Mesto LIPANY

Základné charakteristiky:

- Kraj: Prešovský
- Okres: Sabinov
- Región: Šariš
- Nadmorská výška: 390 m n.m.
- Rozloha: 1265 ha
- Počet obyvateľov: 6 537 (údaj k 31. 12. 2020)
- Hustota obyvateľstva: 516,76 obyv./km²

Mesto Lipany sa rozprestiera medzi Šarišskou vrchovinou a Čergovským pohorím, na hornom toku rieky Torysy. V súčasnosti je domovom pre vyše 6400 ľudí a spádovou oblasťou pre 25 000 ľudí. Predstavuje kultúrno-administratívne centrum severnej časti Hornotorysského regiónu. V meste boli oddávna stovky stromov, ktoré však postupne priedili, keď sa rozširovala výstavba. V samotnom centre, v mestskom parku aj dnes stojí

niekoľko líp, len jedna z nich je však výnimočná, vraj tá posledná zo siedmich, ktoré spomína história. Lipa malolistá v centre mesta Lipany má vyše 320 rokov, výšku 23 metrov a obvod kmeňa 536 centimetrov.

Erb mesta. Mestský erb znázorňuje v striebornom štíte sedem z pažite vyrastajúcich líp vo dvoch radoch nad sebou – hore štyri, dolu tri, všetko zelené. Ide o hovoriaci symbol (v minulosti sa mesto nazývalo Sedem Líp – po latinsky Septem Tyliis) podľa odtlačku pečatidla mesta, ktorý sa zachoval na písomnosti z 3. januára 1875, obnovený 1. 7. 1984.

Stručná história. Prvýkrát sa mesto Lipany spomína v listinách zo začiatku 14. storočia, keď sa lipiansky farár Henrich zúčastnil ako člen delegácie „Fraternity hornotorysských plebánov“ rokovania s ostrihomským arcibiskupom Tomášom v Levoči. Lipa je symbolom tohto šarišského mesta, ktoré podľa historických prameňov malo tento strom už v pôvodných názvoch. V najstaršej listine z roku 1312 sa osada nazýva Sedem líp – *Septemthillis*, maďarská podoba názvu bola *Hethas*, nemecká *Sybunlendum*. V polovici 15. storočia sa objavuje aj český názov *Sedmilip* (súvisí s pobytom bratříkov v hornotoryskej oblasti, ktorí sa zmocnili hradov Plaveč a krátkodobo aj Kamenice). V roku 1550 sa prvýkrát v listinách uvádza názov obce ako *Lipjani*. Názov Lipian etymologicky patrí k starým slovanským názvom vyjadrujúcim prírodné, ale aj kultové pomery starých Slovanov. Od roku 1948 má mesto názov Lipany. Pre bližšie situačné označenie sa v regióne užíva aj názov Lipany nad Torysou.

Lipany mali výhodnú zemepisnú polohu. Cez územie viedla stará obchodná kráľovská cesta (via regia) z Potisia do Poľska. V obci sa rozvetvovala, stáčala sa na sever smerom k Starej Ľubovni a poľským mestám Mušine, Krynici a Starému a Novému Saczu a údolím Torysy od Prešova a Sabinova pokračovala cez Torysu do Brezovice, kde sa znova rozvetvovala smerom na Spišskú Kapitulu cez Nižný Slavkov a smerom na Levoču cez Tichý Potok. Táto výhodná poloha na križovatke ciest bola predpokladom vývoja Lipian ako trhovej osady (už v 14. storočí sa tu udomácnil týždenný trh). Hoci mestečko malo poľnohospodársky charakter, právo trhu motivovalo aj rozvoj remesiel súvisiacich predovšetkým s poľnohospodárskou výrobou. Rozvíjali sa remeslá ako kováčstvo, hrnčiarstvo, zámočníctvo, kolárstvo, garbiarstvo a pod. V 16. storočí patrili Lipany medzi najväčšie šarišské mestečká. V roku 1880 mesto postihol veľký požiar, čo spolu s pretrvávajúcim vysťahovalectvom nepriaznivo ovplyvnilo jeho demografický vývoj. V rokoch 1909 – 1924 boli Lipany sídlom okresu, neskôr bol úrad premiestnený do Sabinova. Po 2 svetovej vojne tu vzniklo niekoľko priemyselných podnikov a zintenzívnila sa poľnohospodárska výroba. Postupne sa vybudovalo moderné mesto s rozvinutou infraštruktúrou.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky

Rímsko-katolícky Kostol sv. Martina – Národná kultúrna pamiatka

- Kostol bol postavený na prelome 13. - 14. storočia v neskororománskom slohu v centre vtedajšej osady, bol zasvätený sv. biskupovi Martinovi z Tours a bol majetkom pánov z Kamenického hradu. Zakladateľom kostola bol Rikolf Tarcai/Rarczay. V priebehu storočí kostol menil svoju podobu. Veža kostola z obdobia rokov 1300 – 1320 slúžila ako pozorovateľňa pre Kamenický hrad. V severnej kaplnke sv. Kríža je v barokovej nische oltára unikátna lipianska Pieta, vzácne gotické dielo z roku 1370. Južnú kaplnku dal postaviť v roku 1490 Tomáš Rarczay. Hlavný neskorogotický oltár s plastikami sv. Martina, Madony a sv. Mikuláša je dielom autora z rezbárskej dielne Majstra Pavla z Levoče z obdobia rokov 1512 – 1520. Začiatkom 16. storočia kostol renesančne prestaval prešovský majster Ján a vzácne renesančné architektonické detaily (pastofórium, portály), sú dielom známeho majstra Vincenta z Raguzy. Severná kaplnka pochádza z polovice 18. storočia.

Kostol sv. Márie Magdalény

- Barokový kostol sv. Márie Magdalény dala postaviť v roku 1758 Klára Širmaiová/Szirmayová. Nachádza sa pri vstupe do mesta Lipany od Prešova v časti mesta nazývanej Petrovenec. Vzácný je hlavný oltár sv. Márie Magdalény, ktorý predstavuje ambitový typ oltárnej architektúry vrcholného baroka s bohatou úponkovou výzdobou z roku 1758.

Židovský cintorín – Národná kultúrna pamiatka

- Cintorín vznikol okolo roku 1855, nachádza sa tam približne 150 náhrobníkov. Nachádza sa na ulici Poľná cesta na severovýchodnom okraji mesta. Najväčší rozmach dosiahla židovská obec v Lipanoch začiatkom 20. storočia, keď sa jej predsedom stal Dávid Händler. Bola jednou z najaktívnejších židovských obcí. Prítomnosť židovskej komunity znamenala pre mesto nielen zvýšenie počtu obyvateľov, ale najmä posilnenie jeho ekonomického rozvoja. Rozrástli sa remeselné a obchodné služby, vznikli nové profesie. Medzi prvými lekármi pôsobiacimi v meste boli občania židovského pôvodu.

Mesto HANUŠOVCE NAD TOPLŤOU

Základné charakteristiky:

- Kraj: Prešovský
- Okres: Vranov nad Topľou
- Región: Šariš
- Nadmorská výška: 207 m n.m.
- Rozloha: 1 437 ha
- Počet obyvateľov: 3 780 (údaj k 31. 12. 2020)
- Hustota obyvateľstva: 263,05 obyv./km²

Z geomorfologického hľadiska je územie obce súčasťou Beskydského predhoria, jeho časti - Hanušovskej pahorkatiny. Okrajovo sem zasahujú Slanské vrchy, ktoré sa tiahnú na juhozápad od mesta. Mesto Hanušovce nad Topľou je druhým mestom Vranovského okresu. Historicky podľa administratívno-správneho členenia patrili Hanušovce vždy k Šarišu, ktorý sa do ranofeudálneho uhorského štátu včlenil v 2. polovici 11. storočia.

Erb mesta. V červenom štíte na zlatom hniezde stojí strieborný pelikán (zobák a nohy má zlaté) kŕmiaci svoje tri strieborné mláďatá, ktoré majú zlaté zobáčky.

Stručná história. Vzniklo pravdepodobne v 2. polovici 13. stor., 1332 dostalo výsady zemepanského mestečka s trhovým právom. Zakrátko po vzniku sídliska postavili murovaný rímsko-katolícky kostol, ktorý dokázateľne jestvoval okolo roku 1332. V roku 1332 kráľ Karol Róbert povolil v Hanušovciach konať trh každú sobotu. Trh bol ekonomickým základom ďalšieho vývoja Hanušovci ako mestečka. Mestské výsady Hanušovčanov boli odvodené od práv mesta Prešova. Prvým šoltýsom Hanušovci sa stal Hanus, richtárom bol ešte aj v roku 1333. Od mena sa spravidla odvodzuje názov mesta. Názov Hanušovce môže byť odvodený aj od pomenovania rehoľného rádu johanitov.

Mestský ráz Hanušovci od 15. storočia posilnili aj tamojšie jarmoky. Hanušovce vznikli na majetku šľachticov Abovcov, od polovice 14. storočia patrili šľachticom Sosovcom zo Solivaru. V polovici 16. storočia dali si Sosovci postaviť **renesančný kaštieľ (1564)**, ktorý po stavebných úpravách stojí doteraz. Koncom 16. storočia sa Hanušovce radili k stredne veľkým mestečkám. Hanušovské meštianske domácnosti sa zaoberali najmä roľníctvom, menej domácností žilo z

remeselnej výroby, napr. ako kováči, krajčíri, obuvníci, prípadne ako obchodníci. V roku 1427 tu hospodáril okolo 140 domácností. Neskôr sa počet obyvateľov a domov výrazne menil. V roku 1600 bolo v sídlisku do 70 meštianskych domov, ev. farský kostol, fara, škola, hostinec, mlyn, možno aj špitál. V rokoch 1715 až 1720 tu postupne hospodáril 28 - 27 meštianskych domácností, v roku 1828 bolo 168 domov a 1269 obyvateľov, v roku 1900 bolo 1219, v roku 1970 2219 obyvateľov. Čo sa vzdelanosti týka, je významná informácia o hanušovskom humanistickom gymnáziu z rokov 1630 - 1717. 17. a 18. storočie boli poznamenané protihabsburskými povstaniami v boji o uhorský trón.

V roku **1831 zasiahla obec Hanušovce cholerová epidémia**, tá bola jedným zo sprievodných znakov a príčin roľníckeho povstania. V 2. polovici 19. storočia nadobudli Hanušovce významnejšie postavenie z pohľadu štátnej správy. Začiatkom 20. storočia boli Hanušovce malým šarišským mestečkom, v ktorom žilo asi 1200 obyvateľov. V obci sídlil poštový úrad, cirkevné školy (rímskokatolícka, evanjelická, židovská), stáli tu dva kostoly, dve fary a židovská synagoga. Prevládala tu tradícia trhov.

Cez rieku Topľu bol v 1. tretine 19. storočia postavený drevený, grodzinský most, mohutné majstrovské dielo v dĺžke asi 90 metrov. Most bol zničený koncom 2. svetovej vojny; poškodený bol aj železničný viadukt (Hanušovce boli napojené na železničnú sieť v roku 1943). K oslobodeniu Hanušovcov došlo 19. januára 1945.

Najvýznamnejšie kultúrno-historické pamiatky

Kostol Nanebovzatia Panny Márie

- Je najvýznamnejšou stavbou mesta. Je to ranogotický rímskokatolícky kostol, postavený johanitmi v druhej polovici 13. storočia (pred 1280), v 18. stor. upravený, 1924 obnovený, zachované gotické architektonické prvky. V jeho interiéri sa zachovala (na našom území výnimočná) kamenná figurálna výzdoba ešte románskeho štýlu. Z roku 1332 existuje farská pečať, na ktorej sa vedľa textu nachádza vyobrazenie patrónky chrámu, farnosti a mesta.

Veľký kaštieľ (renesančno-barokový z prvej polovice 18. storočia) a Malý kaštieľ renesančný z druhej polovice 16. storočia

- Zaujímavými stavbami sú aj dva kaštiele, renesančno-barokový z prvej polovice 18. storočia, ktorý patril rodine Dežofiovcov (tzv. Veľký kaštieľ, má štyri nárožné veže) a renesančný z druhej polovice 16. storočia, patriaci pôvodne rodu Šošovcov (tzv. Malý kaštieľ, s jednou nárožnou vežou). Renesančno-barokový kaštieľ je v súčasnosti sídlom Vlastivedného múzea s cennou národopisnou a prírodovedeckou expozíciou so zameraním na územie okresu Vranov nad Topľou, od 2017 pod správou Krajského múzea v Prešove. V múzeu sú cenné zbierky z prírody a histórie regiónu. Expozície zoznamujú návštevníkov s históriou od geologického obdobia druhohôr, a to vrátane ukážok unikátnych skamenelín morských živočíchov. Súčasné geologické obdobie štvrtohory prezentuje flóru a faunu lesov a pririečnych nív. Samostatné časti sú venované náboženským dejinám, remeselnej činnosti a napokon vojenským dejinám zavŕšeným dvomi svetovými vojnami v 20. storočí. Expozícia dobovo zariadených interiérov ponúka prehliadku troch miestností zariadených ako šľachtický salón z konca 19. storočia, meštiansku obývaciu izbu zo začiatku 20. storočia a spálňu z polovice 20. storočia. Ku kaštieľu patrí rozsiahly park, pôvodne okrasná záhrada s pravidelným členením. Malý kaštieľ – terajšie sídlo Mestskej knižnice a záujmových skupín obyvateľstva.

Archeopark Hanušovce

- Múzeum v Hanušovciach nad Topľou je jediné na Slovensku, ktoré v sebe spája živý archeopark a tradičné kamenné múzeum. Archeopark Živá archeológia v areáli kaštieľa poskytuje jedinečné poznanie dávnych dejín – originálnou formou vlastného zážitku. Sedem

obydlí predstavuje päť období od praveku do včasného stredoveku (paleolit, neolit, mladšia doba železná, mladšia doba bronzová a včasný stredovek.

Evanjelický kostol

- Je to klasicistický kostol, a. v. z roku 1783, upravený 1820 - dostavba empírovej veže, obnovený 1937. Počas vlády cisára Jozefa II., ktorý v roku 1781 vydal Tolerančný patent zrovnoprávňujúci všetky vierovyznania v Rakúsko-Uhorsku, hanušovskí evanjelici si v roku 1783 od jari do leta postavili tento chrám a 20. augusta ho slávnostne posvätil superintendent Samuel Nikolai.

Hanušovský oblúkový viadukt

- Ponad mesto sa klenie Hanušovský viadukt **vzácná technická pamiatka**, najdlhší oblúkový viadukt v strednej Európe (dĺžka 389,9 m, výška 40 m, najvyšší z 8 pilierov má výšku 28 m) patriaci do sústavy 10 viaduktov na železničnej trati Prešov – Kapušany – Strážske vybudovanej 1939 – 1943. Počas druhej svetovej vojny bol takmer kompletne zničený. Prešiel však rozsiahlou rekonštrukciou, vďaka čomu slúži dodnes. Hanušovský oblúkový viadukt, ktorý možno zdola najlepšie vidieť z Mierovej ulice. V katastrálnom území mesta ležia ešte ďalšie dva, jeden nad údolím „Hrabovec“ a druhý ihneď za železničnou stanicou v udolí „Hlibovec“.

Hanušovská Kalvária

- V roku 1995 bola farská záhrada z iniciatívy veriacich a vtedajšieho farára Jána Švec-Bilého v Hanušovciach nad Topľou prestavaná na Kalváriu. Do zeme bolo osadených 14 drevených krížov, o ktorých starostlivosť sa prihlásilo a svojím podpisom sa zaviazalo starať 14 rodín z farnosti. V roku 2004 sa začala na Kalvárii stavať kaplnka, ktorá bola slávnostne posvätená v roku 2007. Interiér kaplnky na Hanušovskej Kalvárii zdobí drevený kríž a drevená plastika Sedembolestnej Panny Márie.

1.3.3 Analýza atraktivít územia – kultúrno-historické atraktivity mimourbánného prostredia

Kaštiele a kúrie okresu Prešov

Kaštieľ Péchy Hermanovce

- Zaujímavosťou Hermanoviec je, že dlhé stáročia to boli vlastne dve obce Horné aj Dolné Hermanovce. Obe dediny oddeľoval potok Hermanka. Obec mala údajne aj dvoch richtárov a dva cintoríny. Kostol však bol spoločný. Obe obce sa spojili až v 18. storočí, keď patrili Pechyovcom. Dnes je kaštieľ v rukách pokračovateľov rodu Péchy. Kaštieľ v súčasnosti je hotelom a je jediný kaštieľ na Slovensku ocenený ako jeden zo siedmich najromantickejších hotelov v Európe.

Kaštieľ Fričovce

- Renesančný kaštieľ, ktorý je prejavom vyvrcholenia obdobia výstavby kaštieľov na Slovensku dal postaviť Valent Berthóty v rokoch 1623 – 1630. Kaštieľ je jedinečný svojou sgrafitovou figurálnou výzdobou, ktorú v roku 1630 dokončil Martin Waxman, maliar a grafitár 17. stor. v Uhorsku. Autor vyhotovil svoje dielo použitím techniky dvojfarebného sgrafita, a to použitím slonovej kosti a sivočierného uhlíka. Okolie kaštieľa obklopuje park zo severu a západu, z juhu a východu sa nachádza parkovo upravené nádvorie. Okrem kaštieľa sa zachoval aj bývalý mlyn a sýpka.

Kaštieľ – kúria Župčany

- Župčany existovali už pred 11. storočím a patria k najstarším slovansko-slovenským dedinám, cez ktoré viedla cesta od hradu Šariš smerom na Spiš. Obec neskôr bola vo vlastníctve uhorských kráľov. V centre dediny sa nachádza kaštieľ – kúria z druhej polovice 19. stor. Staviteľmi kaštieľa bol Imre Puľský s manželkou. Klasicistický kaštieľ má zaujímavý prvok na kaštieli - portikus, stĺpovú predsieň pri vchode do kaštieľa. Slúžila pre majiteľov ako priestor na vystupovanie z koča. Vedľa kaštieľa je objekt, ktorý slúžil na bývanie služobníctva. Župčany sú v dnešnej dobe známe hlavne ako pôsobisko významného slovenského spisovateľa, národ. buditeľa Jonáša Záborského. Práve v tejto dedine vznikla väčšina jeho najznámejších literárnych diel. Plánom obce je kaštieľ obnoviť a vytvoriť v ňom jeho pamätnú izbu.

Kaštieľ Fintice

- Obec Fintice bola osadou kráľovských strážcov hraníc, ktorých sídlom bol dnešný kaštieľ, neskôr pravdepodobne sídlom prvého majiteľa Fintíc šľachtica zo Slavónska, komesa Gudu. Objekt kaštieľa vo Finticiach má nepravidelný pôdorys. Odhaduje sa, že jeho základom bola kúria, ktorú dali postaviť spomínaní prví majitelia panstva. V období baroka bolo prestavané do dnešnej podoby. V tom čase už patrila budova rodine Dessewffyovcom, ktorí sídlo upravili a pristavili sýpku s veľmi pôsobivou exteriérovou úpravou v podobe maľovaných línzénových rámov a s oknami typu „volie oko“. V súčasnosti sa v nej od roku 2014 nachádza galéria a múzeum ľudového umenia. Prehliadka múzea po osobnom dohovore zahŕňa taktiež prehliadku kostola a šľachtickej hrobky rodu Dessewffy.

Kaštieľ Radatice

- Neskoroklasicistický kaštieľ z roku 1863 bola pôvodne jednopodlažná blokovaná pozdĺžna stavba s rizalitom v strede hlavného priečellia a kolmo postavenou poschodovou prístavbou. Nesôr bol kaštieľ pozmenený na dvojkrídlovú budovu. Miestnosti majú rovné stropy, časť z nich je krytá korýtkovou a zrkadlovou klenbou.

Kaštieľ Ličartovce

- Dominantou obce bol a je historizujúca stavba – kaštieľ, ktorá vznikla prestavbou a rozšírením pôvodnej stavby vystavanej tunajšími zemepánmi, s barokovo-klasicistickou fasádou, s reliéfom dvojjerbu a letopočtom 1736. Nachádza sa tu päť veží, v niektorých z nich sa nachádzajú izby a hlinené pece.

Kaštieľ Semsey Demjata

- Pôvodne renesančná stavba z polovice 17. storočia, neskôr barokovo prestavaná. Ide o blokový dvojpodlažný objekt so štvorcovým pôdorysom. Dominantu tvorí vstupný portál s ušnicovou šambránou s erbom a datovaním prestavby v roku 1736.

Kaštieľ Hámoš Demjata

- Bol postavený v druhej polovici 16. storočia ako renesančný kaštieľ nazvaný „Hámoš“ alebo Ámosov kaštieľ, podľa posledných vlastníkov. Pôvodne renesančná stavba, neskôr v roku 1764 barokovo prestavaná. Ide o dvojpodlažnú štvorkrídlovú stavbu s pôdorysom v tvare obdĺžnika, vytvárajúcu vnútorný átriový dvor. Fasády mali pôvodne kamenné profilované okenné ostenia (niekoľko zachovaných je na západnej fasáde). Na hlavnej (východnej) fasáde je centrálné situované schodisko s barokovým portálom a barokovým oknom nad ním.

Kaštieľ Nižná Šebastová

- V miestnej časti Prešova sa zachoval ojedinelý komplex opevneného renesančného kaštieľa s parkom. Kaštieľ bol vybudovaný v priebehu 17. storočia ako renesančná poschodová stavba s

atikou. Predpokladá sa, že bol postavený na mieste staršieho šľachtického sídla, ktoré sa v obci spomína minimálne od roku 1533. Kamennú alebo možno len drevenú rezidenciu si tu dali postaviť šľachtici zo Šebeša. Počas 2. svetovej vojny bol objekt zrejme poškodený, no najväčšiu historickú ujmu mu uštedril rok 1966, kedy bola zničená architektonicky hodnotná hlavná vstupná brána do areálu.

Kaštieľ a kúria Žipov

- Klasicistický dvojtraktový kaštieľ postavili na staršom renesančnom základe. Exteriér tvorí jednoposchodová bloková budova obdĺžnikového pôdorysu. Pôvodne bol nad vstupovým kamenným portálom balkón, ktorý niesli kanelované stĺpy, ktoré však boli 60-tych rokoch 20. storočia odstránené. V prvej polovici 19. storočia postavili Rhollovci pri juhozápadnom rohu kaštieľa klasicistickú kúriu. Postavením kúrie sa uzatvoril priestor od západu. Vytvorilo sa tak nádvorie s malým parkom tvaru elipsy. Z prvej polovice 19. storočia pochádza menší sakrálny objekt postavený v blízkosti kaštieľa v barokovo – klasicistickom slohu.

Secesná kúria a kaštieľ Haniska

- Secesná kúria z 20. storočia je bloková jednopodlažná dvojtraktová náročná stavba s malou okrúhlou vežičkou. Pred vchodom mala pôvodne terasu s balustrádou, nad oknami sú príznačné okřídlené frontóny. Kaštieľ – neskoroklasicistický solitér je z 2. polovice 19. storočia; je to jednopodlažná bloková trojtraktová stavba. Zachovaný je nápis na vnútornej stene pivničného muriva - udáva sa rok 1894.

Kaštieľ Hendrichovce

- V strede dediny nájdete historickú pamiatku-klasicistický kaštieľ, ktorý sa postavil na starších základoch. Budova je dvojpodlažná, bloková stavba, ktorá má na západnej strane malý balkón s kovovou mrežou a iniciálami SG. Spomínane iniciály pravdepodobne patria Stefanovi Ganczaughovi, ktorý v kaštieli prežil celý svoj život.

Kaštiele a kúrie okresu Sabinov

Kaštieľ Šarišské Michaľany

- Najstaršou zachovanou pamiatkou v obci je renesančný kaštieľ. Kaštieľ postavený v roku 1585 patril Štefanovi Szirmayovi a v súpise z roku 1690 sa spomína už murovaná kúria postavená na spôsob kaštieľa v dobrom stave s majerom, sýpkou a záhradou. Kaštieľ predstavuje jednopodlažnú blokovú stavbu so štyrmi polygonálnymi vežami na nárožniach. V rokoch 1642 a 1736 aj čiastočne upravovaný s neskoršími menšími opravami, ktoré zahŕňajú i prístavbu barokovej kaplnky Povýšenia sv. Kríža v roku 1736.

Kaštieľ Uzovský Šalgov

- Dominantou obce sa popri kostole, okolo polovice 19. storočia, stáva neskoroklasicistický kaštieľ rodiny Péchy. Pri jeho stavbe boli využité staršie základy, asi pôvodného panského sídla. Bol postavený na vršku nad kostolom približne v rokoch 1840-1850. Objekt bol obývaný Péchyovcami až do roku 1945. Po skončení 2. svetovej vojny štát majetok Péchyovcov protiprávne skonfiškoval.

Kaštieľ Uzovce

- Prvé zmienky o kaštieli boli ako o kúrii. Predpokladané šľachtické sídlo z prelomu 16. a 17. storočia, vybudované na spôsob kaštieľa v renesančnom slohu, bolo neskôr v 18. a 19. storočí prebudované. O barokovej úprave pôvodného renesančného kaštieľa svedčia zachované barokové klenby v objekte, v jeho severozápadnej časti. Hlavná (južná) fasáda však svedčí o

výraznej úprave na prelome 19. – 20. storočia v historizujúcom slohu, použitého pri úprave viacerých starších kaštieľov na východnom Slovensku.

Kaštieľ a kúria Jarovnice

- Dominantou je barokovo prestavaný poschodový kaštieľ. Kaštieľ bol postavený rodinou Szinyei. Prízemná časť s mohutnými klenbami a meter hrubými múrmi je veľmi stará. Poschodovú nadstavbu kaštieľa dali pravdepodobne postaviť Szinyeiho potomkovia Szinyei Merse Ladislav s manželkou Annou Máriássy. Jednoduchosť stavby zvyrazňuje dvojité manzardová strecha. V minulosti boli vzácnosťou nádherné keramické pece, rozmanitých tvarov, veľkostí, ale aj výzdoby. Nemali vykurovacie otvory z izieb, ale zo skrytých chodieb, medzi miestnosťami. Na poschodí v prostrednej časti bola zaujímavá priestranná oválna sála (s dĺžkou asi 15 metrov) s mohutnou klenbou. Jej pôvodná výzdoba bola z fresiek z roku 1789, ktoré zobrazovali mytologické výjavy Saturna, Kleio a Dianu. V Jarovniciach sa okrem pôvodne renesančného kaštieľa nachádza v juhovýchodnej časti intravilánu aj ďalšia šľachtická rezidencia. Kúria bola vybudovaná v závere 19. storočia, dal si ju postaviť šľachtic Szinyei-Merse Pál, maliar svetového významu, pochádzajúci z rodu vlastniaceho obec už od stredoveku. Prežil tu značnú časť svojho života a vytvoril množstvo svojich diel až do svojej smrti v roku 1920. Kúria prešla od čias výstavby len minimálnymi stavebnými úpravami. Prízemná bloková stavba na východnej fasáde s dominantným stĺpovým portikom s toskánskymi stĺpmi a trojuholníkovým tympanómom.

Kaštieľ Rožkovany

- Rod Szentyványiovcí po sebe zanechal jedínú pamätnú necirkevnú budovu v obci – kaštieľ z roku 1770. Kaštieľ v Rožkovanech je barokovo-klasicistická jednopodlažná bloková dvojtraktová budova, na sedem osovej hlavnej fasáde so stredne, čiastočne vystupujúcim rizalitom.

Klasicistická kúria a kaštiele v Pečovskej Novej Vsi

- Prvá zmienka o obci Pečovská Nová Ves je z r.1319. Táto historicky významná obec bola už v stredoveku sídlom šľachticov, no až začiatkom novoveku sa stala strediskom panstva, čo spôsobilo potrebu výstavby zemepanského sídla. Do roku 1322 bola kráľovským majetkom, potom ju aj s okolím vlastnil šľachtic Mičko, ktorý svoje sídlo vybudoval vysoko v pohorí Čergov. Sobášmi sa do Pečovskej Novej Vsi dostali ďalšie rody, ktoré obývali kaštiele a kúrie v obci, či už je to rod Péchy, Mariássy, alebo Bornemisza. A vďaka nim je Pečovská Nová Ves nesmierne bohatá na pamiatky a historické objekty. Okrem barokového kostola, klasicistickej synagógy či kaplnky sa tu zachovalo vyše 10 kaštieľov a kúrií (kaštieľ Mariássy, kaštieľ Kornheizer, kaštieľ Ringov, kaštieľ Bornemisza), čomu môžu na Slovensku konkurovať len obce Liptovský Ján alebo Brezovica. Taká koncentrácia pamiatok je na vidieckych pomery unikátna. Kúria bola vybudovaná v prvej polovici 19. storočia v klasicistickom slohu. Objekt bol postavený v tvare písmena „L“, ako dokladuje stav zakreslený v historickej katastrálnej mape z roku 1869. Až do roku 1945 slúžil objekt pôvodným majiteľom a pôvodnému účelu (obytnému). Po druhej svetovej vojne bol skonfiškovaný. V súčasnosti sa tu nachádza obecný úrad.

Kaštiele a kúrie v okolí mesta Lipany

Kaštieľ Šarišské Dravce

- Šarišské Dravce sú starobyľou slovanskou dedinou, jednou z najstarších v oblasti hornej Torysy. Prvá písomná zmienka o obci (Dorauch, Drauch) pochádza z roku 1295. V Šarišských Dravciach stáli pôvodne dve šľachtické sídla. Staršiu drevenú kúriu si dali postaviť

predstavitelia Stanislavovej vetvy rodu. Zachovaný a v súčasnosti obnovený murovaný kaštieľ bol postavený neskôr a patril predstaviteľom Jakubovej vetvy rodu.

Zachovaný a v súčasnosti obnovený murovaný kaštieľ s dvoma nárožnými vežami, patrí do komplexu renesančných šľachtických vidieckych rezidencií v prostredí Šariša. Medzi umelecky veľmi hodnotné výzdobné prvky kaštieľa patrí sgrafitová výzdoba jeho priechodov. Na nárožniach oboch veží sa zachovalo pravé listové sgrafito tmavšej, svetlo okrovo ružovej – pieskovej farby, ktoré sa vďaka neskoršej prístavbe k jednému nárožiu podarilo zachovať v dobrom stave. Renesančnú fázu výstavby a prestavby kaštieľa reprezentujú valené klenby v suteréne kaštieľa, kde sa nachádza kamenný portál z roku 1699. Dodnes sa zachovali jediné renesančné dvere s pôvodnou zámokou. Zaujímavým a pomerne ojedinelým je nález technického odvodnenia stavby systémom kanálikov a zberných kamenných šacht v pivničných priestoroch.

Kaštieľ Krivany

- Najväčšia koncentrácia zemepanských sídiel v Šariši je v regióne Hornej Torysy, kde sa v takmer každej obci nachádza minimálne jeden kaštieľ. V obci Krivany pri Lipanoch bolo 11 až 12 panských dvorov, 11 väčších dessewffyovských kaštieľov a 3 až 4 drevené zemianske kúrie pod manzardovými šindľovými strechami. Jednou z kultúrnych pamiatok v obci je renesančný jednoposchodový kaštieľ z prvej polovice 17. storočia. Kaštieľ bol vybudovaný s valcovými nárožnými vežami a postaviť ho dali Dessewffyovci ako hradný, obranný kaštieľ s atikou a v nej so strieňami. Splňal tak obrannú funkciu. Zachoval sa historický múr areálu so vstupnou bránou, či zvyšky z historického parku. Vo dvore kaštieľa boli stajne, kočiarne, hospodárske budovy, dodnes existuje sýpka a kúria.

Kaštieľ a kúria v Brezovici

- Obec sa vyvinula na starej ceste vedúcej zo Šariša na Spiš, ktorá sa v pramenných materiáloch označuje ako „via magna“ veľká cesta. Po prvýkrát sa obec písomne spomína až v roku 1317. Vtedy tu začal vznikáť aj hrad, ktorý stavali ako rodinné sídlo rod. Berzeviczi. Pričinil sa o to Michal Berzeviczi a hrad sa stal rodovým sídlom na viac ako dve storočia. Kaštieľ v Brezovici pochádza zo 17. storočia kedy rod Berzeviczi hrad opustili a presťahovali sa do obce, kde postavili sedem kúrií a jeden kaštieľ.

Iné atraktivity v meste Prešov a na území okresu Prešov

49. rovnobežka

- Prešov ako jediné slovenské mesto pretína 49. rovnobežka, ktorá meria 26 263 km. Okrem Prešova prechádza ešte mestami ako České Budějovice, Regensburg, Karlsruhe, predmestím Paríža Roissy s letiskom Charlesa de Gaulla a i.. Priebeh tejto rovnobežky na Hlavnej ulici je vyznačený nerezovým pásom. V mestskom informačnom centre si môže každý návštevník mesta Prešov prevziať (bezplatne) certifikát o prekročení 49. rovnobežky. Interaktívnu hru / EscapeRoom Lockdown, s názvom Tajomstvo 49tej rovnobežky si môžete zahrať v Prešove v jednom z meštianskych domov, ktorým prechádza 49. rovnobežka.

Národná kultúrna pamiatka a Múzeum Solivar

- V mestskej časti Solivar (v minulosti samostatnej obci), ležiacej na juhovýchodnom okraji mesta, sa nachádza pozoruhodný komplex technických pamiatok Národná kultúrna pamiatka Solivar, súvisiaca s ťažbou soli (v súčasnosti pod správou Slovenského technického múzea). Už po stáročia sa v okolí osady spomínanej v historických prameňoch pod názvom Sauuvar

zachytávala slaná voda, z ktorej miestni obyvatelia varením získavali soľ. Soľ furmani rozvážali nielen po celom Uhorsku, ale aj do susedného Poľska. Už v roku 1417 sa táto osada spomína ako mestečko a významným je rok 1572, kedy popri varení vody zo soľných prameňov začína hlbinná ťažba kamennej soli. V roku 1752 boli podzemné priestory zaplavené, čo spočiatku vyzeralo ako koniec solivarského baníctva, no v 19. storočí sa našlo nové riešenie. Nad šachtou Leopold postavili gápel – jednoduché drevené čerpacie zariadenie (z kokošovských dubov) poháňané štyrmi párami koní alebo volov. Kruhovým otáčaním sa do podzemného soľného jazera v hĺbke 135 m ponárali veľké mechy ušité z volskej kože. Ich objem 5 až 7 hl soľanky a následne prelieval do drevených žľabov, ktorými stekal do ohrievaných kovových nádob. Tam sa voda odparovala dovtedy, kým ostala biela kryštalická soľ. Gápel sa zachoval dodnes a spolu s ním aj varňa František, četerne (drevené zásobníky na uskladnenie soľanky), klopačka, kaplnka sv. Rócha a novozrekonštruovaný sklad soli (vyhorel v roku 1986). Neslúži už pôvodnému účelu – skladovaniu a distribúcii soli, ale stáva sa z neho zaujímavý funkčný priestor. Obnovená bola aj veža skladu, ktorej dominujú funkčné hodiny a zvon. Od roku 1946 sa soľ získavala zo soľanky v priestoroch nového Solivaru, kde sa výroba skončila v roku 2009.

Opály v Slanských vrchoch

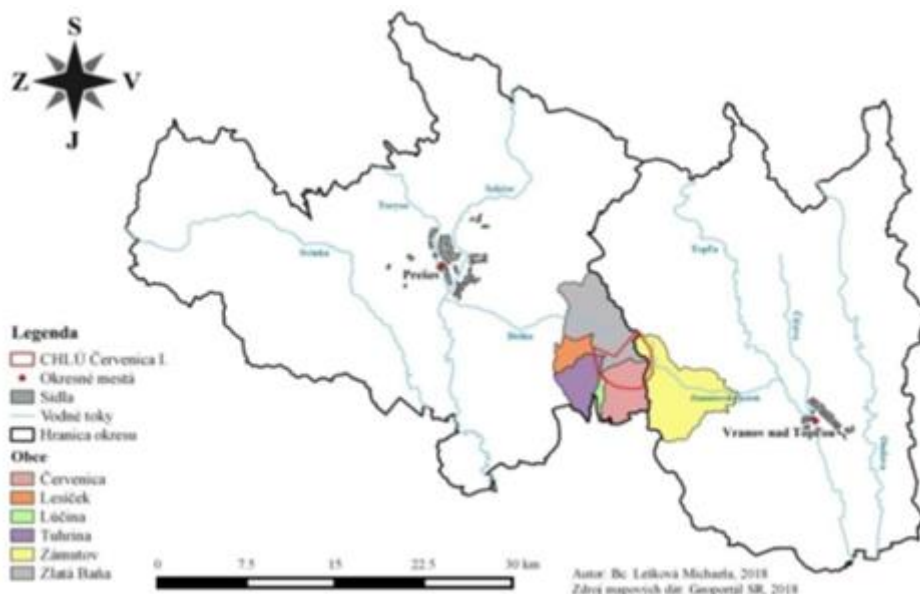
- Vo svete sa vyskytuje viacero druhov opálu, no práve Slovensko sa môže pýšiť drahým opálom. Najznámejšie lokality s výskytom opálu v Európe sa nachádzajú v Dubníku a Libanke pri Červenici v Slanských vrchoch. Sú ohraničené plochou Chráneného ložiskového územia (CHLÚ) Červenica I., ktoré slúži na ochranu ložiska opálov, s rozlohou 10,988 km² a dobývacieho priestoru Červenica s rozlohou 0,988 km².

Z hľadiska územno-správneho členenia môžeme územie zaradiť do Prešovského kraja, kde väčšia časť územia leží v okrese Prešov a menšia časť zasahuje aj do okresu Vranov nad Topľou. Rozprestiera sa v katastrálnom území obce Červenica, Zlatá Baňa a Zámutov, ale čiastočne zasahuje aj do obcí Lesíček, Tuhrina a Lúčina. Toto územie je súčasťou regiónu Dolný Šariš. Slovenské opálové bane sú z Prešova prístupné po ceste 3440 cez obce Dulová Ves, Kokošovce a Zlatá Baňa s dĺžkou trasy približne 24 km. Podzemné chodby majú dĺžku viac ako 30 km, ale verejnosti je prístupný iba 1,28 km dlhý úsek podzemia štólne Jozef. Teplota v priestoroch bane je v rozmedzí od +0,5 °C do +6,4 °C. Matematicko-geografická poloha je vyjadrená súradnicami 48° 54' s. g. š. a 21° 27' v. g. d.

Ide o obrovské bohatstvo, ktoré prispieva k zviditeľneniu krajiny a k rozvoju cestovného ruchu v Prešovskom kraji. Spoločnosti Slovenské opálové bane, s. r. o. sa v roku 2015 podarilo bane znovu sprístupniť a vytvoriť základný turistický okruh. V roku 2016 bola návštevnosť bane Jozef 12 022 osôb, v roku 2017 to bolo viac ako 20 000.

Slovenský opál je certifikované zemepisné označenie drahého opálu, ktorý pochádza z ložísk v Slanských vrchoch na Východnom Slovensku. Slovenský opál je prírodný amorfný oxid kremičitý s premenlivým obsahom vody (SiO₂ · nH₂O) charakteristický svojou hrou farieb a vysokou estetickou hodnotou. Opál sa vo všeobecnosti formuje pri nízkych teplotách z vody bohatej na SiO₂, a to hlavne v blízkosti horúcich prameňov. Pri ultrafialovom svetle opál často floreskuje a nie je rozpustný v kyselinách. V procese zahrievania sa rozkladá a zároveň stráca molekuly vody; môže sa tak zmeniť na kremeň. Existuje viacero klasifikácií opálu; podľa makroskopického vzhľadu sa rozlišujú tri základné druhy, a to drahý, sklený a mliečny. Drahý opál má výraznú opalescenciu, preto vyčleňujeme druhy: s prevládajúcimi červenými farbami spektra (tzv. ohnivý opál), modrú (girasol) a zelenú odrodu (lechosopal). Sklený opál je obvykle priehľadný, bez hry farieb. V oblasti Dubníka je osobitne významná odroda so striedaním vrstvičiek drahého opálu so skleným, tzv. Chamäleonstein. Práve prítomnosť opalescencie dodáva opálom vysokú estetickú hodnotu, preto sa tieto opály

využívajú aj v klenotníctve a zlatníctve. Opál pred osadením v šperkoch musí byť najprv opracovaný, vybrúsený a následne aj vyleštený. Slovenský opál predstavuje jediný „drahý“ opál, ktorý sa nachádza v Európe a Ázii a jeho názov nie je odvodený od názvu konkrétneho miesta nálezu, ale je pomenovaný podľa názvu celej krajiny „Slovensko“. Osvedčenie o zápise zemepisného názvu označenia výrobku „Slovenský opál“ bolo zaregistrované na Úrade priemyselného vlastníctva SR dňa 11.10.2016. Vo Svetovej organizácii duševného vlastníctva bolo zaregistrované 10.11.2016 Osvedčenie o zápise zemepisného označenia výrobku „Slovenský opál“, pod registračným číslom 1061.

Obrázok 1.19 Poloha CHLÚ Červenica I. v rámci okresov a obcí
Zdroj: spracované podľa <http://webgis.biomonitring.sk/>

Z histórie. Drahé opály sa v tejto oblasti ťažili od dávnej minulosti. Je možné predpokladať, že baníctvo s ťažbou opálu tu vzniklo už v roku 500 pred našim letopočtom, ale prvý písomný doklad o ťažbe opálu pochádza až z roku 1400. Najväčší úspech mal na svetovom trhu dubnícky opál až v 19. storočí, pretože to bolo jediné známe miesto dobývania opálu baníckym spôsobom. Dubnícke opály putovali cez Carhrad do Amsterdamu alebo do Orientu, odkiaľ ich dodávali na svetové trhy v Londýne a Paríži ako „orientálny opál“. Ďalšou príčinou bola technológia opracovania opálu, ktorý prísne strážila rodina Goldschmidtovcov a brusiči z Viedne. Práve tento klenotník Salomov Johamm Nepomuk Goldschmidt preberá bane 13.8.1845, no až po dvoch rokoch je jeho ťažba výnosná; zamestnával približne 350 baníkov. Po jeho smrti v 47 rokoch sa vedenia opálových baní ujíma vdova Emília Goldschmidtová, ktorá sa podľa historických zmienok správala korektne k zamestnancom aj k nariadeným dozorným orgánom. Po smrti jej syna a ďalších majiteľoch sa opálové bane dostávajú 1.1.1896 „do rúk štátu“. Udialo sa tak rozhodnutím Ministerstva financií v Budapešti. Po mnohých historických udalostiach (1. sv. vojna) sa 1.1.1920 správa opálových baní odlúčila od Banského riaditeľstva. Posledným nájomcom starej éry ťažby opálu bola francúzska firma Bittner-Belangenoy. V roku 1922 bola ťažba v opálových baniach ukončená a bane na takmer 100 rokov zatvorené.

Najkrajší a najväčší kus opálu s názvom Harlekým, našli v koryte rieky Oľšavka v roku 1775. Je najväčším nájdeným opálom na svete, má hmotnosť 607 g (3 000 karátov) a je uložený v zbierkach Prírodovedného múzea vo Viedni. Koncom 19. storočia ho ohodnotili na

700 000 dukátov. Ďalším nádherným skvostom je Burning of Troy (Trójsky oheň), ktorý je súčasťou francúzskeho korunného pokladu. Patril manželke cisára Napoleona Jozefine.

Tripolitana - Krajské múzeum v Prešove

- Tripolitana tvoria dve pôvodne samostatné múzeá – Krajské múzeum v Prešove so svojou pobočkou v Stropkove a Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou. Spojením múzeí k 1. januáru 2017 vznikla inštitúcia pôsobiaci v troch okresoch, v mestách Prešov, Hanušovce nad Topľou a Stropkov. Tripolitana vystupuje ako jednotná organizácia s pomerne samostatnými organizačnými jednotkami. V Prešove ju predstavuje pôvodné Krajské múzeum v Prešove, dnes Rákociho palác a Kumšt, ktorý sa v súčasnosti pripravuje na rekonštrukciu, v Hanušovciach je to Kaštieľ a Archeopark Hanušovce - niekdajšie Vlastivedné múzeum v Hanušovciach n. T. a napokon v Stropkove je tretia zložka Tripolitany - Kaštieľ Stropkov - pôvodná pobočka prešovského múzea označovaná ako Mestské múzeum a galéria v Stropkove. Krajské múzeum v Prešove začalo oficiálne písať svoju históriu v r. 1945, kedy bolo založené Kuratórium múzea.

Múzeum židovskej kultúry

- Prešovské židovské múzeum vzniklo v r. 1928 ako prvé svojho druhu na Slovensku. Počas vojny bola jeho činnosť zastavená. Po vojne boli zbierky uložené v Štátnom židovskom múzeu v Prahe, čo sprostredkoval E. Bárkány. Zbierka sa na Slovensko vrátila v apríli 1993. Jej časť je nainštalovaná ako Stála expozícia judaík v prešovskej ortodoxnej synagóge.

Múzeum rusínskej kultúry

- Múzeum sprístupňuje verejnosti zbierky o aktivitách rusínskeho obyvateľstva, ako aj fakty o rusínskom obyvateľstve žijúcom v zahraničí (vyst'ahovalectvo v minulosti a súčasnosti).

Múzeum vín

- Múzeum vín vzniklo v roku 1994 a jeho sídlom sa stali emotívne pivničné priestory pod Mestským úradom v Prešove. Zbierku vín tvoria hlavne fľašové vína zo všetkých kútov sveta, doplnené trojrozmernými exponátmi z technológie výroby vína, ako aj pestovania viniča. V súčasnosti tvorí ponuku temer 2000 druhov vín. Múzeum každoročne organizuje súťažnú prehliadku vín MUVINA.

Brežany - drevený gréckokatolícky chrám svätého Lukáša Evanjelistu

- Drevený gréckokatolícky chrám sv. Lukáša trojpriestorového východného typu, jediný v okrese Prešov bol postavený v roku 1727 a obnovili ho v druhej polovici 18. storočia. Radí sa tým medzi najstaršie drevené kostolíky na Slovensku. V súčasnosti je kostolík plne funkčný a slúžia sa v ňom rímskokatolícke bohoslužby. Architektúru chrámu reprezentuje atypická zrubová stavba s výraznými vplyvmi gotickej rímskokatolíckej sakrálnej architektúry a skladá sa z presbytéria s rovným uzáverom, pozdĺžnej lode a prestavanej veže. Presbytérium tvorí spolu s loďou jednotný celok. Má lomený strop, zatiaľ čo v lodi je rovný. V interiéri je trámová konštrukcia mazaná hlinou.

Hvezdáreň a planetárium Prešov

- V hvezdární je možné pozorovanie oblohy umožňujúce poznávať vesmír pomocou ďalekohľadov. Hlavnou úlohou je popularizácia astronómie.

Haniska - Pamätník východoslovenského roľníckeho povstania

- Bol postavený v roku 1938; hlavným motívom je bronzová socha víťazne kráčajúceho muža, umiestnená na vysokom valcovom pylóne. V podnoží je súsošie 7 povstalcov, symbolicky znázorňujúce profesijné stavy účastníkov povstania.

Lanové centrum – Outdoorpark

- Je obľúbeným voľnočasovým miestom v Prešove. V areáli sa okrem veľkej lanovej dráhy umiestnenej 8 – 10 metrov nad zemou sa nachádza aj detská dráha Lanáčik, lezecká stena a tiež kaviareň s veľkou terasou.

Ekopark Holá hora

- Technické služby mesta Prešov, pod ktoré Ekopark Holá hora patrí, spravujú aj lesy, ktoré sú vo vlastníctve mesta Prešov. Pre školy pripravili tri moduly. Prvý modul obsahuje činnosti, ktoré sú spojené s problematikou ochrany životného prostredia, triedenia a následnej recyklácie odpadov. V druhom module sa venujeme problematike lesa a s prácou lesníka. Posledný modul je zameraný na poľnohospodárstvo, o prácach na poli, o starostlivosti o úžitkové zvieratá a pod.

Prešov – Za Kalváriou – Cemjata, minerálny prameň

- Nenáročná turistická trasa, začínajúca za prešovskou Kalváriou, smerujúca na Cemjatu, k prameňu minerálnej, železitej vody, kde v 19. storočí boli vybudované kúpele.

Rekreačný areál – Delňa

- Bol vybudovaný v 50-tych rokoch 20. storočia, asi 5 km od centra mesta Prešova, na rozsiahlej ploche 15 hektárov a poskytuje priestor na rekreačné športy. Vodná nádrž má bezbariérový vstup a je napúšťaná upravovanou a hygienicky vyhovujúcou vodou.

Aquapark Delňa

- V celoročnom krytom areáli kúpaliska AQUAPARK DELŇA PREŠOV sa nachádza vodná plocha 1500m² vo viacerých nerezových bazénoch. Vo wellnesse je 5 sáun, ochladzovacia vírivka a rôzne oddychové zóny.

Sigord vodná nádrž

- Areál bol obnovený vďaka občianskemu združeniu Čavargy (od roku 2017). Za pomoci dobrovoľníkov bol vybudovaný okolo nádrže náučný chodník, tzv. „Sigordské koľečko“, na ktorom sú osadené informačné tabule s informáciami o lokálnej faune a tiež nové lavičky s krásnym výhľadom na vodnú plochu, vybudovaná bola aj lodenica.

Drevený megafón Zlatá baňa

- Je dlhý 4 metre a vďaka svojmu tvaru dokáže koncentrovať a zosilňovať zvuky okolitej prírody. Drevený megafón stojí neďaleko cyklotrasy spájajúcej Prešov s okolitými dedinami, približne jeden km za obcou Zlatá Baňa v Temnom lese 200 m od altánku a ohniska. Táto jedinečná atrakcia je v Európe druhá, jediný podobný nájdete až Estónsku.

Lačnovský kaňon a Jaskyňa Zlá diera v NPR Kamenná Baba

- Krátka a nenáročná prechádzka vedie do národnej prírodnej rezervácie Kamenný Baba a do Lačnovského kaňonu so skalnou vežou Mojžišov stĺp s výškou 60 m. V druhej časti umožňuje návštevu jaskyne Zlá diera – jedinej sprístupnenej jaskyne na severovýchode Slovenska. Trasa na viacerých miestach ponúka nádherné výhľady na Šarišskú vrchovinu. Jej súčasťou je viacero informačných panelov, ktoré informujú o flóre a faune v okolí. Okružná trasa je vhodná aj pre motoristov, ktorí si auto môžu zaparkovať na parkovisku v Lipovciach.

Kamennú Babu vyhlásili na ochranu tiesňavy Lačnovského potoka s viacerými vodopádmi (spolu je ich deväť, ich výška sa pohybuje od 2 do 5 m) a skalnými útvarmi. Vodopády na Lačnovskom potoku vznikli zárezom potoka v krasovej doline a vytvorili Lačnovský kaňon. Na severovýchodnom Slovensku je veľmi málo krasových území a aj preto je existencia jaskyne v tomto území zvláštnosťou. **Jaskyňa Zlá diera** má dĺžku 343 m; jej vchod sa nachádza v zalesnenom skalnatom teréne nazývanom Na skaly (asi 1,8 km od Lipoviec v okrese Prešov), tesne pod okrajom štruktúrnej plošiny v nadmorskej výške 786 m. Od smerovníka na ceste Lipovce – Lačnov k nemu vedie pohodlný chodník. Jaskyňa vznikla v sivých dolomitoch a dolomitických vápencoch stredného až vrchného triasu. Kryha takýchto hornín vystupuje izolovane severne od Lačnovského kaňonu v Branisku. V tesnej blízkosti sa už nachádzajú okruhliaky bazálneho paleogénneho súvrstvia, vyššie nastupuje už pieskovcový vývoj flyša. Z geologického hľadiska patrí jaskyňa k severnému druhohornému obalu Braniska, no geomorfologicky sa už zaraďuje k celku Bachureň. Táto jaskyňa je typickou ukázkou vrstevnato-rútivej jaskyne. Hlavná os jaskyne meria 62 m, dĺžka všetkých chodieb aj s odbočkami dosahuje asi 240 m, dĺžka aktuálneho polygónového ťahu je 343 m s celkovou hĺbkou 34 m. Prvá zmienka v literatúre je v diele Popis župy Šarišskej z roku 1841 E. T. Kriegera. Jaskynné priestory sú pre verejnosť sprístupnené od 1.4. do 30.11. Prehliadku jaskyne návštevníci absolvujú s prilbou v spoločnosti sprievodcu a keďže jaskyňa nie je elektricky osvetlená, návštevníci si svietia tradičnými jaskyniarskymi karbidkami, prípadné vlastnými baterkami. Základná trasa prehliadky jaskyne trvá približne 40 minút, trasa je fyzicky nenáročná, vhodná aj pre malé deti. Nutná je však pevná obuv a teplejšie oblečenie; v jaskyni je 7 °C. Po absolvovaní prehliadky jaskyne sa návštevníci môžu osviežiť vodou z minerálneho prameňa, ktorá sa plní do fliaš a predáva sa pod názvom Salvator. Lačnovská „gravitačná“ anomália – nadobudnete tu pocit, že idete dole kopcom a ak položíte fľašu vody na zem, bude sa kotúľať hore kopcom. Podobný fenomén je až v Číne.

Rozhľadňa Okružná

- Rozhľadňa je vysoká 5 metrov a je orientovaná na všetky svetové strany. Z veže môžete vidieť Kapušiansky hrad, okolité obce a v prípade priaznivého počasia aj vrcholce Vysokých Tatier. Autorom a realizátorom myšlienky je Jozef Sukovský z Farskej charity Okružná. Je autorom aj vyrezávaného dreveného kríža, ktoré je obľúbeným oddychovým miestom (nachádzajúcim sa asi 50 metrov južne od výhľadne).

Ranč Pohoda

- Nachádza sa 2,5 km od centra mesta; je športovo-rekreačný areál zameraný na výuku jazdenia pre začiatočníkov aj pokročilých.

Lyžiarske stredisko Ski Búče

- Lyžiarske stredisko Renčišov – Búče sa nachádza 28 km severozápadne od Prešova. Stredisko disponuje technickým zasnežovaním, ale počas zimy nemá núdzu o prírodný sneh. V stredisku je 5 lyžiarskych vlekov, s celkovou kapacitou 2000 os./hod., zjazdové trate sú všetkých náročností, ich celková dĺžka je 4 km. Nachádzajú sa tu aj bežecké trate a viaceré okruhy.

Hradný most Saurus

- Historizujúci drevený cyklomost „Sarus“ cez rieku Torysa, má dĺžku 84 metrov a šírku 3 metre. Prechádza ním cyklotrasa, ktorá plynule spája mesto Prešov, mesto Veľký Šariš a záhradkársku osadu v Šarišských Michaľanoch. Cyklotrasa je súčasťou projektu EuroVelo 11.

Iné atrakčivity v meste Sabinov a na území okresu Sabinov

Okresné mesto Sabinov bolo súčasťou kráľovského hradu Šariš (1248), má šošovkovitý tvar námestia, ktoré je obklopené meštianskymi domami a bol členom Pentapolitany.

Bazilika Zosnutia Presvätej Bohorodičky v Ľutine

- Ľutinská hora sa do povedomia verejnosti dostala ako miesto údajných zjavení sv. Mikuláša. Zjavenie sa udialo v roku 1851, pri ktorých svätec daroval Zuzane Feketovej mariánsku ikonu, čím sa Ľutina stala najväčším gréckokatolíckym mariánskym pútnickým miestom na Slovensku. Pôvodne bol v dedine iba drevený chrám. Apoštolským brevé pápeža Jána Pavla II. povýšená na hodnosť Bazilika minor v roku 1988. Svojou lokalizáciou v prírodnom prostredí čergovského predhoria a svojou duchovnosťou patrí k najkrajším na Slovensku. Pre pútnikov a návštevníkov Ľutiny sa za liturgickým priestorom na Ľutinskej hore nachádza multifunkčná budova, ktorá slúži na rôzne stretnutia, či ubytovanie pre pútnikov. Púte sa konávajú každoročne na sviatok Zosnutia Presvätej Bohorodičky (15.8.). Ďalšou dominantou areálu baziliky je drevený chrám svätej Rodiny, ktorý sa vyníma na skale nad bazilikou. Veľkým lákadlom tohto chrámu je jeho veža, ktorá slúži ako vyhliadka na celé okolie. Súčasne s Chrámom svätej Rodiny a Cestou svetla, bola zhotovená aj Križová cesta, ktorá začína pri Kaplnke sv. Mikuláša a končí pri drevenom chráme na kopci. Na Ľutinskú horu sa možno dostať po žltom značenom turistickom chodníku vedúcom z obce Ľutina, ktorý vedie až na Hanigovský hrad.

Chodník oskarového filmu Obchod na Korze

- Trasa má 11 zastavení, ktoré sú označené info tabuľami vyrobené v dizajne filmového pásu, na ktorých sú laserom gravírované informácie v troch svetových jazykoch ako je angličtina, nemčina a slovenčina (opis scény a jednoduchý popis deja). Na konci trasy je Socha na korze, zobrazujúca hlavnú postavu Tóna Brtka. Inovatívna časť chodníka Obchod na korze pozostáva najmä z prepojenia QR kódov na mobilné technológie. Chodník sa stal najlepším produktom cestovného ruchu Prešovského kraja za rok 2019. Vybrala ho odborná porota Severovýchod Slovenska.

Streetartový náučný chodník

- V Sabinove vznikol v roku 1898 prvý organizovaný cyklistický klub na Slovensku. V ten istý rok usporiadal klub preteky na 155 km trase zo Sabinova do Miškolca. Cyklistický prápor s označením 4 bol vytvorený v sabinovských Kasárňach Jána Jiskru z Brandysa a aj preto tu vznikol streetartový náučný chodník s desiatimi zastávkami.

Rozhľadňa na Šanci

- Rozhľadňa je v nadmorskej výške 465 m n.m. Umiestnenie a maximálna výška rozhľadne boli obmedzené z dôvodu blízkeho letiska Ražňany. Rozhľadňa je vysoká 11m, má dve podlažia, drevenú konštrukciu. Tvorcom projektu bol Ing. Juraj Lovich. Na úpätie kopca sa dá dostať všelijakými cestičkami, trasy sú známe ako „Švabľovské chodničky“. od rozhľadňou je ďalšie miesto na oddych a to známe „Križe na Šanci“, ktoré sú súčasťou lesoparku Švabľovka, ktorý čaká na svoju revitalizáciu.

Lesopark Švabľovka

- Pri sírnom minerálnom prameni zvanom Švabľovka (Švabľovka) vznikli v minulosti malé kúpele. História kúpeľov v Sabinove siaha už do konca 15. storočia. Kúpele boli aj miestom zábavy a odpočinku a poskytovali tiež jednoduché, ale účinné liečebné kúry pri reumatických chorobách. Prameň minerálnej vody sa ešte dodnes nachádza pod brehom v otvore vysekanom do skaly. V nedávnych rokoch ich objekty úplne schátrali a zanikli zachovali len

základy budov. V súčasnosti cez lesopark vedú štyri trasy náučného chodníka – tzv. „Švabľovské chodníčky“.

Šarišské bradlá“ medzi Šarišským Jastrabím a Ľutinou

- Chránené tvrdoše tvoriace prírodnú pamiatku s rozlohou cca 20 ha. Sú to stredne veľké až drobné hrebene typu kozích chrbtov vystupujúcich nad terén. Sú tvorené jurskými a spodnokriedovými vápencami. Šarišské Jastrabie – Ľutina tvorí rozhranie medzi skupinou rusínsko – ukrajinských nárečí a strednou skupinou východoslovenských nárečí severného Šariša.

Obec Drienica

- Obec Drienica leží štyri kilometre severne od Sabinova. Horná časť obce plynulo prechádza do rekreačno-športového areálu Drienica – Lysá hora s ubytovacími zariadeniami. Areál je prepojený s Čergovom značkovými turistickými chodníkmi, preto ponúka mnoho možností na aktívnu turistiku v nádherných lesoch Čergova. Čergov je flyšové pohorie tvorené odolnými hrubolavicovými pieskovecami s vložkami bridlíc a je to pramenná oblasť Tople. Vyhladávaný je vrch Lysá, z ktorého sú krásne výhľady na okolitú krajinu. Drienica celoročne priťahuje turistov aj vďaka krytému 25 metrovému bazénu. Obľúbené lyžiarske trate prepojené vlekmí ponúkajú rôzne možnosti na zimné športy.

Lyžiarske stredisko Ski Drienica

- Lyžiarsky areál Ski Drienica je vzdialený len 3 km od Sabinova, nachádza sa v pohorí Čergov (údolná stanica je vo výške 540 m n. m., vrcholná 760 m n. m.), ponúka svojim návštevníkom lyžiarske trate rôznych náročností. V areáli nájdete 11 vlekov s celkovou prepravnou kapacitou 6 900 osôb za hodinu. Celková dĺžka zjazdoviek je 13,2 km, pričom dĺžka zjazdových tratí je celkom 2450 m, technicky zasnežované 2450 m, s umelým osvetlením – večerné lyžovanie 2450 m a pre priaznivcov bežeckého lyžovania je dĺžka bežeckých tratí 20 km.

Lyžiarske stredisko Ski Dubovica

- Nachádza sa 12 km od Sabinova; stredisko disponuje 2 lyžiarskymi vlekmí. Ponúka možnosti zjazdového lyžovania aj možnosť využitia bežeckých tratí v bezprostrednej blízkosti areálu. Celková prepravná kapacita lyžiarskych vlekov je 1000 osôb za hodinu. Nachádza sa tu 5 zjazdoviek s celkovou dĺžkou 5 km. Lyžiarsky areál Dubovica – Žliabky ponúka aj večerné lyžovanie s dĺžkou osvetlených trás 400 m.

Iné atraktivity v okolí mesta Lipany

Vodný Mlyn v Krivanoch

- Kamenný vodný mlyn pochádza zo 17. storočia. Bol hnaný vodou, ktorá bola privádzaná na vrch dreveného kola lopatkami alebo inak nazývaným tzv. žľabom. Mlelo sa v ňom zrná na krupicu, múku a šrot. Taktiež sa pomocou mlynu vyrábala elektrina pre vlastnú spotrebu, keď ešte v obci Krivany nebola zavedená. Vo funkčnom stave bol do roku 1952 dôsledkom znárodnenia v roku 1948. O štyridsať rokov neskôr v roku 1984 bol mlyn zapísaný do zoznamu technických pamiatok. V roku 1991 sa začali práce na záchranu tohto technicko-kultúrneho dedičstva.

Centrum ľudovej kultúry v Krivanoch

- Centrum bolo otvorené v roku 2009, sú v ňom vystavené zbierkové predmety Jána Lazoríka, ktorý sa snažil na tomto priestore zhromaždiť čo najviac exponátov charakterizujúce ľudovú

tradičiu šarišského regiónu. V areáli centra sa sústreďuje niekoľko typických pamiatok ľudovej architektúry ako sú autentické drevené sýpky a zrekonštruovaná klasická drevenica, vnútri vybavená náležitým ľudovým nábytkom. Prístupný je tiež remeselnícky dvor, kde sú vystavené remeselnícko-technické náradia súvisiace s rozličnými činnosťami, a v budove obecného úradu si možno pozrieť výstavu tradičných krojov.

Ľudové múzeum v Brezovici

- Stála expozícia návštevníkom predstavuje históriu života a práce v Brezovici za posledných 100 rokov. Vystavené je napríklad náčinie používané na gazdovstve, tradičné zariadenie izieb či dobové fotografie, z ktorých najstaršia vznikla v roku 1901. Vidieť sa tu ale dá aj kompletný postup spracovania ľanu či výroby plátna a pokrovcov. Súčasťou výstavy je aj zachovalý lodný kufor, ktorý predstavuje dôkaz vyst'ahovaleckej vlny na konci 19. a začiatku 20. storočia.

Archeopark Hradisko Lipany

- Lipianske Hradisko, sa nachádza v tichej lesnej lokalite v blízkosti Rožkovianskych rybníkov, v sebe spája viacero prvkov. Hradisko v sebe spája archeopark v podobe slovanského hradiska, historickej lukostrelnice, kontaktného zverinca a malého amfiteátra pre nekomerčné kultúrne podujatia a workshopy.

Rozhľadňa Balažka

- V októbri 2019 bola slávnostne otvorená vyhliadková veža – rozhľadňa Balažka, ktorá je vysoká 14 m a poskytuje najkrajší výhľad na celé Lipany a okolité vrchy. Z centra mesta (od starého cintorína) vedie zelená turistická trasa – ako nenáročný turistický chodník aj pre rodiny s deťmi.. Kovový kríž a drevená vyhliadka s výhľadom na okolité hory, obce a mesto Lipany, ku ktorým vedie.

Rozhľadňa na Čiernej hore

- Na vrchole (1 180 m n. m.), nad obcou Krásna Lúka je rozhľadňa, ktorá bola postavená miestnymi dobrovoľníkmi v roku 2012. Ponúka výhľad na celý horno-šarišský región (Branisko, Bachureň, Stráže, Čergov) aj časť regiónu Spiša (Pieniny). Pri rozhľadni je vztýčený vysoký kríž.

Iné atrakcie v okolí mesta Hanušovce nad Topľou

Tripolitana – (pôvodne Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou)

- Tripolitana tvoria dve pôvodne samostatné múzeá – Krajské múzeum v Prešove so svojou pobočkou v Stropkove a Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou. Spojením múzeí k 1. januáru 2017 vznikla inštitúcia pôsobiaca v troch okresoch, v mestách Prešov, Hanušovce nad Topľou a Stropkov. Tripolitana vystupuje ako jednotná organizácia s pomerne samostatnými organizačnými jednotkami. V Prešove ju predstavuje pôvodné Krajské múzeum v Prešove, dnes Rákociho palác a Kumšt, ktorý sa v súčasnosti pripravuje na rekonštrukciu, v Hanušovciach je to Kaštieľ a Archeopark Hanušovce - niekdajšie Vlastivedné múzeum v Hanušovciach n. T. a napokon v Stropkove je tretia zložka Tripolitany - Kaštieľ Stropkov - pôvodná pobočka prešovského múzea označovaná ako Mestské múzeum a galéria v Stropkove. Krajské múzeum v Prešove začalo oficiálne písať svoju históriu v r. 1945, kedy bolo založené Kuratórium múzea.

1.3.4 Analýza atraktivít územia – hrady

Hrady v okolí mesta Prešov

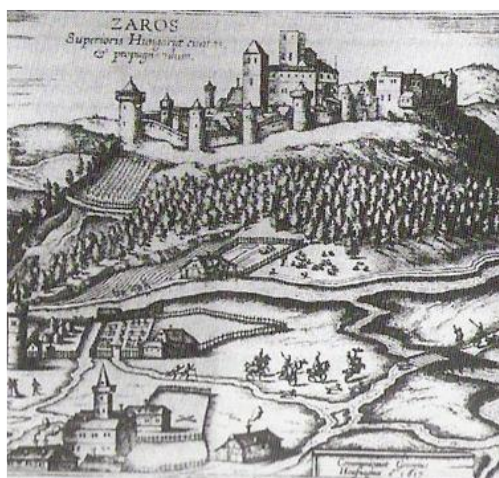
Slovensko je krajina hradov, zámok a kaštieľov. Bohužiaľ mnohé hrady sú dnes prevažne len v podobách zrúcanín. Hrady mali svoje opodstatnenie hlavne v stredoveku, po 18. storočí svoje postavenie strácajú. Región Šariš a mesto Prešov nevynímajúc, priťahujú pozornosť turistov predovšetkým svojim historickým a kultúrnym potenciálom. Samotné mesto Prešov bolo „strážené“ hradmi, dnes už skôr zrúcaninami. Išlo konkrétne o Šarišský (vzdialený 5 km od mesta), Kapušanský (vzdialený 7 km od mesta), Soľnohrad – Ruská Nová Ves (vzdialený 6 km od mesta), Šebeš (Podhradník) (vzdialený 6 km od mesta), Obišovce (vzdialený 18 km od mesta) a Lipovský hrad (vzdialený 26 km od mesta).

Šarišský hrad - Sídlo vládcov

- Presné obdobie výstavby základnej stavby Šarišského hradu nie je známe. Isté je, hradová hora bola osídlená už v dobe bronzovej. Pravdepodobne v počiatkoch bola hora považovaná za posvätné miesto (obrovskú nadprirodzene veľkú mohylu) a neskôr tu bolo postavené obranné opevnenie. V okolí hradu ako aj samotného mesta Veľký Šariš sa našli bohaté nálezy keltského, rímskeho a samozrejme staroslovanského obdobia, čo svedčí o kontinuite života v tomto regióne. Mnohé náleziská a lokality neboli ešte dodnes preskúmané.

Prvá písomná zmienka o hrade pochádza z roku 1245 a spomína sa pod menom Castrum Sarus (neskôr sa pomenovanie v roku 1312 mení na castrum de Saarus), jeho existencia je isto dlhodobjšia, možno predpokladať, že tu stál už v 12. storočí. Stará cesta naň viedla kruhovite po úbočí kopca, postupne prekonávajúc stúpanie.

- Šarišský hrad bol postavený, aby chránil severojužnú obchodnú cestu údolím rieky Torysy - tzv. Toryskú cestu. Od začiatku bol sídlom kráľov v čase, keď sa zdržiavali v Šariši (napríklad Belo IV., Štefan, Ladislav IV.). Hrad bol vybudovaný z iniciatívy uhorského kráľa pravdepodobne Belu IV., ktorý dal príkaz stavať kamenné hrady a stal sa hlavným komitátnym hradom v Šariši, ktorý kontroloval a vojensky ovládal krajinské cesty do Spiša, Poľska a Haličska. Ako jediný hrad na území Šariša neskôr sledoval kráľovskú obchodnú cestu Magna Via. Rozlohou (jeho celková zastavaná plocha prevyšuje 2,7 hektára) a pôvodom patrí k najrozsiahlejším a najstarším pevnostiam na Slovensku, mimochodom, celkovou rozlohou je to druhý najväčší hrad v strednej Európe. V priebehu stáročí hrad prešiel viacerými stavebnými úpravami. Srdcom, teda centrom hradu bola hranolová veža, inak povedané donjon (donžon), ktorého rozmery boli 13,2 x 13,2 metra s 4,5 metra hrubými múrmi. Veža nesie znaky rannej gotiky. Slohovo najčistejšie a vzácne hrady tohto typu sú Trenčiansky a Šarišský. Do hradu sa vchádzalo bránou na severozápadnej strane. Hrad bol rozsiahly a mal oválno-obdĺžnikový tvar so severnou vstupnou bránou, ktorú zaisťovala delová veža. Samotný hrad mal dve nádvorja, ktoré však postupne boli zastavané obytnými budovami. V hornom hrade

Obrázok 1.20 Šarišský hrad –
Zobrazenie zo 16. storočia

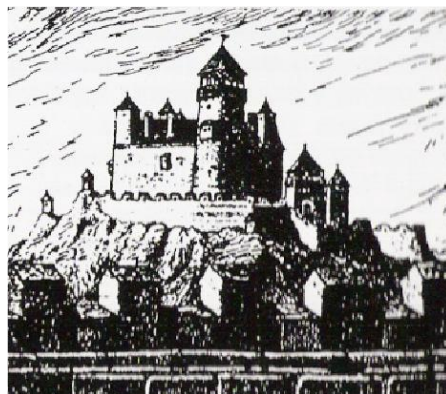
*Zdroj: Švorc.P. Sprievodca po
historickom Prešove. 1997. s. 99*

bola obytná útočisková veža, do ktorej sa vchádzalo z prvého poschodia. Bola tu obytná komnata, zaklenutá krížovou klenbou bez rebier a osvetlená bola z juhu združeným oknom s vrcholovou rozetou (obrázok 1.19). Pri nej stál palác s rytierskou sálou a budova hradnej veže. Dolný hrad lemuje kamenné hradné murivo vsadené do vonkajšieho valového opevnenia dvoch valov, ktoré patrili ešte prehistorickému hradisku. Dolný hrad mal 14 veží, z ktorých boli 3 okrúhle, 3 štvorcové a 8 podkovovitých. Ďalej sa tu nachádzali aj prízemné obytné budovy a pivničné priestory. To všetko svedčí o monumentálnosti tohto stredovekého hradu.

- *Dnes* - O obnovu hradu stará mesto Veľký Šariš, ako jeho majiteľ, a hlavne občianske združenie Hradba Šariš ako aj občianske združenie Rákociho cesta. Celý hradný vrch je Národnou prírodnou rezerváciou.

Soľnohrad - Zbojnický hrad - Strážil ložiská soli

- Kedysi dávno stáli vo vzdialenosti 6 km od seba dva Soľnohrady, jeden blízko Solivaru, ten už ale dávno zanikol a druhý stojí dodnes. Prvý stál v katastri obce Solivar a bol známy ako castum Sowar. Druhý Soľnohrad sa nachádza na vršku Zámek (661 m. n. m.) nad obcou Ruská Nová Ves a jeho ruiny pomaly pohlcuje les. Dnes ho poznáme pod názvom Zbojnický hrad (obrázok 1.21). V kronikách sa spomína predchodca dnešného Soľnohradu ako Castrum Salis. Kedysi mocná pevnosť strážila nielen cestu do Poľska, ale hlavne neďaleké ložiská soli. Jeho výnimočnosť teda súvisí s náleziskom soľného prameňa v okolí obce Ruská Nová Ves.
- Z pôvodných stavieb sa zachovali iba nepatrné zvyšky v juhozápadnej časti hradu. Zvyšky kamenného hradu sú na neveľkej ostrožine s rozmermi 45x35 m, ktorá má na severnej, južnej i západnej strane strmé zrázy. Jediná schodná strana a teda aj možná prístupová cesta bola na východnej strane. Prístupová cesta bola chránená 13 m širokou priekopu, ktorá je dodnes hlboká 2,5-3 m. Priekopu uzatvárala na severnej strane skalná stena, na juhu ústila do svahu. Z vonkajšej východnej strany ju chránilo valové opevnenie.
- V „hornom hrade“, čo je vlastne najvyššia časť hradu s rozmermi 45x13 m, sa tesne pri okraji plošiny nachádzala štvorcová veža s rozmermi 8x8 m. Dnes je z nej zachovalá iba polovica. Jej interiérová časť bola kruhová s priemerom 4 m a mala trámové drevené stropy. Horný hrad bol chránený na okrajoch skalnej plošiny kamenným obvodovým opevnením. Z neho sa dnes zachoval 130 cm hrubý fragment na južnej strane. V strede vrcholovej plošiny neďaleko veže bola väčšia palácová stavba s rekonštruovateľnými rozmermi 17 x 8-9 m, ktorej suterén bol vysekaný do skaly. Severná obvodová strana paláca bola súčasťou obvodového opevnenia. Značný výškový rozdiel (13 m) a úzky nástupný priestor zrejme dovoľovali iba peší výstup do horného hradu. Na nižšie položenom „dolnom nádvorí“, ktoré je dlhé iba 10 m, sa na severnej strane zachovala časť murovaného obvodového opevnenia, s hrúbkou muriva 120 cm, časť kruhovej veže s priemerom 5 m. Tento obvodový múr sa zrejme tiahol po celej dĺžke nádvoría až ku vstupnej bráne.
- *Dnes* - Lokalita Zbojnického hradu je od roku 1964 štátna prírodná rezervácia. Jej rozloha je na ploche 8 ha. V roku 2017 sa tu konali prvé hradné hry. Pri tej príležitosti otvorili aj náučný chodník na Soľnohrad „Vodná cesta“, ktorá vedie popri vodojeme, mokradi, potoku a troch

Obrázok 1.21
Rekonštrukcia Soľnohradu

Zdroj: Švorc.P. Sprievodca po historickom Prešove. 1997s. 101

studničkách. O obnovu hradu sa stará hlavne občianske združenie Rákociho cesta, ktoré je zároveň aj správcom hradu.

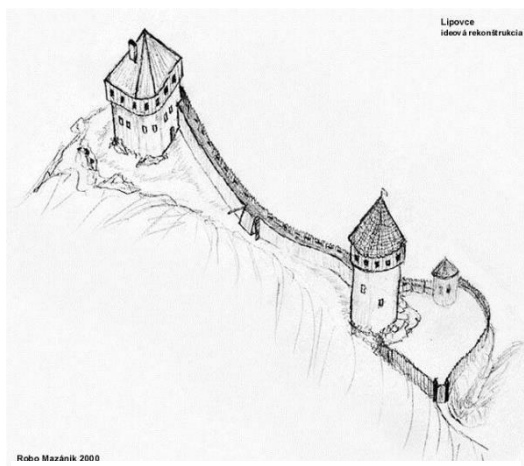
Kapušíansky hrad - Chránil cestu z Prešova

- Obec Kapušany v 13. – 14. storočí ležala nielen v pohraničnom pásme, ale i na križovatke krajinských ciest. Ako bolo pri významných cestách zvykom, aj tu sa vyberalo mýto (zmienka z roku 1332). Vyberanie mýta bolo legálnym právom uhorských panovníkov a bolo v kompetencii tranzitných miest. Kapušíansky hrad bol postavený na pomerne strmom kopci na mieste starého slovanského hradiska. Vybudovali ho v rokoch **1410-1420** na mieste zničeného kráľovského hradu z 13. storočia. Zvláštnosťou je, oproti iným hradom v okolí Prešova, že dlhodobo mal jedného majiteľa, hoci nie (ako mylne uvádzajú niektoré zdroje), jediného. Hrad, ako aj jeho poloha, je veľmi dobre strategicky riešený. Úlohou hradu bolo chrániť kráľovskú cestu vedúcu z Prešova na sever a chrániť pohraničného pásma (obrázok 1.22). Pôvodný názov hradu, ktorý sa prvýkrát spomína v **historických listinách v roku 1249, bol Tobol / Tobul** (rôzne podľa prameňov), často bol však zamieňaný aj s názvom kopca Maglovec.
- Dispozícia hradu bola prevažne pravouhlá. Celkový areál pozostával z horného hradu a z predhradia. Prístup bol (a stále je) zo severu. Tu sa nachádza brána, ktorú strážila vstupná veža. Jej základy stále v teréne ešte vidieť. Predhradie chránil vysoký kamenný múr, ktorý kopíroval tvar terénu. Z vnútra boli postavené hospodárske budovy. Samotný hrad sprístupňovala ďalšia brána, orientovaná na severovýchod. Bola zabezpečená hranolovou vežou. Po ľavej strane veže sa v hornom hrade tiahne múr opevnenia, ktorý ohraničuje vlastné nádvorie hradu. Nádvorie je z vnútornej strany odľahčené tromi veľkými slepými arkádami. Na najvyššom bode stáli dve veže, ktoré boli dominantou areálu. Jedna bola obytná a druhá bola obranná. Obe veže boli spojené ďalšími budovami a boli o poschodie vyššie ako ostatné murivá. Pôdorys hradu je takmer neporušený, len pri dolnom dvore sú menšie deštrukcie.
- *Dnes* - Dnes je z neho veľmi zachovalá zrúcanina hradu s prekrásnou panorámou a dvomi prístupovými cestami. Kapušíansky hradný vrch je osobitne chránené územie (zákon NR SR č.287/1994 Z. z.) Je to prírodná rezervácia o ploche 18,10 hektára s významným botanickým náleziskom na vulkanitoch.

Obrázok 1.22 Kapušiansky hrad

Zdroj: www.panoramio.sk, [cit. 2012-01-07]

Obrázok 1.23 Lipovský hrad

Zdroj: Zdroj:

https://www.geocaching.com/geocache/GC2W4JP_hrad-lipovce?guid=b9208f78-4b3b-4064-bcfa-9a50de0433eb, [cit. 2012-01-07].

Lipovský hrad - Kráľovský hrad

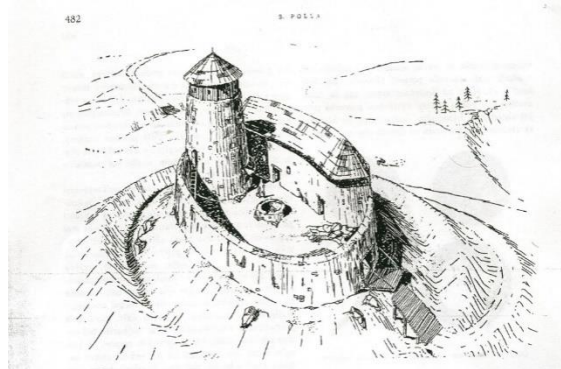
- Lipovský hrad vznikol začiatkom 13. storočia v chotári obce Lipovce. Je známy pod viacerými názvami ako Zámčisko, Jazvečia

hora, Varhoška či Elesko, Lypolch, Lypowch, Kecеровský hrad či Kecеровský Lipovec. Bol ranogotickým kráľovským hradom, ktorý mal plniť ochrannú funkciu. Prvýkrát je písomne doložený z roku 1262. Hlavné poslanie hradu bolo strážiť bezpečnosť ciest, ktoré smerovali cez Lipoveckú dolinu zo Šariša na Spiš alebo opačne.

- Hrad zaberá územie približne 60 x 40 metrov. Skladal sa z dvoch rozdielnych častí - severnej a južnej. Tie boli rozlohou takmer rovnaké (30 x 20 m). V severnej časti, ktorú bránila šijová priekopa, bola dominantná kamenná valcová veža. Vystavaná bola na skale, kde je najvyšší bod celého hradného areálu. Táto skala bola aj výsekmi mierne upravená. Dole pod vežou, na menšom nádvorí, existovali hospodárske zrubové budovy, čisto z dreva. Južnú časť komplexu tvoril vnútorný hrad. Vo vyššej časti bola obdĺžniková budova s rozmermi 10 x 6 metrov a mala zaoblené severovýchodné nárožie, išlo o hradný palác. Na túto budovu bol napojený obranný múr s ochodzou, ktorý sa tiahol po západnom okraji plošiny. Hrad bol chránený ešte drevenými palisádami na valoch s priekopou.

Obišovský hrad

- Obišovský stredoveký hrádok je hradom, o ktorom sa nepodarilo nájsť veľa písomných prameňov. Patrí do série hradov, ktoré sa začali stavať v Uhorsku po roku 1242. Hrádok, alebo možno skôr pevnosť, bola postavená v druhej polovici 13. storočia na mieste starého slovanského hradišťa. Išlo teda o typ menšieho šľachtického hradu s vežou, obytným palácom a opevnením. Ako lokalita bol vybraný kopcovitý masív, vršok Zámčisko, v obci Obišovce. Išlo skôr o útočisko ako o strategickú polohu hrádku. Pri navrhovaní a úprave hradného nádvorja bola rešpektovaná jeho funkčnosť a využiteľnosť. Veľká časť nádvorja bola vydláždená. Pôdorys hradu tvoril hradný múr v tvare nepravidelnej elipsy. Bol dosť nepohodlný, o čom svedčí aj jeho malá rozloha – 30 x 35 m. Vo vnútri sa nachádzal strážny domček - strážnica. Hlavnú obrannú funkciu splňala veža, ktorá mala okrúhly pôdorys s priemerom 3,5 m a stenami hrubými 2,8 m. Do výšky sa pravdepodobne zužovala. Veža sa napájala na obvodovú hradbu. Veža bola pravdepodobne vybudovaná potom, ako bol dokončený opevnený múr, lebo v spodnej časti sa o neho opiera, ale v hornej časti z neho vyrastá. Zrejme slúžila iba na strážnu funkciu, nie na obytnú. Obvodový múr bol pevný a ťažko zbúrateľný – miestami mal aj viac ako 2 m. Aj dnes je dobre viditeľný val a pomerne hlboká priekopa (ktorá bola hlboká cca 6 m) na vnútornej strane valu. Hradný múr bol postavený v jednej stavebnej etape s bránou, ktorá mala maximálnu svetlosť 350 cm (maximálny bod výšky alebo výška toho, čo cez bránu prešlo). Brána bola situovaná na južnej strane lokality. Výskumy ukázali, že hradný múr bol v týchto miestach aj najviac deštruovaný. V hornej časti sa nachádzala ochodza (umožňuje pochod človeka popri stavebnej konštrukcii). Bývanie poskytoval jednoposchodový trojpriestorový palác nepravidelného tvaru, ktorý sa pripájal na obvodový múr. Na nádvorí, pred palácom sa nachádzala cisterna na zachytávanie dažďovej vody. Cisterna bola vysekaná z kamenného podlažia. Z vnútornej strany bol murovaná a omietnutá. Hrádku chýbalo predhradie, preto sa na ňom nenachádzali žiadne hospodárske budovy. Bez hospodárskych budov však v tom to období

Obrázok 1.24 Rekonštrukcia
Obišovského hradu

Zdroj: [http://www.keturist.sk/
info/obisovsky-hrad/](http://www.keturist.sk/info/obisovsky-hrad/)

nemohol prakticky existovať, takže je predpoklad, že skutočne slúžil iba ako prechodné útočisko.

- *Dnes* - O hrad sa stará OZ Rákociho cesta v spolupráci s obcou Obišovce.

Hrad Šebeš

- Jeho predchodcom bol v 13. storočí strážny hrádok Havran. Ten združoval rytiersky rád odetý v čiernych plášťoch. O dve storočia neskôr bol prestavaný na Castum Sebes, Sebeswar. Dnes sa mu hovorí Šebešský hrad. Predpokladá sa, že v rokoch 1307 až 1315 bol hrad Sebeš vystavaný ako kamenný. Murovaný hrad bol vystavaný na 8 m širokej a 60 m dlhej strmej ostrožine. Mal oválny pôdorys. Na západnej strane stála vo vzdialenosti 5 m od jeho okraja kruhová veža s priemerom 3-5 m a múrom hrubým 1,5 m. Veža bola postavená priamo v hradnom múre (podobne ako pri Obišovskom hrade) a v smere prístupu. Jej miernejšia východná strana bola zabezpečená do skaly vytesanou 8 - 10 m širokou a 5 - 6 m hlbokou šijovou priekopou. Na okraji plošiny sa tiahol obvodový múr. Vo východnej časti ostrožiny bol na okraji šijovej priekopy obytný palác s rozmermi 9 x 6 m, ktorého západná stena bola zároveň obranným múrom nad vstupom do hradu. Za ním je vo vzdialenosti 21 m šijová priekopa. V severovýchodnej časti hradu bolo valové opevnenie.
- *Dnes* - V roku 2012 sa začalo s archeologickým prieskumom po ktorom budú pokračovať úpravy na zviditeľnenie aspoň časti objektu. Na ruinách pracujú predovšetkým dobrovoľníci.
- V poslednej dobe sa zistilo, že hrad Šebeš ukrýva záhadu. Takzvaný Da Vinciho kód, ako bol nazvaný číselný nápis, je vyrytý do jednej z hradných skál. Podľa dohadov pravdepodobne ide o tajný alchymistický kód či dokonca súradnicu, ktorá udáva polohu vzácneho náleziska. Predpokladá sa, že autorom je významný banský odborník a tiež botanik a geológ Ľudovít Čech. Počas služobnej kontrolnej cesty po opálových baniach navštívil aj hrad Šebeš. Pred vyše 100 rokmi na hrádku Šebeš bola lúka respektíve pastvisko, kde mohli rásť aj liečivé rastliny. Z jeho návštevy vznikla aj ďalšia povesť, že to nebol botanik, ale alchymista či lekár.
- Hrad Šebeš je súčasťou Prešovskej hradnej cesty, do ktorej patrí aj Šarišský, Kapušiansky, Obišovský a Lipovský hrad i Soľnohrad, známy aj ako Zbojnický hrad. Ide o projekt občianskeho združenia Rákociho cesta, ktoré sa venuje záchrane týchto hradov.

Sabinov

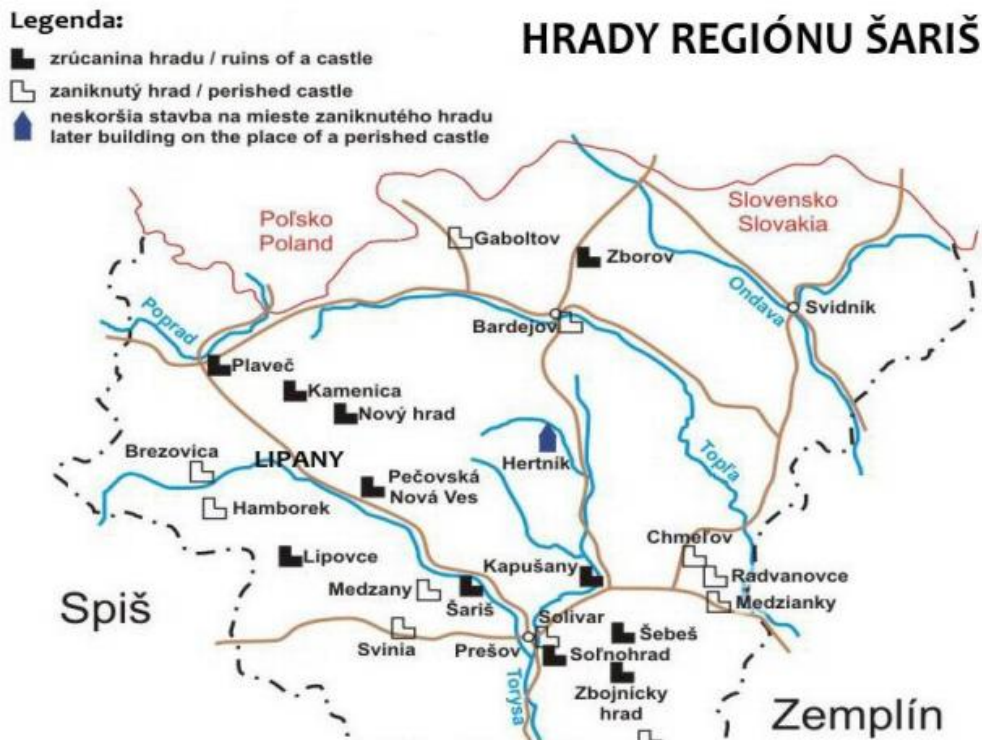
- Mesto Sabinov leží na križovatke hradných ciest. Na sever otvára cestu k **Hanigovskému, Kamenickému a Plavečskému hradu**. Južne leží Prešovská hradná cesta.

Hrad Kamenica

- Hrad Kamenica je zrúcanina ležiaca, na západných svahoch Čerhovského pohoria, severozápadne od Sabinova. Bol postavený na skalnatých výbežkoch kopca Minčoľ v 13. storočí. Prvá priama písomná zmienka o hrade Kamenica je až z roku 1306. Najstaršia časť hradu bola postavená na západnej časti. Pravdepodobne sa tu nachádzala murovaná kruhová veža, obvodové hradby boli v tvare nepravidelného trojuholníka ako aj hradný palác postavený pravdepodobne v gotickom slohu. V západnej časti bola a dodnes je vidno zvyšky pozorovacej veže a časti obytných priestorov z podhradia, ktoré boli od vlastného hradu oddelené spomínaným sedlom. V západnej časti sa tiež nachádza cisterna, ktorá bola vysekaná do skaly a ďalšie hospodárske objekty. Na severnej a východnej strane hrad obopínali zemné valy posilnené hradbou a polkruhovými baštami. Po roku 1275 bola vystavaná východná časť. Predpokladá sa, že tu bol postavený viacpodlažný palác spojený so západnou časťou hradby s ochodzou, ktorý bol neskôr prestavaný v renesančnom slohu.

- *Dnes* - Vlastníkom hradu je obec Kamenica. V súčasnosti sa o záchranu, obnovu a rekonštrukciu hradu Kamenica stará hlavne občianske združenie Kamenná veža, ktoré je zároveň správcom hradu.

Zoznam a lokalizácia hradov v regióne Šariša je uvedená na obrázku 1.25.

Obrázok 1.25 Hradý regiónu Šariš

Zdroj: vlastné spracovanie na základe odbornej literatúry

1.3.5 Analýza atraktivít územia – produkty cestovného ruchu

Produkt cestovného ruchu je komplexný súbor zážitkov a služieb ponúkaných v regióne. Produkt možno vnímať aj prostredníctvom celkovej skúsenosti a spokojnosti návštevníkov, tj. od balíka služieb a produktov spotrebovaných počas pobytu. Uvedený fakt by mal podnecovať spoluprácu medzi podnikateľmi v cestovnom ruchu v prvom rade a nadväznými odvetviami (kooperujúcimi s podnikmi cestovného ruchu) v druhom rade, ktoré sa nachádzajú v cieľovom mieste. Tým je možné dosiahnuť celkovo lepší zážitok pre návštevníkov regiónu. Produkt cestovného ruchu musí byť pre návštevníka užitočný, dosiahnuteľný a použiteľný. Produkt cestovného ruchu vo vybranom území, regióne je potrebné vnímať nielen v jeho fyzickej rovine (súhrn primárnej a sekundárnej ponuky regiónu), s dôrazom kvalitného prevedenia a následne ponúknutia na trhu. Fyzickú rovinu, podobu produktu považuje návštevník a teda spotrebiteľ produktu za automatickú, prirodzenú, pričom má často identifikované, vyhradené kritéria hodnotenia produktu. Pre návštevníka je stále viac lákavá symbolická rovina produktu, ktorú tvoria ilúzie, fantázie, predstavy a sny. Každý produkt cestovného ruchu by mal mať svoj príbeh, ktorý súvisí s regiónom, v ktorom je poskytovaný.

Návštevník regiónu si vyžaduje stále komplexnejšie, prepracované služby. Vzhľadom na to, je dôležitá spolupráca a tvorba sietí podnikateľov v cestovnom ruchu a nadväzných odvetví, čím sa dosiahne vytvorenie konkurenčného, atraktívneho a silného produktu sietí cestovného ruchu. *Produkt siete cestovného ruchu je typickým priestorovým produktom, ktorý prepája dôležité sociálne, kultúrne, ekonomické, politické, environmentálne, geografické a ďalšie prvky, charakteristické pre daný región.* Spojením viacerých ekonomických subjektov pri tvorbe produktu je možné doceliť, že produkt je komplexný

Veľký význam, hlavne pri tvorbe produktu, na ktorom kooperujú viaceré podnikateľské subjekty v regióne, majú oblastné organizácie cestovného ruchu, ktoré by mali byť iniciátormi a koordinátormi tvorby produktov sietí cestovného ruchu.

A/ Produkty cestovného ruchu Prešov

Šarišská hradná cesta

- Predstavenie hradov, kaštieľov, zámkov a kúrií ako aj mestských opevnení na území regiónu Šariš. Na území regiónu Šariš sa ich nachádza **viac ako päťdesiatpäť**. Ich spojením vzniká ucelená predstava a možnosť spoznávať viacero pamiatok za deň. Súčasťou produktu „Šarišská hradná cesta“ je aj Hradný bedeker o hradoch v okolí mesta Prešov (10 najznámejších hradoch v okolí Prešova), Bedeker kaštieľov – Kaštiele v okolí Prešova (10 najznámejších kaštieľov v okolí Prešova), portál www.sarisskahradnacesta.sk, ako aj plánovaná mobilná aplikácia.

Sol'nobanský toliar

- Unikátne pamätné mince v ročnej edícii vydávané od roku 2019. Súčasťou produktu cestovného ruchu je aj MemoEuro suvenírová bankovka (rok 2020), je jedna z historicky prvých slovenských MEMOEURO suvenírových bankoviek. Motívom je slovensko-americký bankár zo Šariša – Michal Bosák.

B/ Produkty cestovného ruchu Sabinov

Produkt cestovného ruchu, ktorý v sebe spája kultúrnu, historickú a morálno- etickú oblasť. Je výsledkom práce viacerých zainteresovaných strán, vďaka ktorým vznikol jedinečný produkt cestovného ruchu, s výrazným potenciálom.

Chodník a Obchod na Kozre

- **Sabinov**, mesto, kde sa natáčal kultový film **Obchod na korze** v lete v roku 1964 (získal pre československú kinematografiu, **prvého Oscara**), **vytvorilo produkt pozostávajúci z viacerých prvkov. Prvoradý je samotný Obchod na korze a následne chodník Obchod na korze, ktorý má presne označenú trasu pomocou 11 filmových pásov (vyrobených z nerezovej ocele), na ktorých sú informácie o danej filmovej scéne a inovatívny prvok QR kód, ktorý pomocou mobilného zariadenia (smartfón alebo tablet) preniesie návštevníka priamo do deja filmu** a scény, ktorá sa natáčala na konkrétnom mieste, na ktorom sa práve nachádzate. Produkt bol rozšírený aj o možnosť virtuálnej reality. Ďalej je to socha Jozefa Krónera ako Tóna Brtku, v životnej veľkosti. Produkt dotvára publikácia **Obchod na korze**, ktorá mapuje nielen samotný film, ale aj osudy tohto diela po uvedení do distribúcie, medailónky tvorcov či hercov a Brožúra – **Obchod na Korze**, sa venuje filmovému zákulisiu počas natáčania, samotnému deju a aj novým projektom či produktom viazaných s týmto oscarovým filmom. Uvedený produkt získal cenu **najlepší produkt cestovného ruchu Prešovského kraja** v roku 2019.

C/ Produkty cestovného ruchu Veľký Šariš

Šarišský hrad sa teší stále väčšej obľube a návštevnosti. V roku 2019 prekročil počet návštevníkov číslo 20-tisíc, čo predstavuje +15% nárast oproti roku 2018. Hradný areál dáva priestor nielen na nádherný výhľad, oddych ale aj pre realizovanie viacerých programov a podujatí (Filmová noc, Hradné hry, Silvester na hrade a pod.), kde spolupracuje viacero subjektov s cieľom ponúknuť návštevníkom komplexný produkt.

Šarišský hrad

- Hrad patrí k najrozsiahlejším stredovekým hradom na Slovensku s celkovou zastavanou plochou vyše 4,5 ha. Je postavený na Šarišskom vrchu. Opevnenie hradu je zachovalé, vrátane bášť. Po **rekonštrukcii pôvodného hradného donjonu**, na danom mieste **vyrástla 15 metrov vysoká vyhlídková veža**, ktorá sa stala pýchou hradu. Obnovu a sprístupnenie Donjonu na Šarišskom hrade ocenila porota odborníkov v cestovnom ruchu ako NAJ produkt cestovného ruchu Prešovského kraja v roku 2018. Produkt dotvárajú podujatia, ktoré sa v areáli hradu konajú.

D/ Produkty cestovného ruchu Hanušovce nad Topľou

Produkt cestovného ruchu, ktorý ponúkajú Hanušovce nad Topľou návštevníkovi v podobe prehliadky kaštieľa a archeoparku, vráti návštevníka do minulosti prostredníctvom rôznych časových období.

Kaštieľ a Archeopark Hanušovce nad Topľou

- Svet dávnych vekov, je archeologická expozícia, ktorá je v hanušovskom kaštieli od roku 2018. Predstavuje návštevníkom život ľudí v minulosti. Chronologické usporiadanie expozície sa začína **staršou dobou kamennou a končí sa novovekom s pokladmi mincí zo 16. až 17. storočia. Interaktívne tabule oboznamujú návštevníkov** s podrobnosťami o osídlení regiónu v tom-ktorom období a o vybraných exponátoch. **Odborná porota** ocenila v roku 2018 archeologickú expozíciu ako Naj produkt cestovného ruchu Prešovského kraja. Produkt cestovného ruchu tvorí archeologická expozícia ako súčasť ponuky múzea Kaštieľa spolu s Archeoparkom v Hanušovciach nad Topľou (súčasť Tripolitany). Archeopark ponúka **možnosť oddychu a zábavného učenia sa v každom čase. Najlepšie však počas archeo-festivalov a remeselných edukácií.**

E/ Produkty cestovného ruchu Lipany – Sabinov- Veľký Šariš – Prešov

Na cyklotrase ako aj v jej blízkom okolí sa nachádza množstvo prírodných, historických a kultúrnych zaujímavostí, ktoré priblížia históriu a tradície Prešovského kraja. Pestrá ponuka prírodných unikátov, prameňov minerálnych vôd, miest s prekrásnym výhľadom, múzeá a galérie budú môcť navštíviť cykloturisti počas ich cesty.

EuroVelo11

- Nový turistický produkt - časť transeurópskej cyklotrasy EuroVelo11 Prešov-Muszyna-Mníšek nad Popradom Značenie úseku cesty s nízkou intenzitou dopravy spájajúceho Dolinu Popradu s Prešovom sa bude realizovať v dĺžke 72 km. Značený úsek bude prechádzať týmito obcami: Malý Lipník – Plavnica – Lipany – Sabinov – Veľký Šariš – Prešov. Okrem toho budú objekty na trase pripravené na získanie MEDZINÁRODNÉHO CERTIFIKÁTU „VITAJTE CYKLISTI“, čo je zárukou, že ubytovanie, gastroprevádzky či iné služby sú prispôsobené cyklistom. EuroVelo 11, ako produkt cestovného ruchu, propaguje aj publikácia EuroVelo 11, produkt cestovného ruchu dostupná aj v online podobe (www.eurovelo11.sk/clanok/cyklotrasa-eurovelo-11).

Celkovo v rámci projektu vznikne 100,15 km fragmentu trasy EV11 v trase Nordkap (Nórsko) - Atény (Grécko) s celkovou dĺžkou cca 6 tis. km, ktorá bude súčasne novým, samostatným CEZHRANIČNÝM produktom cestovného ruchu.

Vyhliadkové veže a rozhľadne

Pohľad z vtácej perspektívy na krajinu vždy lákal človeka. Výhľad na okolitú krajinu v širokej panoráme na chvíľu poskytne takýto zážitok. Túra, oddych, šport, regenerácia či poznávanie predstavujú ďalšie benefity pre návštevníka - turistu, pri výbere daného produktu.

A/ Vyhliadkové veže a rozhľadne Prešov

Vodárenská veža

- Pôvodná historická vodárenská veža bola postavená na najvyššom bode Prešova (265 m n.m.) medzi rokmi 1910 a 1918 na účely akumulácie vody. V 60. rokoch 20. storočia bola prestavaná do murovanej podoby, v prízemnej časti sa nachádzal obchod a stále fungujúca reštaurácia, z ktorej je vstup do presklených vyhliadkových priestorov v najvyššej časti veže.

Veža konkatedrály sv. Mikuláša v Prešove

- Konkatedrála sv. Mikuláša bola postavená v polovici 14. storočia a prestavaná v rokoch 1502-1515 v neskorogotickom štýle. Dominantná predstavaná veža je jediná na východnom Slovensku so zaklenutou krúženou klenbou. Výška veže dosahuje 71 m. Vyhliadkový ohoz sa nachádza vo výške 60 m a je možné sa naň dostať s schodiskom s počtom schodov 200. Z kostolnej veže je neopakovateľný pohľad na prešovské historické námestie a na okolitý región.

Vyhliadková monitorovacia veža na Malkovskej hôrke (projekt v realizácii)

- Cieľom projektu je vybudovať turisticky atraktívnu stavbu, pre širokú verejnosť na turistické a rekreačné účely, slúžiacu ako vyhliadka na okolie mesta Prešov – výhľad bude na Šarišský hrad, Stráž, pohorie Čergov, Kapušiansky hrad, Slanské vrchy a samozrejme na mesto Prešov.

B/ Vyhliadkové veže a rozhľadne Sabinov

Rozhľadňa Sabinov

- Vyhliadková veža je umiestnená na kopci Šanec, prístup je rôznymi cestičkami - s pozvoľným aj prudším stúpaním. Nachádza sa v nadmorskej výške 465 m n. m. a má 11 metrov. Má dve podlažia s lavičkami a výhľadom na všetky svetové strany.

C/ Vyhliadkové veže a rozhľadne Lipany

Rozhľadňa Balažka

- V októbri 2019 bola sprístupnená rozhľadňa Balažka, vysoká 14 m. Má tri podlažia. Poskytuje výhľad na celé Lipany a okolité vrchy. Z centra mesta (od starého cintorína) vedie zelená turistická trasa – ako nenáročný turistický chodník aj pre rodiny s deťmi.

D/ Iné rozhľadne v okolí územia OOCR Šariš

Vyhliadková veža Okružná

- V roku 2019 bola dokončená ďalšia z rozhľadní, ktorá sa nachádza nad obcou Okružná pri Prešove. Poskytuje príjemné výhľady na Prešov, Kapušiansky hrad, celý Čergov a v prípade priaznivej viditeľnosti taktiež pohľad na Vysoké Tatry.

Vyhliadková veža Zlatník

- Je situovaná vo vranovskom okrese, postavená bola koncom roka 2018, je vysoká takmer 22 metrov a má dve vyhliadkové plošiny vo výške 11 a 18,7 m.

1.3.6 Regionálne produkty

Na Slovensku nemá označovanie regionálnych produktov dlhú tradíciu, začalo sa objavovať približne pred 15-timi rokmi. V súčasnej dobe ale pozorujeme rastúci trend regionálneho značenia a produkcie regionálnych produktov. Označenie regionálny produkt môžu na našom území získať nasledujúce skupiny tradičných produktov:

- remeselné výrobky,
- potraviny a poľnohospodárske výroby,
- prírodné produkty,
- stravovacie služby,
- ubytovacie služby a podujatia.

Regionálny produkt by mal spĺňať štyri hlavné kritériá:

- jedinečnosť,
- miestna výroba,
- uplatnenie tradičných postupov a miestnych zdrojov,
- určitý podiel ručnej práce.

Na zvýšený dopyt po regionálnych produktoch reagujú prevažne miestne združenia. Je potrebné oceniť a podporiť aktivity OOCR Šariš súvisiace s projektom „**Vyrobené na Šariši**“ za účelom propagácie kvalitných remeselných, poľnohospodárskych a potravinárskych produktov vyrobených na Šariši pod spoločnou značkou kvality „Vyrobené na Šariši“. Táto značka bude v regióne udeľovaná produktom spĺňajúcim prísne kritériá kvality, ktoré budú reprezentovať ručnú prácu, pôvod v regióne a jeho jedinečnosť. Značku budú môcť získať aj služby, ktoré sú zárukou zážitku návštevníka regiónu Šariš.

V regióne je už fungujúce udeľovanie regionálnej značky: Regionálny produkt - HORNÝ ŠARIŠ. Sú certifikované prvé tri produkty s týmto označením. Sú to jedľový medovicový med, prírodné mydlá s bylinkami a Dukelský beh mieru. Na regionálnej značke spolupracujú na subjekty z územia MAS Topoľa, MAS Horná Topľa, MAS Dukla, MAS Horný Šariš Minčol, Mikroregión Stredná Topľa a Kultúrne a turistické centrum Bardejov. Túto regionálne značku koordinuje Miestna akčná skupina (MAS) Sekčov Topľa. Na Slovensku je v súčasnosti 13 regionálnych značiek s jednotným logotypom s folklórnym motívom, ktoré zahŕňajú viac ako 300 unikátnych lokálnych produktov.

Na obrázku 1.26 je uvedená územná pôsobnosť regionálnych značiek. Možno vidieť, že región má v tomto smere ešte veľké potenciálne príležitosti.

Obrázok 1.26 Územná pôsobnosť regionálnych značiek
Zdroj: vlastné spracovanie na základe odbornej literatúry

1.4 Analýza dostupnosti územia

Dostupnosť územia okresov tvoriacich Dolný Šariš je skúmaná z pohľadu:

- železničnej dopravy,
- autobusovej dopravy,
- cestná dostupnosť rekreačných stredísk,
- turistické trasy
- cyklotrasy.

Región Šariš ako región s bohatými využiteľnými predpokladmi pre rozvoj cestovného ruchu je regiónom s dobrou dostupnosťou. Dominujú v ňom cesty I., II. a III. triedy ako v súčasnosti aj diaľnica D1 čiastočne prechádzajúca jeho územím (D1 Bratislava / Petržalka - križovatka s D2 - Trnava - Trenčín - Žilina - Prešov - Košice - štátna hranica SR/Ukrajina). Mesto Prešov ako centrálny bod má pomerne dobrú polohu vzhľadom na dostupnosť prírodných, historických či kultúrnych objektov v jeho okolí.

Z hľadiska dostupnosti je pre potenciálneho záujemcu (účastníka cestovného ruchu) o návštevu prírodných, kultúrnych či historických predpokladov najideálnejšia vlastná automobilová- cestná doprava. Tá je realizovateľná po cestách I. a najmä II. a III. triedy v prípade okresov Prešov, Sabinov a Vranov nad Topľou. Od mesta Prešov smerom k mestu Košice a mestu Levoča nadväzuje diaľničná sieť diaľnice D1, ako centrálnej diaľnice spájajúcej východ so západom krajiny. Obce okresov Prešov, Sabinov a Vranov nad Topľou disponujú dostupnosťou prostredníctvom kombinácie ciest najmä II. a III. triedy.

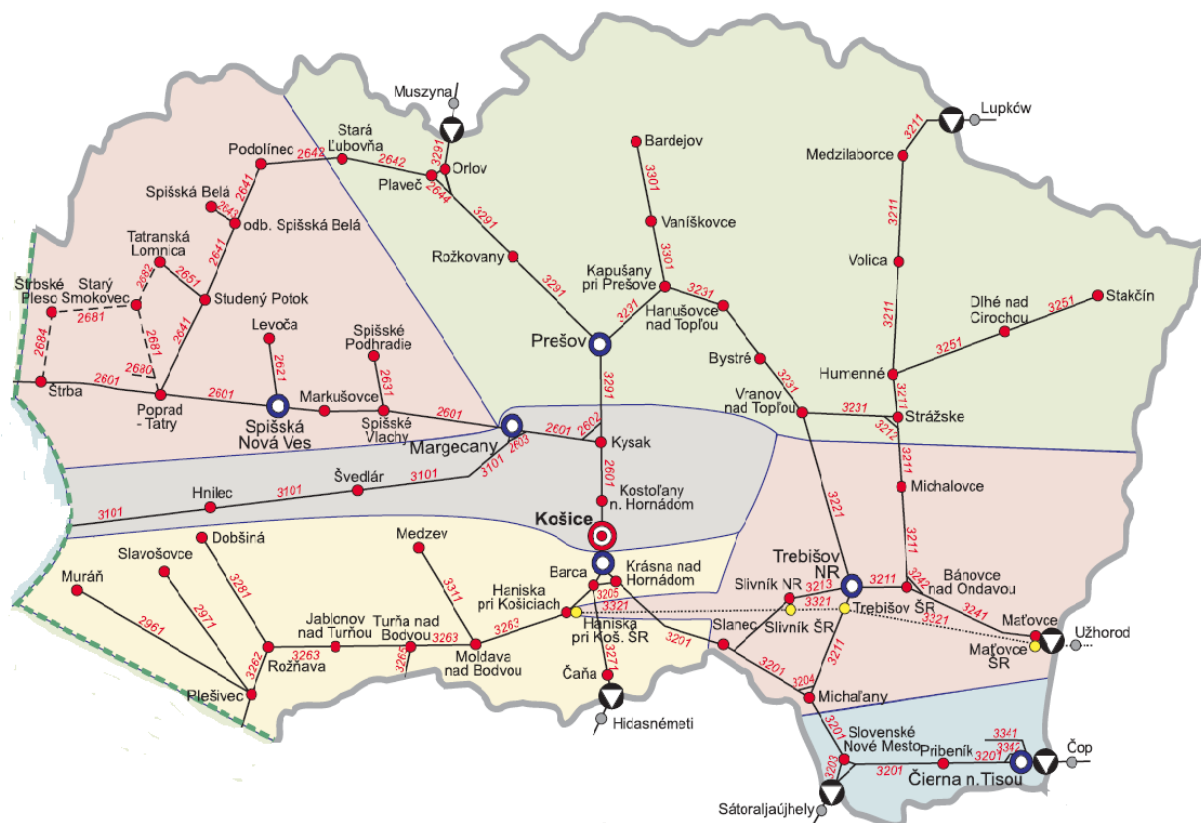
Vybrané pamiatky mesta Prešov je možné navštíviť po cestách II. a III. triedy a v smere na okres Levoča (po pohorie Bachureň- Branisko) sú pamiatky čiastočne sprístupnené aj prostredníctvom diaľničného spojenia spolu s cestami II. a III. triedy. D1 je využiteľná aj pre dostupnosť pamiatok v smere k mestu Košice.

Mestá regiónu Šariš (Prešov, Sabinov, Hanušovce nad Topľou a Lipany) sú dostupné cestnou- autobusovou a automobilovou dopravou ako aj železničnou dopravou. Autobusová doprava je zabezpečovaná najmä lokálnym dopravcom v podobe SAD Prešov (<https://www.sad-po.sk/>). Železničná doprava je zabezpečovaná národným dopravcom Železničná spoločnosť Slovensko (<https://www.zssk.sk/>). Väčšina obcí spadajúcich do územia Regiónu Šariš je pokrytá najmä autobusovou dopravou zabezpečenou najmä spomínanou SAD Prešov ako aj inými dopravcami, napr. Arriva Michalovce, SAD Humenné a ďalšie. Vybrané obce smerom k väčším mestám kraja sú pokryté aj železničnou dopravou.

Vychádzajúc z údajov autobusového prepravcu dominujúceho na trhu regiónu je evidentné, že autobusová doprava a jej pravidelné linky sú svojou štruktúrou a intenzitou reálne využiteľné pre potreby rozvoja cestovného ruchu v regióne. Obmedzenia, ktoré sa týkajú dostupnosti jednotlivých obcí spočívajú najmä na limitovanej intenzite liniek v rámci dňa a počas víkendov. Tie obmedzujú najmä realizovanie prírodnej turistiky praktizovateľnej v okolí obcí. Železničná doprava je čiastočne prínosná pre účely rozvoja cestovného ruchu na hlavných ťahoch smerom k väčším mestám.

1.4.1 Železničná doprava v regióne Dolný Šariš

Z hľadiska železničnej dopravy v okrese Prešov, Sabinov a Vranov nad Topľou sú obce tohto regiónu len menej dostupné. Dostupnejšie sú len obce, ktoré ležia na trati Košice – Kysak – Prešov – Sabinov – Lipany – Plaveč. Táto trať je aj elektrifikovaná. Potom sú neelektrifikované trate Prešov – Vranov nad Topľou a Prešov – Bardejov. Prehľad železničnej infraštruktúry je uvedený na obrázku 1.27.

Obrázok 1.27 Železničná infraštruktúra východného Slovenska
 Zdroj: <https://www.zsr.sk/o-nas/oblastne-riaditelstva/košice/vykonne-pracoviska/>

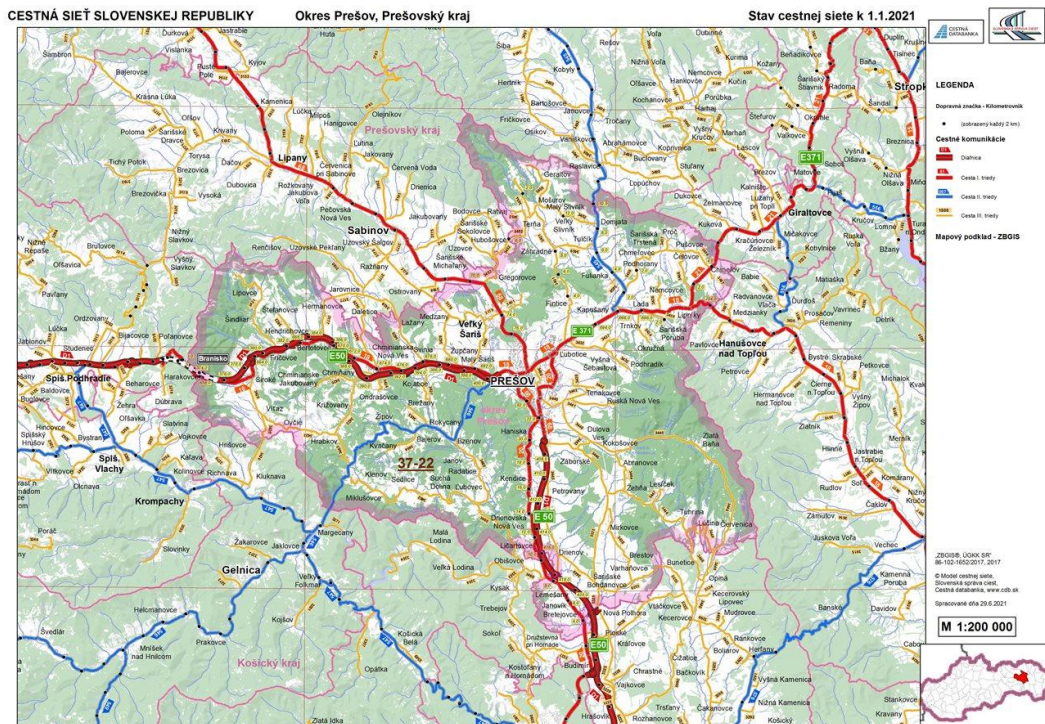
1.4.2 Autobusová doprava a cestná doprava v regióne Dolný Šariš

Z hľadiska dostupnosti je pre potenciálneho záujemcu o návštevu pamiatok najideálnejšia vlastná (automobilová) cestná doprava. Tá je realizovateľná po cestách I. a II. triedy. V prípade mesta Prešov následne nadväzuje diaľničná sieť. Vybrané pamiatky mesta Prešov je možné navštíviť po cestách druhej a tretej triedy a v smere na okres Sabinov a Vranov nad Topľou sú pamiatky sprístupnené prostredníctvom ciest prvej, druhej a tretej triedy.

Cestnú sieť zahŕňajú cesty I., II. a III. triedy ako aj diaľnica D1. Cestná sieť je v správe SÚC PSK Prešov a spadá do nej okres Prešov a Sabinov.

- Okres Prešov: dĺžka ciest II. triedy 34,515 km, dĺžka vozoviek 34,649 km. Cesty III. triedy dĺžka cesty 285,263 km a dĺžka vozovky 289,77 km.
- Okres Sabinov: dĺžka ciest II. triedy - km, dĺžka vozoviek - km. Cesty III. triedy dĺžka cesty 145,325 km a dĺžka vozovky 145,325 km.
- Okres Prešov a Sabinov spolu: dĺžka ciest II. triedy 34,515 km, dĺžka vozoviek 34,649 km. Cesty III. triedy dĺžka cesty 430,588 km a dĺžka vozovky 435,095 km.

Mapa cestnej siete regiónu Šariš je na obrázku 1.28 a 1.29.

Obrázok 1.28 Cestná infraštruktúra regiónu Šariš okres Prešov

Zdroj: <https://www.cdb.sk/Files/Galleries/mapyokresov/presov.jpg>

Obrázok 1.29 Cestná infraštruktúra regiónu Šariš okres Sabinov

Zdroj: <https://www.cdb.sk/Files/Galleries/mapyokresov/sabinov.jpg>

Spojenia mesta Prešov s okolitými zaujímavými miestami (údaje sa môžu meniť a sú len orientačné):

- Spojenie Prešov – Košice (Košický kraj): vzdialenosť 34 km, 87 priamych autobusových spojení denne, 20 vlakových spojení denne (15 priamych spojení, 5 spojení s prestupom), celkový čas spojenia: 39 – 55 min., cena jednosmerného lístka: 1,5 – 2 eur
- Spojenie Prešov – Bardejov: vzdialenosť 45 km, 10 vlakov denne (7 priamych spojení, 3 spojenia s prestupom), 34 autobusov denne (30 priamych spojení, 4 spojenia s prestupom), celkový čas spojenia: 60 – 70 min., cena jednosmerného lístka: 2 – 2,5 eur.
- Spojenie Prešov – Svidník: vzdialenosť 62 km, 24 autobusových spojení denne (15 priamych spojení, 9 spojení s prestupom), celkový čas spojenia: 80 – 155 min., cena jednosmerného lístka: 3,8 – 4,9 eur.
- Spojenie Prešov – Stará Ľubovňa: vzdialenosť 65 km, 21 autobusových spojení denne (13 priamych spojení, 8 spojení s prestupom), celkový čas spojenia: 90 – 160 min., cena jednosmerného lístka: 3,2 – 5,5 eur.
- Spojenie Prešov – Poprad: vzdialenosť 90 km, 20 autobusových spojení denne (18 priamych spojení, 2 spojenia s prestupom), 18 vlakových spojení denne (s prestupom v Kysaku), celkový čas spojenia: 75 – 180 min., cena jednosmerného lístka: 4,3 – 5,5 eur.

Medzinárodné spojenia s mestom Prešov:

- Spojenie Prešov – Užhorod (Ukrajina): vzdialenosť 120 km, 5 autobusových spojení denne (4 nepriame, 1 priame), celkový čas spojenia: 2,3 hod.
- Spojenie Prešov – Krakow (Poľsko): vzdialenosť 215 km, 2 autobusové priame spojenia denne, celkový čas spojenia: 5,5 hod., cena jednosmerného lístka: 30 eur.
- Spojenie Prešov – Budapešť (Maďarsko): vzdialenosť 295 km, 2 vlakové spojenia denne, celkový čas spojenia: 5 hod., cena jednosmerného lístka: 20 eur

Spojenia sa môžu meniť a rozširovať. Uviedli sme len niektoré najdôležitejšie a najznámejšie linky.

1.4.3 Dostupnosť prírodných, historických a kultúrnych jedinečností územia

Nasledujúca časť približuje dostupnosť jednotlivých pamiatok prírodných, historických a kultúrnych predpokladov spomínaných v predošlej časti, kde boli bližšie špecifikované a popísané pamiatky.

Prehľad dostupnosti kultúrno-historických a prírodných atraktivít je v prílohe 2 tabuľky 1 až 3.

1.4.4 Turistické trasy v regióne Dolný Šariš

V tejto časti uvádzame vybrané turistické trasy nachádzajúce sa predovšetkým v regióne Dolný Šariš. Bližší popis trás je uvedený na stránke: <https://presovsky-kraj.oma.sk/turistika>

Turistické trasy – červená značka

Spolu je v Prešovský kraj 94 trás farby červená, ktoré majú 833 km. Medzi najznámejšie turistické trasy v regióne Dolný Šariš môžeme zaradiť:

- turistika Cesta hrdinov SNP – dĺžka 734 km a prechádza celým Slovenskom,
- turistika Prešov, Za kalváriou - Herlianske sedlo,

- turistika Tichý Potok – Hermanovce,
- turistika Sedlo Čergov, chaty – Bardejov,
- turistika Veľký Šariš, obec - Sedlo Čergov, chaty.

a ďalšie trasy označené červenými značkami.

Turistické trasy – zelená značka

Spolu je v Prešovský kraj 162 trás farby zelená, ktoré majú 935 km. Medzi najznámejšie turistické trasy v regióne Dolný Šariš môžeme zaradiť:

- turistika Sabinov - Priesmyk Branisko,
- turistika Baňa - Valkov, rekreačné stredisko
- turistika Čirč rázcestie - Kamenica, rázcestie
- turistika Ďurková - Lipany
- turistika Janovce - Bardejov, Lukavica
- turistika Svidník - Baňa

a ďalšie trasy označené zelenými značkami.

Turistické trasy – žltá značka

Spolu je v Prešovský kraj 156 trás farby žltá, ktoré majú 721 km. Medzi najznámejšie turistické trasy v regióne Dolný Šariš môžeme zaradiť:

- turistika Lipany - Široké
- turistika Sedlo Čergov, chaty - Červená voda
- turistika Prešov - Cemjata,
- turistika Abranovce - Zlatá Baňa

a ďalšie trasy označené žltými značkami.

Turistické trasy – modrá značka

Spolu je v Prešovský kraj 110 trás farby modrá, ktoré majú 867 km. Medzi najznámejšie turistické trasy v regióne Dolný Šariš môžeme zaradiť:

- turistika Sabinov - Priesmyk Branisko
- turistika Sedlo pod Dlhou - Šiba, zastávka
- turistika Tokajík - Šarišský Štiavnik
- turistika Pusté Pole - Sedlo Čergov, chaty

a ďalšie trasy označené modrými značkami.

Turistické trasy – farba iná.

Spolu má celý v Prešovský kraj 50 trás farby iná, ktoré majú celkom dĺžku 712 km. Medzi najznámejšie turistické trasy v regióne Dolný Šariš môžeme zaradiť:

- turistika Medzinárodná horská turistická pešia trasa Eisenach–Budapešť (Slovensko východ)
- turistika Medzinárodná diaľková turistická trasa E8, Slovensko e8
- turistika Medzinárodná diaľková turistická trasa E3, Slovensko
- turistika Priehyby
- turistika Tokáreň
- turistika Baranie

viac Turistické trasy, iná farba – vid' <https://presovsky-kraj.oma.sk/turistika>.

1.4.5 Cyklotrasy v regióne Dolný Šariš

Cykloturistika sa stala veľmi populárnou voľno-časovou aktivitou domácich obyvateľov regiónu ako aj jeho návštevníkov. S rozvojom materiálno-technickej základne v podobe cyklotrás resp. cyklochodníkov v intraviláne a extraviláne mesta Prešov sa zintenzívnilo aktívne trávenia voľného času. V rámci mesta sa postupne zväčšuje sieť cyklochodníkov, ktoré prepájajú jednotlivé časti mesta. Slúžia cyklistom, korčuliarom a vášnivcom ďalších športov. Stal sa obľúbeným miestom, pri ktorom sa spája šport a spoločenský život. Regiónom Dolný Šariš vedú cyklotrasy s označením červeným, zeleným, modrým, žltým a iným. Uvádzame najdôležitejšie z nich. Viac o cyklotrasách nájdete na <https://presovsky-kraj.oma.sk/cyklotrasa>.

Cyklotrasy – červená farba.

Spolu je v Prešovskom kraji 14 trás farby červená, ktoré majú 611 km. Z nich najvýznamnejšie v regióne Dolný Šariš sú:

- cyklotrasa 015 015
- cyklotrasa 023 023

a ďalšie cyklotrasy označenie červená, ktorá idú v širšom okruhu regiónu Šariš.

Cyklotrasy – zelená farba.

Spolu je v Prešovskom kraji 48 trás farby zelená, ktoré majú 722 km. Z nich najvýznamnejšie v regióne Dolný Šariš sú:

- cyklotrasa Povodím Svinky
- cyklotrasa 5887 5887
- cyklotrasa Šarišský cyklookruh

a ďalšie cyklotrasy označenie zelená, ktorá idú v širšom okruhu regiónu Šariš.

Cyklotrasy – žltá farba.

Spolu je v Prešovský kraj 65 trás farby žltá, ktoré majú 366 km. Z nich najvýznamnejšie v regióne Dolný Šariš sú:

- cyklotrasa Mestská cyklotrasa Bardejov – región Šariš

- cyklotrasa Križovatka Topoľa - Topoľa (drevený kostolík) - Ruské (bývalá obec) – región Šariš

a ďalšie cyklotrasy označenie zelená, ktorá idú v širšom okruhu regiónu Šariš.

Cyklotrasy – modrá farba.

Spolu je v Prešovský kraj 46 trás farby modrá, ktoré majú 678 km. Z nich najvýznamnejšie v regióne Dolný Šariš sú:

- cyklotrasa Modrá cyklotrasa
- cyklotrasa 2892 Bardejov - Zlaté - Kurovské sedlo – región Šariš.

a ďalšie cyklotrasy označenie zelená, ktorá idú v širšom okruhu regiónu Šariš.

Cyklotrasy – iná farba

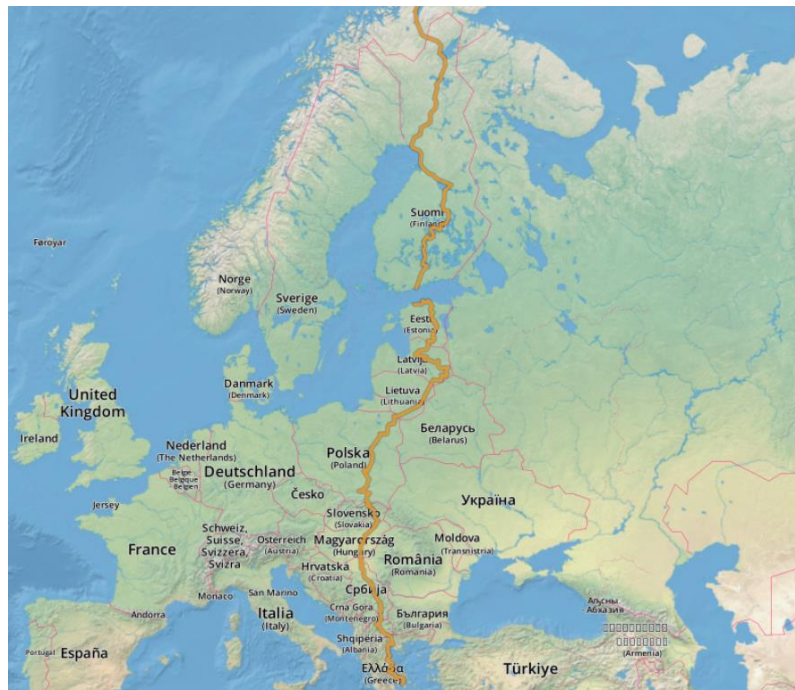
Spolu je v Prešovský kraj 10 trás farby iná, ktoré majú 211 km. Z nich najvýznamnejšie v regióne Dolný Šariš sú:

- cyklotrasa EuroVelo 11 - Trasa východnou Európou - sekcia Slovensko
- cyklotrasa Iná cyklotrasa
- cyklotrasa EuroVelo 11 - Trasa východnou Európou - sekcia PL/SK

a ďalšie cyklotrasy označenie zelená, ktorá idú v širšom okruhu regiónu Šariš.

Cyklotrasa EuroVelo 11

Najdôležitejšou cyklotrasou prechádzajúcou regiónom je Cyklotrasa EuroVelo 11. Koncepcne sa jedná o cyklotrasy v celkovej dĺžke 6550 km, ktorá sa tiahne od severovýchodného cípu Nórska až do Grécka. Prechádza 11 krajinami (Nórsko, Fínsko, Estónsko, Lotyšsko, Litva, Poľsko, Slovensko, Maďarsko, Srbsko, Severné Macedónsko a Grécko. Pretína viacero európskych metropol ako: Helsinki, Vilnius, Varšava, Belehrad, Skopje či Atény. Slovensko pretína prichádzajúc z južnej hranice s Maďarskom a vyúsťujúc k severným susedom do Poľska. V rámci Prešovského

Obrázok 1.30 Trasa cyklotrasy Eurovelo 11

Zdroj: <https://www.eurovelo11.sk/clanok/cyklotrasa-eurovelo-11>

samosprávneho kraja prechádza v celkovej dĺžke 157 km. V regióne Šariš prechádza mestami ako napríklad: Prešov, Sabinov, Lipany atď. Okolie pozdĺž cyklotrasy disponuje širokou

paletou prírodných, historických a kultúrnych atraktivít. Cyklotrasa je vhodné pre rôzne vekové segmenty a rôzne zdatných cyklistov.

Cyklotrasy v regióne Šariš

V extraviláne mesta Prešov ako aj v jeho blízkom okolí v rámci regiónu sa možno aktívne športovo vyžiť prostredníctvom viacerých druhov cyklotrás s rôznorodou dĺžkou, náročnosťou a kopcovitosťou. Prechádzajú členitým územím regiónu a sprístupňujú ho aj v rámci tejto dopravnej alternatívy. Medzi najpopulárnejšie cyklotrasy v regióne, rešpektujúc východiskové miesto- Mesto Prešov patri najmä tieto:

- **Prešov – Šarišský hrad**
 - Dĺžka : 24 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
- **Prešov – Fintice – Kapušianský hrad**
 - Dĺžka : 26 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské bicykle
- **Prešov – Sol'nohrad (Zbojnický hrad)**
 - Dĺžka : 17 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
- **Prešov - Sigord – Temný les – Bodoň**
 - Dĺžka : 37 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
 - Vhodná aj pre MTB trek
- **Prešov – Dúbrava – Abranovce – Bodoň – Rácova dolina / Sedlo pod Bodoňom**
 - Dĺžka : 35 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
 - Vhodná aj pre MTB trek
- **Prešov – Sigord – Opálové bane**
 - Dĺžka : 44 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty
 - Vhodná pre všetky typy bicyklov
- **Prešov - Žehňa – Tuhrina – Kecerovce - Herľany**
 - Dĺžka : 66 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty
- **Prešov – Podhradík – Zlatá Studňa - Hanušovské sedlo**
 - Dĺžka : 66 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné aj lesné cesty,
 - Vhodná aj pre MTB trek
- **Prešov – Podhradík - Zlatá Studňa – Pod Hrbom – Lúka pod Oblíkom**
 - Dĺžka : 48 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné aj lesné cesty,

- Vhodná aj pre MTB trek
- **Prešov – Podhradík – Pavlovce**
 - Dĺžka: 38 km(spiatočný)
 - Povrch: poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre MTB trek
- **Prešov – Podhradík - Zlatá Studňa – Pod Hrbom – Lúka pod Oblíkom – Zámutov – Dubník – Zlatá Baňa**
 - Dĺžka: 74 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre MTB trek
- **Prešov – Slanské vrchy (hrebeňovka)**
 - Dĺžka : 50 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty,
 - Vhodná aj pre MTB trek
- **Prešov – Lemešany (Košickou kotlinou)**
 - Dĺžka : 31 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty
- **Prešov – Radatice – Kysak - Košice**
 - Dĺžka : 92 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
- **Prešov – Bardejovské kúpele**
 - Dĺžka : 98 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
 - Vhodná skôr pre horské a trekové bicykle
 - Náročnosť: Vysoká
- **Prešov – Sabinov – Lysá – Črchla - Majdan**
 - Dĺžka : 79 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
 - Vhodná skôr pre horské a trekové bicykle a
 - Náročnosť: Vysoká
- **Prešov – Veľký Šariš – Sedlo pod Kohútom**
 - Dĺžka : 51 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
- **Prešov – Sabinov – Bachureň – Široké - Branisko**
 - Dĺžka : 85 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná skôr pre horské a trekové bicykle
- **Prešov – Sabinov - Bachureň (cez Uzovský Šalgov)**
 - Dĺžka : 80 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty

- **Prešov – Radatice – Pillerov mlyn**
 - Dĺžka : 40 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty, lesné cesty

- **Prešov – Klenov – Hornádske lúky**
 - Dĺžka : 57 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná skôr pre horské a trekové bicykle

- **Prešov – Podhradík – Sigord**
 - Dĺžka : 36 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná skôr pre horské a trekové bicykle

- **Prešov – Vydumanec – Cemjata – Rokycany - Kvačany**
 - Dĺžka : 32 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty
 - Vhodná pre rôzne bicykle

- **Prešov – Kokošovce – Sigord – Zlatá Baňa – Dubník**
 - Dĺžka : 42 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty
 - Vhodná pre rôzne bicykle

- **Prešov – Kokošovce – Sigord (vodná nádrž)**
 - Dĺžka : 18 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty
 - Vhodná pre rôzne bicykle

- **Prešov – Vydumanec – Cemjata – Žipov – Klenov - Margecany**
 - Dĺžka : 56 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty
 - Vhodná pre rôzne bicykle

- **Prešov – Kvašná Voda – Radatice - Haniska**
 - Dĺžka : 26 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Prešov – Fričovce – Široké – Branisko**
 - Dĺžka : 63 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty
 - Vhodná pre rôzne bicykle

- **Prešov – Fričovce – Široké – Branisko – Rudník**
 - Dĺžka : 68 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Prešov – Fričovce – Šindliar – Salvátor – Lipovce - Lačnov**
 - Dĺžka : 58 km (spiatocne)

- Povrch: asfalt, cesty
- Vhodná pre rôzne typy bicyklov
- **Prešov – Fričovce – Šindliar – Salvátor – Lipovec – Lačnov – Renčíšov – Jarovnice**
 - Dĺžka: 64 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle
- **Prešov – Sigord – Rácova Dolina – Bodoň**
 - Dĺžka : 30 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle
- **Prešov – Veľký Šariš – Ostrovany – Sabinov**
 - Dĺžka : 42 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle
- **Prešov – Fintice – Demjata – Raslavice**
 - Dĺžka : 46 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle
- **Prešov – Veľký Šariš – Gregorovce – Záhradné – Fintice**
 - Dĺžka : 36 km (okruh)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle
- **Prešov – Sigord – Chatka Fricka**
 - Dĺžka : 30 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle
- **Prešov – Veľký Šariš – Ostrovany – Sabinov – Drienica / Starý lom (vyhliadka)**
 - Dĺžka : 58 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

Cyklotrasy okolie Sabinova:

- **Sabinov – Jakubova Voľa – Rožkovany – Lipany (Hradisko)**
 - Dĺžka : 24 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle
- **Sabinov – Červená voda – Lutina**
 - Dĺžka : 21 km (spiatocne)
 - Povrch: asfalt, cesty
 - Vhodná pre rôzne bicykle

- **Sabinov – Červená Voda – Lutina – Pečovská Nová Ves**
 - Dĺžka : 20 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Ražňany – Ostrovany – Veľký Šariš – Šarišský hrad**
 - Dĺžka : 36 km (spiatočne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov – Ražňany - Ostrovany – Veľký Šariš – Šarišský hrad – Medzany**
 - Dĺžka : 33 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov – Drienica – v.n. Jakubovany**
 - Dĺžka : 17 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov -Lipany - Šarišské Dravce - Poloma**
 - Dĺžka : 50 km (spiatočne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Lipany - Brezovica - Nižný Slavkov - Vyšný Slavkov**
 - Dĺžka : 65 km (spiatočne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Ražňany - Jarovnice - Uzovské Pekl'any - Lačnov**
 - Dĺžka : 40 km (spiatočne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Ostrovany - Veľký Šariš - Šarišský hrad – Gregorovce - Ratvaj**
 - Dĺžka : 44 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Orkucany - Uzovce - Terňa - Závadka**
 - Dĺžka : 46 km (spiatočne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Orkucany - Uzovce - Terňa - Hradisko**
 - Dĺžka : 44 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Lipany - Brezovica - Nižný Slavkov – Bijacovce – Spišský hrad**
 - Dĺžka : 96 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Jarovnice - Uzovské Pekľany - Lačnov – Kravcová - Branisko**
 - Dĺžka : 72 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Ražňany - Jarovnice - Uzovské Pekľany – Lačnov – Fričovce – Žipov - Svinia**
 - Dĺžka : 78 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Lipany - Kamenica (hrad)**
 - Dĺžka : 39 km (spiatocne)
 - Povrch: asphalt, cesty, poľné a lesné cesty
 - Vhodná pre horské a trekové bicykle

- **Sabinov - Drienica (Starý Lom)**
 - Dĺžka : 14 km (okruh)
 - Povrch: asphalt, cesty
 - Vhodná pre rôzne bicykle

CYKLISTIKA pre náročných

Horská cyklistika je jedným z najlepších spôsobov, ako spoznať prírodu Šariša s nádychom dobrodružstva. Jazda na horskom bicykli si vyžaduje isté zručnosti a veľmi dobrú kondíciu. Región Šariš ponúka perfektnú trasu pre jazdu na horských bicykloch.

- **MTB Cyklotrasa Prešov – Veľký Laz (kameňolom)**
 Trasa začína už Prešove (s napojením na dopravnú dostupnosť zo železničnej stanici) - následne pokračuje v smere na Ľubotice - v smere na Podhradník – cez Dubovú horu – Veľký Laz – Krivý dol – cez Borovník – prechádza oblasťou Pusté pole – smeruje cez Tri chotáre - stáča sa smerom na Kokošovce / Sigord – Kokošovce, rázcestie Abranovce – cez Dulovú Ves – do Prešova.
 Čas : 4 hod. 17 min.
 Náročnosť trasy: veľmi náročná (nutnosť tlačiť bicykel do kopca)

- **Cyklotrasa EXTREM 023 – MTB Alžbeta**
 Vedie pozdĺž celého pohoria slanských vrchov, od Prešova po hranicu s Maďarskom (pri jazere Veľká Izra). Celková dĺžka je 136 kilometrov, čo ju radí k diaľkovým magistrálam. Úsek trasy **Hermanovce – Javorová – Rudlov** patrí medzi veľmi náročné.

- **Cyklotrasa Prešov - Domaša**

Zo zaujímavých trás možno viac spomenúť cyklotrasu vedúcu na rekreačné stredisko Domaša. Východiskový bod cyklotrasy je z mesta Prešov. Celková dĺžka cyklotrasy je cca. 98 km. Celkový priemerný čas na absolvovanie tejto cyklotrasy je 6-7 hodín. Z hľadiska profilu trasy je prevýšenie 265 m n.m. Celková obtiažnosť trasy je vnímaná na úrovni 3,5. Celkovo nastúpaných v rámci trasy je 700 m a stúpanie ako také je 38%. Cyklotrasa má vymedzenú trasu z Prešova a je opäť končiaca v Prešove. Prešov-sídlisko II. (255 m n. m.) - Kapušany - Lipníky - sedlo Petič (340 m n. m.) Hanušovce - Vyduma - Remeniny (186 m n. m.) - Matiaška - Detrik (320 m n. m.) - Domaša Dobrá - Malá Domaša (140 m n. m.) - Poľany-zas. SAD (260 m n. m.) - Eva-zas.SAD - Nová Kelča (180 m n. m.) - zas SAD - Turany nad Ondavou - Stropkov-Giraltovce - Kručov (218 m n. m.) - Fijaš - Giraltovce (206 m n. m.) - Kračúnovce - Chmeľov-zas. SAD (400 m n. m.) - Lipníky - Kapušany - Prešov-sídlisko II. (255 m n. m.)

- **Cyklotrasa Na Domašu**

Prešov, parkovisko ŽSR – Kokošovce – Sigord, jazero (380 m n. m.) – Sigord, Kvašná voda (490 m n. m.) – Sigord, učilište – Hanušovské sedlo (850 m n. m.) – Zlatá Studňa (570 m n. m.) – pod Oblíkom – Petrovce (310 m n. m.) – Hanušovce – Vyduma – Bystré (180 m n. m.) – Škrabské – Detrik (320 m n. m.) – Domaša, RS Dobrá (160 m n. m.) – Domaša, RS Valkov – Lomné (170 m n. m.) – Kručov (218 m n. m.) – Giraltovce – Kračúnovce – Chmeľov, zastávka autobusu (400 m n. m.) – Lipníky – Kapušany – Prešov, sídlisko II. (255 m n. m.). Dĺžka celej trasy je cca 95 km, čas potrebný na absolvovanie celej trasy je 7-8 hodín. Profil trasy – prevýšenie: 692 m n.m. Obtiažnosť trasy je 4. Celkom nastúpaných v rámci trasy je 1 265 m, stúpanie na trase je 36%. Ide o náročnú trasu.

- **Cyklotrasa z Hanušoviec nad Topľou k Domaši**

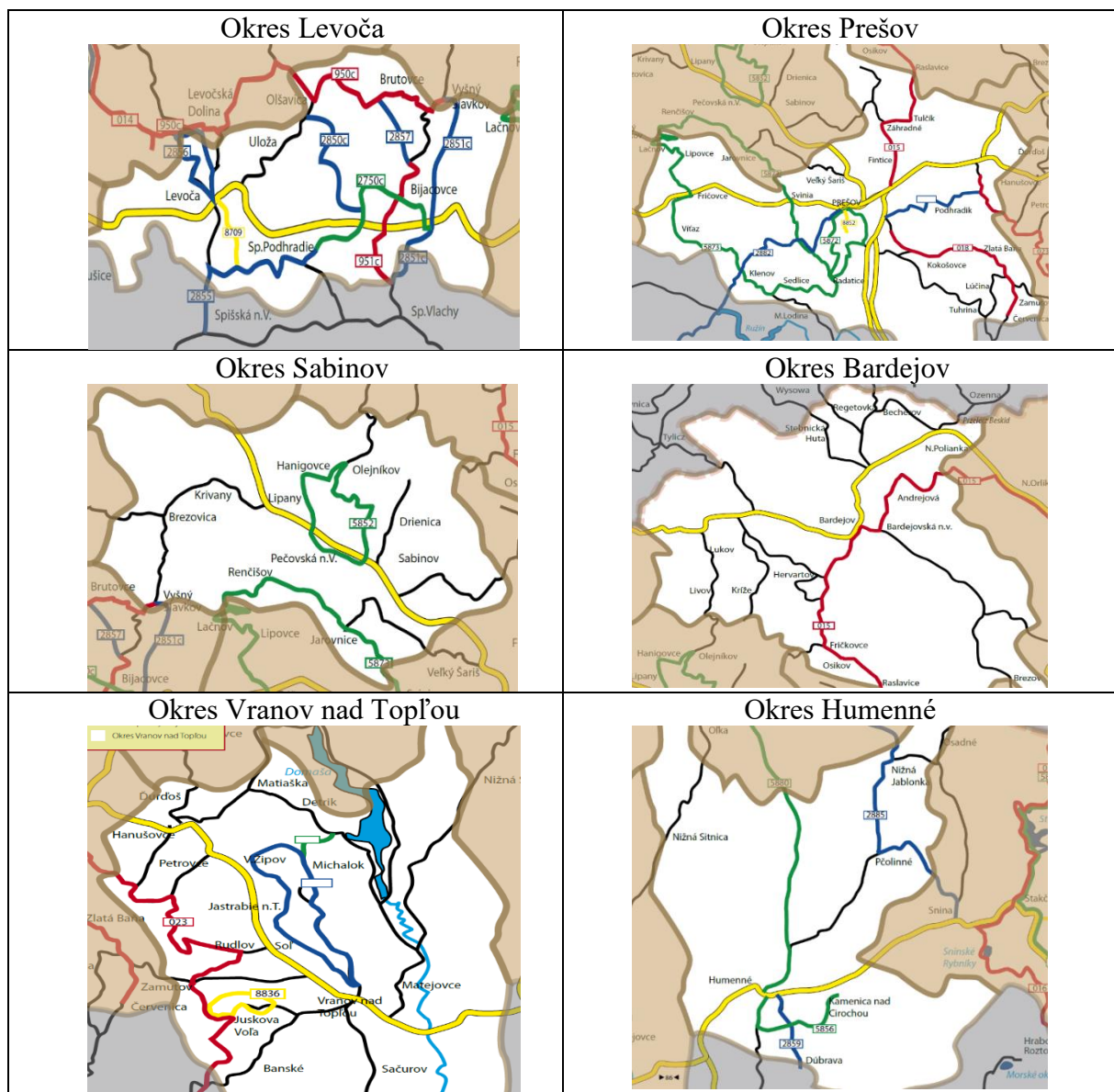
Trasa začína v meste Hanušovce nad Topľou po ceste II/556 a pokračuje cez Giraltovce do Lomného a cestou III/5576 do Mrázoviec, Tokajíka a potom údolím potoka Ondalík do Holčikoviec a cestou I/15 do Malej Domaše a ďalej cestou III/5573 k rekreačným zariadeniam na juhozápade Domaše do Dobrej a cez Detrik a Remeniny späť do Hanušoviec nad Topľou. Celková dĺžka tejto trasy v náročnejšom športovom trasovaní je 72,0 km s prevýšením 820/820.

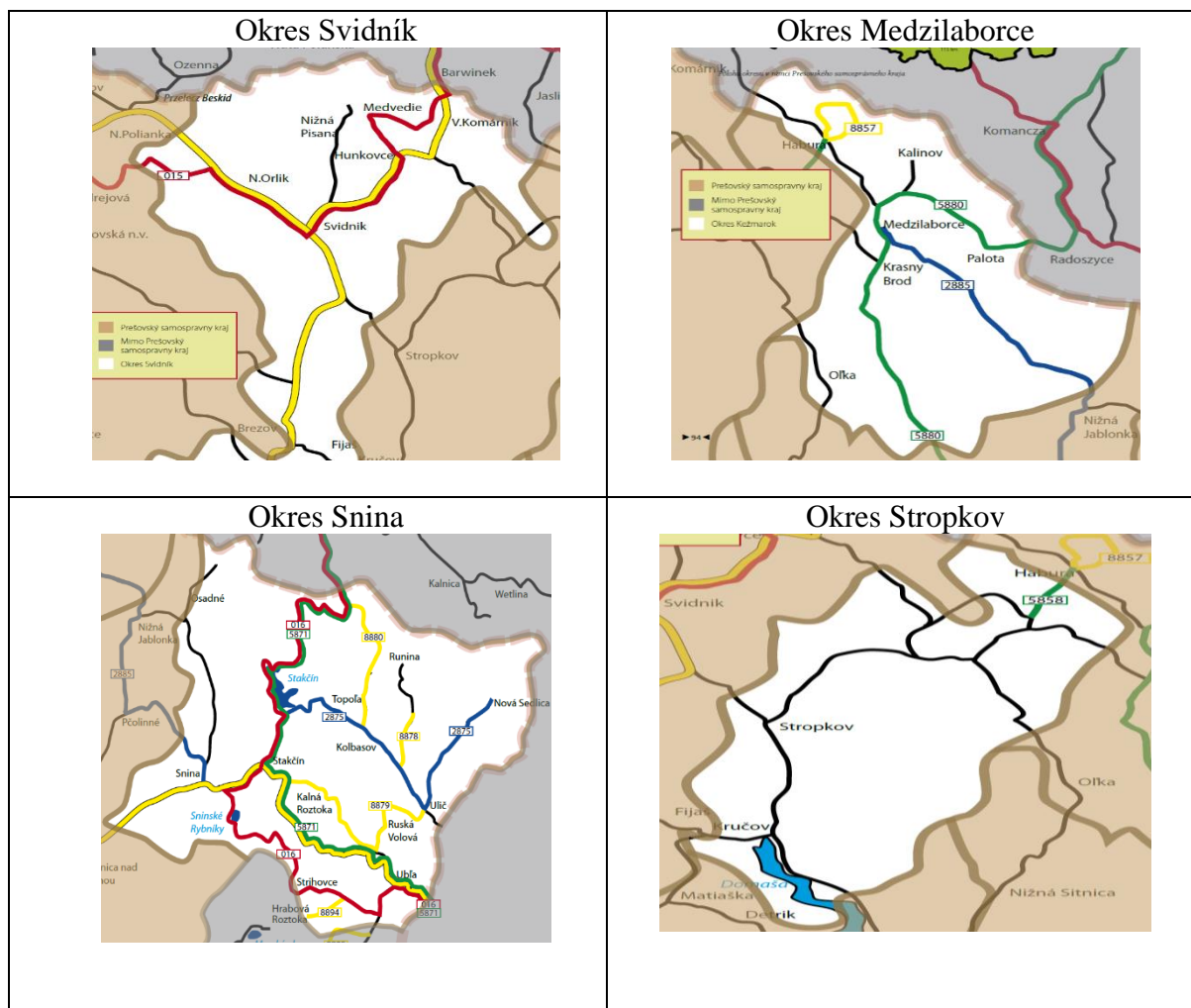
Sieť cyklistických chodníkov na území Prešovského samosprávneho kraja v posledných rokoch jasne napreduje. Posilňujú sa jednotlivé prepojenia, kde snahou je kvalitné prepojenie regiónu až s prihraničnými regiónmi Poľska. Existujúca sieť je pomerne dobrá, striedaná jednotlivými obtiažnosťami trás. Červenou farbou sú označované výlučne cyklomagistrály – diaľkové trasy, ktoré vedú viacerými okresmi a častokrát i krajmi. Najčastejšie vedú údoliami riek alebo prechodmi hôr s aspektom prevedenia cyklistu najzaujímavejšími miestami krajiny, pričom sa kladie dôraz na nenáročnosť týchto trás. Kritériá náročnosti však nie sú bližšie špecifikované. Modrou farbou sú značené paralelné trasy k diaľkovým cyklomagistrálam. Sú to dlhšie trasy mimo magistrály, resp. náročnejšie trasy mimo magistrál. Zelenou farbou sa značia stredné a nenárodné trasy, okruhy zdravia a rodinné trasy. Žltou farbou sú značené spojky medzi cyklotrasami alebo krátke odbočky rôznym prírodným, historickým a technickým zaujímavostiam. Z hľadiska terénu ide o cestnú cykloturistiku, ktorej trasy sú zjazdové všetkými druhmi bicyklov (cestné, trekkingové, horské). Sú obvyčajne vedené po asfaltových, prípadne penetrovaných cestách. Využívajú sieť ciest II. a III. triedy, asfaltové

účelové komunikácie. V symbolike orientačných cykloprvkov sa používa pri veľkých i malých cyklosmerovkách logo cyklistu vo farbe príslušnej trasy. Cyklista ide po rovine. Druhým typom je horská cykloturistika, kde trasy sú obyčajne zjazdové iba na horských bicykloch (prípadne na trekkingových bicykloch). Zväčša vedú po makadamových, lesných a poľných cestách s prírodným povrchom. Platí tu častokrát zásada, že po období dažďov sú nezjazdové. V symbolike orientačných cykloprvkov sa používa pri veľkých i malých cyklosmerovkách logo cyklistu vo farbe príslušnej trasy. Cyklista ide do kopca.

Cyklotrasy v jednotlivých okresoch patria pod rôznorodú správu od mestských správ, cez SCK, Združenie pre rozvoj horskej cyklistiky, Klub slovenských turistov až po mikroregionálne akčné organizácie ako napríklad Kostitras.

Z pohľadu pokrytia cyklotrasami je najlepšie pokrytý okres Prešov. Pre priblíženie situácie a pokrytia cyklotrasami sú nižšie uvedené mapy jednotlivých okresov Prešovského samosprávneho kraja. Mapa cyklotrás sprístupňujúcich jednotlivé atraktivity regiónu Šariš a jeho okolia je na obrázku 1.31.

Obrázok 1.31 Cyklotrasy vo vybraných okresoch PSK
Zdroj: Lexikón cyklotrás Prešovského samosprávneho kraja

SINGLETRACKY

V blízkosti mesta v jeho mestských lesoch vznikla príležitosť pre dobrodružných cyklistov. Ponuka, ktorá bola vytvorená v podobe singletrackov pre vášnivcov oslovila aj širšiu verejnosť. V prostredí Cemjaty vzdialenej od mesta cca. 4 km bolo vytvorených viacero verzií s rozličnou náročnosťou a dĺžkou, v celkovej dĺžke cca 11 km. Singletracky vznikajú s podporou SloMBA o.z.

Obrázok 1.32 Mapy singletrackov – okolie Prešova

Zdroj: <http://www.slomba.sk/sk/9-endurob-presovske-singletracky>

1.4.6 Lyžiarske trasy v regióne Dolný Šariš

V regióne Dolný Šariš sú dobré možnosti na lyžovanie. Existuje tu mnoho lyžiarskych trás. Z nich možno spomenúť nasledovné:

A/ Lyžiarske trasy, červená farba. Spolu sú v Prešovskom kraji 2 trasy farby červená, ktoré majú 11,4 km. Naznámejšia pre región Dolný Šariš je lyžiarska trasa Ortáš - Kvašná voda - Stadlo - Malkovská hôrka – Ortáš.

B/ Lyžiarske trasy, žltá farba. Spolu sú v Prešovskom kraji 3 trasy farby žltá, ktoré majú 2,9 km. Regiónu sa dotýka lyžiarska trasa žltá Stropkov.

C/ Lyžiarske trasy, zelená farba. Spolu sú v Prešovskom kraji 4 trasy farby zelená, ktoré majú 17 km. Blízko regiónu je lyžiarska trasa Levoča.

D/ Lyžiarske trasy, modrá farba. Spolu sú v Prešovskom kraji 2 trasy farby modrá, ktoré majú 13,1 km. V regióne je lyžiarska trasa okolo Šimonky. V blízkosti regiónu Dolný Šariš je aj lyžiarska trasa Levoča, ktorá je v tejto kategórii.

E/ Lyžiarske trasy, iná farba. Spolu je v Prešovskom kraji 54 trás farby iná, ktoré majú 219 km. Medzi známejšie patria:

- lyžiarska trasa Čergov - hrebeňovka 10-001
- lyžiarska trasa sedlo pod Marduňou - Sabinov 01-005
- lyžiarska trasa Mihalov na Barvienok 37-003
- lyžiarska trasa Hanušovské sedlo - Pavlovce, stanica 99-014

1.5 Analýza ubytovacích, stravovacích zariadení a zariadení na trávenie voľnočasových aktivít vo vymedzenom území

Cestovný ruch nie je možné rozvíjať bez základnej infraštruktúry cestovného ruchu ako sú ubytovacie a stravovacie zariadenia, informačné strediská, destinačný manažment. Stravovacie zariadenia sú nevyhnutnou vybavenosťou miest, dedín, rekreačných oblastí či destinácii cestovného ruchu. Ich množstvo závisí od intenzity dopytu, veľkosti osídlenia daného miesta ako aj od jeho významu v cestovnom ruchu. Ich využite je nielen v zabezpečení nutričnej hodnoty a nasýtenia domáceho obyvateľstva ale rovnako aj účastníkov cestovného ruchu. Ďalšie oblasti, v ktorých je možné nájsť ich funkciu sú spoločenská, komunikačná, výchovná, ďalej relax, zábava.

1.5.1 Analýza ubytovacích zariadení vo vymedzenom území

Rozvoj cestovného ruchu je podmienený rozvojom trhu ubytovacích zariadení a na druhej strane rozvoj trhu ubytovacích zariadení je jednou z dôležitých podmienok rozvoja pobytového cestovného ruchu. Ide o vzájomné ovplyvňovanie sa, keďže bez ubytovacích zariadení nemôže existovať pobytový cestovný ruch a cestovný ruch je faktorom využívania ubytovacích kapacít a ich rozvoja. Technickú základňu na poskytovanie ubytovacích služieb tvoria verejné ubytovacie zariadenia (hotely, botely, penzióny, apartmánové domy, turistické ubytovne, chatové osady, kempingy), ale využíva sa aj ubytovanie v súkromí (izba, objekt, prázdninový byt). Ubytovacie zariadenia tvoria jadro destinácií cestovného ruchu a ich celková kapacita v istej miere ovplyvňuje celkový objem výkonov cestovného ruchu. Okrem kapacity je dôležitá štruktúra a kvalita ubytovacích zariadení, ale aj ich rozmiestnenie na území konkrétnej destinácie cestovného ruchu. Osobitná pozornosť sa zvykne venovať lokalizácii ubytovacích zariadení na území veľkých miest, pretože hotely musia byť prístupné prichádzajúcim účastníkom cestovného ruchu a z hotela musia byť dostupné lokality a zariadenia, o ktoré majú účastníci záujem. Rozmiestnenie siete ubytovacích zariadení preto odzrkadľuje priestorovú štruktúru lokalizačných a komunikačných predpokladov cestovného ruchu mesta.

V okrese Prešov je najväčšia koncentrácia ubytovacích zariadení cestovného ruchu rôznych kategórií a tried jednoznačne v meste Prešov, v ktorom prevláda kultúrno-historický potenciál pre rozvoj cestovného ruchu. Najstarším prešovským hotelom bol hotel Savoy, v minulosti známy pod názvom Grand hotel, neskoršie hotel Gellért. Jeho prvotné korene siahajú až do roku 1562, keď mesto odkúpilo jednopodlažný dom a prestavalo ho na ubytovací hostinec. Odvtedy po rôznych prestavbách a dostavbe poskytoval ubytovacie a stravovacie služby. Ďalšími známymi hotelmi v Prešove boli v minulosti hotel Verchovina a hotel Šariš, ktoré však v 90-tych rokoch 20. storočia v procesoch reštitúcie a privatizácie svoju činnosť ukončili. V roku 1952 bol slávnostne otvorený hotel Dukla so 122 lôžkami, ktorého uvedením do prevádzky sa začala písať novodobá história hotelierstva v Prešove. Hotel počas svojej 69-ročnej existencie viackrát zmenil majiteľov, ako aj svoju podobu a najmä vďaka svojej lokalizácii dodnes patrí medzi vyhľadávané ubytovacie zariadenia v krajskom meste.

V Prešove sa rozvíja najmä obchodný (služobný) cestovný ruch. Táto skutočnosť má svoje pozitíva, keďže účastníci služobných ciest patria k solventnejšej klientele a vyžadujú väčšinou služby na vyššej úrovni, ale aj negatíva, keďže dĺžka pobytu u tejto klientely je zvyčajne kratšia, prevládajú jednodňové až dvojdňové pobyty. V súčasnosti majú návštevníci v meste k dispozícii niekoľko kategórií a tried ubytovacích zariadení. V kategórii hotel poskytujú ubytovanie tieto zariadenia:

1. Villa Plaza Boutique Hotel ****
2. Hotel Enchanté ****
3. Boutique Hotel Carpe Diem ****
4. Hotel Black Horse ****
5. Hotel Dukla ****
6. Hotel Bélíer ***
7. Hotel Polo ***
8. Hotel Lineas ***

Najviac ubytovacích zariadení v meste Prešov je v kategórii penzión. Návštevníci sa môžu ubytovať v zariadeniach lokalizovaných priamo v centre mesta alebo v jeho mestských častiach. Väčšina penziónov poskytuje svoje služby v centre mesta. Ďalšou možnosťou ubytovania sa je v kategórii „ubytovanie na súkromí“ v tichom prostredí v blízkosti centra mesta alebo v turistických ubytovniach v mestských častiach. Ubytovanie pre návštevníkov v meste Prešov najmä počas letnej sezóny poskytujú aj zariadenia, ktoré nepatria medzi ubytovacie zariadenia cestovného ruchu. Sú to domovy mládeže a školské internáty.

Tabuľka 1.2 Výkony ubytovacích zariadení v okrese Prešov v rokoch 2010 - 2019

Okres Prešov	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Počet UZ	62	63	54	55	54	48	50	53	41	43
Počet lôžok v UZ	2 606	2 628	2 613	2 808	2 737	2 683	2 587	2 694	2 405	2 543
Počet návštevníkov v UZ spolu	64 370	58 671	56 012	51 500	45 747	40 474	46 648	51 730	49 827	53 743
- domáci	42 319	37 914	36 036	32 757	30 986	26 220	30 911	35 821	34 042	37 532
- zahraniční	22 051	20 757	19 976	18 743	14 761	14 254	15 737	15 909	15 785	16 211
Počet prenocovaní	124 311	113 244	108 418	100 781	88 419	78 149	94 049	126 787	110 676	105 064
Priemerný počet prenocovaní	1,9	1,9	1,9	2,0	1,9	1,9	2,0	2,5	2,2	2,0
- domáci	1,8	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7	1,7	2,4	2,1	1,7
- zahraniční	2,2	2,3	2,3	2,4	2,4	2,3	2,6	2,7	2,5	2,5
Priemerná cena za ubytovanie	29,66	28,46	27,56	24,30	24,84	22,16	22,38	18,90	22,99	22,67
Tržby za ubytovanie spolu	3 687 338	3 222 869	2 987 677	2 448 982	2 196 307	1 731 917	2 105 258	2 396 059	2 544 136	2 381 755

(Zdroj: vlastné spracovanie na základe podkladov ŠÚ SR)

Z hľadiska krajiny pôvodu návštevníkov je v okrese Prešov dlhodobo zaznamenávaná najvyššia návštevnosť domácich návštevníkov z celého Slovenska. Zo zahraničia je hlavným zdrojovým trhom pre okres Prešov Česká republika, nasledujú návštevníci z Poľska a Maďarska. V sledovanom období rokov 2010 – 2019 (Tabuľka 1.9) bola celková najvyššia

návštevnosť v roku 2019, a to 52 200 návštevníkov, z toho 42 319 bolo domácich návštevníkov, 5 845 návštevníkov z Českej republiky, 2 787 z Poľska a 1 249 z Maďarska.

Tabuľka 1.3 Prehľad návštevnosti okresu Prešov podľa krajiny pôvodu návštevníkov

Rok	Slovensko	Česko	Poľsko	Maďarsko	SPOLU (D+Z)
2010	37 532	4 608	1 732	625	44 497
2011	34 042	4 595	2 032	592	41 261
2012	35 821	4 507	1 634	896	42 858
2013	30 911	3 966	1 747	674	37 298
2014	26 220	3 550	1 337	820	31 927
2015	30 986	4 291	1 551	1 014	37 842
2016	32 757	5 182	2 587	1 276	41 802
2017	36 036	5 360	2 695	1 460	45 551
2018	37 914	5 515	2 519	1 487	47 435
2019	42 319	5 845	2 787	1 249	52 200
Spolu	344 538	47 419	20 621	10 093	422 671

(Zdroj: vlastné spracovanie na základe podkladov ŠÚ SR)

Okres Sabinov disponuje 5 ubytovacími zariadeniami kategórie hotel, ktoré sa nachádzajú v mestách Sabinov a Lipany a v obci Drienica.

Hotel Torysa** Sabinov** - je jediným hotelom situovaným v okresnom meste Sabinov, poskytuje celoročné ubytovanie s celkovou kapacitou 36 lôžok a stravovacie služby v reštaurácii (100 miest), kaviarni (65 miest), zimnej záhrade (24 miest), salóniku (10 miest) a počas sezóny aj na letnej terase.

Hotel Mladost* Lipany** – poskytuje celoročné ubytovanie s celkovou kapacitou 15 lôžok a 7 prísteliek. Stravovacie služby sú poskytované v reštaurácii s kapacitou cca 150 miest, na menšie oslavy má hotel k dispozícii modrý salónik s kapacitou 20 miest a žltý salónik s kapacitou 30 miest.

Hotel Šomka Drienica** – poskytuje celoročné ubytovanie s celkovou kapacitou 45 lôžok a stravovacie služby v reštaurácii s kapacitou 70 miest. Na organizovanie rôznych podujatí má hotel k dispozícii multifunkčnú kongresovú sálu s kapacitou do 100 osôb a sálu Garden s kapacitou 120 osôb.

Hotel Javorná Drienica** – tento horský hotel má celkovú ubytovaciu kapacitu 257 lôžok. Stravovacie služby sú zabezpečované v hotelovej jedálni s kapacitou 250 miest, v reštaurácii s denným barom a počas sezóny aj na letnej terase. Hostia majú k dispozícii aj spoločenskú miestnosť s premietacou technikou s kapacitou 200 osôb.

Horský hotel ŠPORT Lysá – poskytuje jednoduchšie ubytovanie v trojlôžkových izbách s celkovou kapacitou 64 lôžok s toaletou a umývadlom a spoločnými sprchami na chodbe. Je vhodným miestom pre lyžiarske kurzy a letné tábory. Stravovanie je zabezpečené v reštaurácii s barom.

V okrese Sabinov sa ďalej nachádza 8 penziónov, z nich 2 sa nachádzajú priamo v meste Sabinov (Begálka, Royal M), jeden v meste Lipany (Troja) a 5 v okolitých obciach: Nižný Slavkov – penzión Music, Brezovička – penzión Hamborek, Červenica – penzión Renaissance, Šarišské Michaľany – Areál Dobrej Pohody a Rožkovany – penzión Kaštieľ Rožkovany. Z ďalších kategórií ubytovacích zariadení sa v okrese Sabinov nachádzajú 2 apartmánové domy, a to v meste Lipany apartmánový dom Avedo a v obci Rožkovany apartmánový dom

Magnólia. Poskytovanie ubytovania v súkromí je sústredené najmä v obciach Drienica a Dubovica. Návštevníkom je k dispozícii celoročné ubytovanie v rôznych chatách a prázdninových domoch

Tabuľka 1.4 Výkony ubytovacích zariadení v okrese Sabinov v rokoch 2010 - 2019

Okres Sabinov	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Počet UZ	18	18	15	17	16	13	17	16	11	11
Počet lôžok v UZ	675	676	557	585	535	529	893	884	831	806
Počet návštevníkov v UZ spolu	11 585	9 773	10 418	9 923	7 688	8 399	9 771	9 497	8 445	8 730
- domáci	9 671	8 502	8 486	8 214	6 074	6 719	7 593	6 981	5 589	6 329
- zahraniční	1 914	1 271	1 932	1 709	1 614	1 680	2 178	2 516	2 856	2 401
Počet prenocovaní	31 640	27 306	27 298	28 572	20 168	21 138	26 543	22 676	22 891	24 489
Priemerný počet prenocovaní	2,7	2,8	2,9	2,9	2,6	2,5	2,7	2,4	2,7	2,8
- domáci	2,8	2,9	2,6	2,9	2,5	2,2	2,3	2,1	2,1	2,3
- zahraniční	2,4	2,3	2,8	2,9	2,9	3,7	4,0	3,1	4,0	4,1
Priemerná cena za ubytovanie	13,72	12,59	11,54	11,41	13,94	12,09	11,69	11,98	12,95	14,86
Tržby za ubytovanie spolu	434 146	343 836	314 967	326140	281 166	255 498	310 355	271 695	296 544	363858

(Zdroj: vlastné spracovanie na základe podkladov ŠÚ SR)

V posledných rokoch pribudli aj v Prešove a okolí možnosti ubytovania prostredníctvom digitálnej platformy Airbnb, cez ktorú prenajímajú jednotlivci svoje voľné byty, domy, izby na krátkodobé ubytovanie záujemcom z celého sveta. Ide o celosvetový fenomén, Airbnb je dostupná vo viac ako 191 krajinách sveta v 62 jazykoch a dialektoch. Aj na Slovensku je ponuka ubytovania relatívne rozmanitá, najväčšia koncentrácia prenájmov prostredníctvom Airbnb je v Bratislave a okolí, nasleduje okolie Popradu, kde zohrávajú hlavnú rolu Vysoké Tatry a ako tretia najobľúbenejšia destinácia z pohľadu Airbnb sú Košice a okolie. Podľa údajov za štvrtý kvartál roku 2020 tieto tri oblasti alokovali až 79,39 % všetkých ubytovaní na Slovensku (v 1. kvartáli 2020 to bolo dokonca až 83,25 %). Naopak najnižší podiel na celkovej ponuke má Bardejov a Levoča a okolie, pričom v oboch prípadoch ide o turisticky prítiažlivé lokality zapísané do zoznam svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Tabuľka 1.5 Vývoj ponuky aktívnych prenájmov Airbnb na Slovensku za roky 2019-2020

Miesto/Kvartál	1Q 2019	2Q 2019	3Q 2019	4Q 2019	1Q 2020	2Q 2020	3Q 2020	4Q 2020
Bratislava a okolie	1531	2200	1993	1906	1906	1597	1428	1256
Prešov a okolie	58	69	64	63	51	50	51	45
Košický kraj	549	1231	890	804	536	500	529	508
Levoča a okolie	18	25	30	30	22	27	31	27
Bardejov a okolie	14	13	18	19	17	19	21	19
Poprad a okolie	595	599	679	634	680	642	658	640
Banská Bystrica a okolie	131	134	149	156	148	135	143	158
Žilina a okolie	60	61	66	70	79	80	90	100
Martin a okolie	35	44	56	58	62	62	75	70
Zvolen a okolie	29	22	30	27	30	31	28	28
Trenčín a okolie	35	39	48	44	46	42	46	42

Piešťany a okolie	79	90	91	88	83	76	82	69
Nitra a okolie	67	66	73	71	78	72	64	66
SPOLU	3201	4593	4187	3970	3738	3333	3246	3028

(Zdroj: vlastné spracovanie podľa Airbnb.com)

Ponuka ubytovania prostredníctvom Airbnb a iných platforiem sa bude podľa nášho názoru v budúcnosti aj v regióne Šariš zvyšovať, čo môže prispieť k rozšíreniu ubytovacích kapacít najmä v oblastiach s chýbajúcou infraštruktúrou. V súvislosti s pandémiou COVID-19 bola obmedzená mobilita, čo sa prejavilo na zníženom objeme pasívneho cestovného ruchu (vycestovania občanov Slovenska do zahraničia) a zvýšenom záujme o spoznávanie Slovenska. Práve málo známe oblasti na severovýchode Slovenska s atraktívnym kultúrno-historickým a prírodným potenciálom potrebujú zvýšiť ubytovaciu kapacitu a ubytovanie v súkromí aj prostredníctvom Airbnb je vhodnou príležitosťou.

1.5.2 Analýza stravovacích zariadení vo vymedzenom území

Región Šariš je bohatý na tradície a teda aj na tradičné pokrmy, ktoré sú aj v súčasnosti pripravované nielen v domácnostiach, ale aj v stravovacích zariadeniach. Z historických dokumentov je známe, že na začiatku 20. storočia sa na území Šarišskej župy nachádzalo najviac krčiem v rámci celého Uhorska. Na 174 470 obyvateľov pripadalo 647 krčiem. Obyvatelia regiónu sa v minulosti prevažne živili tým, čo si sami vypestovali. Podstatou tradičnej šarišskej kuchyne bola ražná a jačmenná múka, zemiaky, kapusta, fazuľa, sušené ovocie a mlieko. V regióne sa darilo pestovaniu ovocia, ktoré sa po zbere usušilo v sušiarňach a potom predávalo do okolitých miest. Na raňajky sa varili sýte jedlá ako napr. zemiaky zapražené múkou a červenou paprikou, cestoviny s kyslým mliekom, kukuričná kaša alebo suchý nadrobno pokrýjaný chlieb zaliaty zapraženou vodou. Obed sa skladal z dvoch chodov, hlavného výdatnejšieho jedla, po ktorom nasledovala polievka alebo redšia omáčka (Stoličná-Mikolajová a Nováková 2012). Podstatné zmeny vo výžive najmä vidieckeho obyvateľstva nastali až v 60. a 70. rokoch 20. storočia. Príčinou bola masová kolektivizácia poľnohospodárstva, snaha štátu o vyrovnávanie rozdielov medzi mestom a dedinou. V tomto období sa na dedinách budovali obchody s potravinami, ktoré prebrali funkciu tradičných trhov s prebytkami. Strava strácala lokálny a regionálny charakter a začala prevažovať živočíšna zložka nad rastlinnou. Narastala spotreba mäsa, mäsových výrobkov, tuku, cukru, chlieb sa prestal piecť v domácnostiach a začal nakupovať v obchodoch. Globalizácia potravinárskeho priemyslu priniesla aj na Slovensko v 90-tych rokoch 20. storočia nové technológie, nové druhy jedál a trendy v stravovaní. Stravovanie mimo domov je neoddeliteľnou súčasťou životného štýlu najmä mestského obyvateľstva Slovenska, Prešov nevyvímajúc. Frekvencia stravovania v reštauračných zariadeniach sa mení v súlade s pracovnou vyťaženosťou, novými technológiami, či trendmi v stravovaní, avšak najvyužívanejšie sú obedové menu v reštauráciách. Pozitívnym faktom však je, že napriek rozmáhajúcim sa globalizačným sieťam rýchleho občerstvenia a ponuke jedál etnických kuchýň (napr. talianska, čínska, vietnamská, indická), je najmä u domáceho obyvateľstva stále záujem o tradičnú slovenskú kuchyň. To vyvoláva zvýšený záujem návštevníkov týchto zariadení o kulinárske zážitky. Jedlo sa používa ako marketingový nástroj pre pritiahnutie pozornosti turistov, ale aj ako špeciálny produkt kultúrneho turizmu slúžiaci ako cieľ návštevy určitého regiónu. Turisti často vyhľadávajú lokálne jedlá v navštívenej destinácii

čím spoznávajú miestnu kultúru, získavajú kulinársky zážitok vychádzajúci z jedinečnosti jedál a nápojov pre ňu typických. Jedinečnosť je dôležitým aspektom spotreby v turizme a vyhľadávanie autentických lokálnych jedál sa stáva motívom pre navštívenie danej destinácie. Región Šariš má v tomto smere jedinečné predpoklady.

Najväčšia koncentrácia pohostinských zariadení v okrese Prešov je logicky sústredená v krajskom meste Prešov. Ich rozmanitá ponuka vytvára dostatočné podmienky na uspokojenie dopytu po stravovacích službách tak pre domácich obyvateľov ako aj návštevníkov mesta. Záujem o gastronómiu medzi verejnosťou zažíva v súčasnej dobe veľký rozmach a spolu s tým sa postupne zvyšuje aj jej úroveň a kvalita ponuky v pohostinských zariadeniach. V meste sa nachádzajú rôzne druhy pohostinských zariadení (reštaurácie, pizzerie, jedálne so samoobsluhou, cukrárne, denné bary, kaviarne, nočné bary, pivárne, hostince a bufety) s rozdielnou úrovňou ponúkaných služieb. Cestovateľský portál TripAdvisor zaraďuje na základe recenzií medzi top 20 pohostinských podnikov v Prešove pri výbere kritéria „restaurants“ nasledujúce:

Tabuľka 1.6 Poradie pohostinských podnikov podľa TripAdvisor (k 1.12.2021)

P. č.	Názov	Druh	Hodnotenie
1.	Dobré časy	pivný dom	5.5
2.	Steakhouse Preshow	reštaurácia	4,5/5
3.	Double Tiffany	reštaurácia	4,5/5
4.	Kolégium	reštaurácia	4,5/5
5.	Lokal	bar	4,5/5
6.	Zwicker Restaurant	reštaurácia	4,5/5
7.	Staré Dobré Mexiko	reštaurácia	4,5/5
8.	Nico Caffè	kaviareň	4,5/5
9.	Plaza Beach Resort	reštaurácia	4,5/5
10.	Trattoria	reštaurácia	4,5/5
11.	D' Angelo	Reštaurácia, pizzéria	4,5/5
12.	La Cucaracha	pizzéria	4.5
13.	Pizzeria Dal Maestro Bar Ristorante	reštaurácia, pizzéria	4,5/5
14.	Šarišská chyža	reštaurácia	4.5
15.	Mgr. Burger	burger reštaurácia	4,5/5
16.	Delta-bica	bar, kaviareň	5.5
17.	Gottwaldka	piváreň	5.5
18.	Šariš Park	reštaurácia	3,5/5
19.	Reštaurácia Enchante	hotelová reštaurácia	4,5/5
20.	Božský Oráč	čajovňa	5.5

Zdroj: (vlastné spracovanie na základe tripadvisor.com)

Medzi najznámejšie pohostinské zariadenia v Prešove a okolí zameriavajúce sa na ponuku regionálnych jedál pripravených z čerstvých surovín buď vlastnej produkcie alebo od regionálnych výrobcov patria:

Reštaurácia Šarišská Chiža - nachádzajúca sa v centre mesta Prešov v zrekonštruovaných pivničných priestoroch. Svoju ponuku má zameranú na slovenskú a regionálnu kuchyňu, zážitkom pre hostí je aj tradičná výzdoba interiéru a ľudová hudba z regiónu Šariš.

Šariš Park – komplex poskytujúci ubytovanie a stravovacie služby je situovaný v meste Veľký Šariš s výhľadom na areál pivovaru Šariš. Poskytuje bohatý výber tradičných jedál a gurmánskych špecialít vyrábaných z čerstvých surovín podľa domácich receptov. Špecialitou sú mäsové výrobky vlastnej domácej výroby.

Farmer Area – gastro-relaxačný komplex situovaný pod Kapušianskym hradom v obci Kapušany, smerom na Bardejov. Pozostáva z reštaurácie s terasou s celoročnou prevádzkou so širokou ponukou jedál najmä domácej kuchyne pripravovaných z čerstvých surovín a mäsa výlučne z vlastného chovu. Reštaurácia má zavedený samoobslužný spôsob konzumácie jedál „bez obmedzenia“, ktorý umožňuje hosťom za jednotný poplatok zaplatený vopred vyberať a konzumovať jedlá podľa vlastnej chuti. Súčasťou komplexu je aj zážitková reštaurácia „Steak house“, ktorá ponúka najmä steaky pripravované z mäsa výhradne z vlastného chovu na drevenom uhlí priamo pred zákazníkom.

Najrozšírenejšími druhmi pohostinských zariadení v okrese Sabinov sú reštaurácie. V okresnom meste Sabinov poskytuje stravovacie služby celkovo 13 reštaurácií, z ktorých 3 sú súčasťou ubytovacích zariadení (Hotel Torysa, penzión Royal M a penzión Begálka). V meste Lipany sa nachádza 7 reštaurácií, z toho 2 sú súčasťou ubytovacích zariadení (Hotel Mladosť a penzión Trója). V blízkosti mesta Lipany vedľa hlavného cestného ťahu 1/68 smerom na Starú Ľubovňu sa nachádza motorest Špárová poskytujúci stravovacie služby, po dvoch reštaurácií majú aj obce Kamenica a Šarišské Michaľany. Obľúbenými druhmi pohostinských zariadení sú aj denné bary, hostince a kaviarne, ktoré sa nachádzajú tak v oboch mestách okresu ako aj v jednotlivých obciach (najmä hostince). Pohostinské zariadenia chýbajú najmä v obciach vzdialenejších od okresného mesta Sabinov, a to napr. v Tichom Potoku, Bajerovciach, Olšove, Ostrovanoch, Ratvaji, Hanigovciach atď..

Gastronomický charakter krajiny, regiónov, obcí nevytvárajú jednotlivé zariadenia, či už ide o samostatné reštaurácie, hotelové reštaurácie a ďalšie druhy stravovacích zariadení. Gastronomické zameranie určuje najmä zákazník so svojimi nákupnými preferenciami. Aký bude gastronomický charakter regiónu Šariš, závisí od neustáleho sledovania zákazníckych potrieb a monitorovania gastronomického vývoja vo svete. Z tohto hľadiska je región Šariš značne rôznorodý, čo sa prejavuje v určitej konzervatívnosti a zotrvačnosti. Pozitívom je, že mnohé podniky si uvedomujú, že ak chcú byť konkurencieschopní na trhu, nielen medzi sebou navzájom, musia sledovať aj vývoj v zahraničí a postupne implementovať nové trendy vo svojich prevádzkach.

V Hanušovciach nad Topľou poskytuje ubytovacie a stravovacie služby penzión EDEN, ktorý má celkovú ubytovaciu kapacitu 20 pevných lôžok a 4 prístelky. Stravovacie služby poskytujú ďalej zariadenia: Stodlienka a Reštaurácia u Hricka (vyhľadávaná na organizovanie svadieb a iných spoločenských udalostí), Reštaurácia Topľa, Pizzeria Castello a rýchle občerstvenie Pity Burger.

V obci Medzianky vzdialenej 22 km od Prešova a 24 km od Vranova nad Topľou sa nachádza areál „Lietadlo“, ponúkajúci stravovacie, ubytovacie a športové služby. Pozostáva zo samotného objektu lietadla, reštaurácie a športovej haly s ubytovacou časťou s celkovou kapacitou 23 lôžok. Reštaurácia „Lietadlo“ je prístavbou športovej haly a má kapacitu 150 miest.

1.5.2 Analýza ekonomického potenciálu spoločností v regióne Dolný Šariš

Pre rozvoj cestovného ruchu je potrebné poznať obrat týchto zariadení, aby sa mohol definovať východiskový stav a zistiť aký úspešní budeme v rozvoji cestovného ruchu. V tabuľke 1.7 až 1.13 sú uvedené ekonomické ukazovatele a bonita firiem, ktoré bližšie popisujú výkonnosť tohto odvetvia z pohľadu ubytovania a stravovania. Ak by sme ich porovnali s inými regiónmi na úrovni Slovenska, región v tejto oblasti dosahuje podpriemerných hodnôt. Efektívnou stratégiou CR je možné tieto hodnoty zvýšiť v priebehu 3 až 5 rokov pri dôslednej realizácii navrhutej stratégie.

Ak sa pozrieme na tento sektor aj s iného uhla pohľadu, nedá sa nevidieť jeho stratovosť a nízku výkonnosť charakterizovanú ukazovateľom Economic Value Added (EVA). Pre manažera je to jasný znak toho, že aj napriek mediálnym a iným aktivitám, ktoré uvádzajú rast CR na Slovensku, v regióne je na možné základe ekonomických výsledkov sledovať jeho postupný úpadok. Len efektívnymi investíciami a kvalitným manažérskym riadením je možné tento skutkový stav napraviť, čo však môže trvať min. 5 až 7 rokov. Čiastkové vkladanie kapitálu do rozvoja len udržuje tento zlý stav a neodhaľuje jeho podstatu, že sa nejedná o efektívne nakladanie s finančnými zdrojmi, ale o politické taktizovanie a krátkodobé zisky jednotlivcov alebo určitých záujmových skupín. Vytvorenie kvalitnej manažérskej organizácie, ktorá bude komplexne usmerňovať cestovný ruch je nevyhnutný predpokladom pre zlepšenie tejto situácie.

Tabuľka 1.7 Ekonomické ukazovatele v oblasti hotelové a podobné ubytovanie rok 2020 podľa okresov v regióne Dolný Šariš

Okres	Mesto	Tržby	Zisk / Strata	Celková likvidita	Celkové zadĺženie	ROA
Prešov	Prešov okres	8 684 135	-50 400	288,7	62,7	-14,7
	Prešov	8 246 562	65 291	288,7	80,5	1,0
	Široké	171 034	-16 851	0,3	41,1	-4,1
	Trnkov	100 054	2 281	0,9	86,7	1,7
	Kokošovce	44 944	-25 058	0,0	22,0	-2,4
	Lada	39 309	-3 767	0,2	90,5	-18,4
	Petrovany	39 164	-73 742	0,1	854,6	-266,4
	Víťaz	23 885	1 651	19,0	1,3	7,2
	Dulova Ves	7 400	123	136,3	0,4	0,5
	Ličartovce	6 425	-25	0,1	2,0	-0,5
	Podhorany	5 358	177	2,0	12,6	1,6
	Eubotice	0	-480	0,0	0,0	0,0
	Sabinov	Sabinov okres	952 367	-199 564	288,7	68,3
Sabinov		367 904	-28 281	0,2	15,3	-21,1
Lipany		351 504	1 662	0,1	14,7	0,1
Šarišské Michaľany		100 269	-5 357	0,1	87,6	-1,2
Drienica		76 096	-74 489	0,1	134,7	-39,7
Brezovica		24 965	827	0,1	11,2	7,3
Červenica pri Sabinove		20 629	-87 521	0,0	137,0	-4,9
Pečovská Nová Ves		11 000	600	0,9	98,0	0,2
Uzovské Pekľany		0	0	105,0	1,0	0,0

	Dubovica	0	-7 005	0,1	183,8	-1,7
--	----------	---	--------	-----	-------	------

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

Tabuľka 1.8 Ekonomické ukazovatele v oblasti hotelové a podobné ubytovanie rok 2020 podľa podnikateľských subjektov v regióne Dolný Šariš

Mesto	Názov	Tržby	Zisk / Strat	Celková likvidita	Celkové zadĺženie	ROA
Prešov	A.V. PLUS s.r.o.	1 519 533	-385 801	1,2	62,6	-4,7
	ADAM 98, s.r.o.	33 428	15 831	6,3	12,3	31,2
	Antonio, s.r.o.	27 390	-7 151	1,3	64,5	-17,7
	Apartmány Šariš s.r.o.	44 142	20	0,6	80,6	0,1
	Bardak s.r.o.	0	0	0,0	0,0	0,0
	BED Prešov, s.r.o.	1 087 642	31 804	0,1	93,4	0,4
	BENE & Property s. r. o.	0	-827	96,6	0,7	-1,0
	BRAHAMA, spol. s r.o.	48 358	-7 269	3,2	15,9	-10,8
	Carpe diem, s.r.o.	506 985	61 491	-0,2	97,0	1,4
	catering&services s.r.o.	33 685	2 168	1,1	92,2	31,0
	CROCUS 313 s.r.o.	15 197	1 089	0,9	92,4	1,0
	Domov mládeže Alexandra Duchnoviča, s.r.o.	111 521	25 591	1,1	91,9	6,1
	ENBRA, s. r. o.	781 209	159 069	0,8	72,2	8,9
	ENCHANTÉ BUSINESS COMPANY s.r.o.	345 931	92 183	0,5	142,8	47,6
	Hotel DUKLA, a.s. Prešov	359 831	-186 035	0,0	84,2	-6,8
	Hotel Metal, a.s.	0	-43	7,0	8,5	0,0
	HRADBY CENTRUM 1 s. r. o.	16 079	23 808	0,0	97,1	13,1
	HRADBY Prešov s.r.o.	19 094	-2 253	7,7	11,4	-6,4
	I-PLANET, s.r.o.	14 170	8 111	37,3	2,7	15,8
	J&V SLOVAKIA s. r. o.	28 475	-1 018	2,6	53,6	-12,6
	LINEAS, s.r.o.	679 471	57 385	0,6	144,0	40,0
	Mariolla spol. s r.o.	22 480	479	11,8	9,8	36,2
	MOUNTAIN RESORT, s.r.o.	450 637	12 525	2,4	6,9	0,8
	NAPOLI GLASS RECYCLING, s.r.o.	122 717	-5 730	0,1	114,0	-1,0
	OTTONE PLUS, s.r.o.	55 404	639	2,3	14,4	1,9
	Pantei, s.r.o.	172 273	-1 707	18,5	77,3	-0,5
	Penzión ** ELDORÁDO, spoločnosť s ručením obmedzeným Prešov	0	-29	29 156,7	0,0	0,0
	PHRADBY s.r.o.	61 027	1 013	36,5	3,2	8,2
	PPIS, spol. s r.o.	142 296	3 239	1,4	55,7	5,3
	PRO GLOBAL, s.r.o.	410 951	14 861	0,2	11,8	1,4
	RIKOSTAV HOSTEL, s.r.o.	0	0	0,8	128,4	0,0
	RM PLUS s.r.o.	0	0	1,9	61,2	0,0
	SPP Relax, s.r.o.	2 000	-15 563	0,1	131,6	-59,5
	Spring Tatry, s.r.o.	38 893	21 151	6,4	14,2	28,6
V.L., s.r.o.	19 774	24 366	0,0	433,8	28,4	
Winks s. r. o.	272 006	3 073	1,3	92,9	1,4	
WINTER & SUMMER RESORT, s.r.o.	192 013	32 108	0,1	82,5	2,8	
Zafir Group, s.r.o.	343 314	2 761	1,1	92,6	2,0	
Zenith Invest, s. r. o.	87 958	5 683	0,1	78,3	1,0	
Zwicker, s.r.o.	38 343	3 509	7,2	13,9	24,7	
Sabinov	DMM - ASC, s. r. o.	17 442	-8 036	1,8	54,6	-18,6
	MXM, spol. s r. o.	350 462	-20 245	0,1	83,4	-2,8
Lipany	ESMI-elektrospoločnosť s.r.o.	351 504	1 662	0,2	29,4	0,2
Široké	R.E.S. Slovakia, spol. s r.o.	171 034	-16 851	0,6	82,2	-8,1
Šarišské Michaľany	MASEK s.r.o.	100 269	-5 357	0,1	87,6	-1,2
Trnkov	5M industry s. r. o.	61 612	450	1,6	65,8	2,8
	JPJ GROUP s.r.o.	38 442	1 831	0,2	107,7	0,7
Drienica	ADAMS - HOTEL ŠOMKA, s.r.o.	76 096	-70 798	0,2	207,6	-
						118,7

	Slovenský dom, s.r.o.	0	-3 691	0,0	331,0	-40,2
Kokošovce	WERA-TOUR, s.r.o.	44 944	-25 058	0,1	66,0	-7,2
Lada	REKREA, s.r.o.	39 309	5 360	0,4	77,3	4,0
Brezovica	Ubslužby, s.r.o.	24 965	827	1,0	101,2	66,0
Červenica pri Sabinove	COLONIAL ASSOCIATION ING ČERVENICA, s. r. o	20 629	-87 521	0,0	137,0	-4,9
Pečovská Nová Ves	AAK rekrea, s. r. o.	11 000	600	0,9	98,0	0,2
Dulova Ves	Moxie, s.r.o.	7 400	123	272,5	0,9	1,0
Ličartovce	Femamki s.r.o.	6 425	-25	0,1	2,0	-0,5
Podhorany	UBYNITRA s.r.o.	5 358	177	4,0	25,2	3,2
Uzovské Peklany	Restaurant Peter, s.r.o.	0	0	105,0	1,0	0,0

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

Tabuľka 1.9 Úspešnosť a bonita v oblasti hotelové a podobné ubytovanie rok 2020 podľa okresov v regióne Dolný Šariš

Okres	Index	Počet
Prešov	A+++	1
	A++	2
	A+	3
	A	7
	B	9
	C	4
	D	4
	E	6
	FX	12
Sabinov	B	2
	E	3
	FX	5

- A+++ Excelent
- A++ Výborný nadpriemer
- A+ Výborný
- A Veľmi dobrý
- B Lepší priemer
- C Priemer
- D Slabší podpriemer
- E Hlboký podpriemer
- FX Nevyhovujúci
- N Nezistený

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

Tabuľka 1.10 Ekonomické ukazovatele v oblasti reštauračné a stravovacie zariadenia rok 2020 podľa okresov a obcí v regióne Dolný Šariš

Okres	Mesto	Tržby	Zisk / Strata	Celková likvidita	Celkové zadĺženia	ROA
Prešov	Prešov okres	35 836 038	-749 364	32,0	16 350,7	-347,8
Prešov	Prešov	20 842 323	-370 208	626,5	164 804,6	-9 986,0
	Lubotice	5 938 682	73 946	404,6	1 317,6	-40,2
	Prešov - Solivar	2 467 981	124 252	2,3	172,6	15,9
	Veľký Šariš	1 950 430	90 938	82,6	4 587,5	17,2
	Ruská Nová Ves	761 693	-208 259	3,1	405,6	-111,9
	Medzany	524 126	-26 242	0,4	54,0	-8,1
	Ličartovce	467 357	-163 243	3,0	985,2	-615,6
	Malý Šariš	294 421	18 086	3,2	120,5	13,3
	Župčany	257 522	-69 746	1,2	1 405,9	-391,0
	Prešov - Nižná Šebastová	248 668	-25 732	0,1	1 391,1	-44,7
	Petrovany	228 033	-11 055	1,8	334,5	-50,4
	Dulova Ves	213 763	3 938	1,7	72,6	4,5
	Lada	211 571	19 553	2,1	41,2	13,8
	Kapušany	167 617	-30 143	1,7	1 775,8	-105,3
	Podhorany	159 256	-7 654	1,2	61,3	-12,7
	Chminianska Nová Ves	131 320	-50	0,4	27,5	0,0

	Kendice	117 725	-67 439	0,5	161,0	-373,4
	Kokošovce	90 107	-2 709	1,2	229,3	-20,4
	Žehňa	85 914	-8 112	0,9	92,7	-25,8
	Bzenov	75 190	-5 288	4,7	300,7	-7,6
	Vit'az	70 834	-19 573	1,4	118,1	-23,3
	Hermanovce	69 000	-696	0,4	95,7	-1,9
	Okružná	58 196	-25 662	0,1	715,2	-339,0
	Sedlice	57 158	1 395	1,2	456 843,9	-1 226,4
	Záborské	55 021	-11 380	1,0	102,7	-33,5
	Podhradík	47 783	271	0,5	-5,7	2,0
	Drienov	42 965	757	3,1	33,7	19,6
	Bajerov	30 167	-7 569	0,5	214,0	-76,8
	Fintice	26 780	-497	1,8	397,4	4,9
	Lazany	26 386	1 039	0,5	194,5	27,4
	Chmeľov	25 171	-7 674	0,9	98,7	-21,7
	Zlatá Baňa	22 862	-132	74,0	1,4	-1,4
	Kvačany	17 781	-9 425	0,2	234,6	-55,9
	Široké	17 606	-1 260	11,3	5,9	-5,6
	Svinia	15 290	601	3,0	30,7	5,7
	Terňa	9 310	-2 584	0,3	82,5	-32,0
	Klenov	8 123	-1 840	0,8	128,8	-76,6
	Tulčák	1 906	32	0,0	0,0	0,6
	Radatice	0	0	2,2	45,7	0,0
Sabinov	Sabinov	1 759 988	-199 676	10,1	577,3	-104,3
	Lipany	627 690	-179 844	2,8	1 181,1	-466,6
	Nižný Slavkov	410 963	7 988	0,6	84,7	3,3
	Torysa	308 425	-13 153	7,6	16,5	-10,5
	Kamenica	194 978	10 485	33,3	153,6	31,3
	Brezovica	100 881	168	1,0	87,8	0,6
	Šarišské Michaľany	82 701	-21 025	65,5	2 929,9	-480,3
	Ďačov	30 215	94	0,2	98,0	0,3
	Pečovská Nová Ves	3 856	-4 658	0,1	1 798,6	-230,0
	Eutina	279	279	0,0	0,0	5,3
	Vysoká	0	0	0,0	0,0	0,0
	Dubovica	0	-10	0,0	0,0	-0,4

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

Prehľad ekonomických ukazovateľov v oblasti reštauračné a stravovacie zariadenia rok 2020 podľa podnikateľských subjektov (s.r.o.) v regióne Dolný Šariš je v prílohe 3.

Tabuľka 1.11 Úspešnosť a bonita firiem v oblasti reštauračné a stravovacie zariadenia rok 2020 podľa podnikateľských subjektov (s.r.o.) v regióne Dolný Šariš.

Okres	Index	Počet
Prešov	A+++	2
	A++	5
	A+	15
	A	17
	B	27
	C	21
	D	10
	E	52
	FX	94
	Sabinov	A+++
A+		2
A		5

- A+++ Excelent
- A++ Výborný nadpriemer
- A+ Výborný
- A Veľmi dobrý
- B Lepší priemer
- C Priemer
- D Slabší podpriemer
- E Hlboký podpriemer
- FX Nevyhovujúci
- N Nezistený

B	1
C	4
D	2
E	8
FX	13

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

Potenciál pre rozvoj a ekonomickú úspešnosť v regióne existuje, tak ako to popisujú tabuľky 1.9 a 1.14. V tabuľkách uvádzame prehľad základných ukazovateľov výkonnosti vybraných stravovacích a ubytovacích zariadení. V tabuľke je možno vidieť veľmi nízku výkonnosť obchodných spoločností podnikajúcich v tejto oblasti. Len vhodným investovaním do CR v regióne možno napomôcť tento nepriaznivý stav zvrátiť.

Tabuľka 1.12 Úspešnosť a bonita firiem v oblasti zábava SK NACE 90-93 rok 2020 podľa okresov v regióne Dolný Šariš

Okres	SKNACE	Tržby	Zisk / Strata	Celková likvidita	Celkové zadĺženie	ROA
Prešov celkom		19 922 149	-284 577	8,3	174,9	-67,7
Prešov	Činnosti herní a stávkových kancelárií	13 444 307	1 457 843	14,3	237,8	-27,6
	Ostatné zábavné činnosti a voľnočasové aktivity	1 866 489	-205 059	6,2	186,9	-48,3
	Prevádzka športových zariadení	1 274 088	-471 483	1,1	95,5	-4,8
	Ostatné športové činnosti	1 264 225	147 786	11,1	274,8	-146,9
	Činnosti športových klubov	947 220	-1 097 262	0,8	253,0	-209,8
	Prevádzka kultúrnych zariadení	508 564	-32 509	5,5	144,0	-33,6
	Podporné činnosti súvisiace so scénickým umením	322 845	-58 252	34,4	58,1	-22,1
	Umelecká tvorba	119 366	73	10,3	159,0	-145,8
	Činnosti knižníc a archívov	89 583	-46	1,3	207,4	9,9
	Fitnesscentrá	75 682	-16 890	0,5	123,8	-8,7
	Činnosti lunaparkov a zábavných parkov	9 780	-8 778	1,2	75,0	-55,9
Sabinov celkom		2 389 489	28 018	4,4	56,8	-0,3
Sabinov	Činnosti botanických a zoológických záhrad a prírodných rezervácií	1 451 344	73 509	1,4	50,7	3,4
	Činnosti herní a stávkových kancelárií	281 043	19 947	9,6	45,4	6,3
	Prevádzka športových zariadení	279 844	20 017	1,9	13,8	6,2
	Umelecká tvorba	104 034	-72 805	3,5	83,8	-30,7
	Podporné činnosti súvisiace so scénickým umením	77 959	1 737	2,1	47,8	3,1
	Ostatné športové činnosti	62 081	8 229	0,1	145,2	4,5
	Ostatné zábavné činnosti a voľnočasové aktivity	58 769	-9 528	0,2	28,7	-8,8
	Fitnesscentrá	39 121	-13 065	2,5	84,5	19,5
	Prevádzka kultúrnych zariadení	35 294	-23	14,3	7,0	-0,2

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

Prehľad úspešnosti a bonity firiem v oblasti zábava SK NACE 90-93 rok 2020 podľa podnikateľských subjektov (s.r.o.) v regióne Dolný Šariš je uvedený v prílohe 4.

Tabuľka 1.13 Úspešnosť a bonita firiem v oblasti zábava SK NACE 90-93 rok 2020 podľa indexu podnikateľa v regióne Dolný Šariš

Okres	Index	Počet
Prešov	A+++	5
	A++	5
	A+	10

	A	6
	B	15
	C	11
	D	5
	E	24
	FX	52
	N	1
	Neidentifikované	619
Sabinov	A+	2
	A	2
	B	3
	C	2
	E	3
	FX	5
	Neidentifikované	110

A+++	Excelent
A++	Výborný nadpriemer
A+	Výborný
A	Veľmi dobrý
B	Lepší priemer
C	Priemer
D	Slabší podpriemer
E	Hlboký podpriemer
FX	Nevyhovujúci
N	Nezistený

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

1.5.3 Analýza podujatí a zariadení na trávenie voľnočasových aktivít

Možnosti trávenia času a voľnočasové aktivity sú v regióne Dolného Šariša veľmi rozmanité. Sú to rôzne festivaly, lokálne jarmoky, podujatia zamerané na prezentáciu tradičnej kultúry, športové, kultúrne a zábavné podujatia, cirkevné púte a pod. V rámci rozvoja CR v regióne je dôležité mať prehľad o jednotlivých podujatiach, ktoré sa konajú v regióne. Ich negatívnou stránkou pre CR je nekoordinovanosť a nízka propagácia v rámci podpory CR. Problém je však v tom, že majú len poväčšine lokálny charakter a chýba im lepšia publicita. Hlavným nedostatok je aj ich nekoordinovanosť a individuálny prístup.

Analýza podujatí vo vymedzenom území

Z významných podujatí možno spomenúť nasledovné podujatia. Medzinárodný festival klasickej hudby **Pro Musica Nostra Sarossiensis** sa v roku 2021 uskutočnil tretí krát. Jednotlivé koncerty sa konali v historických pamiatkach – v Renesančnom kaštieli vo **Fričovciach**, vo Veľkom kaštieli v **Hanušovciach nad Topľou**, v Židovskej synagóge v **Prešove**, v kaštieli Péchy v **Hermanovciach**, v Grécko-katolíckom chráme sv. Lukáša v **Brežanoch**, Dessewffyovskej sýpke vo **Finticiach**, v Barokovo-klasickom kaštieli v **Petrovanoch**. Program festivalu ponúka diela významných slovenských a svetových skladateľov, interpretované zväčša komornými hudobnými telesami.

MESTO PREŠOV

Kultúrny život Prešova reprezentuje celý rad inštitúcií a zariadení z verejného i súkromného sektora, ale aj jednotlivcov, ktorí sa podieľajú na rozvoji kultúry na území mesta Prešov. Mesto je charakteristické svojou multižánrovosťou a multikultúrnosťou. Už viac ako 20 rokov ponúka obyvateľom mesta a jeho návštevníkom množstvo kultúrnych podujatí, z ktorých mnohé patria už ku tradičným aktivitám v oblasti kultúrneho života.

- Počas celého roka sa konajú **Objavovanie Prešova** – pravidelné „objavovanie“ histórie a súčasnosti Prešova vždy druhý víkend v mesiaci láka nielen Prešovčanov, ale aj návštevníkov mesta. Jeho cieľom je oboznámiť širokú verejnosť s historickými aj súčasnými zaujímavosťami mesta a jeho blízkeho okolia. a každomesačná **Burza starožitností** a kuriozít.
- **Fašiangovanie.** Fašiangy sú od dávnych čias symbolom veselosti, zábav, plesov a hojnosti. Ľudia si počas nich dopriali hojnosť jedla, preto k typickým črtám tohto obdobia patrili aj zabíjačky, jarmoky či sprievody v maskách. Ľudia si v tom období radi pochutnávajú nielen na mäsových špecialitách, ale aj na sladkých šiškách. Je to jedno z najobľúbenejších, no zároveň i najzábavnejších prešovských podujatí. Organizované je vo fašiangovom období, teda v období pred Popolcovou stredou, pred začiatkom pôstu (najčastejšie v marci, príp. februári).
- **Prešovské dni klasickej gitary – medzinárodný gitarový festival.** Február. V roku 2021 sa konal 10. ročník, v náhradnom, jesennom termíne.
- **Zlatý súdok** (apríl) – medzinárodná súťaž kresleného humoru na tému pivo od roku 1995.
- **Prešovská hudobná jar (od roku 1959)** (apríl). Pod názvom Prešovská hudobná jar si pravidelné stretnutia s hudbou a kvalitnými interpretmi zachovali svoju kontinuitu bez prerušenia už 6 desaťročí. V roku 2019 sa konal 60. ročník.
- **Akademický Prešov** – súťaž umeleckej tvorivosti vysokoškolákov Slovenska od roku 1966, rad workshopov, umeleckých seminárov, odborných prednášok realizovaných v divadelnom i nedivadelnom priestore pod záštitou hosťujúcich profesionálov zo Slovenska i zahraničia. Riaditeľom festivalu je prof. PhDr. K. Horák, CSc. z FF PU v Prešove.
- **Večerný beh Prešovom** – (máj) jedno z najstarších bežeckých podujatí svojho druhu na Slovensku od roku 1960. Tento rok sa uskutočnil už po 61. krát. Víťanú sú každoročne všetci, od detí až po dospelých. V ostatných rokoch nechýbali ani preteky na kolieskových korčuliach.
- **Prešovský majáles (UNIPO FEST)** – najväčší študentský hudobný festival v regióne.
- **Medzinárodný festival paličkovanej čipky** – (jún) výstava a predvádzanie rôznych techník paličkovania, materiálov a hotových výrobkov či vzorov.
- **Dni mesta Prešov.** Podujatie Dni mesta Prešov je kultúrno-spoločenským podujatím, ktorého organizátormi sú mesto Prešov a kultúrne zariadenie PKO Čierny orol Prešov. Podujatie sa koná každoročne v júni v centre mesta na Hlavnej a Floriánovej ulici. Myšlienka vytvorenia tohto podujatia vznikla v roku 2004, kedy bol primátorom mesta Prešov Ing. Milan Benč. Podujatie Dni mesta Prešov vzniklo rozšírením podujatia Prešovský trojičný jarmok o ďalšie tri dni. Na svoje si prídu rodiny s deťmi, mládež, ale aj dôchodcovia. Program je rôznorodý. Od rockovej hudby k hudbe ľudovej, od vystúpení žiakov základných umeleckých škôl, prezentáciu miestnej kultúry, remesiel a výrobkov. Tradičné maľovanie portrétov na pešej zóne prešovskými výtvarníkmi spojené s večernými koncertmi na Floriánovej ulici. Netradičné hry, súťaže a aktivity pre deti aj dospelých, detský kolotoč, nafukovacie hrady, bungee trampolína, autíčka a pod. V roku 2020 sa Dni mesta Prešov neuskutočnili, takže v tomto roku sa od 7. – 21.6.2021 uskutočnil 15. ročník (Prešov 2021; Putnocká, 2019).
- **Prešovský trojičný jarmok** sa tradične uskutočňuje v rámci podujatia Dni mesta Prešov, na pešej zóne v historickom centre mesta Prešov. Je to prehliadka remesiel, jarmočných programov a vystúpenia skupín historického šermu. V roku 2021 sa uskutočnil od 10. do 12. júna.
- **Muvina** – medzinárodná prehliadka a ochutnávka vín od roku 1996. Táto súťaž sa koná v mesiaci jún a v priebehu septembra. Vyvrcholí slávnostným večerom, odovzďávaním cien víťazom a verejnými ochutnávkami súťažných vín.
- **Dobry festival** – (jún) - najväčší hudobný festival na východnom Slovensku sa každoročne organizuje od roku 2008 (výnimkou boli pandemické roky 2020 a 2021).
- **Pivný festival – v Jazdecovi areáli na Sídlišku III.** (júl) - ochutnávka desiatok pív a pivných špecialít z celého sveta spojená s kultúrnym programom. V roku 2021 to bol už 11. ročník,

ktorý trval 25 dní. Návštevníci mohli počas festivalu ochutnať takmer 90 druhov piva, vrátane viacerých špeciálov, ako aj nealko siderov a radlerov z domácej produkcie, Čiech a Moravy, ale aj Nemecka či Anglicka. Nechýbalo ani pivo KOŇAR.

- **Prešovské kultúrne leto** od roku 1955. **Festival komornej hudby ARTIS** – festival komornej hudby s vynikajúcimi domácimi a zahraničnými interpretmi.
- Znáмым športovým podujatím je medzinárodný futbalový turnaj žiakov **Fragaria Cup**, ktorý sa koná už 16 rokov v meste Prešov a v okolí vždy začiatkom júla. Organizátorom je 4 Sport, s.r.o. Každoročne predstavuje návštevnosť cca 3000 hráčov a ďalších 1600 účastníkov turnaja.
- **Deň soli**. Deň soli 2018 bol prvým ročníkom kultúrneho podujatia, počas ktorého si organizátori pripomenuli historickú udalosť návštevy cisára Františka II. Habsburského, ktorý v roku 1800 uviedol do prevádzky Varňu František a zahájil tak výrobu soli varením zo soľanky. Návštevnosť podujatia bola vyše 1500 návštevníkov. V roku 2019 sa konal druhý ročník a podujatie navštívilo cez 2000 návštevníkov. Tretí ročník podujatia sa konal v roku 2021 a ponúkol bohatý na pestrý program pre rodiny s deťmi i jednotlivcov rôzneho veku. Pripravené boli ukážky varenia soli, tvorivé dielne pre deti, ochutnávka dobových jedál, stánky s remeslami či prezentácia novej pamätnej mince - Soľnobanského toliara. Táto pamätná minca bola vydaná pri príležitosti 450. výročia od začatia hĺbenia šachty Leopold, ktorá sa nachádza v budove Gápľa.
- **Prešovské trhy a parkúrové preteky** – (september) - trhy v Jazdeckom areáli na Sídlišku III v Prešove, spojené s parkúrovými pretekmi, predajné a výstavné stánky s gurmánskymi špecialitami a občerstvením.
- **Prešov Halfmarathon** – (september) - bežecké preteky cez historické centrum Prešova.
- **Festival Jazz Prešov** – (október) – už 30 rokov tento festival ponúka kvalitnú jazzovú hudbu v podaní mladých mien, zahraničných hostí a aj toho najlepšie z domácej jazzovej scény. Do Prešova totiž vždy jazdili hrať koncerty jazzoví muzikanti a na tom festival staval od svojich začiatkov. Úvodný ročník sa delil na domácu, amatérsku a na profesionálnu časť. Hoci sa nepredpokladalo, že podujatie bude mať dlhé trvanie, často sa vracajú na festivalové pódium Peter Lipa, AMC Trio, Juraj Griglák a ďalší.
- **Filmový festival POCITY** – v poradí 12. ročník prešovského filmového festivalu POCITY priniesol nielen precízny výber svetovej a domácej kinematografie, ale aj stretnutia s filmovými osobnosťami, ale aj ďalšími formami umenia. Festival sa konal od 7. do 13. októbra 2021 v Kine Scala, v Cinemaxe Novum, v sklade hudby Stromoradie či v kaviarni Christiania.
- **Prešovská hudobná jeseň** (október) - mesto Prešov a PKO Prešov každoročne usporadúvajú koncerty klasickej hudby, a to v jarnom a jesennom období. V roku 2021 sa konal 55. ročník.
- **EUROCUP** – medzinárodná súťaž mladých barmanov v miešaní nápojov. V roku 2019 sa konal 27. ročník súťaže (v nasledujúcich rokoch sa kvôli pandémie COVID-19 neuskutočnil). Hlavným organizátorom súťaže je každoročne Hotelová akadémia v Prešove.
- **Mikulášska nádielka, Vianočné trhy** spojené s vianočným kultúrnym programom atď.

Kultúrne inštitúcie:

- Divadlo Jonáša Záborského,
- Divadlo Alexandra Duchnoviča,
- Park kultúry a oddychu,
- Šarišská galéria,
- Krajské múzeum v Prešove,
- Múzeum židovskej kultúry,
- Múzeum rusínskej kultúry,
- Múzeum Solivar,

- Kino Cinemax,
- Kino Scala,
- Hvezdáreň a planetárium.

MESTO VEĽKÝ ŠARIŠ

- **Šarišské hradné dni** – divadelno-historický program na hradnom nádvorí je považovaný za najväčší svojho druhu v Prešovskom kraji. Ďalšími podujatiami na hrade sú dobýjanie hradu s rekonštrukciou historickej bitky, rytiersky turnaj, dobová hudba i sokoliari a tradičné silvestrovské stretnutie na hrade, ktoré lákajú stále viac návštevníkov.
- **Filmová noc na hrade** vznikla v roku 2011 na hradnom vrchu Šarišského hradu ako pokus o filmové podujatie. Po úspešnom 1. ročníku s návštevnosťou asi 500 milovníkov sa organizátori rozhodli pokračovať vo vízii festivalu so snahou získať a nadchnúť pre filmové umenie nielen slovenských divákov. Vynikajúca atmosféra na hradnom kopci, atraktívny program, stanovanie pod hviezdnu oblohu, osobnosti kultúrno-spoločenského života a v neposlednom rade tisíce návštevníkov sú jasnou motiváciou Filmovej noci na hrade. FNNH je svojou lokalizáciou na hrade Šariš jedinečným festivalom svojho druhu v strednej Európe.
- **Deň otvorených dverí Pivovaru Šariš** – každoročne v septembri organizované podujatie spojené s poznávaním, dobrou zábavou a pivom.
- **Šarišské fašiangy** - novozavedené podujatie pre obyvateľov a návštevníkov Veľkého Šariša v období fašiangov je spojené s ochutnávkou zabíjačkových špecialít, šišiek a vystúpeniami folklórnych súborov s pochovávaním basy.
- **Šarišské kosače a kosačky** – ojedinelé podujatie, festival historického kosenia ručnou kosou, spevu a zábavy, ktoré sa organizuje každoročne v júni na brehoch Torysy. V roku 2017 sa konal už 12. ročník.

MESTO SABINOV

- **Dni mesta Sabinov a Sabinovský jarmok** – každoročne, počas troch víkendových dní v júni priláka toto podujatie do mesta množstvo obyvateľov a návštevníkov. Patrí medzi 3 najstaršie jarmoky na Slovensku; je tu vyše 250 stánkov s rozličným tovarom i gastronomickými špecialitami. V roku 2021 sa konal 49. ročník.
- **Hornotoryský folklórny festival Jána Lazoríka Krivany.** Každoročne – v piatok a sobotu počas prvého augustového víkendu je organizovaný festival, ktorý je známy vďaka kultúrnemu programu, tvorenému najmä folklórnymi súbormi z okolitých obcí. Tento festival každoročne navštívi okolo 2000 návštevníkov. V roku 2021 sa konal 28. ročník tohto festivalu.
- **Brezovický volant.** Toto podujatie sa v obci Brezovica koná každoročne v júli. Je to súťaž podomácky vyrobených traktorov, v troch disciplínach, a to: jazda zručnosti, traktor silák a najrýchlejší traktor. Okrem pretekov traktorov tu majú návštevníci možnosť vidieť rôzne sprievodné podujatia, ako napríklad ukážky motokrosu alebo poľnohospodárskej techniky.

V okrese Sabinov sa organizujú ešte nasledujúce podujatia: v obci Lúčka **Gajdica Andreja Mizeráka** a **Beh na Vrch Minčola**.

- **Mariánske pútnické miesto Ľutina** leží na južnom svahu Čergovského pohoria v doline potoka Ľutinka. Ľutinská hora sa do povedomia dostala verejnosti ako miesto údajných

zjavení sv. Mikuláša. Zjavenie sa udialo v roku 1851, pri ktorých svätec daroval Zuzane Feketovej mariánsku ikonu, čím sa Ľutina stala najväčším gréckokatolíckym mariánskym pútnickým miestom na Slovensku. Pôvodne bol v dedine drevený chrám. Časom prestal vyhovovať a v roku 1908 bol dokončený nový kamenný chrám. rímsky pápež Ján Pavol II. povýšil Ľutinský chrám a príslušné objekty na baziliku minor. Púte sa konávajú každoročne na sviatok Zosnutia Presvätej Bohorodičky (15.8.).

MESTO LIPANY

- **Archeopark slovanskej kultúry** – Hradisko v sebe spája archeopark v podobe hradiska, historickej lukostrelnice, zverinca a malého amfiteátra pre nekomerčné kultúrne podujatia a workshopy. Nachádza sa len 5 minút od centra mesta Lipany, v tichej lokalite a tesnej blízkosti troch veľkých rybníkov.
- **Festival živej histórie** s neodmysliteľnou prehliadkou rytierskych turnajov, brušnými tanečnicami či sokoliarmi.
- Rozprávkový festival **Kocúrko**, počas ktorého ožívajú postavy z obľúbených rozprávok sprevádzané kocúrom, ale bez čižiem.
- Folklórny festival **Dzedovizeň**, ktorý okrem hudby, spevu, tancov a divadelných hier ponúka množstvo chutných slovenských jedál či možnosť spoznať prácu a výrobky tradičných remeselníkov Šariša.

Pre mesto Lipany sú známe podujatia: **Hudobný festival Pohodička**, **Medzinárodný šachový turnaj**, **Podminčolská stopa**, **Dni mesta Lipany**.

- **Hradné slávnosti na Kamenickom hrade** sa konajú za spolupráce OZ Kamenná veža a obce Kamenica pravidelne počas dvoch augustových dní od roku 2007. V piatok je noc hradných zrúcanín, v sobotu hlavný program s vystúpením folkloristov. Atrakciou pre návštevníkov je razba pamätnej mince, vystúpenie sokoliarov a ukážky remesiel.

Ďalšími významnými podujatiami sú v obci Rožkovany - **V Rožkovjanoch na valale**, v obci Torysa **Toryské hody**, v Dubovici **Dubovický jarmok**, v Bajerovciach **Festival folklór Rusínov**.

Rozhľadňa na Čiernej kope – „Čarnej hure“. Raz v roku sa tu koná púť spojená so svätou omšou pri príležitosti sviatku Nanebovzatia Panny Márie.

MESTO HANUŠOVCE NAD TOPLŤOU

- V júni má mesto dlhoročnú tradíciu **Zborových slávností**. Je to nesúťažný zborový festival určený pre všetky zborové kategórie. Festivalu sa pravidelne zúčastňujú spevácke zbory zo Slovenska a zahraničia. V roku 2021 sa mal konať 34. ročník týchto slávností, no kvôli pandémie COVID-19 sa napokon neuskutočnil.
- Mestské kultúrne centrum v Hanušovciach nad Topľou usporiadal v roku 2019 už 28. **Hanušovský jarmok**. Okrem bohatého kultúrneho programu počas troch dní bolo jeho nosnou témou 50. výročie udelenia štatútu mesta.
- V ostatných, aj covidových rokoch (2020 aj 2021), sa mestu podarilo zorganizovať kultúrne podujatie **Dni mesta Hanušovce nad Topľou**, rovnako v roku 2020 aj **Mestské oslavy 76. výročia SNP**.

- Mestské kultúrne stredisko v rámci svojich pravidelných kultúrnych aktivít, pod názvom **Kaštieľne večery**, pravidelne predstavuje úspešných aj regionálnych aj amatérskych maliarov, výtvarníkov, hudobníkov, spevákov, tanečníkov.
- V decembri mesto pravidelne usporadúva **Vianočné trhy, mestského Mikuláša** a pri Betleheme v okolí Malého kaštieľa je pripravovaný kultúrny program.

1.6 SWOT analýza potenciálu cestovného ruchu vo vymedzenom území

SWOT analýza rozoberá silné a slabé stránky a príležitosti a ohrozenia regiónu, ktorý je predmetom štúdie projektu. Spracovaná je komplexne so zameraním na cieľový región Dolný Šariš. Jednotlivé definované faktory sú bodovo hodnotené podľa významnosti od 1 do 10, kde 1 znamená málo významný faktor, 5 – priemer a 10 silne pôsobiaci faktor. Na základe výsledkov hodnotenia je vymedzená stratégia rozvoja a definované priority, ktoré boli následne použité pri tvorbe strategickkej mapy rozvoja CR v regióne a strategických cieľov. Na základe nich boli stanovené priority v oblasti realizácie investičných projektov.

Tabuľka 1.14 SWOT analýza

Silné stránky	Body
Geografická blízkosť hraníc troch štátov - Poľsko, Ukrajina, Maďarsko.	8
Zachovaná príroda - ekologicky čisté prostredie.	8
V širšom okolí vodné plochy využiteľné pre kúpanie v letnom období, aquaparky, kúpaliská.	7
Kultúrno-historické pamiatky v celom regióne.	8
Drevené kostolíky – pamiatky zaradené do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO.	10
Existencia múzeí a galérií aj nadregionálneho významu.	8
Dobré podmienky pre cykloturistiku: sieť značených cyklotrás, možnosti pre cestnú aj horskú cyklistiku.	6
Bohatosť kultúrnych podujatí.	5
Sieť cestovných kancelárií a agentúr.	3
Existencia turisticko-informačných kancelárií v regióne.	4
Fungujúce združenia so zameraním na cestovný ruch.	7
Vhodné predpoklady pre rozvoj turistiky a agroturistiky.	7
Vyhľadávané hubárske oblasti.	6
Skúsenosti v cezhraničnej spolupráci, schopnosť komunikácie hlavne s turistami susedných štátov (Poľsko, Ukrajina).	8
Zlepšujúci sa stav infraštruktúry aj v obciach v okrajových oblastiach regiónu.	6
Rozvoj spolupráce v rámci cezhraničnej spolupráce a Karpatského euroregiónu.	5
Prírodné danosti	7
Historické pamiatky	10
Folklór	10
Cykloturistický potenciál	8
Množstvo dobrých lesných ciest	7
Potenciál pre traily a rozvoj horskej cyklistiky	7
Absencia „špinavého“ priemyslu	9
Nepoznanosť nášho územia -neprebádane, neopracované	9
Lahké sieťovanie -nízke vzdialenosti medzi jednotlivými zaujímavosťami a príležitosťami na vyžitie	9

Gastronómia	7
Svetová jedinečnosť pamiatky	10
Kultúrna národná pamiatka	8
Atraktívne prírodné prostredie	10
Kultúra	9
Poloha mesta na tranzite Poľsko-Maďarsko	8
Mestská pamiatková zóna, historický ráz centra mesta s mestskými hradbami a kultúrnymi pamiatkami	10
Informačné centrum s dobrou polohou v centre mesta	7
Mesto je bránou do rekreačnej oblasti Drienica – Lysá	5
Silné letné lákadlo – kúpalisko	7
Športový areál – športoviská na jednom mieste	10
Viditeľná téma Oscarové mesto	10
Blízkosť lesoparku Švabľovka	8
Členstvo v OOCR	7
Mesto spracováva stratégiu rozvoja CR	10
Vlaková aj autobusová stanica je blízko centra	8

Slabé stránky	Body
Slabá prezentácia regiónu Dolného Šariša ako celku, jeho rozvojových možností, prírodných, kultúrnych a historických atrakcií prostredníctvom internetu, prípadne veľa neaktualizovaných webových stránok.	8
Nedostatočné využívanie finančných prostriedkov z EÚ na podporu cestovného ruchu.	6
Obyvateľstvo slabo motivované k aktivitám cestovného ruchu.	7
Slabo rozvinuté malé a stredné podnikanie v okrajových častiach regiónu.	5
Malý počet cestovných agentúr propagujúcich Šariš a Dolný Šariš.	7
Chýbajúce atraktívne doplnkové služby v oblasti športu (lietanie v balónoch, paraglaiding, golf, nedostatočné zasnežovanie stávajúcich zjazdoviek).	7
Vysoký podiel tranzitných a jednodňových návštevníkov zo zahraničia, ktorí zaťažujú životné prostredie bez výraznejšieho ekonomického prínosu.	6
Nízky podiel priamych zahraničných investícií do cestovného ruchu.	9
Pomalý rast resp. stagnácia domáceho cestovného ruchu.	8
Chátranie niektorých historických a kultúrnych pamiatok s negatívnym vplyvom na rozvoj CR.	4
Obmedzené možnosti využívania pamiatkovo chránených objektov pre poskytovanie viacerých druhov služieb v cestovnom ruchu.	6
Dosiaľ nevyužitú minerálne pramene na vybudovanie ekologicky prijateľnej infraštruktúry vhodnej na využitie turistami, cykloturistami resp. pre rodiny s deťmi.	4
Infraštruktúra	6
Zlý stav cykloturistického značenia	8
Nedostatočná a stará sieť cykloturistických trás	7
Zastaralé prvky značenia v teréne	7
Zlá dostupnosť informácií	8
Odliv pracovnej sily (sťahovanie za prácou)	5
Strach z otvorenia sa svetu (že ukážeme, že na východe niečo je a potom tu všetci prídu), resp. chránime si svoje	5
Ťažšie sa presadzujú väčšie myšlienky v oblasti turizmu, keď ešte stále chýba kopec vecí, potrieb a služieb pre občana ku každodennému životu.	5
Nedostatočná koordinácia a prepojenosť jednotlivých subjektov verejného a súkromného sektora	5

Nedoriešená otázka výstavby vodnej nádrže Tichý Potok	7
Oblasť nedostatočne pokrytá mobilným signálom	6
Pasivita ľudí	7
Byrokracia	8
Závisť	6
Infraštruktúra a značenie	10
Verejná doprava (praktický žiadna)	8
Excentrická poloha	8
Odpad v prírode	6
Údržba ciest, cyklochodníkov	7
Zanedbané rekreačné oblasti	8
Budovanie športovísk a parkov – oddychových zón	8
Málo kolobehov CR mimo mesta. Málo subjektov, ktorých živí CR	7
Obmedzená dostupnosť sakrálnych pamiatok pre návštevníkov – nie je sprievodca	8
Neodchyťovanie tranzitujúcich turistov – autobusové zjazdy	5
Nevyriešené parkovanie autobusov v blízkosti centra	3
Nízka pestrosť ponuky (cena aj kvalita) ubytovacích možností v meste	6
Potrebné dobudovanie historickej uličky remesiel	8
Nedokončená revitalizácia lesoparku Švabľovka	10
Potrebná Revitalizácia kostola v evanjelickej záhrade	10
Múzeum cyklistiky – potrebná rekonštrukcia priestorov	6
Obnova hradobného opevnenia etapa č. 2	5
Chýbajúci destinačný produkt k životu v korunách stromov v meste Sabinov	6
Nesprístupnené bášty z mestského hradobného opevnenia v Sabinove	6
Zastarala chladiarenská technológia na zimnom štadióne	10
Dobudovanie zázemia na zimnom štadióne v Sabinove	10

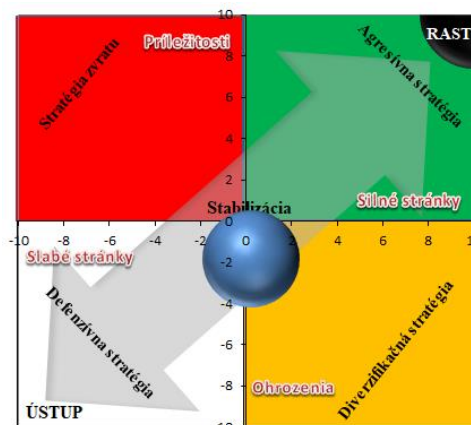
Príležitosti	Body
Možnosti využitia finančných prostriedkov z programov Európskej únie.	7
Účasť na medzinárodných veľtrhoch CR a špecializovaných výstavách.	5
Zvýšený záujem o aktívny cestovný ruch zo strany zahraničných turistov.	6
Finančná podpora MaSP zo strany štátu so zameraním na rozvoj cestovného ruchu.	5
Pozitívny vplyv zahraničných subjektov a návštevníkov na sortiment a kvalitu poskytovaných služieb, poskytovanie nových druhov služieb v súlade so svetovým trendom.	6
Ponuka produktov cestovného ruchu diferencovaných s ohľadom na dopyt cieľových skupín turistov.	7
Využitie kultúrneho potenciálu regiónov (kultúrne pamiatky pamiatkové rezervácie, pamiatkové zóny, múzea a galérie, kultúrne podujatia, folklórne a remeselné tradície) pre rozvoj cestovného ruchu.	8
Aktivita miestnych samospráv v rozvoji CR v regióne.	8
Nevyužitý potenciál minerálnych resp. predpokladaný potenciál termálnych prameňov v regióne.	4
Koordinácií aktivít viacerých subjektov podnikajúcich v rôznych oblastiach služieb CR.	6
Vytvorenie podujatí založených na miestnych tradíciách a zvykoch v spolupráci s inými regiónmi.	6
Plán obnovy – zatiaľ nevyužitú prostriedky a nejasné predstavy o jeho použití v regióne	7
Geografická poloha	4
Potenciál pohorí – horská cyklistika Slanské vrchy a Čergov	7

Slabá sieť cykloturistických trás – potenciál na zlepšenie	8
Ľudia ktorí chodia za prácou do zahraničia - potenciálny kapitál z ich príjmu a priestor otvoriť sa cestovnému ruchu a ostať doma	8
Bohaté a rozmanité zastúpenie kultúrnych subjektov	6
Networking, koordinácia, zladenie priorít a vízií	9
Medzinárodná cyklotrasa	8
Komplexný a koordinovaný rozvoj cestovného ruchu v oblasti Slanských vrchov (infraštruktúra, parkovanie, značenie, marketing,	8
Poľský a maďarský návštevníci	10
Zážitkové vzdelávanie základných škôl	10
Blízkosť rekreačnej oblasti Drienica-Lysá	6
Historický ráz mesta hradby	10
Obchod na korze a život v korunách stromov	8
Dobudovaný Aquapark Lipany	6
Príbehy mesta – legenda o Sabíne, Oscarové mesto, maliar Csontváry Kosztko	7
Ovocinárska tradícia	5
Unikátny športový areál	10

Ohrozenia	Body
Nedostatočná podpora marketingových aktivít na národnej a regionálnej úrovni.	9
Migrácia mladých ľudí do ekonomicky vyspelejších regiónov z dôvodu nedostatku pracovných príležitostí, neschopnosti riešiť bývanie a pod.	8
Konkurencieschopnosť iných regiónov a štátov v oblasti cestovného ruchu.	10
Bariéry pri rozvoji zahraničného aktívneho cestovného ruchu.	7
Nízka priemerná mzdová úroveň v službách cestovného ruchu.	8
Neprofesionálny prístup majiteľov resp. manažérov zariadení CR.	6
Nutnosť udržania ekologickej stability územia.	6
Nepripravenosť obyvateľstva na podnikanie v cestovnom ruchu.	8
Postupné zanikanie tradičných remesiel.	7
Pandémia a jej vplyv na cestovný ruch	10
Pretrvávajúci charakter územia využívaného len na krátkodobú rekreáciu a pobyty.	8
Nedostatok a odchody pracovných síl z oblasti CR	7
Nedostatočná podpora zo strany štátu a nekonzistentné nariadenia	10
Financie	9
Majetkové vysporiadanie	10
Rezortizmus	8
Dĺžka územných konaní	8
Rozkúskované riešenia cykloturizmu	8
Množstvo subjektov – nekomunikácia	8
Presadzovanie svojich lokálnych trás, bez širšej vízie a koncepcie	7
Rastúca konkurencia podobných destinácií	7
Konkurencia kúpalísk v Prešove a Lipanoch	6
Nedostatok personálnych kapacít pre oblasť CR	6
Neschválenie žiadosti o NFP	6

Nesprístupnené kostoly pre návštevníkov a sprievodcov	7
Zastarané technológie na mestskom kúpalisku;	8
Zastarala chladiarenská technológia na zimnom štadióne;	10
Chýbajúce zázemie na zimnom štadióne	10
Potrebná rekonštrukcia športového areálu (výmena osvetlenia, sieť medzi ihriskami, dobudovanie tribúny)	7

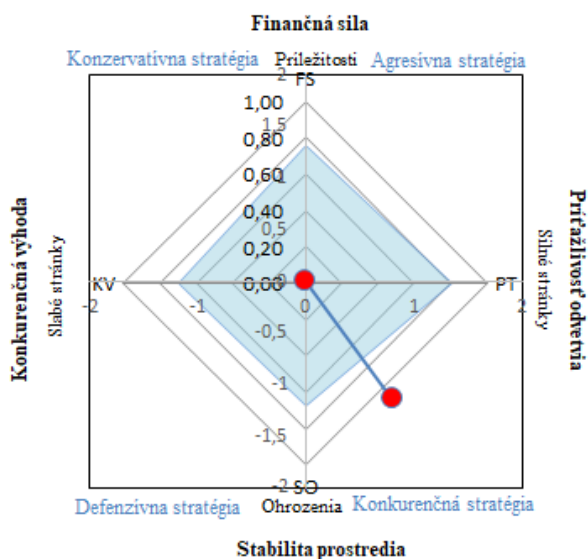
Na základe uskutočnenej SWOT analýzy pre región je odporúčaná **diverzifikačná stratégia**. T. z., že región má pre svoj rozvoj využiť svoje silné stránky s tým, že sa postupne eliminujú hrozby, ktoré má. Táto stratégia je odporúčaná na obdobie 2-3 rokov, pretože odstránením ohrození sa postupne zmení aj stratégia rozvoja regiónu v oblasti CR a zmení sa na agresívnu, t.j. región by mal využívať príležitosti, ktoré má za účelom rozvoja CR. Z toho dôvodu odporúčame uskutočniť polročne pravidelné manažérske workshopy zamerané na hodnotenie stratégie a zosúladenie projektov. Podľa toho je potrebné pristúpiť aj k stanoveniu priorít pre jednotlivé projekty.

Obrázok 1.33 SWOT stratégia

Zdroj: vlastné spracovanie

Z pohľadu metódy TOWS (upravená SWOT) môžeme jasne vidieť vymedzenú strategickú oblasť a priestor na zlepšenie. V oblasti regiónu Dolný Šariš odporúčame na základe spomenutej metódy realizovať stratégiu MAXI-MINI. Na základe toho môžeme stanoviť priority pre rozvoj CR v regióne Dolný Šariš a pristúpiť k strategickému CR. Súčasnú aktivitu a rozvoj CR ruchu možno hodnotiť ako operatívny, ktorý momentálne reaguje na vytvorené podmienky a stav, ale nemá dlhodobjšie zameranie strategického charakteru, čoho výsledkom je aj súčasný stav CR v regióne.

Obrázok 1.34 TOWS stratégia MAXI-MINI

Zdroj: vlastné spracovanie

V súčasnosti najvyššie priority na základe uskutočnenej SWOT analýzy by mali smerovať do týchto problémových oblastí:

- Projekt 1 - Marketing - podpora aktivít, propagácia regiónu a zvyšovanie návštevnosti
- Projekt 2 - Riadenie ľudských zdrojov - personálny marketing, práca a migrácia
- Projekt 3 - Benchmarking CR Dolný Šariš
- Projekt 4 - Strategický rozvoj a riziká

- Projekt 5 - Manažment CR
- Projekt 6 - Ekológia, rozvoj vidieckeho turizmu a agroturizmu
- Projekt 7 - Podnikanie v CR, rozširovanie doplnkových služieb a relaxačných aktivít
- Projekt 8 - Zvyšovanie kvality infraštruktúry
- Projekt 9 - Participácia

Toto sú prioritné oblasti, na ktoré je potrebné zamerať aktivity v najbližšom období.

1.7 Identifikácia problémov a potrieb a kritické faktory úspešnosti

Kritické faktory úspešnosti sú veľmi dôležité k identifikovaniu úzkych miest, na ktoré je potrebné primárne zamerať svoju pozornosť a postupne ich riešiť. K tomu, aby sme mohli správne zdefinovať smer rozvoja CR potrebujeme poznať problémové oblasti a potreby regiónu.

1.7.1 Identifikácia problémov a potrieb regiónu Dolný Šariš

Problémy regiónu možno sa týkajú rôznych oblastí spojených s cestovným ruchom. Nižšie uvádzame problémové oblasti popísané záujmovými skupinami podľa jednotlivých druhov záujmu aj s ich odporúčaniami a predstavami ďalšieho rozvoja. Poznať ich je dôležité preto, aby sme vedeli správne nastaviť strategické ciele a smerovanie rozvoja CR.

Vybrané problémy CR definované záujmovými skupinami:

Oblasť	Problém
Cyklotrasy	<ul style="list-style-type: none"> • Systematická obnova a údržba cykloturistických trás. Trasy sú v zlom stave. • Chýbajúca koncepcia cyklotrás a ich ďalšieho rozvoja, modernizácie a samozrejme údržba. • Prepojenia na iné regióny, dopĺňanie doplnkovej infraštruktúry, siet'ovanie. • Na žiadnom webe nenájdete komplexné a ucelené dáta o cykloturistických trasách, len rôzne rozkúskované. Potreba dať dokopy dáta a mať ucelený prehľad o území. • Neriešiť problematiku čiastkovo po trasách, ale vnímať rozvoj siete cez územia. • Chýbajúce cykloturistické trasy, nevyužitý potenciál pod Kapušianskym hradom .
Stravovacie a ubytovacie možnosti, služby	<ul style="list-style-type: none"> • Malá ponuka stravovacích a ubytovacích možností v okrajových oblastiach regiónu. • Chýbajúce služby pre občanov. • Turisti prídu len na hrad (Kapušanský hrad), do obce už nezachádzajú. • Okrem stravovacích služieb a kultúrnych podujatí chýbajú iné služby (požičovňa bicyklov, bufet, kone, chýbajúce možnosti ubytovania, nerozvinutá agroturistika (predaj z dvora, trhovisko).

Financie	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatok finančných prostriedkov na investovanie. • Zlé nastavenie čerpania finančných prostriedkov – projekt PD súťaž a realizácia v nedohľadne. • Nevyužívanie fin. zdrojov EU na rozvoj CR.
Ľudské zdroje	<ul style="list-style-type: none"> • Veľká migrácia za prácou aj do zahraničia. • Nedostatok kvalifikovaných pracovníkov. • Neochota ľudí poskytovať služby. • Nedostatočné personálne obsadenie riadenia kultúry a športu. • Chýbajúca živnosť v MIC (predaj turistických produktov). • Neexistujúce sprievodcovská služba mesta.
Participácia, koordinácia	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatočná koordinácia subjektov participujúcich v CR (reštaurácie, kultúrne inštitúcie, ...), • Chýba členstvo a spolupráca s miestnymi organizáciami cestovného ruchu. • Zlá – žiadna - minimálna spolupráca medzi OOCR – VÚC.
Propagácia, Brand	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatočná informovanosť a budovanie spoločného brandu. • Propagácia regiónu ako celku. • Slabá motivácia zostať v regióne dlhšie. • Neaktuálne propagačné materiály. •
Produkty, marketing	<ul style="list-style-type: none"> • Definovanie cieľových skupín a príprava špecifickej ponuky podľa ich potrieb (napr. seniori, rodiny s deťmi, zahraniční turisti a pod.). • Slabý marketing, chýba pracovná skupina na propagáciu a vytvorenie koncepcie cestovného ruchu v našej obci (Kapušany). • Koordinácia marketingu a cross sale. • Nedostatočná atraktivita mesta Sabinov pre CR. • Neexistujúca platforma pre CR. • Chýbajúca turistická známka. • Nevytvorený produkt destinačného manažmentu (život v korunách stromov a obchod na korze).
Strategický rozvoj a manažment	<ul style="list-style-type: none"> • Potreba koordinovať priority a ciele jednotlivých organizácií v CR. • Potreba systematickej práce a jednoznačne určeného výkonného subjektu zodpovedného za exekúciu a napredovanie. • Malá iniciatíva ľudí, aktivita, podnikavosť (v porovnaní s Poľskom, Maďarskom). • Byrokracia a lehoty pri čerpaní dotácií. • Rezortizmus, byrokracia, klientelizmus, korupcia. • Nekompetentnosť zastúpenia v rozhodovaní o rozvoji CR. • Nezáujem samosprávy rozvíjať CR. • Neinformovanosť dotknutých obyvateľov o možnostiach využitia potenciálu danej lokality.

	<ul style="list-style-type: none"> • Veľa stratégií – minimálna realizácia. • Hluk počas podujatí. • Neotvorená bašta cez víkendy a sviatky v Sabinove. • Nesprístupnené kostoly pre návštevníkov a sprievodcov
IKT, digitalizácia	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatočné pokrytie signálom mobilných operátorov obce Tichý Potok a oblasti Levočských vrchov. •
Infraštruktúra a MTZ	<ul style="list-style-type: none"> • V územnom pláne PSK sa stále nachádza výstavba vodnej nádrže Tichý Potok, čo bráni ďalšiemu rozvoju obce a celej oblasti. • Zlá kvalita ciest. • Chýbajúce napojenie na plyn (Tichý potok). • Rozdrobené a nevysporiadané vlastníctvo pozemkov. • Infraštruktúra chýba alebo je nekvalitná, nedostačujúca. • Infraštruktúra, značenie ciest k pozoruhodnostiam aj v regióne Košického samosprávneho kraja (Opálové bane). • Infraštruktúra (Čarágy). <p>Z pohľadu mesta Sabinov:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobudovanie historickej uličky remesiel • Nedokončená revitalizácia lesoparku Švabl'ovka • Revitalizácia kostola v evanjelickej záhrade • Múzeum cyklistiky – potrebná rekonštrukcia priestorov • Interaktívne hradobné opevnenie • Obnova hradobného opevnenia etapa č. 2 • Chýbajúci destinačný produkt k životu v korunách stromov v meste Sabinov (Náučný Chodník) • Sprístupnenie dvoch bášť z mestského hradobného opevnia v Sabinove (potreba nového investičného zámeru na rekonštrukciu interiéru hradieb) • Vytvorenie malého korza k obchodu na korze • Vybudovanie náučného chodníka zbojníka Rajnohu • Vybudovanie svojpomocných opravovní k bicyklov • Parkovanie pre autobusy • Neexitujúca pešia zóna • Zavlažovanie na futbalovom štadióne v Sabinove • Zastarala chladiarenská technológia na zimnom štadióne • Dobudovanie zázemia na zimnom štadióne v Sabinove • Potrebná rekonštrukcia športového areálu (výmena osvetlenia, sieť medzi ihriskami)

Odporúčania a predstavy ďalšieho rozvoja:

Oblasť	Problém
Cyklotrasy	<ul style="list-style-type: none"> • Komplexná obnova existujúcich trás, ich prehodnotenie, modernizácia a zahustenie. • Vytvorenie tematických trás a okruhov, z cykloturistiky vytvoriť samostatný produkt CR. Nestačí však raz ročne vytlačiť mapku či spraviť aplikáciu.

	<ul style="list-style-type: none"> • Trasy v teréne sú v dezolátnom stave, sieť je nedostatočná a málo atraktívna. • Využiť potenciál územia, zameranie aj na rozvoj horskej cykloturistiky so zapojením trailov. • Využiť vhodnosť územia na trasy, ktoré sa dajú využiť v zime na bežkárské trasy a v ostatné obdobia na cykloturistiku. • Cykloturistika Poľsko – Maďarsko po Eurovelo 11.
Stravovacie a ubytovacie možnosti, služby	<ul style="list-style-type: none"> • Zvýšiť podporu vytvárania stravovacích a ubytovacích zariadení. • Podporu poľnohospodárstva (vplýva na celkový vzhľad krajiny). • Zamerať sa na predaj lokálnych produktov. • Podporu vytvárania doplnkových služieb (napríklad požičovňa elektrobicyklov).
Financie	<ul style="list-style-type: none"> • Finančná podpora organizácií. • Efektívne využívanie fin. prostriedkov na rozvoj CR zo strany VÚC-štátu.
Ľudské zdroje	<ul style="list-style-type: none"> • Kvalifikovaní pracovníci, vzdelávanie.. • Program rozvoja ľudských zdrojov.
Participácia, koordinácia	<ul style="list-style-type: none"> • Lepšia spolupráca s tretím sektorom – občianske združenia, neziskovky. • Prepojenie jednotlivých aktérov CR v regióne – sieťovanie (kontakty, presun zákazníkov, odporúčanie – spolupráca) .
Propagácia a budovanie značky (Brand)	<ul style="list-style-type: none"> • Propagovať zrekonštruovaný kostol sv. Imricha, kaštieľ Uzovský Šalgov a pripravuje sa obnova Kúrie zo 16. storočia. • Propagácia jedinečnej sústavy kaskádovitých rybníkov na východnom a možno aj na celom Slovensku a Pánskej záhrady – „historický zbierkový park“. • Historické pamiatky – Prešov., Solivar, Sabinov, kaštiele, hrady, Opálové bane Dubník. • Gastronómia – miestne špeciality, na vidieku v spojení s ekoturistikou (gazdovské dvory), folklórom. • Termálne bazény Lipany. • Informovať obyvateľov o možnostiach rozvoja CR v ich regióne – ubytovanie, služby.
Produkty, marketing	<ul style="list-style-type: none"> • Kultúrne podujatia s regionálnym potenciálom (Street Food Festival). • Dni mesta Prešov. • Prešovské mestské trhy. • Pouličný artový festival Prešovský Montmartre. • Individuálne koncerty zahraničných umelcov (napr. PMJ v júni 2022). • Muralové umenie v Prešove. • Pouliční umelci. • Územie Tichý potok má potenciál na rozvoj rekreačnej

	<p>funkcie, na rozvoj podhorského celoročného strediska cestovného ruchu. Zachovalé a tiché životné prostredie, vidiecky charakter krajiny vhodné pre rôzne formy turizmu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zachovaný tradičný kroj a rusínsky folklór, tradičná kuchyňa ako jedinečnosť (Tichý potok). • V okolí Tichého potoka sa nachádza sieť čiastočne preskúmaných pseudojaskýň, bohatá fauna a flóra. • Zážitkový turizmus – jednak v spätosti s históriou a jedinečnosťou hradu ako strážneho hradu – historické skúmanie a stavanie na historických podkladoch, vystavanie zážitkového programu na hrade. • V spojení so susednými obcami vytvorenie jedinečného produktu na viacdňový pobyt v našej oblasti. • Tradičné remeslá – rezbárstvo, tkanie, obuvníctvo, pečenie chleba a varenie tradičných jedál. • Virtuálna realita ako inovatívny nástroj na prítiahnutie pozornosti mladých.
Strategický rozvoj a manažment	<ul style="list-style-type: none"> • Rozvoj živej kultúry v centre mesta Prešov a rozvoj kvalitnej a zaujímavej kultúrnej ponuky naprieč širokým spektrom umeleckých štýlov a žánrov. • Vytvorenie pracovnej skupiny pre prípravu remeselných trhov – jarmoku na námestí (obec mala kedysi trhové právo a právo jarmoku). • Komplexný a koordinovaný rozvoj celej oblasti pohoria Slanské vrchy (pamätihodnosti, cyklo a pešia turistika, možnosti ubytovania, stravovania, verejná doprava, parkovanie) a usmerňovanie pohybu návštevníkov. • Jednotný informačný systém pre návštevníkov regiónu. • Jednotnú stratégiu pre rozvoj CR v regióne. • Pomoc – zastúpenie v byrokratickom procese pri rozvojových projektoch v regióne.
IKT, digitalizácia	<ul style="list-style-type: none"> • Pokrytie signálom. • Prepojenie na internet, wifi. • Digitalizácia procesov. • Informačný portál.
Infraštruktúra	<ul style="list-style-type: none"> • Lepšie využitie polohy obce ako vstupnej brány do Levočských vrchov z východu (Tichý potok) • Plán obnovy infraštruktúry.

1.2.3 Pandémia a jej vplyv na cestovných ruch v regióne

Súčasnú dobu je charakterizovaná výraznou krízou, ktorá spôsobila pokles rozvoja národného hospodárstva. Silne zasiahla všetky odvetvia, zvlášť však oblasť cestovného ruchu, kde dochádza k značnému poklesu produktivity z dôvodu silného poklesu tržieb. Opatrenia, ktoré boli uskutočnené v priebehu roka 2020 a 2021 prehĺbili krízu v tomto segmente a len mierne sa ju podarilo spomaliť vládnymi opatreniami. Z toho dôvodu je potrebné výskumnú prácu orientovať na budúcnosť a nie na konštatovania a sledovania minulých dát. Prebehlo

niekoľko stretnutí s podnikateľmi a zainteresovanou odbornou verejnosťou pre zmapovanie situácie v tejto oblasti. Na jednom z takých stretnutí zo strany vládnych organizácií bol prezentovaná štatistika vývoja cestovného ruchu v minulom období. Podnikatelia správne podotkli, že ich nezaujímajú štatistiky a trendy minulých období, ale riešenia.

Pri zmapovaní novovzniknutej situácie v cestovnom ruchu sme preto využili poznatky z oblasti krízového riadenia a ekonomiky podnikov cestovného ruchu a závery formou interview a diskusií v rámci okrúhlych stolov organizovaných NP Monitoringom podnikateľského prostredia s podporou Slovak Business Agency, Národným podnikateľským centrom s podporou vlády SR. Ich cieľom bolo zistiť bariéry a perspektívy cestovného ruchu na Slovensku. Výskum sa uskutočnil formou otvoreného interview so zástupcami cestovných kancelárií, ubytovacích a reštauračných zariadení, oblastných organizácií cestovného ruchu (OOCR) a krajských organizácií cestovného ruchu (KOCR), ako aj so zástupcami tretieho sektora, ktorí sa v cestovnom ruchu angažujú. (Madzinová, 2020) Z diskusie vyplynuli nasledovné konštatovania k situácii v oblasti cestovného ruchu na Slovensku – tabuľka 1.15.

Tabuľka 1.15 Problémy v oblasti cestovného ruchu v čase pandémie

Zistený nedostatok	Spôsob riešenia	Výsledok
Ponímanie Slovenska ako jedného celku pre rozvoj CR.	Pohľad na Slovensko z rôznych uhlov a destinácií.	Synergický efekt z rôznorodého prístupu
Nekonceptčné a nesystémové riadenie CR.	Systemizovať a organizovať.	Vytvorenie jednoduchej modernej organizácie.
Vysoké daňové a odvodové zaťaženie.	Zníženie daňového a odvodového zaťaženia.	Znižovanie nákladovosti a zvyšovanie konkurencieschopnosti slovenského CR.
Chýbajúca infraštruktúra	Zmapovať súčasný stav a navrhnúť jej inováciu.	Zvýšenie dostupnosti cieľových segmentov a propagácia.
Nedostatok zamestnancov v porovnaní s okolitými krajinami.	Zatraktívniť povolania v oblasti CR a inovovať štúdium.	Zvýšenie konkurencieschopnosti slovenského CR.

Zdroj: vlastné spracovanie na základe diskusií a interview s manažérmi v CR

Vlády SR minulé i dnešná napriek deklarácii svojho záujmu zatiaľ nepovažujú cestovný ruch za svoju prioritu a cestovný ruch sa v agende jednotlivých vlád ocitá na konci rebríčka hodnôt. Neexistujúca komplexná vízia smerovania, rozvoja cestovného ruchu, napriek tomu, že ich už bolo niekoľko spracovaných. K ich realizácii ak došlo, realizované boli len okrajovo na naplnenie vládneho programu vo viac menej formálnej rovine. Nekonceptnosť je prejavom súčasnej politiky v oblasti cestovného ruchu. Súčasný prístup vlády k cestovnému ruchu možno definovať ako nekonceptný, bez cielenej ponuky s neefektívnym marketingom a bez internetovej dostupnosti. V súčasnosti už vznikla Agentúra Slovakia Travel, ktorá začala fungovať od 1. 5. 2021. Zatiaľ pre krátkosť času toho veľa neurobila. Vzniknutá agentúra je nástupcom pôvodnej agentúry SACR. Môžeme ale konštatovať, že stále ešte neexistuje online štatistika o využití ubytovacích kapacít a výbere miestnej dane z ubytovania a ďalšie štatisticky dôležité údaje potrebné pre efektívne fungovanie cestovného ruchu na Slovensku.

Neexistencia spoločného cieľa, ktorý vyplýva z chýbajúcej vízie a postup jeho naplňania. Týchto cieľov môže byť viac a každému cieľu by mala byť priradená priorita a časový harmonogram. Na základe neho si potom môžu podniky CR plánovať a projektovať budúcnosť a svoje vízie. Riadenie bez jasného cieľa vnímajú podnikatelia negatívne a v súčasnosti si nevedia sami nastaviť smer svojho podnikania do bližšej či vzdialenejšej budúcnosti, čo pandémia veľmi zvýraznila. Veľmi dôležitým zistením bolo neexistujúce krízové riadenie a krízové plány a scenáre na rôzne stavy cestovného ruchu od najvyšších inštitúcií až po najnižšie samostatné organizačné jednotky. (Madzinová, 2020).

Obrázok 1.35 Najväčšie bariéry v cestovnom ruchu na Slovensku

Zdroj: vlastné spracovanie

Propagácia. Úlohou vlády, prípadne novovzniknutej organizácie na podporu cestovného ruchu Slovakia Travel, by v prvom rade malo byť zabezpečenie podpory a propagácie cestovného ruchu doma a v zahraničí. Z doterajších skúseností účastníkov vyplýva, že propagácia Slovenska na zahraničných veľtrhoch bola veľmi malá. Ako dobrý príklad propagácie domácej krajiny v zahraničí uvádzali účastníci Tour de France, kde sa dokázali využiť športové prenosy na propagáciu hradov, zámkov, prírody vo vybraných regiónoch vo Francúzsku. Podobný smer by malo nastúpiť aj Slovensko.

Infraštruktúra na Slovensku možno považovať za **jeden z najväčších problémov**. V cestovnom ruchu chýba infraštruktúra a to v jej najširšom ponímaní. Cyklistické chodníky, ktoré sa pre Slovensko stali nevyhnutnými, vodácka infraštruktúra, chýbajúce parkoviská, ako aj mnoho ďalších vecí týkajúcich sa infraštruktúry vyplynulo z prieskumu medzi manažérmi a účastníkmi okrúhlych stolov a interview. Z dlhodobého hľadiska by bolo vhodné, aby sa na infraštruktúru pozeralo aj ako na súčasť cestovného ruchu.

Doplnkové služby. Veľký význam v SR majú aj doplnkové služby a ich dostupnosť. V niektorých prípadoch je turistická atrakcia zaujímavá, ale je nedostupná. Ako príklad boli v prieskume uvedené Opáľové bane, kam sa so zahraničnými ale aj domácimi turistami dá veľmi ťažko dostať. Takých lokalít je na Slovensku ale veľa. Iným príkladom sú hory, kde nie je k dispozícii sociálne zariadenie, ani koše, ktoré by boli turistom k dispozícii a pod.

Financie. Pre oblasť cestovného ruchu vyčlenených málo finančných prostriedkov. Súčasťou financovania cestovného ruchu sú aj eurofondy, časť z dane z pridanej hodnoty a miestne dane z ubytovania. Slovensko **vd'aka vysokej DPH na služby** (Slovensko 20 % stravovacie služby, 10 % ubytovacie služby; Poľsko 8 % gastronómia, hotelierstvo, vstupné do múzeí, galérií na kultúrne podujatia; Maďarsko 5 % ubytovacie aj stravovacie služby), stráca cenovú konkurenčnú schopnosť.

K problémom CR možno zaradiť aj **začatie podnikania v cestovnom ruchu**, ktoré je finančne a časovo veľmi náročné. Najmä ak ide o tretí sektor, ktorý usporadúva špecializované podujatia.

Z prieskumu vyplynulo, že pre oblasť cestovného ruchu nie sú **nastavené finančné limity hlavne na mikroprojekty**, ktoré sú schopné využiť mikro a malé podniky, ale aj fyzické osoby alebo občianske združenia, ktoré chcú začať alebo už podnikajú v oblasti cestovného ruchu. Výška príspevku by sa mala pohybovať na úrovni do 10 000 €. Tejto sume by mali byť prispôbené aj výzvy. Veľkým problémom je, ak si nevedia nastaviť finančné parametre, lebo im **chýba finančná a/alebo ekonomická gramotnosť**.

Nekonceptnosť v oblasti Eurofondov. Z prieskumu vyplynulo, že financie z týchto zdrojov sú verejnými financiami a mali by sa využiť na verejné projekty (hrady, zámky, infraštruktúra), nie na priamu podporu podnikateľských subjektov. Podnikateľom by mali tieto prostriedky plynúť najmä v nepriamej forme (poradenstvo, konzultácie a pod.). **Zmena v chápaní Eurofondov** by napomohla a podporila rozvoj CR. Eurofondy by sa rovnako ako príjmy štátu z daní, mali považovať za verejné zdroje financovania a nemali by preto smerovať do súkromných zdrojov.

Spolupráca. Z interview ďalej vyplynula potreba spolupráce medzi zainteresovanými subjektmi. Najmä mikro, malé podniky a tretí sektor pôsobiaci v oblasti cestovného ruchu sa bez vzájomnej spolupráce nezaobídu. Spolupráca sa môže týkať ako spoločného marketingu, tak aj financií, vzájomného zdieľania zamestnancov, prípravy ponuky v destinácii, alebo iných oblastí. Pre všetkých tých, ktorí v cieľovom mieste participujú na cestovnom ruchu, by mala byť spolupráca založená na vzájomnom pochopení a osobitnom prístupe.

Zamestnanci. Cestovný ruch je náročný na zamestnancov a tak, ako v iných odvetviach, aj v cestovnom ruchu je nedostatok pracovnej sily. Chýbajú najmä zamestnanci so stredoškolským vzdelaním a absolventi škôl sú často nekvalitní, bez skúseností. Najmä pri študentoch vysokých škôl so zameraním na cestovný ruch by bolo vhodné vrátiť sa k reálnej fungujúcej praxi spolupráce škola – podnikateľ.

OOCR a KOOCR. Dôležitú úlohu v cestovnom ruchu na Slovensku zohrávajú OOCR a KOOCR. Zastupujú subjekty cestovného ruchu pôsobiace vo vymedzenom regióne a ich hlavnou úlohou by mala byť propagácia a podpora týchto subjektov. Často však supľujú aj úlohu mesta/obce pri stanovení cieľov rozvoja cestovného ruchu. To, čo tieto organizácie

pocitujú ako veľkú nevýhodu je, že členmi OOCR sa subjekty pôsobiace v oblasti cestovného ruchu stávajú na základe dobrovoľnosti. Preto rozličné časti územia ostávajú nepokryté a existuje problém, ktorý by sme mohli označiť ako syndróm čierneho pasažiera, t.j. ak OOCR propaguje destináciu ako celok, táto propagácia zahŕňa aj subjekty, ktoré členmi OOCR nie sú.

Komunikácia. Diskutujúci pri oboch okrúhlych stoloch sa zhodli aj na tom, že podnikateľskou bariérou je zlá komunikácia a spolupráca s mestom/obcou, VUC a úradmi. Konania úradov alebo úradníkov sú niekedy akoby proti podnikateľom (rôzne druhy povolení od rozličných inštitúcií, zdĺhavé vybavovanie povolení). (Madzinová, 2020).

Cieľom v oblasti pandémie je navrhnúť postup ako eliminovať vplyv pandémie na cestovný ruch a následne podporiť rozvoj CR na Slovensku. Návrhy na riešenie boli spracované na základe metódy interview a simulácií výsledkov vplyvov pandémie na činnosť podniku. Vychádzali z teoreticko-metodologického vymedzenia problematiky a najmä poznatkov získaných interview z jednaní za okrúhlym stolom v praxi.

Riešenia pre podniky v cestovnom ruchu vyplývajúce z dôsledkov koronakrízy a najdôležitejšie oblasti, na ktoré je potrebné sa sústrediť sú:

A/ Výpadok príjmov. Prvá a druhá vlna koronakrízy v roku 2020-21 vo veľkej miere ovplyvnila aj ekonomický život na Slovensku. Uzatvorenie reštauračných a ubytovacích prevádzok sa významnou mierou prejavilo na poklese tržieb v týchto zariadeniach. Pre cestovné kancelárie znamenal začiatok roka 2020 úplný výpadok príjmov.

B/ Zmena myslenia. Korona kríza zmenila zmýšľanie Slovákov a ponúkla Slovensku priestor na rozvoj domáceho cestovného ruchu. Umožnila Slovákom spoznať lepšie Slovensko.

C/ Nesystémovosť. Na základe prieskumu sa zistilo, že v najväčšej miere podnikateľskú činnosť v CR počas pandémie ovplyvňovala nesystémovosť (rýchlo sa meniace opatrenia), nečitateľnosť a nepredvídateľnosť prijímaných opatrení. Zavádzanie opatrení trvalo prídlho a boli plošné. Nezohľadňovali napríklad veľkosť priestoru na športové aktivity, kde sa aktivity odohrávali. V budúcnosti by podnikateľom veľmi pomohlo, ak by mali k dispozícii pripravované opatrenia na 1 – 3 mesiace vopred, aby si na základe toho vedeli nastaviť aj svoje krátkodobé plány. Rovnako komunikácia smerom od vlády by v ďalších vlnách ochorenia mala byť jasná a presná a opatrenia by sa nemali meniť často a mali byť diferencované.

D/ Rôzne dopady na subjekty cestovného ruchu. Najväčší prepád tržieb medzi podnikmi cestovného ruchu zaznamenali cestovné kancelárie, najmä tie, ktoré zabezpečujú zahraničný cestovný ruch. Potom sú to reštauračné zariadenia a hotely.

E/ Riešenie zamestnanosti a pracovné návyky. Napriek podpore zamestnanosti zo strany štátu počas prvej vlny koronakrízy, museli zamestnávateľia pristúpiť aj k iným riešeniam zamestnanosti. Niektorí zamestnávateľia, napriek tomu, že dostali pomoc od vlády, časť zamestnancov prepustili. Príspevok získaný od štátu nedokázal pokryť všetky náklady na zamestnancov. Negatívnym dôsledkom korony a prechodu na home office, či kurzarbeit bolo, že zamestnanci stratili pracovné návyky, alebo sa snažili využiť situáciu vo svoj prospech.

F/ Riadenie nákladov a obsadenosť. Korona naučila podnikateľov, že nie je dobré pozeráť sa vždy len na náklady a na ich optimalizáciu, ale pripraviť sa na to, že každý rok v cestovnom ruchu nemusí byť dobrý, že prídu aj zlé roky a že by mali začať rozmýšľať o úsporách. Otázka, ktorú si dnes podnikatelia v cestovnom ruchu kladú je – kedy otvorím, koľko ľudí prepustím a či vôbec ešte otvorím. Dobrým príkladom podpory hotelov a ubytovacích zariadení je ČR, kde je vládou financované každé neobsadené lôžko v závislosti od kvality ubytovacieho zariadenia.

G/ Ohrozenie konkurencieschopnosti. Podnikatelia sa zároveň obávajú toho, že pri porovnaní sa so zahraničím nebudú konkurencieschopní. Súvisí to s nedostatkom ľudí, nízkymi tržbami, nízkou vyťaženosťou zariadenie a najmä rôznymi formami podpory, ktoré získali podnikatelia v cestovnom ruchu v okolitých krajinách.

J/ Úzke miesto – infraštruktúra. Korona kríza ukázala úzke miesta cestovného ruchu na Slovensku a tými sú najmä infraštruktúra a nerovnomerné rozloženie návštevníkov. Ukázali sa možnosti na rozvoj atraktívnych destinácií na Slovensku a zároveň sa ukázalo, ktoré miesta nie sú atraktívne, alebo nie sú klientom dostatočne komunikované. Tieto poznatky by sa mali využiť pri smerovaní cestovného ruchu v budúcnosti.

Budúcnosť a trendy v cestovnom ruchu na Slovensku a v regióne

A/ Proces plánovania a názory na plánovanie v cestovnom ruchu. Pri otázke o budúcnosti cestovného ruchu na Slovensku sa diskutujúci zhodli na tom, že plánovať budúcnosť je v súčasnej situácii dosť problematické. Vyplýva to najmä z vysokej miery neistoty, ktorá pramení z viacerých premenných. Tento názor môže negatívne ovplyvniť ale budúcnosť ČR.

B/ Zmena podnikania. Pre subjekty pôsobiace v cestovnom ruchu je to krajné riešenie. Podnikatelia si s klientmi si vytvárajú nadštandardné vzťahy a sú radi, keď sa k nim vracajú.

C/ Nové smery rozvoja cestovného ruchu. Na druhej strane možno obdobie koronakrízy vidieť aj ako príležitosť, ktorá zmenila zmýšľanie ľudí na Slovensku. Mnoho z nich objavilo Slovensko a začali po Slovensku cestovať. Toto je príležitosť, ktorú by mali využiť podniky cestovného ruchu, ale aj vláda. Pre podniky je to príležitosť znova osloviť domácich klientov.

D/ Rozumná podpora financovania. Vláda na všetkých úrovniach by mala využiť príležitosť a správne využiť dostupné finančné prostriedky z eurofondov napríklad na dobudovanie turistickej infraštruktúry (cyklotrasy, múzeá, parkoviská a pod.). Podnikatelia za podporu považujú skôr budovanie infraštruktúry ako priamu finančnú podporu podnikateľom.

E/ Viacsektorová komunikácia. Obdobie po koronakríze je príležitosťou pre všetky subjekty a ich vzájomnú viacsektorovú komunikáciu, do ktorej sa zapoja podniky, verejný sektor, aj tretí sektor. Zmeny, ktoré sa už udiali a dejú, by mali chápať aj tí, ktorí krajinu riadia a dať priestor a podporu tým, ktorí dokážu posunúť krajinu vpred.

F/ Rekreačné poukazy. Väčšina podnikateľov vidí skôr ich nedostatky ako prínosy. Pre podnikateľov aj zamestnancov sú diskriminačné (podniky nad 50 zamestnancov ich dávajú, pod 50 nie; zamestnanec musí byť v pracovnom pomere minimálne 2 roky) a najmä deformujú trh. Pri vyplácaní a vystavovaní rekreačných poukazov sa podniky stretávajú s

nadbytočnou byrokraciou (vystavovanie väčšieho množstva faktúr, špeciálne požiadavky na faktúry a pod.). Ak by bol rekreačný poukaz dobre nastavený, mohol by ekonomike pomôcť.

G/ Spoznávanie a objavovanie Slovenska a individuálny turizmus. Trendom, ktorý sa v cestovnom ruchu prejavuje, je objavovanie neobjaveného. Slovensko je pre mnohých zahraničných cestovateľov ešte stále nepoznanou krajinou a turistom má čo ponúknuť. Problémom je, že Slovensko zatiaľ nemá jednotnú stratégiu, kto bude cieľový zákazník, ani čo mu chceme ponúknuť. Medzi svetové trendy radíme aj rastúci počet individuálnych turistov, alebo malých skupín. Preto aj pre individuálnych turistov, ktorí na Slovensko prichádzajú, je potrebné pripraviť balík doplnkových služieb.

To, čo je potrebné v cestovnom ruchu na Slovensku zohľadniť sú klimatické zmeny.

Subjekty cestovného ruchu majú záujem o odstránenie nekonceptnosti a neodbornosti, aby bol cestovný ruch zvládnutý na regionálnej a národnej úrovni, aby sme poznali Slovákov. Ak sa nám to podarí, potom budeme vedieť aj to, čo ponúknuť zahraničným turistom.

V rámci nášho výskumu sa to javí ako najlepšie riešenie problematiky pandémie nasmerovanie zásahov na stranu tržieb. Štát by mal preto zvoliť podobné riešenie a každého obyvateľa štátu podporiť určitou sumou a usmerniť spotrebu do krízových oblastí podnikania, či už cez kúpeľné poukážky, rekreačné poukážky, stravné poukazy, cestovné poukazy, či možnosť zakúpenia nových automobilov a pod. Na základe nami vytvoreného simulačného modelu finančného riadenia podnikov cestovného ruchu, toto sú efekty, ktoré podporia riešenie krízy pandémie a napomôžu reštartu ekonomiky. Pandémia u stratových podnikov krízu ešte prehĺbi. Tieto podniky by mali mať kvalitný finančný plan pre ich oživenie, lebo budú ťahať hospodárke odvetvie nadol. Na základe simulácií modelových situácií možno konštatovať, že ak chce štát efektívne riešiť krízu odvetví, mal by svoju pozornosť sústrediť na oblasť spotreby a zvýšenie kúpnej sily obyvateľstva, čo možno jednoducho urobiť cieleným umiestnením finančných prostriedkov s cieleným minúťím vo sfére požadovanej spotreby cez rôzne formy poukážok, prípadne iných foriem nákupu produktov, ktoré podporia rozvoj trhu. Podpora likvidity na strane podnikov sa javí ako neefektívna a nie správne nasmerovaná politika štátu. Podpora obyvateľstva, ktorí aj v čase krízy disponujú vysokými finančnými čiastkami alebo vysokými platmi sa nemusí prejavovať efektívne. Spotrebu vyvolávajú najmä tá časť obyvateľstva, ktorá má nižšie príjmy a potrebuje uspokojiť svoje požiadavky a potreby.

Je smutné, že musíme konštatovať, že **štát robí v tejto oblasti vysoko neodborné a necielené zásahy a cestovný ruch sa dostáva na koniec pandemickej pomoci.** V jeho riadení zo strany štátu sa prejavuje nekonceptnosť amaterizmu až diletantstvo. Je najvyšší čas pristúpiť k riešeniu týchto otázok. Cestovný ruch a pracovníci pracujúci v tejto oblasti by si mali uvedomiť, že od štátu nejakú výraznú pomoc nemôžu očakávať. Preto by mali spojiť svoje sily, zmeniť myslenie a reštartovať cestovný ruch **podľa svojich vlastných predstáv a vízií** v súlade s koncepciami rozvoja PSK a Slovenska.

Výkonnosť podniku je určená rastúcimi finančnými nárokmi, ktoré sú (do určitej miery) výsledkom globalizácie, vzájomnej závislosti a internacionalizácie (Čabinová, 2018). V súvislosti s hlbokými sociálnymi, ekonomickými a finančnými zmenami sa manažéri súkromných a verejných organizácií zameriavajú na najcennejší zdroj, ktorý majú - na ľudské

zdroje (HR), na ten, ktorý môže zabezpečiť zvýšenie výkonnosti organizácie. Organizácie môžu pomocou vhodných politík a postupov v oblasti ľudských zdrojov vytvoriť pozitívne pracovné prostredie, ktoré podporuje rozvoj zamestnancov, podporuje komunikáciu, inovácie a proaktívne postoje a správanie. Kde tento proces začať je práve oblasť stanovenia vízie a cieľov do budúcnosti. Práve na tomto princípe je pre CR zostavený aj nami navrhovaný model simulujúci dopady pandémie na výsledky podnikov CR a simulujúci ako sa dostať z krízy a ďalej rozvíjať.

1.7.3 Kritické faktory úspešnosti

Poznanie kritických faktorov úspešnosti v cestovnom ruchu je veľmi dôležité preto, aby sme správne zvolili strategické ciele a postupné naplnenie vízie. Je potrebné prierezovo zadefinovať faktory, ktoré ovplyvňujú úspešnosť, a v prípade potreby nám umožnia benchmarkingové porovnávanie s inými destináciami cestovného ruchu. Dobre zostavené faktory a ich hodnotenie nám poukážu na možnosti zlepšenia sa.

Pri stanovovaní strategických cieľov a tvorbe strategickej mapy cestovného ruchu nám faktory úspešnosti umožnia komparáciu s inými lokalitami a destináciami cestovného ruchu. Na základe nich môžeme zistiť, či ciele a strategická mapa, ktorú sme si zostavili, je správne nasmerovaná. Hodnotenie faktorov úspešnosti sme realizovali expertným odhadom s cieľom, čo najlepšie sa zamerať na správne aktivity, ktoré môžu podstatne ovplyvniť cestovný ruch v regióne Dolný Šariš.

V tabuľke je definovaných 29 faktorov úspešnosti a škála hodnotenia sa pohybuje od -5 do + 5, kde priemer je 0. V prípade, že hodnoty sú záporné sú to faktory úspešnosti, ktoré negujú úspech a je ich potrebné riešiť.

Na základe expertného odhadu bola zostavená nasledovná mapa kritických faktorov úspešnosti – tabuľka 1.15. Problematickými oblasťami a faktormi úspechu, ktoré negatívne ovplyvňujú cestovný ruch je predovšetkým:

- nízky podiel na trhu,
- propagácia,
- stupeň inovácií,
- služby zákazníkom,
- portfólio produktov,
- organizácia a procesy organizovania,
- riadenie nákladov,
- nedostatočný alebo nezavedený controlling CR,
- ochranné práva, značka (Brand)
- požiadavky na kapitál (financovanie).

Tabuľka 1.16 Kritické faktory úspešnosti

P. č.	Kritické faktory úspešnosti	Stupne hodnotenia kritických faktorov úspechu od (- 5 do + 5)						
		-5	-3	-1	0	1	3	5
1	Image spoločnosti, regiónu				0			
2	Podiel na trhu							
3	Účinná propagácia a marketing			-1				
4	Vysoký stupeň inovácií							
5	Služby zákazníkom - čo navyše ponúkate							
6	Dobré portfólio produktov							
7	Prevádzkové náklady				0			
8	Spokojnosť návštevníkov					1		
9	Počet návštevníkov regiónu					1		
10	Počet prenocovaní				0			
11	Počet opakujúcich sa návštevníkov				0			
12	Cenová konkurencia					1		
13	Kvalita služieb				0			
14	Dobré informácie a komunikácia				0			
15	Jednoduchá efektívna organizácia							
16	Odbornosť a zručnosť							
17	Presné riadenie nákladov			-1				
18	Jednoznačné ciele				0			
19	Široké meradlo služieb vo vzťahu k produktom				0			
20	Pružnosť rýchla reakcia na požiadavky				0			
21	Dobré poradenstvo zákazníkom			-1				
22	Dobrý styk so zákazníkom				0			
23	Kapacitná flexibilita					1		
24	Controlling							
25	Presné dodržiavanie termínov k zákazníkom					1		
26	Motivácia podriadených				0			
27	Ochrana práva, vzorky, značka							
28	Vysoký vlastný kapitál			-2				
29	Výkonová produktivita				0			
30								

Zdroj: vlastné spracovanie

V tabuľke je definovaných 29 faktorov úspešnosti a škála hodnotenia sa pohybuje od -5 do + 5, kde priemer je 0. V prípade, že hodnoty sú záporné sú to faktory úspešnosti, ktoré negujú úspech a je ich potrebné riešiť.

Tieto faktory je potrebné postupne ovplyvniť, aby sa faktor úspešnosti zvýšil. Odstránením slabých stránok posúvame cestovný ruch v regióne vyššie. Riešením iných ako úloh, na ktoré upozorňujú faktory úspešnosti a SWOT analýza sa cestovný ruch neposunie ďalej. Preto je potrebné urobiť zmysluplné prostriedky, získať pre ne dostatok kapitálu a postupne ich realizovať. Vypracovanie faktorov úspešnosti je významnou súčasťou kvalitného hodnotenia stavu cestovného ruchu v skúmanej lokalite.

2 Konceptia rozvoja cestovného ruchu na vymedzenom území s dôrazom na oblasť komplexnej ponuky služieb cestovného ruchu a marketingu

Návrh koncepcie rozvoja cestovného ruchu na území Prešovského samosprávneho kraja s dôrazom na región Šariš je spracovaný s dôrazom na oblasť komplexnej ponuky služieb cestovného ruchu a marketingu v rámci subregiónu Dolný Šariš s prihliadnutím na jedinečnosti ostatných okresov v regióne Šariš a susediacich okresov a ich využitia v procese naplňovania stratégie rozvoja.

2.1 Vízia a strategické ciele

Našou víziou je rozvoj celého regiónu Šariš ako turistickej destinácie medzinárodného významu, budovanie značky založenej na umení, kultúre, historickom a prírodnom dedičstve. Región má potenciál pre taký rozvoj cestovného ruchu, ktorý bude svojou výkonnosťou významnou mierou prispievať k jeho celkovému sociálno-ekonomickému rozvoju.

Základné predstavy manažérov a ostatných záujmových skupín zodpovedajúcich za rozvoj cestovného ruchu v tomto regióne sú nasledovné.

a) Názory manažérov a osôb zodpovedných za CR v danej lokalite:

- Rast návštevnosti domácich aj zahraničných klientov v regióne.
- Posilnenie postavenia OOCR a zavedenie systém BSC – KPI.
- Udržať si domácich zákazníkov doma.
- Riešenie cykloturistiky a značenia koordinovane – zastrešenie jedným subjektom.
- Riešenie cykloturistiky, turistiky a zimnej turistiky ako uceleného produktu, nie trasy samostatné a nekonceptne vytvorené.
- Poskytovať kvalitné služby, za ktoré si zákazníci budú ochotní priplatiť.
- Podporiť predaj lokálnych produktov a produktov z dvora.
- Podpora vytvárania stravovacích zariadení.
- Podpora poľnohospodárstva a agroturizmu.
- Požičovne elektro bicyklov a pod.
- Rozšíriť doplnkové služby.
- Budovanie záujmu o región a jeho značky.
- Jasné priority a spoločný postup aktérov CR.
- Systematická finančná podpora strategických aktivít (napr. kultúrny festival, alebo čokoľvek iné, čo sa zafinancuje ako strategicky dôležité pre CR).
- Predstavovať región ako celok, kde každá prevádzka (napr. hotel) ponúkne odkazy a kontakty na inú, napríklad reštauráciu, vlek, jazdu na koňoch.
- Vytvoriť miestnu špecialitu, niečo ako Salzburské Mozartove guľičky, Sacherova torta.

Prešov = Eperjes = jahoda, takže napríklad jahody v čokoláde, v peknej krabičke. Predávalo by sa to všade ako miestna špecialita, ako suveníry.

- Z pohľadu samosprávy vytvoriť pracovné skupiny cca z piatich obcí, ktoré stavajú na jednotnej historickej línii, vytvoriť spoločný produkt, cez ktorý by parciálne profitovali podnikateľské subjekty – napr. propagácia ubytovania, zážitkov, pamätihodností v oblasti, spracovanie programu na jednotlivé ročné obdobia s variantami ako stráviť čas v oblasti, vzájomné informovanie na webových portáloch a sociálnych sieťach (marketing na spôsob Polonín).
- Rast tržieb na jedného návštevníka.
- Nárast návštevníkov z Poľska.
- Stať sa HUBom pre športové a voľnočasové aktivity v Slanských vrchoch.
- Sieťovanie, lepší marketing zo strany OOCR, VÚC.
- Efektívne využívanie financií v CR zo štátnych zdrojov.
- Budovanie infraštruktúry, športovísk, oddychových zón.
- Skvalitnenie služieb.
- Odbúranie byrokracie.
- Ústretovosť zo strany štátnych inštitúcií pri budovaní CR v regióne.

b) Názory návštevníkov ostatných účastníkov CR

Zákazníci – návštevníci regiónu tvoria druhú záujmovú skupinu, ktorá má svoje požiadavky a vytvára zázemie rozvoja cestovného ruchu v tomto regióne. Ich požiadavky musia byť monitorované celoročné a im sa postupne prispôsobovať aj stratégia rozvoja. Väčšina pripomienok bola zohľadnené v prvej skupine a tak tu uvádzame niektoré dôležité zistenia a prania z pohľadu zákazníka.

V prvom rade ide o to:

- Zabezpečiť kvalitné a lacné ubytovanie a stravovanie.
- Podporiť možnosti vzniku ubytovanie na súkromí a motivovať obyvateľov obcí na poskytovanie takýchto služieb, vrátane možností občerstvenia so stravou.
- Vytvoriť sieť požičovní (bicykle a ostatné športové vybavenie) a ich vzájomná koordinácia podľa záujmu.
- Zabezpečiť kvalitné informácie na internete.
- Vybudovať kvalitnú dopravu a infraštruktúru.
- Vytvoriť zážitkovú gastronómiu, ochutnávky, plavby.
- Nájsť a spropagovať niečo, čo nikde nemajú a dobre (ideálne nebezpečne) to vyzerá na Facebooku (jaskyňa, kaňon, vodopád).
- Zabezpečiť kvalitné služby (expozícia a sprievod) a produkty (šperky z lokálneho opálu).
- Zabezpečiť kvalitnú gastronómiu za primeranú cenu.
- Rozšíriť rozsah možnosti na celodenný pobyt.
- Podporiť zaujímavé služby pre turistov – transport TAXI so sprievodcom.
- Podporiť služby turistických sprievodcov v MIC pre návštevníkov počas hlavnej sezóny.
- Podporiť spoluprácu sprievodcu s okolitými sprievodcami v múzeách, hradoch, jaskyniach atď.- sieťovanie.

c) Názory a prania zamestnancov pracujúcich v oblasti CR

Názory a prania zamestnancov sú orientované na:

- stabilný príjem,
- istota a stabilita zamestnania,
- možnosti zvyšovania kvalifikácie (kurzy pre gastronómiu, jazykové kurzy, workshopy a teambuilding),
- zníženie sezónnosti CR,
- vzdelávanie a osobnostný rozvoj ,
- slušní hostia,
- dobrá ponuka, ktorú sa nehanbí prezentovať (jedlá, aktivity, výlety),
- príjem na úrovni EÚ,
- dobré pracovné podmienky.

d) Názory a požiadavky dodávateľov

Dodávatelia – túto skupinu tvoria predovšetkým dodávatelia služieb, ale aj produktov, ktorí sa budú podieľať podobne ako prvá a druhá skupina na rozvoji CR v danom regióne. Ich názory už boli tiež prezentované v rámci prvej skupiny, tak tu uvádzame ešte niektoré dôležité predstavy o fungovaní trhu dodávateľov CR v rámci regiónu:

- dlhodobé zmluvy,
- stabilita obchodného vzťahu,
- predikovateľnosť kvality a objemu dodávok,
- možnosť rozširovania portfólia dodávok,
- zapájať sa aktívne do procesu rozvoja CR formou účasti alebo podielov na službách.

Návrhy a predstavy na zlepšenie cestovného ruchu v okrese Prešov⁴

Nižšie uvedené návrhy na zlepšenie cestovného ruchu v okrese Prešov sú spracované na základe námetov, ktoré prezentoval na základe dopytu z workshopu ku skúmanej problematike Gustáv Malát – odborník v oblasti cestovného ruchu. Charakterizujú jeho komplexný pohľad na danú problematiku a poukazujú na aké aktivity sa sústrediť, aby sme cestovný ruch v okrese Prešov dostali na vyššiu a kvalitnejšiu úroveň. **Citujeme:**

Budúci rok a tie ďalšie budú pre cestovný ruch zničujúce a podobná situácia bola v roku 1990, keď trvalo takmer 10 rokov než sa situácia v cestovnom ruchu zlepšila.

Hlavné dôvody sú: prudké zvýšenie cien tovarov a služieb v dôsledku nedostatku plynu a ropy, zvyšovanie daní a odvodov, zvyšovanie nezamestnanosti vo veľkej miere nielen v súkromnej ale aj v štátnej správe nepremyslenými reorganizáciami, bežný človek bude mať problém s platbami za základné životné potreby a bude šetriť hlavne na veciach a službách, ktoré nutne nepotrebuje k životu, nariaďovanie stále dookola neúčinných a nezmyselných lockdownov bude mať za následok krach ešte

⁴ Táto časť je spracovaná na základe materiálu Gustáva Maláta účastníka workshopu ku spracovaniu tejto koncepcie rozvoja CR. Citovaná je s malými úpravami.

aj posledných zvyškov podnikateľov nielen v tejto oblasti, následná znížená úroveň služieb v cestovnom ruchu v kombinácii s ich vysokými cenami bude mať za následok úbytok aj toho mála zahraničných turistov na Slovensku, znižovanie mobility obyvateľstva nezmyselným presadzovaním elektromobility a zvyšovaním cien palív spaľovacích motorov bude mať za následok obmedzenie ak nie doslova likvidáciu cestovného ruchu v takom stave ako sme ho zažili v posledných rokoch.

Pre zaujímavosť po vybudovaní infraštruktúry cestovného ruchu v Bojniciach za socializmu, nepremyslenými krokmi vtedajšej vlády tam cestovný ruch doslova zo dňa na deň upadol tak, že ulice boli prázdne aj v sezóne a návštevnosť zámku prudko klesala až do roku 1997, keď pracovníčka na zámku pani Mgr. Maliariková zorganizovala prvý ročník „Festival duchov a strašidiel“ čo sa odrazilo na každoročnom prudkom zvyšovaní návštevnosti celého okolia... (cit. Gustáv Malát)

Preto čiastočným riešením (Gustáv Malát) je:

- organizovanie kongresovej turistiky,
- organizovanie výstav,
- organizovanie hudobných organových festivalov
- atď.

Cieľové skupiny zamerané na

- celoslovenskú pôsobnosť,
- na účasť cudzincov zo susedných krajín,
- majetnejšiu skupinu pracovne aktívneho obyvateľstva,
- popularizáciu a miestnych zaujímavostí v zahraničí,
- využitie ešte stále dobrých vzťahov a nostalgie za Československom u Čechov a obyvateľov Podkarpatskej Rusi, ktorí nás stále majú radi,
- pragmatické využitie spoločnej histórie s Maďarmi, Poliakmi aj keď je ich pohľad iný,
- u Maďarov využiť ich ochotu financovať za presne stanovených podmienok naše pamiatky.

K dosiahnutiu vyššie uvedených cieľov podľa finančných možností je potrebné (Gustáv Malát):

1. Zmeniť informačné centrum z predajne suvenírov na aktívnu organizáciu cestovného ruchu v okrese.
2. Využiť praktickú spoluprácu na konkrétnych projektoch v miestnymi strednými a vysokými školami tak ako to bolo pri realizácii Pionierskej železničky v 60-tych rokoch 20. storočia. Dať priestor sebarealizácie sa mladej generácii a jej kreativite v tejto oblasti napríklad formou bakalárskej a diplomovej práce.
3. Marketing a reklamu zamerať na turistov okolitých štátov ako Česká republika, Maďarsko a Poľsko. Výborným predpokladom na zvýšenie návštevnosti je dobudovaná diaľnica zo západu a z Poľska a Maďarska po slovenskú hranicu.
4. Nadviazať spoluprácu s organizáciami CR v Zakarpatskej Ukrajine, ktorá je obľúbenou destináciou pre Čechov a ponúkať tematické sprievodcovské okruhy po východnom Slovensku a Zakarpatí.
5. Propagovať región hlavne cez časopis COT a české ministerstvo lebo sú nám vďaka Československu najbližší a Česi k nám radi chodia. Osloviť s ponukou spolupráce priamo Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, ktoré je metodickým a koordinačným orgánom pre rozvoj cestovného ruchu v ČR a pokúsiť sa dostať do českej akcie v cestovnom ruchu www.kudyznudy.cz
6. Osloviť s ponukou spolupráce priamo obdobné Ministerstvo Maďarskej republiky, s podobným projektom na tému František II Rákóczi, ktorý bol zatknutý v ich sídle kaštieli vo Veľkom Šariši a pre Maďarov je národný hrdina.

7. Podporiť osvetou, školeniami majiteľov voľných priestorov, aby ich využili na ubytovania v súkromí nielen reklamou a propagáciou, lebo doba veľkým hotelom nepraje.
8. Zlepšiť informovanosť turistov v meste Prešov hlavne na železničnej a autobusovej stanici informačnými tabuľami a vydaním publikácie o tom, čo sa dá v okrese Prešov vidieť za 7-10 dní pobytu so zoznamom reštaurácií a ubytovania.
9. Upraviť <https://www.regionsaris.sk/> tak, aby sa mohli prezentovať poskytovatelia služieb v cestovnom ruchu ZDARMA a turisti aby mohli hodnotiť úroveň týchto služieb. Pôsobí dosť divne, že podľa webstránky tu je 5 hotelov a 3 reštaurácie, alebo 1 náučný chodník v Kanaši
10. Zamerať sa na kongresovú turistiku a výstavy celoslovenského významu, ktoré je možné organizovať aj v mimo sezónnom období. Napríklad Hobby, Flora a fauna, Technika 3D tlače, módné prehliadky atď s využitím atraktívnych priestorov Skladu soli na Solivare.
11. Využiť miestne organizácie železničných, vodných a leteckých modelárov na usporiadanie celoslovenských podujatí v spolupráci so Združením Technických a Športových Činností Bojnice.
12. Zamerať sa aj na agroturistiku v spolupráci s okolitými dedinami s možnosťou napríklad „kydať hnoj“, tkať na tkáčskom stave, vytočiť si a vypáliť hrnček, jazda na koni atď.
13. V športe podstatne viac využiť unikátny velodrom pod kalváriou na usporiadanie celoslovenských podujatí v cyklistike alebo výcvik mládeže.

Nevyužitie miestne možnosti - bez investícií do tejto oblasti sú nereálne.

1. Zriaďiť v mestskom múzeu v Rákocziho paláci v podzemí expozíciu „Prešovský poklad“ obdobne zo 170 kusov rímskych mincí nájdených v Prešove a 250 strieborných mincí zo 17. storočia nájdených v Šalgovíku.

Príklad: Expozícia „Košický zlatý poklad“ alebo expozícia Knieža z Popradu a jeho hrobka v Podtatranskom múzeu a 3D výtlačky originálov ako je mozog z Gánoviec. <https://www.muzeumpp.sk/expozicie/kniezacia-hrobka-z-popradu/>

2. Expozícia s popisom a historickým výkladom kópie Uhorskej koruny a korunovačných klenotov v múzeu, alebo na hrade Šariš v spolupráci s Prešovskou univerzitou, ktorá tlačila aj kópie exponátov pre Podtatranské múzeum v Poprade. Hrad patril aj uhorským kráľom a Rákocziom, preto by to bolo „ťahákom“ pre maďarských turistov.

Príklad: Hrad Stará Lubovňa , kde sa tým zvýšila návštevnosť turistov z Poľska.

3. Postaviť malé slané kúpele v priestoroch bývalého zabezpečovacieho technického objektu závodu na Solivare, alebo za Solivarom s ubytovaním s využitím slanej vody v blízkosti vrtov, ktorá vyteká bez využitia a je veľkou environmentálnu záťažou pre okolie vrtov.

Príklad: Slané kúpele v minulosti na Solivare už boli.

4. Obnoviť a sprístupniť pre turistov podzemné priestory šachty Leopold a Mária ako to urobili v Poľsku.

Príklad: Múzeum soli Wieliczka a Bochnia.

5. Zriaďiť interaktívne technické múzeum robotiky prešovského priemyslu a bývalého výskumného ústavu VUKOV so zapojením profesorov a študentov TUKE v priestoroch starého mlyna vo Veľkom Šariši po jeho zrekonštruovaní. Exponátov a bývalých pracovníkov tejto na svoju dobu výnimočnej inštitúcie už bohužiaľ veľa nie je. Poznám dvoch, ktorí sú vzhľadom na svoj vek vitálni.

Príklad: Podobná expozícia v Plzni.

6. Vyčleniť jeden kryt Civilnej obrany a urobiť z neho múzeum CO aj s ubytovaním turistov.

Príklad: Vojenský kryt po hradom Špilberg v Brne a protiatómový kryt v Jaskyni Výпустek v Moravskom Krase pri obci Křtiny. V Prievidzi ho zriadili a prevádzkujú na starom sídlisku študenti.

7. Zriaďiť múzeum života ľudí v 20 storočí s rozdelením na jednotlivé obdobia s ukážkami ako boli zariadené miestnosti kuchyne, obývačky atď v domoch, využiť aj výstavu v Košiciach ku 100. výročiu vzniku Československa, ktorá patrí Ministerstvu vnútra SR. Opustených budov v meste je dosť a exponátov tiež ako aj záujem a nostalgia obyvateľov o túto tému.

Príklad: Mestské múzeum v bývalej základnej škole v meste Krásno nad Kysucou.

8. Obnoviť aspoň jedno letné kúpalisko v Prešove napríklad v Záhrade umenia pod hradbami, kde je bazén zasypaný zeminou, alebo na priehrade Sigord, ktorú je potrebné vypustiť a vyčistiť, obnoviť kúpalisko v Pavlovciach.

Príklad: V Českej republike štatistickým prieskumom dokázali, že rozvoj cestovného ruchu bez možnosti kúpania nemá perspektívu rozvoja.

9. Zriaďiť banské múzeum (skanzen) z ťažby rumelky pod Dubníkom s prístupom priamo z cesty ku Opálovým baniam a využitím neďalekých základov bývalej hospodárskej budovy týchto baní. Je veľa nadšencov a odborníkov, čo tam pracovali a radi by pomohli.

Príklad: Banské múzeum v Kremnici alebo Hornonitriansky banský skanzen.

10. Park miniatúr hradov Šarišskej stolice s detským parkom na Solivare s využitím rekonštrukcie bývalej koniarne a ruiny správcu varne soli ako jeden architektonický celok, ktorý by slúžil aj miestnym obyvateľom.

Príklad: Park miniatúr v Liptovskom Jáne a obci Podolie.

11. Múzeum s expozíciou ťažby opálu v bývalej vozovni (koniarni) pri sklade soli na Solivare.
12. V galérii inštalovať stálu výstavu celosvetovo významných prešovských maliarov Rombauer (maľoval rodinu ruského cára Romanovcov v Petrohrade) a Jordán so synom (starší maľoval kópie Rubensa na svetovú výstavu v Kanade 1968)
13. Obnoviť Strelnicu pre rekreačnú streľbu v mestských lesoch na Borkúte, kde bola kedysi vojenská strelnica už za Rakúsko-Uhorska. Prešov nemá strelnicu, ktorá vyhovuje stavebným normám.
14. Zistiť, či by bola možnosť urobiť Múzeum Vojenského leteckého učilišťa Prešov v priestoroch unikátneho hangáru na Vojenskom letisku Prešov postaveného za vojnovnej Slovenskej republiky.
15. Sprístupniť starú vodáreň KUMŠT a pokiaľ možno obnoviť aspoň 2 cisterny na námestí, ktoré by boli určite zdrojom nálezov pre archeológov.
16. Vytvoriť galériu z objektov starej vodárne Šebastová a železničnej vodárenskej veže za železničnou stanicou.

Príklad: Železničný vodojem v Košiciach.

2.2 Ciele, priority a projekty

2.2.1 Strategická mapa a strategické ciele

Projekt rozvoja regiónu je vytvorený a navrhnutý s cieľom zvýšiť povedomie o regióne a jeho potenciáli v rámci Slovenska a perspektívne aj v medzinárodnom priestore, za účelom zvýšiť návštevnosť regiónu a predĺžiť dobu prenocovania, skvalitniť poskytovanie všetkých služieb cestovného ruchu s akcentom na kvalitu a konkurencieschopnosť.

Hlavným strategickým cieľom je zvýšiť výkonnosť odvetvia cestovného ruchu v regióne Dolný Šariš min. o 15 % do roku 2026. K dosiahnutiu tohto cieľ je potrebné zostaviť tabuľku kritických faktorov úspešnosti (KPIs) a začať centrálné monitorovať procesy v cestovnom ruchu na regionálnej úrovni.

Podporné strategické ciele sú:

- šíriť informácie o cestovnom ruchu presne a efektívne so službami priateľskými pre zákazníkov,
- posilniť umenie, kultúru a dedičstvo smerom k posilneniu národnej jednoty založenej na národnej kultúrnej politike,
- posilniť synergiu a spoluprácu medzi aktérmi cestovného ruchu a kultúry tak, aby sa región Šariš a Dolný Šariš stal preferovaným turistickým a kultúrnym cieľom,
- posilniť tie druhy a formy cestovného ruchu, pre ktoré má región vytvorený potenciál,
- podporovať jedinečnosť regiónu v oblasti kultúrneho, historického a prírodného dedičstva ako jedného z dôležitých katalyzátorov rastu,
- rozvíjať vedomostný, kvalifikovaný, tvorivý a inovatívny ľudský kapitál v odvetviach cestovného ruchu a kultúry.

V súlade s úlohami súvisiacimi s rozvojom cestovného ruchu v regióne odporúčame podporovať najmä tieto ciele:

- v postkovidovom období zvýšiť počet zahraničných turistov,
- predĺžiť priemernú dĺžku pobytu návštevníkov na zvýšenie príjmov z cestovného ruchu,
- stimulovať rast domáceho cestovného ruchu.

Na základe týchto dlhodobých cieľov možno na základe strategickej mapy kvantifikovať presnejšie strategické ciele pre rozvoj cestovného ruchu v danom regióne. Pre efektívne riadenie a k naplneniu vízie bola spracovaná tabuľka strategických cieľov BSC obrázok 2.1, kde sú definované ciele v zmysle moderných teórií riadenia výkonnosti na základe vyváženého systému cieľov a ukazovateľov. Strategické ciele sú rozdelené do 4 perspektív a to:

- Finančná perspektíva – zahrňuje 5 strategických cieľov.
- Zákaznícka perspektíva - zahrňuje 7 strategických cieľov.
- Procesná perspektíva - zahrňuje 6 strategických cieľov.
- Perspektíva rastu (učenie sa rastu) - zahrňuje 6 strategických cieľov.

Celkom je navrhnutých 24 strategických cieľov vo vzájomnej príčinnej súvislosti. Neplnenie jedného cieľa spôsobuje problémy pri naplnení ďalších cieľov. Na základe toho je možné pri manažovaní rozvoja regiónu definovať problémy a navrhovať efektívne riešenia.

Navrhnutá strategická mapa v rámci 4 perspektív má navrhnuté, okrem najvyššieho cieľa, ktorým je zvyšovanie výkonnosti CR v regióne, aj 4 TOP ciele v rámci každej perspektívy, ktoré podmieňujú výkonnosť regiónu v CR. Základným cieľom je spokojnosť zamestnancov, na ktorých stojí uspokojovanie požiadaviek klientov ale aj optimalizácia procesov. Spokojní a vzdelaní zamestnanci majú záujem na optimalizácii procesov CR a aktívne ich ovplyvňujú. Tieto dva ciele intenzívne pôsobia na spokojnosť návštevníkov, ktorá sa následne prejaví v raste tržieb a výkonnosti.

Nevidieť príčinné súvislosti týchto cieľov je najčastejšia chyba, ktorá sa robí pri návrhoch stratégie, pretože medzi cieľmi existujú príčinné súvislosti. Takisto veľkým problémom je nesústreďenie sa na podstatné veci vyjadrené prioritami vymedzenými už v rámci stratégie SWOT analýzy a kritickými faktormi úspešnosti. V prepojení na víziu manažérov podporujúcich rozvoj CR v regióne v kontexte vzájomnej spolupráce sa stáva veľmi efektívnym prostriedkom dobrého manažovanie rozvoja a rastu výkonnosti cestovného ruchu.

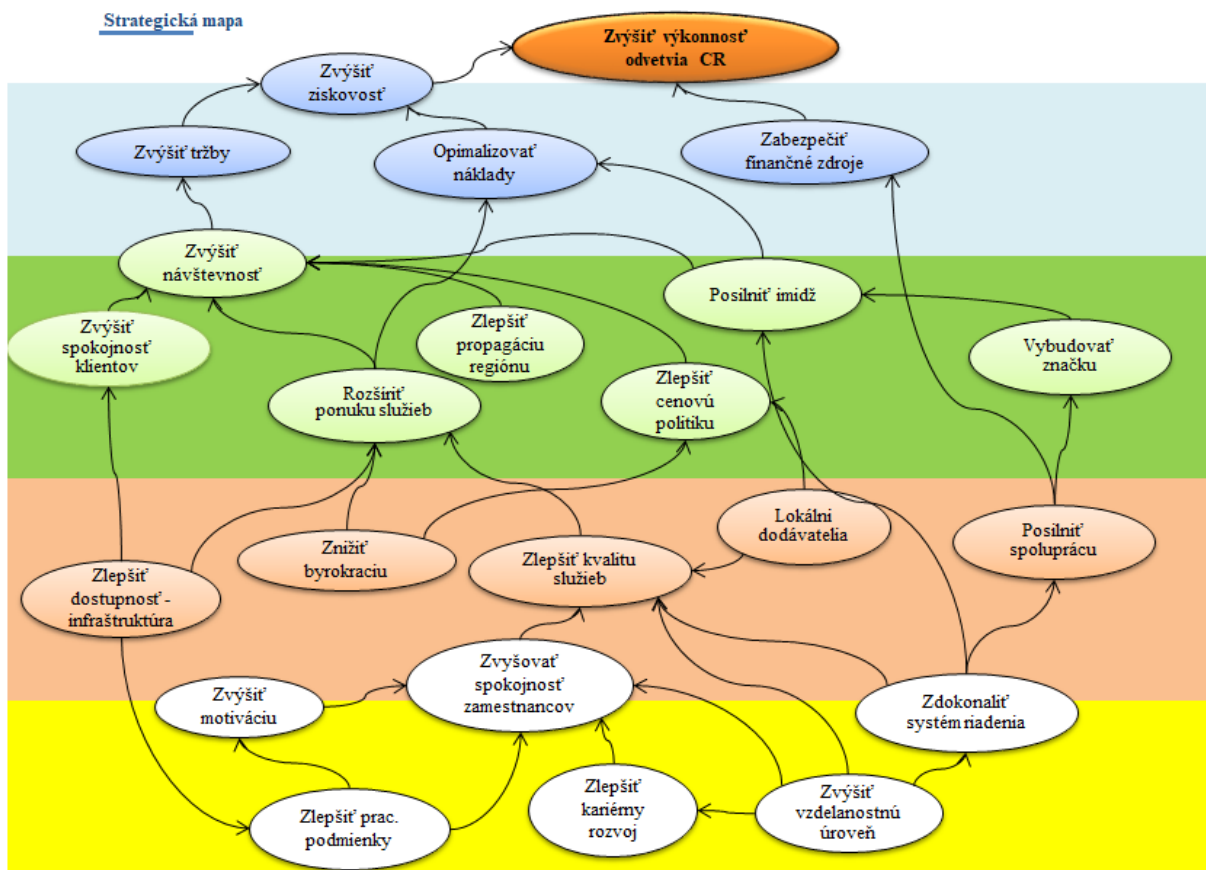
Na obrázku 2.1 je uvedená strategická mapa rozvoj CR v regióne. Sú tu zároveň uvedené aj strategické ciele, ktoré podporujú rast výkonnosti. V ďalšej časti dokumentu sú potom tieto ciele bližšie prevedené do opatrení a investičných projektov, ktoré v podstate predstavujú aktivity, ktoré je potrebné vykonať.

Ako je možno vidieť zo strategickej mapy rozvoj cestovného ruchu je postavený na kvalite a učení sa rastu a týka sa v prvom rade zamestnancov. Preto monitorovanie ich spokojnosti, ako najvyššieho ukazovateľa v tejto perspektíve je veľmi dôležité. To sa dá zvýšenou motiváciou pre prácu v tomto odvetví a zlepšením pracovných podmienok. Nevyhnutnou súčasťou tohto procesu učenia sa rastu je aj vzdelávanie a odborný rast, ktorí popísali aj odborníci pôsobiaci v cestovnom ruchu. Veľmi dôležitým cieľom v tejto oblasti je zdokonalenie systému riadenia a participácia všetkých zainteresovaných skupín.

K tomu, aby sme naplnili strategické ciele v oblasti učenia sa rastu potrebujeme optimalizovať procesy. Preto aj za jeden z najdôležitejších cieľov sme stanovili cieľ zlepšenie infraštruktúry. Optimalizácia procesov ale súvisí aj so zlepšením kvality služieb, a znížením byrokracie, ktorá v tomto odvetví je a teraz sa prejavila najmä v súvislosti s pandémiou. Ďalším dôležitým cieľom je sústreďiť sa na domácich dodávateľov produktov a posilnenie participácie pri dosahovaní týchto strategických cieľov v regióne.

Na perspektívu procesov nadväzuje zákaznícka perspektíva. Táto sa dá naplniť len vtedy ako bude optimálna procesná perspektíva a učenia sa rastu a dôjde k naplneniu strategických cieľov uvedených v tejto perspektíve. T.j. zvýšiť spokojnosť návštevníkov, posilnenie značky a imidžu regiónu, zlepšenie propagácie a rozšírenie ponuky služieb.

Na základe dosiahnutia cieľov v týchto perspektívach dôjde k naplneniu aj finančných cieľov, tak ako to uvádza strategická mapa. Dôležité je vidieť rozvoj cestovného ruchu ako vzájomnú súvislosť príčinných udalostí, ktorých neplnenie jednej vyvoláva tlak na neplnenie ďalších strategických cieľov. V tejto roztrieštenosti a mnoho drobných nekoordinovaných aktivitách vidíme brzdu rozvoja cestovného ruchu v regióne.

Obrázok 2.1 Strategická mapa a príčinné súvislosti strategických cieľov

Zdroj: vlastné spracovanie

V tabuľke 2.1 je uvedený prehľad strategických cieľov aj s návrhmi metrik a výpočtami, ako dané metriky zistiť. Úlohou nového manažmentu je tieto metriky kvantifikovať a rozpracovať na obdobie rokov 2022 – 2025.

Tabuľka 2.1 Strategické ciele rozvoja CR v regióne s akcentom na Dolný Šariš

Por. č.	Strategický cieľ	Zodpovednosť	Meno	Zdroj	Metrika	Výpočet
Finančná perspektíva	F01	Zvýšiť výkonnosť odvetvia CR	OOCR + obce	Ind. podn.	Pridaná hodnota /návštevníka	€ / počet návšt.
	F02	Zvýšiť ziskovosť	OOCR + obce	Ind. podn.	Ziskovosť	% rastu zisku
		Zvýšiť tržby	Zainteresované subjekty CR	Štat. úrad	Tržby	€
	F04	Optimalizovať náklady	Zainteresované subjekty CR	Ind. podn.	Nákladovosť	náklady/tržbám
	F05	Zabezpečiť finančné zdroje	OOCR, PSK, Zainteresované subjekty CR		Investície do projektov	€
Zákaznícka perspektíva	Z01	Zvýšiť návštevnosť		Štat. úrad	Počet návštevníkov	počet návšt. n/(n-1) v % dotazník
	Z02	Zvýšiť spokojnosť klientov		Inter. dok.	% spokojnosti	
	Z03	Rozšíriť ponuku služieb		Inter. dok.	Počet služieb	počet f.j.
	Z04	Zlepšiť propagáciu regiónu		Inter. dok.	Investície do propagácie	€
	Z05	Zlepšiť cenovú politiku		Inter. dok.	Priemerná cena	€
	Z06	Posilniť imidž		Inter. dok.	Počet návštevníkov	osoby
	Z07	Vybudovať značku		Inter. dok.	Hodnota značky	€

Procesná perspektíva	P01	Zlepšiť dostupnosť - infraštruktúra	PSK+obce	Obnova komunikácií	km
	P02	Znížiť byrokraciu	PSK+vláda	Počet odstránených prekážok	počet
	P03	Zlepšiť kvalitu služieb	Inter. dok.	Reklamácie	počet reklamácií
	P04	Lokálni dodávatelia	Inter. dok.	Počet lokálnych dodávateľov	počet
	P05	Posilniť spoluprácu	PSK + obce	Počet spoluprac. subjektov	počet
Učenie sa rasti	U01	Zvýšiť motiváciu	Inter. dok.	priemerný plat	€
	U02	Zvyšovať spokojnosť zamestnancov	Inter. dok.	% spokojnosti zamestnancov	dotazník
	U03	Zlepšiť prac. podmienky	Inter. dok.	počet zlepšení	počet
	U04	Zlepšiť kariérny rozvoj	Inter. dok.	rast počtu pracovníkov	% rastu P1/P0
	U05	Zvýšiť vzdelanostnú úroveň	Inter. dok.	kvalifikačný stupeň	hodnota
	U06	Zdokonalíť systém riadenia	Inter. dok.	počet manažérov zapojených do CR	počet

Vysvetlivky: OOCR – oblasťná organizácia CR, PSK – prešovský samosprávny kraj, Inter. dok. – interná dokumentácia, Ind. podn. – Index podnikateľa

Zdroj: vlastné spracovanie

Zodpovednosť za vykonanie týchto aktivít uvedených v strategickej mape by mala v I. etape implementácie strategického plánu rozvoja prevziať OOCR. Následne by mala byť vytvorená sieťová manažérska organizácia, kde budú združené subjekty podieľajúce sa na CR v regióne. Bližší popis je uvedený v nasledovných kapitolách.

2.2.2 Priority, opatrenia a aktivity

Na základe SWOT analýzy, kritických faktorov úspešnosti, predstáv stakeholderov a strategických cieľov je stanovených 7 priorít. Na ich základe sme stanovili priority pre usmernenie rozvoja cestovného ruchu v regióne. Priority vychádzajú zo stratégie stanovenej v rámci SWOT analýzy. Zahrňujú ciele, ktorých sa dotýkajú a opatrenia, ktoré navrhujeme urobiť, aby došlo k naplneniu vízie a dosiahnutiu strategického cieľa.

- Projekt 1 - Marketing - podpora aktivít, propagácia regiónu a zvyšovanie návštevnosti
- Projekt 2 - Riadenie ľudských zdrojov - personálny marketing, práca a migrácia
- Projekt 3 - Kvalita infraštruktúry.
- Projekt 4 - Rozširovanie relaxačných aktivít
- Projekt 5 - Vzdelávanie v oblasti CR a jeho manažovania
- Projekt 6 - Ekológia, rozvoj vidieckeho turizmu a agroturizmu
- Projekt 7 - Bariéry rozvoja podnikania v CR a životné prostredie

Priorita 1 - Marketing - podpora aktivít, propagácia regiónu a zvyšovanie návštevnosti, Benchmarking CR Dolný Šariš

Súvisiace strategické ciele:	F01, F02, F03, Z01, Z02, Z03, Z04, Z05, Z06, Z07, P01, P03, P06, U04, U05, U06
Popis strategických cieľov a ich väzby:	<i>Zlepšenie infraštruktúru v regióne, zvýšenie kvality služieb, zlepšiť atraktivitu regiónu. Pri systematickom budovaní značky Región Šariš a produktov značky Vyrobené na Šariši sa zároveň s procesnými opatreniami posilní imidž regiónu. Pri zlepšení kvality služieb a efektívnej propagácii sa zvýši spokojnosť návštevníkov a tým sa zvýši následne aj návštevnosť. Vyššia návštevnosť umožní rast tržieb a tým aj rast ziskovosti a výkonnosti CR v regióne.</i>
<i>Opatrenie 1 :</i>	Zlepšenie propagácie regiónu vytvorením novej kvality infocentra. Výroba suvenírov so značkou Vyrobené na Šariši, podpora produktov, ktoré sú vo vzťahu k regiónu.
<i>Opatrenie 2:</i>	Zvýšiť informovanosť hostí prostredníctvom jedného web portálu so značkou OOCR Región Šariš, kde budú sústredené všetky informácie o CR a aktivitách v regióne, o všetkých miestach hodných návštevy aj s popisom a orientačnými údajmi.
<i>Opatrenie 3:</i>	Podporiť vývoj aplikácie pre mobily s názvom Región Šariš, ktorá komplexne poskytne z jedného miesta všetky potrebné informácie o regióne, prírode, kultúre, relaxačných a športových aktivitách, ubytovaní a stravovaní.
<i>Opatrenie 4:</i>	Posilniť on-line marketing pomocou webového portálu, mobilnej aplikácie pod dohľadom OOCR.
<i>Opatrenie 5:</i>	Zlepšiť ponuku služieb pre zákazníkov tak, aby sa jeho priemerný pobyt v roku 2025 zvýšil na 3 dni.
<i>Opatrenie 6:</i>	Zlepšiť Public Relations prostredníctvom webového portálu, vhodnou publikačnou činnosťou s podporou médií tak, aby sa u zákazníka podstatne zlepšilo vnímanie imidžu regiónu Šariš. Zvýšiť intenzitu propagačnej práce najmä v médiách.
<i>Opatrenie 7:</i>	Pokračovať v projekte udeľovania regionálnej značky „Vyrobené na Šariši“ oslovením potenciálnych výrobcov a poskytovateľov služieb, ktorým by táto značka mohla byť udelená. Túto používať aj na suveníroch z regiónu a všade tam, kde môže efektívne vplývať na zákazníka.
<i>Opatrenie 8:</i>	V regióne viac propagovať historické pamiatky, kaštiele a hrady, expozície ľudovej tvorby a architektúry, sakrálne pamiatky a objekty v okrese a okolí, blízkosť drevených kostolíkov, zrúcaniny stredovekých hradov. Rozvíjať a viac propagovať využitie kultúrno-historického potenciálu (kultúrne pamiatky, folklór, remeslá a pod.). Kultúrnohistorické pamiatky a pamätihodnosti regiónu citlivo revitalizovať a spoločne prezentovať.

Priorita 2 – Riadenie ľudských zdrojov - personálny marketing, práca a migrácia, Strategický rozvoj a riziká, Participácia, Manažment CR, Podnikanie v CR, rozširovanie doplnkových služieb a relaxačných aktivít.

Súvisiace strat. ciele:	U01, U02, U03, U04, U05, U06, P03, P05, Z02, Z03, Z06, F04
Popis strategických cieľov:	<i>Zlepšenie perspektívy učenia sa rastu umožní rozvoj CR, pretože spokojní a kvalitní zamestnanci sú zárukou úspechu. Z toho dôvodu je nevyhnutné sledovať a vyhodnocovať spokojnosť ľudí pracujúcich v oblasti CR, zlepšovať ich pracovné podmienky, podporovať kariérny rozvoj a vzdelanostnú úroveň, čím sa zvýši ich motivácia. Tieto ciele nájdú odraz v perspektíve procesov, ktoré budú kvalitnejšie a zlepšiť s kvalitou služieb, posilní spolupráca a taktiež nájde odraz v ekologickom správaní. V zákazníckej perspektíve sa to prejaví vo zvýšenej spokojnosti návštevníkov, rozšírenej ponuke služieb a posilní imidž regiónu. Dôsledkom toho sa optimalizujú mzdy pri súčasnom raste miezd, čo následne pomôže riešiť problém migrácie a odchádzania mladých ľudí z regiónu,</i>
<i>Opatrenie 1 :</i>	Zlepšiť koordináciu CR pre daný región.
<i>Opatrenie 2:</i>	Podporiť vplyv OOCR ako manažérskej organizácie pre riadenie a najmä koordináciu CR, ktorej úlohou bude stanovovať a kontrolovať plnenie stratégie rozvoja CR, spájať a programovo riadiť a podporovať investície súkromného sektora + verejného sektora + štátne podporné programy tak, aby prinášali efekt pre celý región.
<i>Opatrenie 3:</i>	Vypracovať harmonogram podujatí a koordinovať jednotlivé podujatia tak, aby ich navštívil max. počet klientov. Koordinácia podujatí konaných v regióne zabezpečovať počas sezóny a posilniť podujatia mimo sezóny, tak aby prebiehali vyvážené celoročne. Zlepšiť informovanosť o podujatiach. Na začiatku roka urobiť kalendár podujatí a pokúsiť sa skoordinať termíny ich konania, následne po konaní akcie pridávať fotky, aby turista videl „o čo prišiel“. Všetko usmerňovať cez jeden portál Región Šariš a cez mobilnú aplikáciu, do ktorej budú mať vstup zainteresované subjekty, ktoré môžu aktualizovať podujatia a pridávať nové.
<i>Opatrenie 4:</i>	Zapojiť do aktivít rozvoja CR ZMOS a úrady práce s akcentom na vytvorenie pracovných miest pre CR. Zaviesť personálnu agendu a monitorovať potreby rezortu na pracovné sily, ich súčasný a plánovaný stav.
<i>Opatrenie 5:</i>	Zlepšiť spoločnú komunikáciu podnikateľov a starostov/primátorov v regióne a to pod gestorstvom OOCR a navrhnuť miesto a čas pravidelného stretávania sa a odovzdávania si informácií, minimálne polročne.
<i>Opatrenie 6:</i>	Vytvoriť jednotný dokument pre strategické riadenie CR v regióne na základe spracovanej koncepcie rozvoj CR v regióne Dolný Šariš, definovať hodnoty pre stanovené metriky a monitorovať ich vývoj.
<i>Opatrenie 7:</i>	Pokračovať v projekte udeľovania regionálnej značky „Vyrobené na Šariši“ oslovovaním potenciálnych výrobcov a poskytovateľov služieb, ktorým by táto značka mohla byť udelená a prostredníctvom manažérskej organizácie je udeľovať najlepším produktom a službám v regióne.

	Zároveň umožniť jej propagáciu. Urobiť design manuál pre používanie tejto značky.
<i>Opatrenie 8:</i>	Zaviest' dodávateľskú akadémiu (garantovaní dodávateľia) a pod.
<i>Opatrenie 9:</i>	Začať vyvíjať a koordinovať aktivity na spolupráci s regiónom Zemplín, Spiš, Abov, Gemer a Liptov.

Priorita 3 - Zvyšovanie kvality infraštruktúry

Súvisiace strategické ciele:	F01, F02, F03, Z01, Z02, Z03, Z05, Z06, P01, P03, P04, P05, U01, U02, U03, U06
Popis strategických cieľov:	<i>Zvyšovanie kvality infraštruktúry má veľký význam pre rozvoj CR. Patrí k prioritným strategickým cieľom v procesnej perspektíve. Zlepšením infraštruktúry sa zlepši aj kvalita služieb, zlepšia sa podmienky pre lokálnych dodávateľov a posilní sa spolupráca. To napomôže zvýšeniu návštevnosti tým, že sa zvýši spokojnosť klientov, čo napomôže rozšíriť ponuku služieb, zlepšiť cenovú politiku a posilniť imidž regiónu a značky. To má svoj obraz následne nielen vo vyšších tržbách, ale aj ziskovosti a nákladoch, čím sa napomôže zvýšeniu výkonnosti regiónu.</i>
<i>Opatrenie 1 :</i>	Investície do základnej infraštruktúry v okrese a rekreačných oblastiach. (cyklochodníky, obnova cestnej siete, osvetlenie, chodníky a pod).
<i>Opatrenie 2:</i>	Riešiť bezpečnosť návštevníkov na cestách. Urobiť projektovú dokumentáciu a následne realizovať obnovu a rozšírenie chodníkov.
<i>Opatrenie 3:</i>	Oprava existujúcich miestnych komunikácií v súlade s budovaním cyklotrás a verejným parkovaním.

Priorita 4 - Rozširovanie relaxačných aktivít

Súvisiace strategické ciele:	F01, F02, F03, Z01, Z02, Z03, Z05, Z06, P03, U05, U06
Popis strategických cieľov:	<i>Rozširovanie relaxačných aktivít ovplyvňujú strategické ciele týkajúce sa návštevnosti a spokojnosti návštevníkov a rozširovania ponuky produktov. Posilňujú imidž regiónu a napomáhajú zlepšiť cenovú politiku. To má následne odraz vo vyšších tržbách a rastu ziskovosti. Ide tu o proces zlepšenia kvality služieb a ich postupného rozširovania do adekvátnej ponuky pre klientov. Všetky tieto ciele umožňuje naplniť lepší systém riadenia ako aj zvyšovanie vzdelanostnej úrovne pracovníkov.</i>
<i>Opatrenie 1 :</i>	Rozširovanie cyklotrás a doplnkových služieb.
<i>Opatrenie 2:</i>	Podporiť realizáciu a dobudovanie cyklotrasy Poľsko – Maďarsko s tým, že sa zapoja do toho aj širšie oblasti regiónu.
<i>Opatrenie 3:</i>	Začať práce na marketingovom pláne – časť produkty a vytvorenie komplexného produktu.
<i>Opatrenie 4:</i>	Zvýšiť potenciál opálových baní ako jedinečnosti, ktorá podporuje rozvoj turizmu.
<i>Opatrenie 5:</i>	Zabezpečiť rozširovanie ubytovacích a stravovacích kapacít (hotel alebo penzión s vyšším komfortom).

Priorita 5 - Vzdelávanie v oblasti CR a jeho manažovania

Súvisiace strategické ciele:	F01, F02, F03, F04, F05, Z02, Z04, Z05, Z06, Z07, P03, U01, U02, U04, U05, U6
Popis strategických cieľov:	<i>Vzdelávanie v oblasti riadenia CR je jedným zo základných strategických cieľov a dôležitou podmienkou rozvoja CR. Zvýšením vzdelanostnej úrovne zabezpečíme kariérny rozvoj a vyššiu spokojnosť pracovníkov, ktorá nájde odraz v kvalite procesov, čo napomôže zlepšiť služby aj prácu s návštevníkmi. Následne sa to prejaví nielen v raste tržieb, ale aj v optimalizácii nákladov a rastu výkonnosti CR v danom regióne.</i>
<i>Opatrenie 1 :</i>	Posilniť OOCR a jej manažérsku funkciu a spracovanie vzdelávacieho programu pre jednotlivé cieľové skupiny. Starostovia obcí aj ostatní manažéri, ktorí sa podieľajú na rozvoji a riadení cestovného ruchu si rozšíria svoje vedomosti z manažmentu, marketingu, financií, ekonomiky, controllingu a špeciálnych oblastí CR najmä práca so zákazníkmi.
<i>Opatrenie 2:</i>	Vypracovanie špeciálneho vzdelávacieho programu Projekt celoživotného vzdelávania manažérov v oblasti cestovného ruchu.
<i>Opatrenie 3:</i>	Pripraviť a realizovať projekt na zvýšenie jazykových znalostí z pohľadu rozvoja CR.

Priorita 6 - Rozvoj vidieckeho turizmu a agroturizmu

Súvisiace strategické ciele:	F01, F02, F03, Z01, Z02, Z03, Z05, Z06, P01, P03, U01, U06.
Popis strategických cieľov:	<i>Dôležitou oblasťou, ktorá vedie k naplneniu vízie je rozvoj vidieckeho turizmu a agroturizmu. Tento cieľ súvisí so zdokonalením systému riadenia a zlepšením kvality služieb, ktorá sa prejaví v rozšírení ponuky služieb a zvýšenej spokojnosti klientov a to následne v raste ziskovosti a výkonnosti regiónu v oblasti CR.</i>
<i>Opatrenie 1 :</i>	Podporiť rozvoj agroturizmu v obciach a tým rozšíriť ponuku služieb pre návštevníkov o produkt agroturizmu.

Priorita 7 – Bariéry rozvoja podnikania v CR a životné prostredie

Súvisiace strategické ciele:	F01, F05, Z01, Z06, P06, U02
Popis strategických cieľov:	<i>Tieto strategické ciele sú zamerané na životné prostredie a optimalizáciu hospodárenia s odpadom v regióne. Zlepšenie práce s odpadom a zvýšenie čistoty prostredia podporí naplnenie cieľov v zákazníckej perspektíve, čo sa prejaví v zvýšenej návštevnosti a spokojnosti návštevníkov. To nájde odraz v perspektíve finančnej a vo zvýšenej ziskovosti.</i>
<i>Opatrenie 1 :</i>	Zabezpečiť čistotu a kvalitu životného prostredia.
<i>Opatrenie 2:</i>	Zabezpečiť rast siete podnikateľov tým, že obce ich nezaťažujú

	zbytočnými poplatkami (poplatky za stánky a pod.) - zlepšenie podnikateľského prostredia. Vyvinúť iniciatívy na zníženie byrokratickej záťaže podnikateľov, zamestnancov aj návštevníkov.
--	--

V tabuľke 2.2 je uvedený prehľad investičných projektov aj s popisom a investičnými výdajmi na ich realizáciu. Sú tu uvedené len základné projekty, ktoré tvoria tzv. zásobník projektov, ktorý sa musí neustále dopĺňovať a rozvíjať a následne uskutočňovať ako plynulý proces projektov podporujúcich rozvoj cestovného ruchu v regióne. Samozrejme projekty sú len vtedy v poriadku, keď sa realizujú. O ich realizáciu sa musia starať spolupracujúce organizácie v rámci manažmentu OOCR v spolupráci s PSK, obcami a organizáciami podporujúcimi rozvoj CR. Ich nekompatibilita a nespolupráca skôr brzdí ako podporuje rozvoj CR v regióne.

Tabuľka 2.2 Prehľad investičných projektov podporujúcich rozvoj CR

Projekt: Náš klub CykloČajka, KST región Šariš, SCK, lokálne kluby a značkári			
Zodpovednosť:		Náklady (€)	Priorita
Obsah. náplň:	Komplexná obnova	30 000	
	Mapovanie nových trás	10 000	
	Povoľovacie konania	10 000	
	Riešenie celkovej siete na niekoľko rokov, koncepcia	2 000	
	Vyznačenie nových trás	40 000	
	Doplňková infraštruktúra	40 000	
	Rozvoj singeltrackov	50 000	
Termín	Aktivity		
Od roku 2022	Príprava projektu značenia cyklo, pešie a bežkárске trasy plus singl		
Do 31.12.2024	Postupná realizácia projektu v teréne v Slánskych vrchov a okolia PO		

Projekt: Prepojenie koncových obcí miestnou komunikáciou- Milpoš- Hanigovce-Eutina Lúčka Kamenica			
Zodpovednosť:	Starosta Rabatin, obec Milpoš	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Prepojenie by malo veľký význam pre turizmus a zvýšila by sa návštevnosť hanigovského hradu , baziliky Minor a slúžila by aj ako cyklotrasa.	5 000 000	1
	Projekt: záchytné parkoviská. Vybudovaním by sa zabezpečilo bezpečné parkovanie	60 000	
Termín 2022	Aktivity		

Projekt: Revitalizácia obecných rybníkov a vybudovanie vzdelávaco-rekreačného areálu			
Zodpovednosť:	Starosta Merva – obec Uzovský Šalgov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová	Revitalizácia 9,3 hektárového areálu - 10-tich celoslovensky	3 mil. eur	1

náplň:	výnimočných kaskádových rybníkov, ručne vybudovaných v čase Veľkej hospodárskej krízy/1933/. Nové využitie bude zamerané na podporu rodiny cez oddych, rekreáciu, rozvoj cestovného ruchu. Záujmový bod EUROVELA 11- napojenie cez cyklochodník, pričom časť je už vybudovaná. Vzdelávanie- vyučovanie prírodopisu školami v regióne SB a PO priamo v areáli rybníkov. Využitie smart technológií, vodozádržné opatrenie- program zelenej Európy a v konečnom dôsledku pozitívny vplyv na zamestnanosť v regióne. Motto tohto projektu: „ Vybudované v čase svetovej krízy, revitalizované v čase svetovej pandémie. Kríza nás posúva dopredu. „		
	Rekonštrukcia kúrie v obci, ktorá bola v socializme využívaná ako sýpka.	1 mil. eur	2
	Vybudovanie cyklochodníka medzi obcou Uzovský Šalgov a mestom Sabinov napojením sa na už existujúci chodník medzi obcou Ražňany a mestom Sabinov. Nakoľko cez Sabinov prechádza EUROVELO 11 naša obec vie ponúknuť veľa pekného a bol by to záujmový bod EUROVELA11.	200 tis. eur	2
Termín	Aktivity		

Projekt: Poklady regiónu (Prešovské mestské trhy)			
Zodpovednosť:	PKO	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Snaha o realizáciu mestských prešovských trhov v centre mesta s regionálnym presahom. Aktuálne závislé na finančnej podpore PSK.	100 000 eur	1
Termín	Aktivity		

Projekt: Prístavba a obnova kultúrneho domu v obci Tichý Potok			
Zodpovednosť:	nutná dotácia	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	- rekonštrukciou priestorov kultúrneho domu a OcÚ a prístavbou sa vytvorí priestor na kultúrne aktivity a centrum služieb občanom v obci Tichý Potok.	500 000	
Termín	Aktivity		
	právoplatné stavebné povolenie, obec čaká na vhodnú výzvu		

Projekt: Obnova miestnych komunikácií v obci Tichý Potok			
Zodpovednosť:	podaná žiadosť o dotáciu na Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Obnova miestnych komunikácií v obci v rozsahu 2 206 m ²	92 500	
Termín	Aktivity		
2022	Aktivitou projektu je odstránenie poškodeného povrchu, oprava odvodňovacích kanálov (zvedenie dažďovej vody do priekop), uloženie obrubníkov a uloženie asfaltovej vrstvy.		

Projekt: Eurovelo 11 – úsek Šarišské Michaľany			
Zodpovednosť:	Obec Šarišské Michaľany	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Časť medzinárodnej cyklotrasy Eurovelo 11 Prešov - Lipany	350000	
Termín	Aktivity		
Január 2022	dokončenie		

Projekt: Archeopark Fedelemka			
Zodpovednosť:	Obec Šarišské Michaľany	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	V archeologickej lokalite Fedelemka vybudovať archeologický park – osadu z mladšej doby kamennej, 3000 rokov.p.n.l.	?	vízia
Termín	Aktivity		

Projekt: Vybudovanie prestrešenia parkového amfiteátra			
Zodpovednosť:	Vedenie obce	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Zvýšenie využitia amfiteátra počas roka podujatiami obce i podujatiami externých subjektov – otvorené prestrešenie hľadiska	500 tis. eur	
Termín	Aktivity		
2023	Aktualizácia PD, stavebného povolenia, žiadosti o NFP z EŠIF, Interreg		

Projekt: Vybudovanie chodníka na ul. Železničná			
Zodpovednosť:	Vedenie obce	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Vybudovanie chodníka pre potreby presunu zo železničnej stanice k hradu	50000	1.
Termín	Aktivity		
2022	PD spracovaná, SP vydané, hľadať možnosti financovania a realizovať VO		

Projekt: Cyklocestička Fintice - Kapušany			
Zodpovednosť:	Vedenie obce	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Vybudovanie cyklochodníka	-	2.
Termín	Aktivity		
	Spracovať PD pre stavebné povolenie 2022, žiadať o finančné prostriedky		

Projekt: Rekonštrukcia šachty Fedö (Národná kultúrna pamiatka)			
Zodpovednosť:	Slovenské opáľové bane, s.r.o.	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Rekonštrukcia šachty a tým zvýšenie kvality služieb a návštevnosti Opáľových baní.	200 000,-	Vysoká
Termín	Aktivity		

31.12.2021	Zámer rekonštrukcie na posúdenie KPÚ a ŠOP		
30.6.2022	Projektová dokumentácia rekonštrukcie		
31.03.2023	Zabezpečenie finančných zdrojov a získanie vyjadrení dotknutých strán		
31.12.2024	Realizácia rekonštrukcie		

Projekt: Športujeme v prírode – Rekreačná oblasť Sigord			
Zodpovednosť:	Čavargy	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Drevené detské ihrisko s hracími prvkami – lezeckými prvkami – hojdačky – šmýkačka atď.	25000	1
	Pumptrack na bicykle	10000	2
	Drevené altánky s lavicami a stolmi	15000	3
Termín 01.04.2022- 01.10.2022	Aktivity – projekty uvedené vyššie budú slúžiť návštevníkom rekreačnej oblasti Sigord na šport, rekreáciu, získavanie športovej zdatnosti, prípadne zručnosti pri jazde na bicykli. Realizáciou projektov sa zvýši atraktivita územia pre rodiny s deťmi, podporí sa zdravý životný štýl a pobyt v prírode.		

Projekt: Turistické outdoor TAXI			
Zodpovednosť:	Čavargy	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Transport domácich aj zahraničných turistov	15000	1
Termín 01.02.2022- 01.02.2024	Aktivity - Transport turistov za zážitkami v regióne, kultúrnymi, prírodnými a historickými zaujímavosťami. Aktívne sieťovanie aktérov v CR regióne, zvýšenie návštevnosti, poskytnutie turistom možnosť prepraviť sa k cieľu. Prostredníctvom tejto služby umožniť turistom časovo efektívne, jednoducho a zážitkovou formou spoznať zaujímavosti, ktoré región ponúka.		

Projekt: Revitalizácia prímestského lesa Švabľovka			
Zodpovednosť:	Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je realizácia stavebných úprav v existujúcom prímestskom lese Švabľovka, ktorý je v súčasnosti využívaný verejnosťou. Mesto Sabinov má záujem podporiť využívanie lokality celkovou revitalizáciou prostredia s novými prvkami (smerovníky, lavičky, cykloprístrešky) a úpravami terénu.	30 000,-	1
Termín 03/2022	Aktivity- aktualizácia PD a rozpočtu	1000,-	
04/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
09/2022	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Historická ulička remesiel			
Zodpovednosť:	Referát pre rozvoj mesta a oddelenie výstavby Sabinov	Náklady (€)	Priorita

Obsahová náplň:	Cieľom projektu je vybudovanie historickej uličky remesiel pozdĺž hradobného opevnenia, ktoré prejde rekonštrukciou v roku 2021 cez program Interreg. Rekonštrukcia by mala spočívať vo vytvorení 6 remeselných predvážacích miest úpravy osvetlenia, položená historickej dlažby, umiestnení lavičiek a vytvorení oddychových zón. Projekt sa prostredníctvom naplnenia jednotlivých cieľov bude snažiť o ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva, o vytýčenie novej turistickej trasy, ktorú budú môcť využívať obyvatelia aj turisti po oboch stranách hranice, o skvalitnenie poskytovaných služieb v oblasti cestovného ruchu.	300 000,-	1
Termín	Aktivity: Dopracovanie PD a doplnenie	5 000,-	
07/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
09/2022	Realizácia a odovzdanie diela		

Projekt: Revitalizácia kostola v evanjelickej záhrade			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je rekonštrukcia priestorov nevyužívaného evanjelického kostola za účelom vytvorenia novej koncertnej sály a galérie so stálou expozíciou o histórii mesta s oddychovou zónou.	560 000,-	1
Termín	Aktivity: Aktualizácia PD	2000,-	
05/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
03/2023	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Múzeum cyklistiky			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Rekonštrukcia priestorov bývalého skladu civilnej obrany v budove MsKS za účelom zriadenia múzea cyklistiky a zvyšovania úrovne poskytovaných služieb v cestovnom ruchu na území mesta Sabinov.	360 000,-	1
Termín	Aktivity: Aktualizácia rozpočtu	1000,-	
08/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
08/2023	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Interaktívne hradobné opevnenie			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom je vytvorenie nového produktu cestovného ruchu a to formou virtuálnej prehliadky historického Sabinova a hradobného opevnenia. Realizácia projektu by mala spočívať v nákupe technického vybavenia, programovania a rekonštrukcii priestorov na prezentáciu produktu CR.	260 000,-	1
Termín	Aktivity:	-	

05/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
03/2024	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Obnova hradobného opevnenia etapa č. 2			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Špecifickým cieľom projektu je zintenzívnenie trvalo udržateľného využitia kultúrneho a prírodného dedičstva návštevníkmi a obyvateľmi. Celková hodnota projektu je 1 200 000 €. Navrhuje sa stavebná obnova formou čiastočnej rekonštrukcie brán a dobudovanie hradobného opevnenia a dobudovanie veži	1200 000,-	1
Termín 08/2022	Aktivity: vypracovanie PD	25 000,-	
03/2023	Podanie žiadosti o NFP	-	
05/2024	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Sprístupnenie dvoch bášť z mestského hradobného opevnenia v Sabinove			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Projekt je zameraný na obnovu interiéru historických bášť na mestskom hradobnom opevnení. S cieľom sprístupnenia bášť pre turistov a vytvorenia vyhlíadky na baštovom balkóne a vytvorenie základne pre interaktívnu realitu.	260 000,-	1
Termín 09/2022	Aktivity: vypracovanie PD	-	
09/2023	Podanie žiadosti o NFP	-	
09/2024	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Interaktívne hradobné opevnenie			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom je vytvorenie nového produktu cestovného ruchu a to formou virtuálnej prehliadky historického Sabinova a hradobného opevnenia. Realizácia projektu by mala spočívať v nákupe technického vybavenia, programovania a rekonštrukcii priestorov na prezentáciu produktu CR.	260 000,-	1
Termín 10/2022	Aktivity: vypracovanie PD	-	
11/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
11/2023	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Interaktívne hradobné opevnenie			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom je vytvorenie nového produktu cestovného ruchu a to formou virtuálnej prehliadky historického Sabinova a hradobného opevnenia. Realizácia projektu by mala spočívať v nákupe technického vybavenia, programovania a rekonštrukcii priestorov na prezentáciu produktu CR.	260 000,-	1
Termín 10/2022	Aktivity: vypracovanie PD	-	
11/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
11/2023	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Život v korunách stromov v meste Sabinov			
Zodpovednosť:	Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je osadenie vtáčích búdok v rôznych lokalitách v meste Sabinove so vzdelávacími grafikami a mapkou rozmiestnenia.	3 000,-	1
Termín 04/2022	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Vytvorenie malého korza k obchodu na korze			
Zodpovednosť:	Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Osadenie dobových nápisov na obchodoch podľa filmu obchodu na korze a vyrobenie a osadenie súsošia deportovaných židov zo Sabinova.	30 000,-	1
05/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	

Projekt: Rekonštrukcia chladenia a plochy na zimnom štadióne v Sabinove			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta Sabinov	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je výmena technológie chladenia a trúbkovnice na ľadovej ploche v zimnom štadióne v Sabinove.	120 000,-	1
Termín	Aktivity:	-	
01/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
03/2024	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Rekonštrukcia chladenia a plochy na zimnom štadióne v Sabinove			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je výmena technológie chladenia a trúbkovnice na ľadovej ploche v zimnom štadióne v Sabinove.	120000,-	1
Termín 10/2021	Aktivity: vypracovanie PD	-	
01/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
10/2022	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Rekonštrukcia chladenia a plochy na zimnom štadióne v Sabinove			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je výmena technológie chladenia a trúbkovnice na ľadovej ploche v zimnom štadióne v Sabinove.	120000,-	1
Termín 10/2021	Aktivity: vypracovanie PD	-	
01/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
10/2022	Realizácia a odovzdanie diela	-	
Projekt: Výmena opláštenia na zimnom štadióne v Sabinove			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je výmena opláštenia na zimnom štadióne v Sabinove	500 000,-	1
Termín 10/2021	Aktivity: vypracovanie PD	-	
01/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
10/2022	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Dobudovanie zázemia na zimnom štadióne v Sabinove			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Cieľom projektu je vybudovanie zázemia na hokejovom štadióne v Sabinove. Jedná sa o novú prístavbu kde sa bude nachádzať 8 šatní, vstupná hala, kaviareň a technické miestnosti.	700 000,-	1
Termín 10/2021	Aktivity: vypracovanie PD	-	
01/2023	Podanie žiadosti o NFP	-	
10/2023	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Projekt: Zavlažovanie na futbalovom štadióne v Sabinove			
Zodpovednosť:	Oddelenie výstavby a Referát pre rozvoj mesta	Náklady (€)	Priorita
Obsahová náplň:	Výmena zavlažovacieho systému za plne automatický zavlažovací systém na futbalovom štadióne v Sabinove	25000	1
Termín		-	
01/2022	Podanie žiadosti o NFP	-	
08/2022	Realizácia a odovzdanie diela	-	

Odporúčanie v oblasti riadenia investičných projektov

Z hľadiska projektového riadenia a investičných zámerov odporúčame na OOCR zaviesť register potenciálnych projektov formou účelovej databázy pod správou OOCR s možnosťou prepojenia a koordinácie projektov s KOOCR a PSK s tým, že sa vybuduje databáza rozvojových projektov, ktoré podporia rozvoj regiónu Šariš. Jedná sa o vypracovanie týchto projektov a návrh databáz:

- Projekty CBA Rozvoj CR v obci - realizátori obce, zašlú informácie do databáza OOCR,
- Projekt Riadenie a DB investičných projektov v regióne Šariš – vytvorenie databázy pre ich zaznamenávanie a napojenie sa na zainteresované subjekty,
- Projekt Riadenie a DB CBA projektov obce v regióne Šariš – vytvorenie databázy pre ich zaznamenávanie a napojenie sa na zainteresované subjekty,

2.2.3 Návrh zamerania akčného plánu pre OOCR Región Šariš

Na základe vízie rozvoja regiónu Dolný Šariš možno vytvoriť akčné plány na splnenie cieľov definovaných v strategickej mape. Tieto projekty a aktivity boli popísané v opatreniach na dosiahnutie cieľov kapitole 2.2.2 a v popise investičných zámerov predložených zainteresovanými stranami. Akčný plán by mal byť zameraný na nasledovné oblasti:

- **Vytvorenie a implementácie koncepcie** rozvoja do činnosti OOCR a vytvorenie strategického plánu OOCR na roky 2022-2026.
- **Vytvorenie manažérskeho koordinačného centra** na báze destinačného manažmentu na OOCR a zabezpečenie participácie zainteresovaných subjektov.
- **Vypracovanie akčného plánu** na základe strategických cieľov a opatrení definovaných v kapitole 2.2 na roky 2022 až 2025.
- **Definovať aktivity, časovú náročnosť a náklady** na jednotlivé aktivity podľa lokalít a obcí a to prioritne mesto Prešov, Sabinov, Lipany, Hanušovce nad Topľou, lokalita Drienica, lokalita Sigord, lokalita Lipovce, Veľký Šariš, Široké-Vít'az, Kapušany a okolie Prešova.

Na obrázku 2.2 navrhujeme akčný plán formou Ganttovho diagramu, ktorý podstatne zvýši úroveň CR regiónu Dolný Šariš a vo významnej miere ovplyvní jeho rozvoj. Zároveň

odporúčame prejsť na určité formy digitálneho turizmu a vypracovať pre jeho implementáciu aj potrebné projekty.

V uvedenom akčnom pláne sú uvedené hlavné aktivity a projekty, na ktorých je potrebné systematicky pracovať, aby sme dospeli k cieľu. Prvým a najdôležitejším projektom je na základe takto navrhutej koncepcie rozvoja CR v regióne Dolný Šariš vypracovať a implementovať strategický systém riadenia v regióne Dolný Šariš. **Z toho vyplývajú pre OOCR a KOOCR nasledovné úlohy:**

1. Upraviť poslanie OOCR v spolupráci s KOOCR ako koordinančného centra CR v regióne Šariš s akcentom na Dolný Šariš.
2. Vytvoriť a implementovať strategický systém riadenia CR pod gesciou OOCR v spolupráci s Prešovskou univerzitou (doc. P. Gallo). To znamená na základe tejto koncepcie navrhnuť strategický systém riadenia CR, ktorý je tu rámcovo už spracovaný, doplniť metriky a hodnoty za príslušné časové obdobia tak, aby bolo možné efektívne monitorovať rozvoj CR. Vymedziť právomoci a zodpovednosti.
3. Navrhnuť a rozpracovať projekty, prideliť zodpovednosti a prepočítať náklady vrátane upresnenia ich časovej realizácie. Tieto projekty zaznamenať do centrálnej databázy projektov rozvoj CR v regióne. Zo strany PSK, verejných a ostatných zainteresovaných inštitúcií pripraviť podklady a zabezpečiť financovanie týchto projektov.
4. Manažérske centrum bude podporovať a monitorovať realizáciu akčného plánu uvedeného na obrázku 2.2 a napomáhať jeho naplneniu. Tento akčný plán je živý dokument a možno ho flexibilne meniť a upravovať. Odporúčame začať okamžite od 2.1.2022, aby sa využil čas pandémie na jeho realizáciu.
5. Zabezpečiť zo strany PSK a mesta, resp. kraja a okresov Prešov a Sabinov prepojenie tohto plánu a projektov na plán obnovy.

P.č.	Aktivita	Začiatok	Koniec	Dni	1.12.21	1.3.22	30.5.22	28.8.22	26.11.22	24.2.23	25.5.23	23.8.23	21.11.23	19.2.24
1	Koncepcia rozvoja	1.12.2021	31.12.2021	30	■									
2	Strategický plán	1.1.2022	31.1.2022	30		■								
3	Vytvorenie sieťovej organizácie	1.1.2022	1.4.2022	90		■	■							
4	Inovácia web portálu OOCR	1.1.2022	1.6.2022	151		■	■							
5	Vytvorenie koncepcie budovania značky	28.2.2022	30.4.2022	61			■							
6	Zavedenie systému KPI a stanovenie ukazovateľov	1.1.2022	31.3.2022	89		■	■							
7	Zastrešenie cykloturistiky jedným zásupcom	1.3.2022	31.5.2022	91			■	■						
8	Riešenie cykloturistiky ako uceleného produktu	1.6.2022	31.12.2022	213				■	■					
9	Vytvoríť stratégiu predaja lokálnych produktov	1.4.2022	31.8.2022	152			■	■	■					
10	Stratégia podpory agroturizmu a vidieckeho turizmu	1.5.2022	31.8.2022	122			■	■	■					
11	Riešenie doplnkových služieb	1.6.2022	1.5.2023	334				■	■	■				
12	Systém podpory a databáza podnikov	1.2.2022	30.6.2022	149		■	■							
13	Zjednotenie prezentácií subjektov cez portál OOCR	1.4.2022	31.3.2025	1095				■	■	■	■	■	■	■
14	Projekt predstavenie regiónu ako celku - digitálne	1.2.2022	31.10.2022	272		■	■							
15	Vytvoríť miestnu špecializáciu - Prešovské jahody	1.3.2022	30.10.2022	243		■	■							
16	Vytvorenie skupiny obcí s jednotným produktom	1.6.2022	1.6.2023	365				■	■	■	■	■	■	■
17	V organizáciách CR s obratom nad 500 tis. € zaviesť controlling	1.4.2022	31.12.2025	1370				■	■	■	■	■	■	■
18	Vybudovať sieť požičovní turistických doplnkov (bicykle a pod.)	1.1.2023	1.1.2025	731					■	■	■	■	■	■
17	Pripraviť produkt Zážitková gastronómia	1.7.2022	1.7.2023	365				■	■	■	■	■	■	■
18	Produkt Transport Taxi zo sprievodcom - projekt	1.5.2022	31.12.2022	244			■	■	■	■	■	■	■	■
19	Zosieťovať sprievodcovstvo kultúrne pamiatky v regióne	1.8.2022	31.5.2023	303				■	■	■	■	■	■	■
20	Projekt celoživotného vzdelávania pracovníkov turizmu	1.3.2022	1.6.2022	92		■	■							
21	Projekt Koneencie v regióne Šariš	1.3.2022	1.9.2022	184		■	■							
23	Projekt "Tvorba projektov CR" - cieľové skupiny obce, podn. v CR	1.4.2022	1.11.2022	214		■	■							
24	Projekt CBA analýza pre CR - cieľové skupiny obce, podn. CR	1.4.2022	1.11.2022	214		■	■							
25	Zorganizovať Festival imitátorov osobnosti s hud. produkciou	1.10.2022	15.6.2023	257				■	■	■	■	■	■	■
26	Kongresová turistika - projekt	1.2.2022	30.5.2022	118		■	■							
27	Projekt Výstavy a stále expozície umelcov v regióne, obce	1.3.2022	30.11.2022	274		■	■							
28	Projekt Galéria inštitného umenia pán Janeka o Veľkom Šariši	1.7.2022	31.5.2023	334				■	■	■	■	■	■	■
29	Projekt Prešov Nashville EU, Prešovská beatová liga	1.3.2022	31.12.2022	305		■	■							
30	Projekt Prešovský jazz v uliciach	1.4.2022	31.8.2022	152		■	■							
31	Projekt Prešovský organový festival	1.6.2022	31.12.2022	213			■	■						
32	Projekt Propagácia kultúrnych akcií na roky 2022-2024	1.3.2022	31.7.2022	152		■	■							
33	Projekt IC Prešov ako aktívna organizácia CR	1.2.2022	30.6.2022	149		■	■							
34	Projekt Turizmus podľa mladých a duchovo mladých inovátorov	1.5.2022	1.4.2023	335				■	■	■	■	■	■	■
35	Projekt Marketing a reklama regiónu Šariš v zahraničí	1.3.2022	30.11.2022	274		■	■							
36	Projekt Participačný turizmus - SR-ČR-H-PL-UI	1.4.2022	30.11.2023	608				■	■	■	■	■	■	■
37	Propagovať region hlavne cez časopis COT	1.6.2022	1.2.2023	245				■	■	■	■	■	■	■
38	Projekt František II Rákoczi realizovaný s MR	1.6.2022	1.2.2023	245				■	■	■	■	■	■	■
39	Projekt Informovanosť o turizme v regióne v rámci mesta Prešov	1.4.2022	31.12.2022	274		■	■							
40	Projekt Produkty turizmu a možnosti pobytu v regióne Prešov	1.4.2022	31.12.2022	274		■	■							
41	Upraviť www.regionsaris.sk pre prezentáciu subjektov ZDARMA	1.7.2022	31.10.2022	122				■	■	■	■	■	■	■
42	Spoločné podujatia so Združením Techn, a Šport. Činnosti Bojnice	1.6.2022	31.10.2023	517				■	■	■	■	■	■	■
43	Projekt Velodrom pre cyklistov	1.4.2022	31.10.2022	213		■	■							
44	Projekt Prešovský poklad v Rákocziho paláci - szála expozícia	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
45	Expozície Uhorskej koruny v spolupráci s PU	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
46	Prešovské slané kúpele v areáli podniku Solivar	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
47	Produkt Turistika v šachte Leopold a Mária	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
48	Projekt Interaktívne technické múzeum robotiky Vukov	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
49	Projekt Veľkošarišský mlyn	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
50	Múzeum CO s ubytovaním pre turistov	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
51	Projekt Múzeum života ľudí v 20 storočí	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
52	Banské múzeum Dubník	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
53	Park miniatúr hradov Šarišskej stolice s detským parkom na Solivare	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
54	Múzeum s expozíciou ťažby opálu v koniarni Solivar	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
55	Galéria prešovských umelcov - Jordán, Bendík, Rombauer, ...	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
56	Strelnica Rakúsko-Uhorska pre rekreačnú strelbu Borkút	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
57	Múzeum Vojenského letectva - Letecké učilište Prešov	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
58	Múzeum Vodáren KUMŠŤ s obnovenými cisternami	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
59	Galéria z objektov starej vodárne Šebastová a železničná stanica	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
60	Vytvoríť cestu hudobných osobností (sochy) - pešia zóna	1.9.2022	31.10.2025	1156				■	■	■	■	■	■	■
61	Vytvoríť katalóg produktov Šariš a sprístupniť ich turistom	1.5.2022	1.5.2023	365			■	■	■	■	■	■	■	■
62	Vytvoríť Aplikáciu Región Šariš - komplexné informácie	1.5.2022	1.5.2023	365			■	■	■	■	■	■	■	■
63	Publikácia Prešovskými kaviarničkami a uličkami	1.3.2022	1.5.2023	426		■	■							
64	Projekt Zlepšenie infraštruktúry regiónu Šariš	1.5.2022	31.10.2025	1279				■	■	■	■	■	■	■
65	Projekty CBA Rozvoj CR v obci - realizátori obce	1.3.2022	31.12.2023	670				■	■	■	■	■	■	■
66	Projekt Riadenie a DB investičných projektov v regióne Šariš	1.1.2022	31.3.2022	89		■	■							
67	Projekt Riadenie a DB CBA projektov obce v regióne Šariš	1.2.2022	30.4.2022	88		■	■							
68	Projekt Digitálny turizmus	1.3.2022	30.9.2022	213		■	■							
69	Projekt Rómsky folklór a kultúra ako potenciál rozvoja CR	1.5.2022	31.12.2026	1705				■	■	■	■	■	■	■

P.č.	Aktivita	Začiatok	Koniec	Dni	1.12.21	1.3.22	30.5.22	28.8.22	26.11.22	24.2.23	25.5.23	23.8.23
70	Projekt Cyklotrasy - CykloČajka, KST región Šariš, SCK, kluby ...	1.12.2021	31.12.2024	1126	■							
71	Miestne komunikácie - Mílpoš, Hanigovce, Lutina, Lúčka, Kamenica	1.2.2022	31.12.2023	698		■						
72	Projekt Revitalizácia obecných rybníkov Uzovský Šalgov	1.2.2022	31.12.2023	698		■						
73	Projekt Poklady regiónu (Prešovské mestské trhy)	1.2.2022	31.10.2022	272		■						
74	Projekt Obnova kultúrneho domu v obci Tichý Potok	1.2.2022	31.12.2023	698		■						
75	Projekt Obnova miestnych komunikácií v obci Tichý Potok	1.2.2022	31.12.2023	698		■						
76	Projekt Eurovelo 11 – úsek Šarišské Michaľany	1.2.2022	1.5.2022	89		■						
77	Projekt Archeopark Fedelemka Šarišské Michaľany	1.2.2022	1.5.2023	454		■						
78	Projekt Revitalizácie obce Kapušany ako centra turizmu	1.2.2022	1.5.2023	454		■						
79	Projekt Cyklocestička Fintice - Kapušany	1.7.2022	1.10.2023	457			■					
80	Projekt Opáľové bane	1.5.2022	1.10.2023	518			■					
81	Projekt Rekreačné centrum Sigord	1.3.2022	1.10.2023	579		■						
82	Projekt Turistické outdoor TAXI - Čavargy	1.3.2022	1.10.2023	579		■						
83	Revitalizácia prímestského lesa Švabľovka Sabinov	1.3.2022	30.9.2022	213		■						
84	Historická ulička remesiel Sabinov	1.7.2022	30.9.2022	91			■					
85	Revitalizácia kostola v evanjelickej záhrade	1.5.2022	31.3.2023	334			■					
86	Múzeum cyklistiky Sabinov	1.8.2022	31.8.2023	395			■					
87	Múzeum cyklistiky	1.5.2022	31.3.2024	700			■					
88	Obnova hradobného opevnenia etapa č. 2 Sabinov	1.3.2023	31.5.2024	457				■				
89	Sprístupnenie dvoch báh z mestského hradobného opevnia v Sabinove	1.9.2023	30.9.2024	395					■			
90	Interaktívne hradobné opevnenie	1.11.2022	30.11.2023	394					■			
91	Interaktívne hradobné opevnenie Sabinov	1.11.2022	30.11.2023	394					■			
92	Život v korunách stromov v meste Sabinov	1.4.2022	1.6.2022	61		■						
93	Vytvorenie malého korza k obchodu na korze	1.5.2022	1.6.2022	31		■						
94	Rekonštrukcia na zimnom štadióne v Sabinove	1.1.2022	31.3.2024	820		■						
95	Dobudovanie zázemia na zimnom štadióne v Sabinove	1.1.2023	31.10.2023	303					■			
96	Zavlažovanie na futbalovom štadióne v Sabinove	1.1.2022	31.8.2023	607		■						

Obrázok 2.2 Ganttov diagram aktivít pre rozvoj CR pod koordináciou OOCR a KOCR

Zdroj: vlastné spracovanie

V uvedenom akčnom pláne sú **uvedené aktivity**, ktoré podstatne ovplyvnia **rozvoj CR v regióne**. Dôležité si je uvedomiť, že výkon regiónu nie je daný počtom návštevníkov, ako keď majú príčinnú súvislosť, ale efektívnosťou a výkonnosťou organizácií CR, ktoré v tomto regióne pôsobia. Je potrebné prehodnotiť CR a nevidieť ho len v aktívnej návštevnosti ale posilniť aj jeho digitálnu stránku, ktorá je šetrnejšia k prírode a firmám môže priniesť požadovaný efekt. Samozrejme, že základnou činnosťou je mať návštevníkov, ale pri zameraní sa na kvalitu a efektívnosť, tie výsledky môžu byť celkom iné. Preto odporúčame monitorovať rozvoj obcí a ich životnej úrovne a rozvoj podnikateľskej sféry a podnikania v cestovnom ruchu. To znamená najvýznamnejším ukazovateľom sa nestáva počet návštevníkov, ale NPV (čistá súčasná hodnota) projektu alebo výkonnosť zariadenia.

Dovoľujeme si upozorniť ešte na jednu jedinečnosť a úplne **nevyužitý potenciál Rómov**, ktorého lepšie využitie pre CR by mohlo priniesť nielen financie ale aj zvýšiť atraktivitu tejto lokality. Nejedná sa len o folklór ale aj o zážitkový turizmus, ktorý sa z tohto pohľadu ešte vôbec neriešil alebo riešil sa len okrajovo.

Navrhujeme zmapovať všetky subjekty CR v regióne, čo už v podstatnej miere naplnila táto koncepcia. Zaviesť ich systemizáciu a sledovanie výkonnosti. U verejnoprávnych inštitúcií a obcí prostredníctvom CBA analýzy a neustáleho monitorovania rozvoja a efektivity obce a u podnikateľských subjektov a organizácií pracujúcich v podvojnom účtovníctve na báze zisku a ukazovateľa ekonomickej pridanej hodnoty.

3 Akčný plán realizácie stratégie delegovanie úloh k realizácii čiastkových úloh

Akčný plán realizácie stratégie, delegovanie úloh k realizácii čiastkových úloh vychádza zo súboru opatrení a činností, ktoré povedú k dosiahnutiu vytýčených cieľov v nadväznosti na plán obnovy SR a rozvoj PSK v súlade so zámermi KOOCR a ostatných organizácií podieľajúcich sa na rozvoji CR v regióne.

3.1 Návrh opatrení a činností zabezpečujúcich naplnenie strategických cieľov

Základný princíp fungovania destinačného manažmentu v cestovnom ruchu je spolupráca verejného, súkromného a neziskového sektora v turistickej destinácii. Odborníci sa zhodujú v tom, že **destinačný manažment** je v medzinárodnom meradle **jediným spôsobom**, ako sa môže určitá destinácia **presadiť na trhu** a byť dlhodobo konkurencieschopná. Hlavným cieľom je pritom zvyšovanie príjmov z cestovného ruchu, t. j. vyšší podiel návštevníkov, dlhší pobyt a väčšie výdavky návštevníka počas pobytu v destinácii. **Úlohou destinačného manažmentu je koordinácia** existujúcich individuálnych aj spoločných rozvojových alebo marketingových aktivít v destinácii, využitie existujúcich predpokladov a príležitostí a aktívne iniciovanie vzniku nových príležitostí pre zlepšenie alebo udržanie určitej konkurenčnej výhody destinácie.

Na Slovensku sú v zmysle Zákona č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v znení zmien a doplnkov dôležitou súčasťou organizačnej štruktúry cestovného ruchu v oblasti riadenia regiónu Oblastné organizácie cestovného ruchu (OOCR). Zákon umožnil, aby na základe dobrovoľnosti samospráva spolu s podnikateľskými a inými subjektmi a za pomoci štátu vytvorila profesionálne združenia na riešenie potrieb a koncepčného riadenia destinácie, nielen marketingu. OOCR má v zmysle zákona neziskový charakter, výnosy sú jej príjmami a nerozdeľujú sa medzi členov.

V skúmanej oblasti pôsobí od roku 2015 Oblastná organizácia CR Dolný Šariš, ktorá vznikla v zmysle spomínaného zákona „na podporu a propagáciu cestovného ruchu a vytváranie podmienok rozvoja cestovného ruchu na území Šariša, prioritne Dolného Šariša s cieľom trvalo udržateľného rozvoja CR a ochrany záujmov svojich členov“.

Kritickým bodom OOCR je jej **financovanie**. Jej zdroje financovania sú súkromné a verejné (členské príspevky a dotácie zo štátneho rozpočtu), a keďže nemá vytvorené vlastné produkty, ktoré by mohla predávať, je odkázaná na ich obmedzenú výšku. Dotácie zo štátneho rozpočtu sú limitované a ovplyvňujú ich najmä tieto faktory: množstvo návštevníkov v destinácii ktorú riadi, štruktúra návštevníkov, počet ubytovacích zariadení a s tým súvisiaca výška vybratej dane za ubytovanie, počet členov, ktorí platia členské príspevky. V prípade členských príspevkov závisí ich výška od schopnosti a ochoty platiť a podieľať sa na financovaní OOCR zo strany členov, od dôvery v spoločné aktivity v prospech všetkých, od spoločného marketingu cieľového miesta a od rozdielu medzi výnosmi a nákladmi, ktoré členovia z členstva získajú. Nízka zapojenosť podnikateľských subjektov do OOCR Dolný a Horný Šariš sa odráža aj v jej celkovo nízkych príjmoch, a teda financovanie zo súkromných

zdrojov je najproblematickejšou oblasťou. Financovanie OOCR má značný vplyv na jej riadenie. Tie členské subjekty, ktoré poskytujú najviac finančných prostriedkov, zohrávajú hlavnú úlohu v riadení OOCR. Problémy všetkých OOCR na Slovensku vyplývajú z princípov financovania neziskových organizácií vo všeobecnosti. Ide o **princíp viaczdrojovosti**, **princíp projektovosti** (na získanie dotácie je nevyhnutné predloženie projektu štátu), **princíp efektívnosti** (je nevyhnutné vytvárať konkurencieschopné produkty účelným využívaním získaných zdrojov pri čo najnižších nákladoch), **princíp účelovosti** viazanosti prostriedkov (finančná dotácia viazaná na projekt) a **princíp transparentnosti** (dôvera a dobré meno organizácie, neustála možnosť členov a verejnosti sledovať jej rozhodnutia, aktivity a použitie zdrojov).

Ako **problematickú** sme identifikovali aj **oblasť ľudských zdrojov** - OOCR Dolný a Horný Šariš. Hlavnou príčinou tohto stavu je nedostatok finančných prostriedkov a skutočnosť, že dotáciu zo štátneho rozpočtu nemožno využiť na krytie osobných nákladov. Ak má byť koordinátorom aktivít a tvorcom produktov v regióne práve OOCR Dolný a Horný Šariš, je pre ňu životne nevyhnutné najmä zvýšenie príjmov (aktívnou prácou v prospech získania a sieťovania ďalších členov), riešenie personálnych problémov (navýšenie počtu výkonných zamestnancov) a tvorba vlastných produktov za účelom predaja. Odkázanosť na štátnu dotáciu bez vlastných zdrojov financovania nie je trvalo udržateľné.

V rámci každej destinácie CR nie je **dôležitá len komunikácia** voči **zákazníkovi**, ale rovnako dôležitá je aj komunikácia **medzi subjektmi vnútri** destinácie (efektívna spolupráca verejného, súkromného a neziskového sektora a zapojenie obyvateľov územia). V zahraničí (napr. Česká republika) sa osvedčil vznik manažérskych organizácií pre turistické oblasti prirodzenou iniciatívou „zdola“. Naozajstná spolupráca sa nedá vynútiť ani zákonom. Na celoštátnej a krajskej úrovni by mala prevládať marketingová podpora cestovného ruchu (MDaV SR a KOOCR Severovýchod Slovenska), ale tvorba produktov by mala prebiehať najmä na úrovni turistických oblastí.

Na základe uvedeného a po identifikácii hlavných problémov v OOCR Dolný a Horný Šariš, s akcentom na definované aktivity, ktoré boli prenesené aj do zadania pre tvorbu koncepcie sme dospeli k názoru, že posilnenie úlohy OOCR ako koordinačnej manažérskej organizácie pre destinačný manažment je riešením pre udržateľný rozvoj cestovného ruchu v oblasti.

Región Dolný Šariš a zároveň aj komplexne celý región Šariš ako prirodzenej destinácie má predpoklady pre rozvoj pobytového cestovného ruchu najmä počas letnej sezóny a po dobudovaní infraštruktúry aj v zimnej sezóne. **Vytvorenie OOCR ako manažérskej organizácie** je preto nevyhnutným predpokladom k tomu, aby celý rozvoj CR prebiehal efektívne a dynamicky. V tabuľke 3.1 je uvedený návrh personálneho zastúpenia organizácií v manažérskej organizácii destinačného manažmentu pod gesciou OOCR. Odporúčame ju vytvoriť a doplniť z týchto zainteresovaných subjektov pôsobiacich v tomto odvetví:

- Organizácie podporujúce CR v regióne – OOCR, KOOCR, MAS a pod.
- Obce regiónu okresu Prešov a Sabinov, ktoré je potrebné postupne rozširovať aj do ďalších okresov regiónu Šariš, príp. príľahlých regiónov, ktoré s týmto regiónom susedia.

- Podnikateľské subjekty pôsobiace v regióne v oblasti CR.
- Prešovský samosprávny kraj.
- Prešovská univerzita.

Tabuľka 3.1 Návrh zastúpenia organizácií v manažérskej organizácii

Organizácia	Odporúčaný počet osôb
OOCR Dolný Šariš	5
Zástupcovia obcí okresu Prešov a Sabinov, obce Hanušovce nad Topľou a spolupracujúcich obcí z okolitých okresov	3
Zástupcovia MAS	3
Zástupcovia podnikateľských subjektov	3
Zástupcovia PSK	1
Zástupcovia Prešovskej univerzity	1
Zástupcovia iných organizácií pôsobiacich v oblasti CR	2
Celkom odporúčaný počet	18

Vytvorená manažérska organizácia **OOCR** bude zabezpečovať a podporovať, ako aj **koordinovať plnenie akčného plánu** (obrázok 2.2) pri jeho neustálej aktualizácie. Hlavnou aktivitou organizácie a jej controllingovej činnosti je neustále **monitorovanie prepojenie projektov na plnenie strategických cieľov** uvedených na obrázku 2.1 a tabuľke KPI, ktorú je potrebné doplniť o časovo zadané hodnoty, ktoré potrebujeme dosiahnuť, aby sme naplnili víziu, ktorú máme.

3.2 Aktivity na podpora udržateľného cestovného ruchu

Podpora udržateľného cestovného ruchu je možná práve stimuláciou aktivít prostredníctvom projektov vyplývajúcich so strategických cieľov. Každý navrhnutý a vytvorený projekt je potrebné prerokovať v OOCR ako koordinačnom centre a v prípade pozitívneho hodnotenia vynaložiť všetko úsilie na získanie finančných prostriedkov na jeho realizáciu.

V prípade realizácie a efektívneho fungovania manažérskej organizácie destinačného manažmentu pod OOCR sa odstráni roztrieštenosť v oblasti riadenia a vytvorenie sa podmienky pre trvalo udržateľný rozvoj. **Navrhujeme vytvoriť sieťovú štruktúru fungovania** zainteresovaných subjektov s dominantnou organizáciou OOCR.

Podporu udržateľného rozvoja možno zhrnúť do nasledovných bodov:

- **Posilnenie úlohy manažérskej organizácie Dolný Šariš**, ktorá bude združovať už spomínané subjekty a manažovať komplexne cestovný ruch v regióne. Organizáciu postupne rozširovať a zvyšovať jej kvalitu manažovania. Považujeme to za veľmi dôležitý a významný krok, aby sa tento cieľ dosiahol. Čiastočne sa táto úloha už plní v rámci projektu.
- Následne **zvoliť stratégiu financovania investičných projektov podľa priorit**, naplnenia strategických cieľov a rokov. V koncepcii uvádzame navrhované projekty aj

nositeľa projektu a vo väčšine aj finančná čiastka, ktorú je potrebné vynaložiť na ten ktorý projekt v aktuálnom plánovacom roku. Je dôležité ale poznamenať, že pridelením malých finančných čiastok sa problém rozvoja nevyrieši a možno ho skôr považovať ako politický krok, ale nie krok prospešný pre ďalší rozvoj regiónu.

3.3 Harmonogram aktivít podporujúcich rozvoj CR

K tomu, aby bola stratégia úspešná a naštartoval sa trvalý rozvoj regiónu, je potrebné vykonať nasledovné aktivity:

1. **Posilnenie manažérskej organizácie** destinačného manažmentu Región Dolný Šariš. Termín: 2022-2025.
2. **Spracovanie ukazovateľov** s doplnením hodnôt pre monitorovanie plnenia cieľov - tabuľka 2.1 s doplnením číselnej časti na roky 2022 – 2025. Termín: marec - apríl 2022.
3. **Spracovať projekty** podporujúce rozvoj CR a sú prepojené na strategické ciele.
4. **Zabezpečiť aktualizáciu investičných projektov** uvedených v koncepcii a následne vytvorenie zásobníka projektov na jednotlivé roky s tým, že získavanie projektov sa posunie vo vymedzenej väzbe v rámci definovanej stratégie aj do vybraných lokalít Horného Šariša, prípadne aj okolitých regiónov. Termín v zmysle akčného plánu.
5. **Stanoviť požiadavky na finančné zdroje** a projekty zo zásobníka projektov podľa priority. Termín: december 2022.
6. **Napomôcť získavať finančné zdroje** a poskytnúť ich podľa dohodnutých podmienka vybraným subjektom na rozvoj CR.
7. **Manažovať práce na realizácii vybraných projektoch** podľa dohodnutého harmonogramu a akčného plánu projektu.
8. **Stretnutia manažérskej skupiny Dolný Šariš** a vyhodnotenie plnenia strategických cieľov podľa nastavených metrik, zistenie odchýlky a návrh riešení na ich odstránenie minimálne raz za štvrt'rok.
9. **Posilniť marketingovú činnosť a vytvoriť marketingové oddelenie.** Navrhnuť marketingový plán a zabezpečiť jeho realizáciu v rámci regiónu. Z začať jednotnú marketingovú politiku a vytvoriť jeden centrálny webový portál, kde návštevníci získajú všetky potrebné informácie. O jeho prevádzku a neustálu aktuálnosť a kompletnosť dáť sa budú starať marketingoví manažéri, ktorých už vyberie OOCR.
10. **Vytvoriť controllingový systém a oddelenie controllingu pre CR pri OOCR** ako nevyhnutnej manažérskej kontroly, monitorovania, koordinovania a plánovania rozvoja CR, ktorá bude monitorovať a vyhodnocovať výsledky rozvoja CR, hľadať odchýlky a navrhovať riešenia na ich odstránenie.

4 Monitorovanie a hodnotenie

Monitorovanie procesu trvalo udržateľného rozvoja CR v regióne bude **zabezpečovať organizácia OOCR**, v ktorej budú mať svojich členov všetky záujmové skupiny. Zabezpečené bude vytvoreným **controllingom pri OOCR**, ktorý bude mať controllingové nástroje na riešenie týchto problémov.

Vyhodnocovanie plnenia cieľov navrhujeme štvrťročne podľa strategických cieľov a ukazovateľov v rámci aktivity 2 uvedenej v predchádzajúcej kapitole.

Základné úlohy pre monitorovanie:

1. **Vytvorenie controllingového systému pre cestovný ruch**, ktorý bude plánovať a vyhodnocovať údaje o rozvoji CR v regióne v rámci PSK a OOCR – vyčleniť na túto činnosť 2 pracovníkov najlepšie formou outsourcingu v spolupráci s Prešovskou univerzitou pod gesciou doc. P. Gallu. Následne bude formou reportingu poukazovať na odchýlky a navrhovať riešenia.
2. **Vytvorenie jednotného webového portálu a informačného systému**, ktorý bude usmerňovať marketingovú prácu v oblasti CR. Vytvoreniu webového portálu bude v zmysle tejto koncepcie rozvoja CR v regióne v spolupráci OOCR – KOOCR – PSK – mesto Prešov – controllingové oddelenie.
3. **Vytvorenie zásobníku projektov**, ktoré sa postupne budú finančne a manažérsky podporovať tak, aby sa zvyšovala kvalita cestovného ruchu v regióne.
4. **Zavedenie controllingového monitoringu projektov**, ktoré sa podpora a vyvinie úsilie a pomoc pri získavaní finančných prostriedkov v rokoch 2022-2026 podľa priorit a termínov v zmysle akčného plánu.

Kompetencie a zodpovednosti

Kompetencie a zodpovednosti je možno riešiť postupne na základe kompetenčných matíc, kde budú uvedené aktivity a úlohy a zástupcovia jednotlivých členov OOCR a ich funkcie. Jednotlivé kompetencie sú uvedené v tabuľka 2.1 pri zodpovednosti za plnenie strategických cieľov aj s navrhovanými organizáciami. Na základe tabuľky 2.1 spracovať kompetenčnú maticu. Odporúčame využiť pomoc Prešovskej univerzity a tvorcov koncepcie rozvoja CR pre OOCR.

Postup implementácie

Postup implementácie bol uvedený v prechádzajúcich kapitolách 3.1 až 3.3. Odporúčame nasledovný postup:

1. Posilnenie manažérskej organizácie OOCR Dolný Šariš.
2. Doplniť tabuľku 2.1 – tabuľka BSC o kvantifikované ukazovatele a menovite o osoby, ktoré budú zodpovedné za plnenie cieľov.
3. Postupne podľa možností a výziev napomôcť zabezpečovať finančné zdroje na ich realizáciu.
4. Zabezpečiť manažovanie projektov zo strany OOCR vybraným pracovníkom.

5. Vytvoriť jednotný webový portál na propagáciu regiónu a zostaviť marketingový plán pre rozvoj CR v regióne Dolný Šariš.
6. Štvrtročne vyhodnocovať plnenie strategického plánu a monitorovať plnenie úloh.

4.1 Návrh personálnej zodpovednosti implementácie stratégie

Pre efektívny rozvoj CR v regióne Dolný Šariš navrhujeme vytvoriť personálnu maticu s kompetenciami za rozvoj CR v danej lokalite. Základom kompetenčnej matice sú pracovníci OOCR doplnení o manažerov, ktorí budú zabezpečovať manažment projektov, controlling a marketing. Pri návrhu kompetenčnej matice navrhujeme využiť tabuľku 2.1 a odporúčania uvedené najmä v kapitole 3 s prihliadnutím na akčný plán.

Personálnu zodpovednosť za implementáciu tejto koncepcie a jej ďalšie pokračovanie **odporúčame pre OOCR s manažerskou funkciou Mgr. Branislava Švorca, PhD.** Ako **poradcu** a outsourcingového manažera navrhujeme tvorcu tejto koncepcie **doc. Ing. Petra Gallu, CSc.**, pretože má najjasnejší prehľad o zámeroch a ďalšom pokračovaní implementácie stratégie. Tento tím doporučujeme ešte doplniť o pána **Gustáva Maláta** ako **manažera pre inovácie v CR**, ktorý má veľmi dobré perspektívne myslenie a nápady ako dostať cestovný ruch v regióne na vyššiu úroveň.

Navrhujeme vyjsť s tejto kompetenčnej matice, ktorú navrhujeme ako rámcovú pre riešenie problematiky rozvoja CR v regióne.

Tabuľka 4.1 Kompetenčná matica (predbežný návrh)

Funkcia	Odporúčaná osoba	Vyhodnocovanie KPI	Plánovanie CR	Investičné projekty DB	WEB portál CR	Monitorovanie CR	Riadenie projektov CR	Financovanie projektov CR	Tvorba projektov CR	Realizácia projektov CR	Strategické dokumenty	Dashboardy, reporty CR	CBA analýzy
Generálny manažér CR	Mgr. Branislav Švorc, PhD.	x	x	x		x		x			x		x
Výkonný manažér CR		x	x	x		x	x	x			x		x
Asistent GM CR		x		x				x	x	x	x		x
Controllér CR	Doc. Ing. Peter Gallo, CSc.	x	x				x	x		x		x	x
Projektový manažér		x	x	x			x	x	x	x			x
Zástupca obce	starostovia a primátori	x	x				x	x	x	x	x		x
TOP manažér firmy	konatelia, TOP	x	x	x	x		x	x	x	x			
Manažér pre web		x			x								
Zástupca KOOR		x		x	x			x			x		
Zástupca PSK		x		x	x			x			x		

Zdroj: vlastné spracovanie

4.2 Návrh finančnej a časovej zodpovednosti implementácie stratégie

Stratégia rozvoja bola formulovaná v 2. kapitole. Z hľadiska finančnej a časovej zodpovednosti je to na OOCR a jej funkcii koordinátora rozvoja CR. Za implementáciu stratégie zodpovedá na základe kompetenčnej matice generálny manažér destinačného manažmentu OOCR. Implementovať tak rozsiahly projekt a jeho koordinácia a monitorovanie si však vyžaduje aj činnosť ďalších spolupracovníkov, aby bol tento proces efektívny. To môže následne priniesť rozvoj CR ruchu v regióne, ale aj rozvoj celého cestovného ruchu. Preto odporúčame nasledovné financovanie a časovú zodpovednosť za implementáciu koncepcie a strategické riadenie CR. Pracovné funkcie s ich platovým ohodnotením je uvedené v personálnom pláne pod gesciou OOCR v spolupráci s KOOCR, PSK a mesta Prešov.

Tabuľka 4.2 Personálny plán financovania a časovej zodpovednosti implementácie stratégie

PERSONÁLNY PLÁN		2022	2023	2024	2025	2026
Koef. sociál. nákladov (min. 1,38)	1,41	Rast miezd		5%	5%	5%
P.č. FUNKCIA a počet pracovníkov	PLAT-€	12	12	12	12	12
1	Generálny manažér CR	2 200	1	1	1	1
2	Výkonný manažér CR	1 400	1	1	1	1
3	Asistent GM CR	700	1	1	1	1
4	Controllér CR outsourcing	1 300	1	1	1	1
5	Projektový manažér		0	0		
6	Zástupca obce		0	0		
7	TOP manažér firmy		0	0		
8	Manažér pre web	1 200	1	1	1	1
9	Zástupca KOOCR	200	1	1	1	1
10	Zástupca PSK	200	1	1	1	1
11	Členovia man. organizácie destinácie	100	5	5	5	5
OSOBNÉ NÁKLADY			112 941	130 349	130 349	130 349
1	Generálny manažér CR	2 200	34 122	37 243	37 243	37 243
2	Výkonný manažér CR	1 400	19 740	23 700	23 700	23 700
3	Asistent GM CR	700	9 870	11 850	11 850	11 850
4	Controllér CR outsourcing	1 300	18 330	22 007	22 007	22 007
5	Projektový manažér	0	0	0	0	0
6	Zástupca obce	0	0	0	0	0
7	TOP manažér firmy	0	0	0	0	0
8	Manažér pre web	1 200	16 920	20 314	20 314	20 314
9	Zástupca KOOCR	200	3 102	3 386	3 386	3 386
10	Zástupca PSK	200	3 102	3 386	3 386	3 386
11	Členovia man. organizácie destinácie	100	7 755	8 464	8 464	8 464
MZDOVÉ PREPOČTY						
521	Mzdy		86 425	99 744	99 719	99 719
523	Odmeny za plnenie KPI		0	0		
524	Odvody do poisť. a fondu zam.		23 128	26 695	26 719	26 719
527	Zákonné sociálne náklady		3 388	3 910	3 910	3 910
528	Ostatné sociálne náklady		0	0		

Zdroj: vlastné spracovanie

Ich financovaním a vymedzením právomoci a zodpovednosti sa dá koncepcii patričná vážnosť a nezostane to ako väčšina projektov založená v príslušných zadávajúcich

organizáciách. Je potrebné si uvedomiť, že vložené prostriedky sa mnohonásobne vrátia a cestovný ruch je potrebné robiť na profesionálnej úrovni a nie využívať aktivity jednotlivcov bez patričnej motivácie. Pri prepočtoch financovania implementácie stratégie sme uvažovali nie s jednotlivými projektami, ale celou činnosťou manažérskej organizácie destinačného manažmentu v celej šírke ako má byť pri minimálnych finančných nárokoch. Je dôležité vedieť, že rozvoj cestovného ruchu prinesie zvýšenie výkonnosti regiónu a ten následne rast životnej úrovne. Ak sa pozrieme na šírku projektu rozvoja regiónu Šariš a dopad na všetky oblasti sú tieto prostriedky na minimálnej hranici prijateľnosti.

4.3 Stanovenie nástrojov pre monitoring - merateľné ukazovatele KPI

Najvhodnejšími nástrojmi na monitoring sú v súčasnosti ukazovatele KPI. Musí byť ale zrejma ich previazanosť na strategické ciele a víziu. Strategické ciele aj s príčinnými vzťahmi sú uvedené na obrázku 2.1 formou strategickej mapy a následne sú im v tabuľke 2.1 priradené ukazovatele KPI. V tabuľke 4.3 je uvedený prehľad KPI na základe ktorých je možné monitorovať rozvoj CR v regióne a jeho výkonnosť. Hodnoty nie sú v tabuľke uvedené, nakoľko sa jedná o koncepciu rozvoja. Jednou z prvých úloh generálneho manažéra, controlléra CR a zástupcov manažérskej organizácie OOCR je zadefinovať hodnoty strategických cieľov a pripraviť projekty na ich naplnenie. To je aj prvou dôležitou úlohou pri naplnení tejto koncepcie rozvoja. Týmto postupom sa začne CR rozvíjať efektívnejšie a stane sa vysoko konkurenčným nielen voči ostatným regiónom Slovenska, ale aj EU, čo si myslíme, že je veľmi dôležité. Manažovať CR je nielen vedou, ale aj umením ako na to s využitím najmodernejších poznatkov doby.

Tabuľka 4.3 Stanovenie KPI pre monitoring v súlade so strategickými cieľmi

Por. č.	Strategický cieľ	Metrika	Opt.	2022	2023	2024	2025	2026
F01	Zvýšiť výkonnosť odvetvia CR	Pridaná hodnota /návštevníka	0					
F02	Zvýšiť ziskovosť	Ziskovosť	0					
F03	Zvýšiť tržby	Tržby	0					
F04	Optimalizovať náklady	Nákladovosť	0					
F05	Zabezpečiť finančné zdroje	Investície do projektov	0					
Z01	Zvýšiť návštevnosť	Počet návštevníkov	0					
Z02	Zvýšiť spokojnosť klientov	% spokojnosti	0					
Z03	Rozšíriť ponuku služieb	Počet služieb	0					
Z04	Zlepšiť propagáciu regiónu	Investície do propagácie	0					
Z05	Zlepšiť cenovú politiku	Priemerná cena	0					
Z06	Posilniť imidž	Počet návštevníkov	0					
Z07	Vybudovať značku	Hodnota značky	0					
P01	Zlepšiť dostupnosť - infraštruktúra	Obnova komunikácií	0					
P02	Znížiť byrokráciu	Počet odstránených prekážok	0					
P03	Zlepšiť kvalitu služieb	Reklamácie	0					
P04	Lokálni dodávatelia	Počet lokálnych dodávateľov	0					
P05	Posilniť spoluprácu	Počet spoluprac. subjektov	0					
U01	Zvýšiť motiváciu	priemerný plat	0					

U02	Zvyšovať spokojnosť zamestnancov	% spokojnosti zamestnancov	0					
U03	Zlepšiť prac. podmienky	počet zlepšení	0					
U04	Zlepšiť kariérny rozvoj	rast počtu pracovníkov	0					
U05	Zvýšiť vzdelanostnú úroveň	kvalifikačný stupeň	0					
U06	Zdokonalíť systém riadenia	počet manažérov zapoj. do CR	0					

Zdroj: vlastné spracovanie

Odporúčanie

Vyplnenie tabuľky 4.3 je jednou z prvých a kľúčových úloh, ktoré musí urobiť generálny manažér a controlling OOCR pre efektívne riadenie CR v regióne a starať sa o jej naplnenie. Výsledok plnenia je zároveň dokumentom riadenia kvality a efektívnosti rozvoja CR v regióne. Je to moderný prístup k riadeniu CR, aby cestovný ruch nebol chaotickým plnením náhodných projektov, ale účelovým rozvojom CR a rastu životnej úrovne obyvateľov regiónu Dolný Šariš.

5 Návrhy a odporúčania

Návrhy a odporúčania boli spracované v predchádzajúcich kapitolách, preto sa tu sústreďíme len na najdôležitejšie veci.

Vymedzenie záujmových skupín, ktorí budú spolupracovať na realizácii stratégie:

- OOCR Dolný Šariš a OOCR Horný Šariš.
- PSK - Odbor strategického rozvoja, oddelenie regionálneho rozvoja.
- KOOCR Severovýchod Slovenska, OOCR Horný Zemplín a Dolný Zemplín.

Členovia všetkých týchto inštitúcií by mali **mať zastúpenie** v OOCR Dolný Šariš, aby svojimi poznatkami napomáhali rozvoju a zároveň sa vytváral **synergický efekt** pre jednotné aktivity cielene prepojené, aby sa dosiahol **požadovaný výsledok** a tým je **naplnenie vízie** rozvoja CR v danom regióne.

V rámci vyššie spomenutých aktivít a vízie je uvedených mnoho podnetov, projektov, ktoré napomôžu rozvoju regiónu Dolný Šariš. Navrhli ich obce a manažéri pôsobiaci v tomto regióne, ktorí sú zastúpení aj vo vyššie spomenutých úlohách. Mnoho podnetov bolo priamo spracovaných v rámci návrhu koncepcie, samotnou OOCR, v rámci realizovaného workshopu, resp. získaných na základe odborných konzultácií, či už od študentov Prešovskej univerzity alebo priamo v regióne rozhovormi s obyvateľmi.

Prvoradou úlohou týchto organizácií je stretnúť sa na úrovni ich predstaviteľov a **dohodnúť jednotný postup a spoluprácu**. Je si potrebné uvedomiť, že len spojením síl a prostriedkov sa dosiahne úspech a nie trieštením na mnohé organizácie, ktoré vyvíjajú vlastné aktivity v domnení, že dosiahnu sami úspech a nevidia pritom, že je to vec náš všetkých, čo tu žijeme. Je potrebné sledovať najmodernejšie trendy v oblasti CR a tie implementovať do života o čo sa snažíme aj v tomto projekte.

5.1 Rozvojové impulzy a úlohy

Základné úlohy, ktoré odporúčame pre rozvoj regiónu Dolný Šariš:

- **Spolupráca v rámci regiónu** s PSK, MAS, OOCR a ostatnými dotknutými organizáciami a dohodnutie spoločného postupu navrhnutého v rámci tohto projektu strategického rozvoj CR.
- **Preštudovať a osvojiť si strategické ciele** a implementovať ich aj do svojich programov v rámci stratégie riadenia výkonnosti 2. Stupeň.
- **Implementovať do svojich cieľov aktivity**, ktoré podporia plnenie vrcholových strategických cieľov na strategickej úrovni.
- **Odstrániť bariéry**, ktoré brzdia rozvoj CR a sú uvedené v projekte v rámci vízie alebo návrhu projektov.
- Podieľať a napomáhať **plniť strategický plán OOCR**, ktorý by bol výsledkom odporúčaným v rámci tejto koncepcie rozvoja regiónu Dolný Šariš.

- **Podporiť obce pri tvorbe hospodárskych plánov rozvoja** so zakomponovaním cestovného ruchu a strategických cieľov regiónu.
- Vynaložiť všetko úsilie na **zlepšenie infraštruktúry regiónu**.
- **Nezaťažovať** subjekty pôsobiace v CR **zbytočnou byrokraciou** a pristúpiť k odstraňovaniu všetkých byrokratických prekážok.

5.2 Dotknuté KOOCR, OOCR a ostatné inštitúcie

Základné úlohy a odporúčania pre rozvoj regiónu Dolný Šariš a dotknuté organizácie možno zhrnúť do týchto bodov:

- **Preštudovať a osvojiť si koncepciu rozvoja CR** v regióne Dolný Šariš a všetky aktivity robiť v súlade s touto koncepciou. Sústrediť sa najmä na kapitolu 2 až 4.
- **Participovať spoločne** s ostatnými organizáciami na rozvoji CR a úsilie sústrediť v smere vytýčených strategických cieľov k naplneniu vízie.
- Vynaložiť všetko úsilie na **zlepšenie infraštruktúry regiónu**.
- **Podieľať sa odborne na tvorbe a realizácii projektov** a prispievať k naplneniu zásobníka projektov rozvoja CR v súlade so strategickými cieľmi regiónu.
- **Napomáhať financovaniu** a hľadaniu finančných prostriedkov pre realizáciu projektov rozvoja CR.

Očakávania od KOOCR. Očakávame, že:

- **pomôže** svojimi aktivitami **realizácii tejto koncepcie** a bude ju plne podporovať,
- **pomôže vytvoriť manažérske centrum** destinačného manažmentu pri OOCR a deleguje do jeho aktívnej činnosti svojho zástupcu,
- **pomôže získať finančné zdroje** na projekty v rámci databázy projektov OOCR a vyvinie úsilie na zabezpečenie a mapovanie nových zdrojov financovania.

Očakávania od OOCR

Na OOCR je najväčšie ťažisko práce, pretože na základe koncepcie má funkciu plánovaciu aj organizačnú a hlavne koordinačnú. Jeho úlohy boli spracované v rámci kompetenčnej matice aj akčného plánu, na základe ktorého by malo efektívne usmerňovať rozvoj CR v regióne Dolný Šariš.

Očakávania od členských samospráv a organizácií

Pre členské samosprávy vyplývajú úlohy na základe odporúčaní OOCR ako koordinačného útvaru.

Očakávania od PSK

PSK je členom sieťovej organizácie a podieľa sa na pomoci pri plnení úloh koordinačného centra OOCR.

Záver

Spracovaný dokument predstavuje koncepciu rozvoja cestovného ruchu v regióne Dolný Šariš. Koncepcia zahŕňa všetky podstatné súvislosti, ktoré je potrebné zapracovať do strategického plánu rozvoja CR. Upozorňuje na dôležitosť manažérskeho riadenia v rámci destinačného manažmentu pod gestorstvom OOCR s úzkym prepojením na KOOCR. Rámcovo stanovuje strategický plán rozvoja, ktorý musí byť v ďalšej etape doplnený plánovanými hodnotami v rámci strategických cieľov tak, aby došlo k naplneniu vízie CR v tomto regióne.

V rámci koncepcie je spracovaný manažérsky systém riadenia a vypracované základné dokumenty potrebné k riadeniu CR. Taktiež je navrhnutá personálna štruktúra a veľkosť finančných zdrojov potrebných na efektívne riadenia CR v tomto regióne. Táto koncepcia poskytuje dostatočný priestor na jej ďalšie rozvíjanie. Upozorňuje na to, ako dôležité je mať pripravené plány na základe ktorých je možno organizovať cestovný ruch v analyzovanom regióne. Svojím obsahom chce upozorniť, že bez vzájomnej spolupráce a participácie zainteresovaných osôb nie je možný efektívny rozvoj cestovného ruchu.

V ďalšej etape rozvoja CR v regióne táto koncepcia posluží ako riadiaci dokument, ktorý je treba rozpracovať a do viesť do manažérskych plánov a projektov, ktoré sú navrhnuté v rámci spracovanej koncepcie. Bez kvalitnej aktívnej a pružnej manažérskej práce nie je možné ich naplniť. Preto si nevyhnutne vyžaduje vytvoriť kvalitný manažérsky tím, ktoré veci, ktoré sú spracované v tejto koncepcii, úspešne dotiahne do realizačného štádia a tým zvýši úroveň CR v regióne Dolný Šariš. V koncepcii sú uvedené všetky podstatné súvislosti pre efektívne riadenia a zvýšenie úrovne CR v regióne.

Použitá literatúra

Aquapark Prešov, 2021. O nás. [online]. [cit. 19-11-2021]. Dostupné z: <https://aquaparkpresov.sk/>

ATLAS KRAJINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2002. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia SR. ISBN 80-88833-27-2.

ATLAS SLOVENSKEJ SOCIALISTICKEJ REPUBLIKY, 1980. Bratislava: Veda SAV a Slovenska kartografia.

Cyklotrasy Prešov, 2020. [online]. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: <https://www.bikermania.sk/trasy.php>

Cyklotrasy Sabinov, 2020. [online]. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: <https://www.bikermania.sk/trasy.php>

Cyklotrasy v Prešovskom kraji. [online]. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: <https://cyklopo.sk/files/files/69/31/68/fc16c94afc014429ad89343106b930e4/fc16c94afc014429ad89343106b930e4.pdf>

ČEMAN, R., 2010. Svet. Školský geografický atlas. Bratislava: Mapa Slovakia Plus, s.r.o.

DORČÁK, P., POLLÁK, F., FOGAŠ, A., SVETOZÁROVOVÁ, N. 2014. Stratégia destinačného marketingu cestovného ruchu Prešovského samosprávneho kraja. Prešov. NetWorth, s. r. o. ISBN: 978-80-8165-066-6.

DUBCOVÁ, A., V. LAUKO, L. TOLMÁČI, J. CIMRA, H. KRAMÁREKOVÁ, A. KROGMANN, A. NEMČÍKOVÁ, J. NÉMETHOVÁ, D. GURŇÁK a F. KRIŽAN, 2008. Geografia Slovenska. 1. vydanie. Nitra: Prírodovedecká fakulta Univerzity Konštantína Filozofa. Edícia Prírodovedec č. 341.

DUCÁR, J. 2017. Záhľadný nápis. [online]. [cit. 20.12.2017]. Dostupné na: <http://www.slanskevrchy.sk/Trasy/Sebes/Sebes%20napis.html>

DUGAS, D., ed., 2017. Veľký Šariš v premenách času. Sabinov: DINO, vydavateľská fotoagentúra. ISBN 978-80-85575-61-3.

Ekopark Holá hora, 2021. Ponúkame. [online]. [cit. 18-11-2021]. Dostupné z: <https://www.ekoparkpo.sk/ponukame>

ENCYKLOPÉDIA BELIANA, 2021. Hanušovce nad Topľou. [online]. [cit. 16-11-2021]. Dostupné z: <https://beliana.sav.sk/heslo/hanusovce-nad-toplou>

EOROVELO 11, 2020. Cyklotrasa EuroVelo 11. [online]. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: <https://www.eurovelo11.sk/clanok/cyklotrasa-eurovelo-11>

ERNST, A., 2002. Karika-turistické potulky históriou mesta Prešov. Prešov: Róbert Vico. ISBN 80-89041-01-9.

ERNST, A., ed., 2001. Prešov – mesto a jeho čas. 2. vydanie. Prešov: DINO. ISBN 80-85575-33-7.

- Eurovello 11, 2021. Kamenný vodný mlyn. [online]. [cit. 19-11-2021]. Dostupné z: <https://www.eurovelo11.sk/vylet/kamenny-vodny-mlyn>
- EuroVelo 11, 2020. [online]. [cit. 25-11-2021]. Dostupné z: <https://www.eurovelo11.sk/clanok/cyklotrasa-eurovelo-11>
- FILMOVÁ NOC NA HRADE, 2021. Informácie o festivale. [online]. [cit. 1-12-2021]. Dostupné z: <http://www.filmovanocnahrade.sk/o-nas/>
- Find your perfect bike route [online]. [cit. 1. decembra 2018]. Dostupné z: <https://www.bikemap.net/en/r/3642954/>
- FOGAŠ, A., 2007. Dolný Šariš – príroda. In: Krásy Slovenska. Roč. 84, č. 1-2, s. 10-11. ISSN 0323-0643.
- FOGAŠ, A., M. ROSIČ, R. MATLOVIČ, E. MICHAELI, V. VERBA a M. MICHALKO, 2015. Vybrané trasy po východnom Slovensku: (exkurzný sprievodca) = (excursion guidebook). Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1317-8.
- GALLO, P., 2013 Strategický manažment a controllingové analýzy. Prešov: Dominanta, 978-80-967349-6-2
- GO PREŠOV, 2017. Osobnosti v Prešove. [online]. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z: <http://www.gopresov.sk/zaujímavosti-o-meste/osobnosti-spate-s-presovom/>
- GÚČIK, M., 2006. Manažment cestovného ruchu. Banská Bystrica: Dali – BB. ISBN 80-88945-84-4.
- HANČLOVÁ, J. a L. TVRDÝ, (2004): Classification of the Regions. In: Ramík, J. et al.: Multiregional and Regional Models. Faculty of Economics, Technical University of Ostrava, Ostrava, 66 s.
- Hanzel, P., 2007. Chránené stromy. In: Krásy Slovenska. Roč. 84, č. 1-2, s. 28-29. ISSN 0323-0643.
- HARČÁR, J. 1995. Reliéf Nízkych Beskýd, časť A. Povodie Tople, časť B. Povodie Ondavy. In: Geographica Slovaca 8. Bratislava. 96 s. + 2 mapy.
- HOCHMUTH, Z., 2007. Jaskyňa Zlá diera. In: Krásy Slovenska. Roč. 84, č. 1-2, s. 30-31. ISSN 0323-0643.
- HOCHMUTH, Z., A. Lacová a R. Maltovič, 1994. Vlastiveda Prešova. UPJŠ Košice Pdf v Prešove, ISBN 80-7097-293-9.
- hornatorysa.com, 2010. Kamenický hrad. [online]. [cit. 20.12.2017]. Dostupné na: <http://www.itorysa.sk/zaujímavosti/kamenicky-hrad/>
- HRABKOVÁ, T. 2005. Tajomstvá sopky. In Prešovský večerník. ISSN 1336-4030, 25.marec 2005, roč. 16, č. 3696, s. 6-7.
- HRABKOVÁ, T. 2006. O výnimočnosti pamiatky Sol'nohrad: Kontinuálny symbol histórie Šariša. In Národná osveta. ISSN 1335-4515, 2006, roč. 16, č. 3, s. 21-22.

- Hrad Šariš, 2019. [online]. [cit. 25-11-2021]. Dostupné z: <https://www.velkysaris.sk/hrad-saris.phtml?id3=75078>
- Hrad Šebeš. [online]. [cit. 20.12.2017]. Dostupné na: <http://www.severovychod.sk/body-zaujmu/hrad-sebes/>
- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3a/Railways_Slovakia_SK.svg
- HUŤANOVÁ, J. a M. JANČO, 2013. Sprievodcovská činnosť v SNM – historickom múzeu. Metodický materiál. Bratislava: SNM –HM.
- Chodník Obchod na korze, 2021. Mapa trasy. [online]. [cit. 19-11-2021]. Dostupné z: <https://chodnikobchodnakorze.sk/>
- JAKUBÍKOVÁ, D., 2006. Marketingový management turistické destinace [online]. [cit. 2021-06-06]. Dostupné na: <https://www.cestovni-ruch.cz/skolstvi/destinace.php>
- JANOŤA, E. 1975. Slovenské hrady. Bratislava: Tatran.
- KAMENICA, 2012. História hradu Kamenica. [online]. [cit. 20.12.2017]. Dostupné na: <http://www.kamenica.sk/clanok/historia-kamenickeho-hradu-5.html>
- KANDRÁČOVÁ, V. 1990. Geografické aspekty služieb v okrese Prešov. In Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove, prírodné vedy XXIII. Košice: Univerzita P. J. Šafárika, s. 100-126.
- KANDRÁČOVÁ, V., R. MATLOVIČ a E. MICHAELI, 1998. Trasy za poznaním Slovenska. Prešov: ATA.
- Kaštieľ a archeopark Hanušovce nad Topľou /Tripolitana/, 2021. [online]. [cit. 25-11-2021]. Dostupné z: <https://www.muzeum.sk/kastiel-a-archeopark-hanusovce-nad-toplou-tripolitana.html>
- KOLCUN, M., 2017. Chodiace encyklopédia. [online]. [cit. 20.12.2017]. Dostupné na: <https://kosicednes.sk/tipy-na-vylety/chodiace-encyklopedie/>
- KOLEKTÍV, 199. Lipany. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška. ISBN 80-7165-087-0.
- KOLLÁR, D., 2007a. Lačnovský kaňon. In: Krásy Slovenska. Roč. 84, č. 1-2, s. 22. ISSN 0323-0643.
- KOLLÁR, D., 2007b. Po hrebeni Čergova na lyžiach alebo snežniciach. In: Krásy Slovenska. Roč. 84, č. 1-2, s. 24-25. ISSN 0323-0643.
- Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v regióne Horný Zemplín. Humenné: Regionálna rozvojová agentúra. 2012. https://www.snina.sk/e_download.php?file=data/uredni_deska/obsah108_2.pdf&original=Koncepcia+rozvoja+CR+Horn%C3%BD+Zempl%C3%ADn.pdf
- KOPOR, I. a B. HRVOLOVÁ, 2016. Geologické poklady Slovenska: Slovenské opálové bane. [online]. [cit. 13-11-2021] Dostupné na internete <https://vedanadosah.cvtisr.sk/priroda/zem/geologicke-poklady-slovenska-slovenske-opalove-bane/>

- KROPILÁK, M. 1977. Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Bratislava: Vydavateľstvo Veda. 1977. 528 s.
- KUBU, N. a KOL., 2014. Metodika průvodcovské činnosti na hradech a zámcích. Praha: NUP. ISBN 978-80-7480-007.
- KVASNOVÁ, D., 2020. Činnosť miestnych akčných skupín v cestovnom ruchu na Slovensku. In: Ekonomická revue cestovného ruchu, roč. 53, č. 1. s. 15- 22. ISSN 0139-8660.
- LEŠKOVÁ, M. 2018. Geoekologické aspekty Slovenských opálových baní v Slanských vrchoch. Diplomová práca FHPV PU v Prešove.
- Lexikón cyklotrás Prešovského samosprávneho kraja. EDA SLOVAKIA s.r.o. https://www.google.com/search?q=Lexik%C3%B3n+cyklotr%C3%A1s+Pre%C5%A1ovsk%C3%A9ho+samospr%C3%A1vneho+kraja&rlz=1C1CHBD_enSK844SK844&oq=Lexik%C3%B3n+cyklotr%C3%A1s+Pre%C5%A1ovsk%C3%A9ho+samospr%C3%A1vneho+kraja&aqs=chrome..69i57.1426j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8 z 15.11.2021
- MADZINOVÁ, R. 2020. Cestovný ruch – bariéry a perspektívy. Prešov, B. Bystrica
- MAPOVÝ PORTÁL KIMS, 2021. Maloplošné chránené územia. [online]. [cit. 15-11-2021] Dostupné na internete <http://webgis.biomonitoring.sk/>
- MAPOVÝ PORTÁL KIMS, 2021. Maloplošné chránené územia. [online]. [cit. 15-11-2021] Dostupné na internete <http://webgis.biomonitoring.sk/>
- MATLOVIČ, R. 1998. Geografia priestorovej štruktúry mesta Prešov. Geografické práce ; roč. 8, č. 1. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied, ISBN 80-88885-33-7.
- MEDVEC, A., 2014. Koleso Času – Obišovce. Obec Obišovce. ISBN 978-80-971656-3-5.
- Mesto Hanušovce nad Topľou, 2021. História mesta. [online]. [cit. 15-11-2021]. Dostupné z: <https://www.hanusovce.sk/mesto/historia-mesta/>
- Mestské kultúrne stredisko mesta Hanušovce nad Topľou, 2021. Z histórie kaštieľa. [online]. [cit. 15-11-2021]. Dostupné z: <https://www.mskskastielhnt.sk/z-historie-kastiel-a-1/>
- MICHAELI, E. 2015. Regionálne geografie Slovenskej republiky. 2. vydanie. Prešov: FHPV PU v Prešove. ISBN 978-80-555-1393-5.
- MOLČAN, P., 2010. Sabinov – mesto v premenách času. Sabinov: DINO, vydavateľská fotoagentúra. ISBN 978-80-85575-51-4.
- Múzeum vín, 2021. História. [online]. [cit. 18-11-2021]. Dostupné z: <http://www.muzeumvin.sk/>
- MUZEUM.SK, Kapušanský hrad. [online]. [cit. 20.12.2017]. Dostupné na: <http://www.muzeum.sk/?obj=hrad&ix=kaph>
- NAGYOVÁ, A., ed., 2013. Moje mesto Veľký Šariš. Prešov: Vydavateľstvo Anna Nagyová. ISBN 978-80-971027-2-2.

- NAJ v CR 2018: Nominované NAJ produkty, 2018. [online]. [cit. 25-11-2021]. Dostupné z: <https://www.severovychod.sk/clanok/naj-v-cr-2018-nominovane-naj-produkty>
- NOVELLI, M., B. SCIMITS a T. SPENCER, 2006. Networks, clusters and innovation in tourism: A UK experience. *Tourism Management* [online]. Roč. 27, č. 6, s. 1141-1152. [cit. 2021-09-15]. ISSN 0261-5177. Dostupné na: doi 10.1016/j.tourman.2005.11.011
- Nový turistický produkt - časť transeurópskej cyklotrasy EuroVelo 11 – Prešov – Muszyna - Mníšek nad Popradom PLSK.01.01.00-12-0111/17, [online]. [cit. 25-11-2021]. Dostupné z: https://www.lrz.sk/resources/File/info_1_o_projekte_eurovelo11.pdf
- NS MAS SR, 2021. Členovia NS MAS SR. [online]. [cit. 2021-08-23]. Dostupné z: <https://www.sietmas.sk/clenovia-ns-mas-sr.html>
- NSRV SR, 2021. MAS v programovom období 2014-2020. [online]. [cit. 2021-08-23]. Dostupné z: <https://www.nsrv.sk/?pl=19>
- O cykloturistike v regióne Domaša. http://www.domasa.sk/region/index.php?option=com_content&view=article&id=136&Itemid=222
- O turistike v regióne Domaša [online]. [cit. 1. decembra 2018]. Dostupné z: http://www.domasa.sk/region/index.php?option=com_content&view=article&id=128:turistika&catid=55:turistika&Itemid=221
- Obchodné spoločnosti podnikajúce v oblasti ubytovania a ich výkonové charakteristiky [online]. [cit. 21. novembra 2018]. Dostupné z: www.indexpodnikatela.sk
- ONUFEROVÁ, E., ČABINOVÁ, V. 2018. Enterprise Performance Analysis of the Selected Service Sector by Applying Modern Methods with an Emphasis on the Creation and Application of the Modified Creditworthy Model (MCWM). *Journal of tourism and services*. 9 (17). pp. 97-122. doi:10.29036/jots.v9i17.74
- ORIEŠKA, J., 2007. Metodika činnosti průvodce cestovního ruchu. Praha: Idea Service. ISBN 9788085970579.
- Outdoorpark, 2021. O nás. [online]. [cit. 18-11-2021]. Dostupné z: <http://lanovecentrum.outdoorpark.sk/onas>
- PISOŇ, Š. 1973. Hrady a zámky na Slovensku. Bratislava: Osveta.
- POLLA, B. 1980. Hrady a zámky na východnom Slovensku. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo.
- POPJAKOVÁ, D., 2001. Vývoj hraníc a územno-správneho usporiadania Šariša od najstarších čias po súčasnosť. In: *Folia Geographica* 20. Roč. XXXV, č. 4, s. 176-193. ISSN 80-8068-030-2.
- Prešov má novú zberateľskú bankovku s Michalom Bosákom, 2021. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z: <https://www.presov.sk/oznamy/presov-ma-novu-zberatelsku-bankovku-s-michalom-bosakom.html>

PREŠOV, 2021. Dni mesta Prešov. [online]. [cit. 15-11-2021]. Dostupné z: <https://www.presov.sk/oznamy/dni-mesta-presov-2021-prekvapia-mnozstvom-noviniek.html>

Pro Musica Nostra Sarossiensis, 2021. 3. ročník festivalu Pro Musica Nostra Sarossiensis. [online]. [cit. 1-12-2021]. Dostupné z: <http://hc.sk/pro-musica-nostra-sarossiensis/aktualita-detail/3-rocnik-festivalu-pro-musica-nostra-sarossiensis?id=2270>

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Hanušovce nad Topľou. Programovacie obdobie 2015 – 2024. [online]. [cit. 15-11-2021]. Dostupné z: <file:///C:/Users/MITRIK~1/AppData/Local/Temp/phrsr-hanusovce-nad-toplou-2015-2024-na-schvalenie-.pdf>

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Veľký Šariš. Programovacie obdobie 2015 – 2024. [online]. [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: http://www.velkysaris.sk/download_file_f.php?id=664116

Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta Sabinov 2016 - 2022.. [online]. [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: http://www.sabinov.sk/attachments/article/38/PHSR_2016-2022-final_verzia.pdf

Program rozvoja mesta Lipany na roky 2016 – 2023. [online]. [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: <http://www.lipany.sk/dokumenty>

Program rozvoja mesta Prešov na roky 2015 – 2020 s výhľadom do roku 2025. [online]. [cit. 2017-12-01]. Dostupné z: <http://www.presov.sk/prm-presov-2015-2020.html>

Projekty Interreg V-A Poľsko-Slovensko 2014 – 2020, 2020. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z: <https://projekty.plsk.eu/sk/projekty/projekt/78>

PUTNOCKÁ, Mária, 2019. Interview s vedúcou oddelenia kultúry a cestovného ruchu na Mestskom úrade v Prešove. 20.02.2019.

REGÍN ŠARIŠ, 2021. Bazilika Zosnutia Presvätej Bohorodičky v Lutine. [online]. [cit. 1-12-2021]. Dostupné z: https://www.regionsaris.sk/nabozensky_turizmus/bazilika-zosnutia-presvatej-bohorodicky-v-lutine/

Región Šariš, 2021. Drevené chrámy. [online]. [cit. 19-11-2021]. Dostupné z: https://www.regionsaris.sk/nabozensky_turizmus/dreveny-greckokatolicky-chram-svateho-lukasa-evanjelistu-brezany/

Regióny Slovenska [online]. [cit. 8. decembra 2018]. Dostupné z: <https://www.iz.sk/sk/projekty/regiony-slovenska/horny-zemplin>

Regióny Slovenska. IZ – Inštitút zamestnanosti. <https://www.iz.sk/sk/projekty/regiony-slovenska/horny-zemplin>, 8.12.2018

Rekordný rok hradu uzavrie tradičný Silvester na hrade Šariš, 2019. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z: cestovanie.pravda.sk/cestovny-ruch/clanok/537523-rekordny-rok-hradu-uzavrie-tradicny-silvester-na-hrade-saris/

Rozhľadňa Sabinov, 2021. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z: <https://drienican.sk/rozhladna-sabinov/>

Rozhľadňa v obci Okružná, 2021. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z:https://hiking.dennikn.sk/ar/5977/rozhladna_v_obci_okruzna.html

SABOL, Š. 1943. Prešov v minulosti a dnes. Bratislava: ČAS, 1943. 183 s.

SEDLÁK, I. a kol. 1965. Dejiny Prešova I. Prešov: Múzeum Slovenskej republiky rád, 1965. s. 7-193.

Severovýchod Slovenska, 2021. Hanušovský oblúkový viadukt. [online]. [cit. 16-11-2021]. Dostupné z: <https://www.severovychod.sk/vylet/hanusovsky-oblukovy-viadukt>

SLOMBA, 2021. Prešovské singletracky. [online]. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: <http://www.slomba.sk/sk/9-endurob-presovske-singletracky>

SLOVENSKÉ OPÁLOVÁ BANE, 2021b. O opálových baniach. [online]. [cit. 13-11-2021] Dostupné na internete: <https://www.slovenskeopalovebane.sk/o-nas/>

Sol'nobanský toliar 2020, 2020. [online]. [cit. 20-11-2021]. Dostupné z: <https://muzeumsolivar.sk/solnobansky-toliar-2020/>

Šariš pestrý región, 2021. Čierny orol. [online]. [cit. 16-11-2021]. Dostupné z: <https://www.regionsaris.sk/historia/cierny-orol/>

Šariš pestrý región, 2021. Kaštiele a kúrie. [online]. [cit. 18-11-2021]. Dostupné z: <https://www.regionsaris.sk/kategoria-aktivity/historia/kastiele-a-kurie/>

Šariš pestrý región, 2021. Kumšt. [online]. [cit. 16-11-2021]. Dostupné z: <https://www.regionsaris.sk/historia/kumst/>

Šariš pestrý región, 2021. Vodárenská veža. [online]. [cit. 16-11-2021]. Dostupné z: <https://www.regionsaris.sk/historia/vodarenska-veza/>

Šariš pestrý región, 2021. Za Kalváriou – Cemjata, minerálny prameň. [online]. [cit. 18-11-2021]. Dostupné z: <https://www.regionsaris.sk/prirodne-krasy/presov-za-kalvariou-cemjata-mineralny-pramen/>

ŠARIŠ REGIÓN, 2021. Cyklotrasa EXTREM 023 – MTB Alžbeta

Šarišská hradná cesta, 2020. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z: <https://www.sarisskahradnacesta.sk/aktuality/aktualita-test1-copy/>

ŠENKOVÁ, A., 2013. Analýza vybavenosti okresu Prešov ubytovacími kapacitami cestovného ruchu. In: Analýza turistických tokov v okrese Prešov s dôrazom na motiváciu účasti na turizme a využitia fondu voľného času s cieľom vylepšenia turistických produktov oblasti [elektronický zdroj]: vedecký nekonferenčný zborník. Prešov: Bookman. CD-ROM, s. 54-68. ISBN 978-80-8165-018-5.

ŠIMKOVÁ, M. 2017. Rozhľadne a vyhliadky v regióne Šariš. Architektonicko-krajinárska štúdia, p. 89.

ŠIMKOVÁ, M., 2017. Rozhľadne a vyhliadky v regióne Šariš. Prešov: OOCR Šariš.

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, 2021. Kapacity a výkony ubytovacích zariadení v Slovenskej republike. [online]. [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SLOVSTAT/cr2001rs/v_cr2001rs_00_00_00_sk

ŠVORC, P. 1997. Sprievodca po historickom Prešove. Prešov: Universum, 1997. 114 s. ISBN 80-967001-7-0.

ŠVORC, P. 2003. Príbehy starého Prešova. Prešov: Universum, 2003. s. 37-67. ISBN 80-9046-14-2.

ŠVORC, P., ed., 2006. Sprievodca po historickom Prešove. 2. doplnené vydanie. Prešov: UNIVERSUM. ISBN 80-89046-35-5.

Tripolitana Krajské múzeum v Prešove, 2021. O nás. [online]. [cit. 18-11-2021]. Dostupné z: <https://tripolitana.sk/krajske-muzeum-v-presove/o-nas/>

TURLÍK, J., 2016. Lipany v horizonte času. Prešov: R.S. media. 2. vydanie. ISBN 978-80-969752-2-8.

ULIČNÝ, F. 1990. Dejiny osídlenia Šariša. Košice : Východoslovenské nakladateľstvo, 1990. 513 s. ISBN 80-85174-03-0.

Velky Laz Kamenolom – Nice passage with a view Loop from Prešov, 2021. [online]. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: (kameňolom) [komoot.com/smarttour/1750586](http://www.kstsp.szm.com/trasy.html)
<http://www.kstsp.szm.com/trasy.html>

VUC Prešov. Sprievodca Karpatská cyklistická cesta. [online]. [cit. 1.12.2021]. Dostupné na: <https://www.cyklopo.sk/files/files/69/31/68/fc16c94afc014429ad89343106b930e4/fc16c94afc014429ad89343106b930e4.pdf>

Vyhliadková monitorovacia veža na Malkovskej Hôrke, 2021. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z: https://www.presov.sk/download_file_f.php?id=1587612

Vyhliadková veža Zlatník, 2021. [online]. [cit. 28-11-2021]. Dostupné z: <https://www.severovychod.sk/vylet/vyhliadkova-veza-zlatnik>

WISTEROVÁ, A., 2016. Verejno-súkromné partnerstvá: Miestne akčné skupiny (MAS). In: GRANT aktuality. 08/2016, č. 4. ISSN 2453-8523. [online]. [cit. 2021-08-23]. Dostupné z: <https://casopisgrant.sk/verejno-sukromne-partnerstva-miestne-akcne-skupiny-mas/7>

Zákon o podpore cestovného ruchu (91/2010 Z. z.)

Internetové zdroje:

<https://www.mindop.sk/ministerstvo-1/cestovny-ruch-7/register-organizacii-cestovneho-ruchu/register-oblastnych-organizacii-cestovneho-ruchu>
<https://www.severovychod.sk/>
[https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ov_\(okres\)](https://sk.wikipedia.org/wiki/Pre%C5%A1ov_(okres))
<https://oocr.weebly.com/>
<http://www.visitbardejov.sk/>
<https://www.hornyzemplin.sk/>
<http://www.gopresov.sk/>
<https://www.sabinov.sk/navstevnik/37-informacne-centrum>
<https://www.lipany.sk/10759/turisticke-informacne-centrum>
www.ckprima.sk
www.icm.sk
maps.google.com
<https://www.sad-po.sk/>
<https://www.zssk.sk/>
<https://www.cdb.sk/sk/Vystupy-CDB/Mapy-cestnej-siete-SR/Mapy-okresov/presov.alej>
<https://www.visitsaris.eu/sarisska-vrchovina/>
<https://www.cdb.sk/sk/cestna-siet-SR/Charakteristika-a-rozdelenie.alej>
https://www.mindop.sk/files/statistika_vud/reg_infra.htm
<https://www.nsrv.sk/?pl=91>
<https://www.massafran.sk/>
<http://www.masstraze.sk/>
<http://www.bachuren.sk/>
<http://www.masskala.sk/>
<https://www.massabinovsko.sk/>
<http://mastripruty.sk/>
<http://masekcovtopla.sk>
<http://mascicva.sk/>
<https://www.nsrv.sk/?pl=91>
http://www.zilinskazupa.sk/files/odbory/RR/rok-2008/18.tyzden/informacne_centra_032008.pdf
https://www.geocaching.com/geocache/GC2W4JP_hrad-lipovce?guid=b9208f78-4b3b-4064-bcfa-9a50de0433eb, [cit. 2012-01-07].
<http://www.keturist.sk/info/obisovsky-hrad/>
www.sarisskahradnacesta.sk
<https://www.zsr.sk/o-nas/oblastne-riaditelstva/kosice/vykonne-pracoviska>
<https://www.cdb.sk/Files/Galleries/mapyokresov/presov.jpg>
<https://www.cdb.sk/Files/Galleries/mapyokresov/sabinov.jpg>
<https://presovsky-kraj.oma.sk/turistika>
<https://presovsky-kraj.oma.sk/cyklotrasa>
<http://www.slomba.sk/sk/9-endurob-presovske-singletracky>
<http://www.tripadvisor.com>

Prílohy

Príloha 1

Tabuľka 1 Plány hospodárskeho rozvoja obcí okres Prešov

OBEČ	Plán	NÁZOV	Poznámka
Abranovce	nie		
Bajerov	nie		
Bertotovce	áno	Program rozvoja obce Bertotovce na roky 2015 - 2022	
Brestov	nie		
Bretejovce	áno	Program rozvoja obce Bretejovce na roky 2015-2021	
Brežany	áno	Program rozvoja obce Brežany na roky 2016 - 2021	
Bzenov	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Bzenov na obdobie 2020-2027	
Čelovce	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Čelovce na roky 2016 – 2024	
Červenica	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Červenica na roky 2015 - 2020	
Demjata	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Demjata na roky 2015 - 2023	
Drienov	áno	Program rozvoja obce Drienov na roky 2015-2019	CR -str. 32
Drienovská Nová Ves	áno	Program rozvoja obce Drienovská Nová Ves na roky 2015-2029	
Dulová Ves	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Dulová Ves na obdobie 2015 - 2023	
Fintice	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Fintice	
Fričovce	áno	Program rozvoja obce Fričovce 2015 - 2025	
Fulianka	áno	Územný plán obce Fulianka	CR - 2.6.3 - str 27
Geraltov	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Geraltov na roky 2017 - 2024	
Gregorovce	áno	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Gregorovce (z roku 2007)	
Haniska	áno	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Haniska 2015-2020	
Hendrichovce	áno	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Hendrichovce na roky 2015-2022	
Hermanovce	áno	Program rozvoja obce Hermanovce 2015 - 2022	
Hrabkov	áno	Program rozvoja obce Hrabkov na roky 2015 - 2022	prístupné len evroportál
Chmeľov	áno	Program rozvoja obce Chmeľovec na roky 2015-2023	prístupné len evroportál, na
Chmeľovec			
Chmiňany	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja bce Chmiňany na roky 2021 - 2025	
Chminianska Nová Ves	nie		
Chminianske Jakubovany	áno	Strategický akčný plán komplexného rozvoja obce Chminianske Jakubovany (z 2007)	
Janov	nie		
Janovík	nie	Územný plán obce	
Kapušany	áno	Program rozvoja obce Kapušany na roky 2021 - 2027	
Kendice	áno	Program rozvoja obce Kendice na roky 2015 - 2022	
Klenov	nie		
Kojatice	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Kojatice na roky 2008 - 2013 Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Kojatice na roky 2019 – 2025	
Kokošovce	áno	Program rozvoja obce Kokošovce 2016-2023	
Križovany	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Križovany na roky 2021 - 2025	
Kvačany	áno	Územný plán obce - textová časť	CR - kapitola 2.7.4, str. 67
Lada	áno	Program rozvoja obce Lada na roky 2015 – 2022	
Lažany	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Lažany na roky 2015 - 2024	
Lemešany	áno	Program rozvoja obce Lemešany na roky 2015 - 2021	
Lesiček	áno	Plán hospodárskeho rozvoja obce	
Ličartovce	áno	Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Ličartovce na roky 2016-2023	
Lipníky	áno	Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Lipníky na roky 2016 - 2023	
Lipovce	áno	Program rozvoja obce Lipovce	

Lubotice	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Lubotice pre roky 2015 až 2023	
Lubovec	áno	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Lubovec (z 20003)	
Lúčiná	nie		
Malý Slivník			
Malý Šariš			
Medzany			
Miklušovce			
Mirkovce			
Mošurov			
Nemcovce			
Okružná			
Ondrašovce			
Ovčie			
Petrovany			
Podhorany			
Podhradík			
Prešov	áno	Stratégia destinačného marketingu CR PSK	CR - Okres PO : str. 60,
		Programu rozvoja mesta Prešov na roky 2015 - 2020 s výhľadom do roku 2025	CR - str .28
Proč			
Pušovce			
Radatice			
Rokycany	áno	Program rozvoja obce Rokycany	
Ruská Nová Ves			
Sedlice			
Seniakovce			
Suchá Dolina			
Svinia			
Šarišská Poruba			
Šarišská Trstená			
Šarišské Bohdanovce			
Šindliar			
Široké			
Štefanovce			
Teriakovce			
Terňa			
Trnkov			
Tuhrina			
Tulčík			
Varhaňovce			
Veľký Slivník			
Veľký Šariš	áno	Koncepcia cestovného ruchu na území mesta Veľký Šariš do roku 2020	
		Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Veľký Šariš 2015 - 2024	
Víťaz			
Vyšná Šebastová	áno	Program rozvoja obce 2014 - 2020	
Záborské			
Záhradné			
Zlatá Baňa			
Žehra			
Žipov			
Župčany			

Tabuľka 2 Plány hospodárskeho rozvoja obcí okres Sabinov

OBEC	Plán	NÁZOV
Bajerovce	nie	-
Bodovce	áno	PLÁN HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA OBCE BODOVCE 2012 - 2018 S VÝHĽADOM DO ROKU 2023
Brezovica	áno	Program hosp. a soc. Rozvoja 2015-2022
Brezovička	nie	
Červená voda	nie	Akčný plán okresu Sabinov
Červenica pri Sabinove	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce - aktualizácia 2015

Ďačov	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ďačov 2017-2023
Daletice	nie	
Drienica	áno	PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA OBCE DRIENICA NA OBDOBIE 2015 – 2020
Dubovica	áno	Program rozvoja obce Dubovica
Hanigovce	nie	
Hubošovce	nie	
Jakovany	áno	Program rozvoja obce Jakovany na roky 2015- 2022
Jakubova Voľa	nie	
Jakubovany	nie	
Jarovnice	áno	Plán hospodárskeho rozvoja obce
Kamenica	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Kamenica na obdobie 2015 - 2023
Krásna Lúka	áno	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce - strategický dokument
Krivany		Investičné a neinvestičné projekty
Lipany		Akčný plán okresu Sabinov - Mesto Lipany
Lúčka	nie	
Lutina	áno	Program rozvoja obce Lutina na roky 2015-2022
Milpoš	áno	PHSR – Plán sociálno – ekonomického rozvoja obce Milpoš 2015 – 2023
Nížný Slavkov	nie	
Olejníkov	áno	Program rozvoja obce Olejníkov na roky 2016-2022
Oľšov	nie	
Ostrovany	áno	Program rozvoja obce Ostrovany na roky 2016-2022
Pečovská Nová Ves	áno	Program rozvoja obce Pečovská Nová Ves na roky 2015 – 2022
Poloma	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja
Ratvaj	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Ratvaj na roky 2012 - 2020
Ražňany	áno	Program hospodárskeho rozvoja obce Ražňany na rok 2016
Renčišov	áno	Program rozvoja obce Renčišov na roky 2015 -2022
Rožkovany	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce
Sabinov	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja mesta Sabinov na roky 2016 - 2022
Šarišské Dravce	áno	Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Šarišské Dravce na roky 2016 - 2023
Šarišské Michaľany	áno	Program rozvoja obce Šarišské Michaľany na roky 2015-2022
Šarišské Sokolovce		Akčný plán okresu Sabinov
Tichý Potok	áno	Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Tichý Potok roky 2017 - 2023
Torysa	áno	Program rozvoja obce Torysa na roky 2015 - 2022
Uzovce	áno	Program rozvoja obce Uzovce 2015-2022
Uzovské Pekľany	nie	
Uzovský Šalgov	áno	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Uzovský Šalgov
Vysoká	nie	

Tabuľka 3 Plány hospodárskeho rozvoja obcí okres Vranov nad Topľou (vybrané obce)

OBEC	Plán	NÁZOV	Poznámka
Babie	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Babie	bod 2.1.6
Banské	áno	Program rozvoja obce Banské 2015 - 2020	str. 20
Benkovce	áno	PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA OBCE BENKOVCE NA OBDOBIE 2015 - 2023	
Bystré	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Bystré	
Čabov	áno	Program rozvoja obce Čabov na roky 2015 -2022	
Čaklov	áno	Program rozvoja obce Čaklov 2016 - 2022	CR - str. 20
Čičava	áno	Program rozvoja obce Čičava na roky 2015 -2024	CR - str. 18
Čierne nad Topľou	áno	Program rozvoja obce Čierne nad Topľou na roky 2016 -2022	CR - str. 19
Ďapalovce	nie	len územný plán	
Davidov	nie		

Detřík	nie		
Dlhé Klčovo	áno	Územný plán obce Dlhé Klčovo	Spríevodná správa - 2.7.6
Đurđoš	áno	Program rozvoja obce Đurđoš na roky 2020-2025	
Gigľovce	nie	len územný plán	
Girovce	nie		
Hanušovce nad Topľou	áno	Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja mesta Hanušovce nad Topľou 2015 - 2024 (viď dokument na schválenie)	
Hencovce	áno	Program rozvoja obce Hencovce na roky 2015 - 2022 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	
Hermanovce nad Topľou	áno	Návrh územného plánu obce Hermanovce nad Topľou - textová časť – súhrnná správa	Návrh ÚNO - Hermanovce z 2012 roku, časť 8
Hlinné	áno	Program rozvoja obce Hlinné 2016 – 2022	
Holčikovce	áno	Program rozvoja obce Holčikovce na roky 2015-2022	CR - 1.1.13
Jasenovce	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Jasenovce	
Jastrabie nad Topľou	VOLAJ		
Juskova Voľa	nie		
Kamenná Poruba	áno	Akčný plán na roky 2015 - 2020 Aktualizovaný Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Kamenná Poruba na roky 2015 - 2022	
Kladzany	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Kladzany 2016 - 2022 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	Združenie obcí pod hradom Čičva
Komarany	áno	Program rozvoja obce Komarany 2021 - 2025	bod 2.1
Kučín	áno	Plán hospodárskeho a sociálneho rozvoja	
Kvakovce	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Kvakovce na roky 2015 -2023	
Majerovce	áno	Program rozvoja obce Majerovce 2015 - 2022 (2025) Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	
Malá Domaša	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Malá Domaša na roky 2014 - 2020 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	CR - stra 34, 43, 52
Matiaška	nie		
Medzianky	nie	v príprave	
Merník	nie		
Michalok	nie		
Nižný Hrabovec	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	
Nižný Hrušov	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Nižný Hrušov 2015 - 2020	predĺžený do 2022
Nižný Kručov	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Nižný Kručov na roky 2007 - 2016	
Nová Kelča	nie		
Ondavské Matiašovce	áno	Program rozvoja obce Ondavské Matiašovce na roky 2015-2023 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	
Pavlovce	áno	Program rozvoja obce Pavlovce na roky 2015 - 2022	
Petkovce	nie		
Petrovce	nie	len územný plán	
Piskorovce	áno	Program rozvoja obce Piskorovce na roky 2016 -2022	CR - str. 14
Poša	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Poša na roky 2016 - 2022 (2025)	
Prosačov	áno	Program rozvoja obce Prosačov na roky 2020-2030	CR -str. 19
Radvanovce	áno	Program rozvoja obce Radvanovce na roky 2015-2022	
Rafajovce	nie		
Remeniny	áno	Program rozvoja obce Remeniny na roky 2015 -2022	
Rudlov	nie		
Ruská Voľa	nie		
Sačurov	áno	Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja obce Sačurov na roky 2021 až 2027	
Sečovská Polianka	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Sečovská Polianka na obdobie 2015 - 2023	
Sedliská	áno	Program rozvoja obce Sedliská na roky 2015-2022 Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	
Slovenská Kajňa	nie		
Sol'	áno	Program rozvoja obce Sol' 2015 -2022	

Štefanovce	áno	Program rozvoja obce Štefanovce na roky 2015-2022 Program hospodárskych a sociálneho rozvoja obce Štefanovce na roky 2010-2019	
Tovarné	áno	Spoločný program rozvoja obcí Tovarné, Tovarnianska Polianka, Štefanovce 2016 – 2022 (2025) Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Združenia obcí pod hradom Čičva	CR kapitola 8
Tovarnianska Polianka	áno	Spoločný program rozvoja obcí Tovarné, Tovarnianska Polianka, Štefanovce 2016 – 2022 (2025)	
Vavrinec	nie		
Vecheč	nie		
Vlača	áno	PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA OBCE VALČA NA ROKY 2014-2020	
Vranov nad Topľou	áno	Stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Vranov nad Topľou Program rozvoja mesta Vranov nad Topľou na roky 2015 - 2020	Program rozvoja je CR - bod 1.1.8, predĺžený do 2022
		Stratégia rozvoja cestovného ruchu v okrese Vranov nad Topľou	
Vyšný Kazimír	áno	Program rozvoja obce Vyšný Kazimír na roky 2016-2022	
Vyšný Žipov	áno	Územný plán obce - návrh sprievodná správa	A.2.7.4 REKREÁCIA, CESTOVNÝ RUCH A KÚPEĽNÍCTVO
Zámutov	áno	Program rozvoja obce Zámutov na roky 2016 -2024	
Zlatník	nie		
Žalobín	áno	Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Žalobník na obdobie 2015 - 2023	

Príloha 2

Tabuľka 1 Dostupnosť kultúrno-historických atraktivít mimourbánného prostredia

		Prístupné z:	Vzdialenosť od mesta Prešov	Cestná dostupnosť, číslo ciest	Železničná dostupnosť (priame spojenie)	Železničný dopravca	Autobusová dostupnosť	Autobusový dopravca
okres	Pamiatka - kaštieľ							
PREŠOV	Kaštieľ Péchy Hermanovce	Hermanovce	Hermanovce: 19,7 km	Hermanovce: E50/ 18, 3177	*	*	do obce Hermanovce	SAD Prešov
	Kaštieľ Fričovce	Fričovce	Fričovce: 21,7 km	Fričovce: E50/ 18	*	*	do obce Fričovce	SAD Prešov SAD Poprad Eurobus
	Kaštieľ – kúria Župčany	Župčany	Župčany: 6,8 km	Župčany: 18, 3429	*	*	do obce Župčany	SAD Prešov
	Kaštieľ Fintice	Fintice	Fintice: 7,6 km	Fintice: 18, 3431	*	*	Fintice: MHD	DPMP Prešov
	Kaštieľ Radatice	Radatice	Radatice: 13,7 km	Radatice: 18, 546	*	*	do obce Radatice	SAD Prešov
	Kaštieľ Ličartovce	Ličartovce	Ličartovce	Ličartovce	Ličartovce	ŽSSK	do obce Ličartovce	SAD Prešov
	Kaštieľ Semsey Demjata	Demjata	Demjata: 16,8 km	Demjata: 18, 545	Demjata: áno	ŽSSK	do obce Demjata	SAD Prešov
	Kaštieľ Hámoš Demjata	Demjata	Demjata: 16,8 km	Demjata: 18, 545	Demjata: áno	ŽSSK	do obce Demjata	SAD Prešov
	Kaštieľ Nižná Šebastová	Nižná Šebastová	Nižná Šebastová: 4,1 km	Nižná Šebastová: 18	*	*	do Nižná Šebastová	DPMP Prešov
	Kaštieľ a kúria Žipov	Žipov	Žipov: 16,6 km	Žipov: 18, 546	*	*	do obce Žipov	SAD Prešov
	Secesná kúria a kaštieľ Haniska	Haniska	Haniska: 7,3 km	Haniska: 68, 20	Haniska	ŽSSK	do obce Haniska	DPMP Prešov
	Kaštieľ Hendrichovce	Hendrichovce	Hendrichovce: 19 km	Hendrichovce: E50/18	*	*	do obce Hendrichovce	SAD Prešov
SABINOV	Kaštieľ Šarišské Michaľany	Šarišské Michaľany	Šarišské Michaľany: 12,7 km	Šarišské Michaľany: 68	Šarišské Michaľany	ŽSSK	do obce Šarišské Michaľany	SAD Prešov
	Kaštieľ Uzovský Šalgov	Uzovský Šalgov	Uzovský Šalgov: 20,6 km	Uzovský Šalgov: 68, 3184, 3179	*	*	do obce Uzovský Šalgov	SAD Prešov
	Kaštieľ Uzovce	Uzovce	Uzovce: 13,6 km	Uzovce: 68, 3174	*	*	do obce Uzovce	SAD Prešov
	Kaštieľ a kúria Jarovnice	Jarovnice	Jarovnice: 16,7 km	Jarovnice: 18, 3428	*	*	do obce Jarovnice	SAD Prešov
	Kaštieľ Rožkovany	Rožkovany	Rožkovany: 27,2 km	Rožkovany: 68, 3188	Rožkovany	ŽSSK	do obce Rožkovany	SAD Prešov
	Klasicistická kúria a kaštieľ v Pečovskej Novej Vsi	Pečovská Nová Ves	Pečovská Nová Ves 22,5 km	Pečovská Nová Ves: 68	Pečovská Nová Ves	ŽSSK	do obce Pečovská Nová Ves	SAD Prešov
LIPANY	Kaštieľ Šarišské Dravce	Šarišské Dravce	Šarišské Dravce: 38,6 km	Šarišské Dravce: 68, 3193, 3171	*	*	do obce Šarišské Dravce	SAD Prešov

	Kaštieľ Krivany	Krivany	Krivany: 33,3 km	Krivany: 68, 3193	*	*	do obce Krivany	SAD Prešov
	Kaštieľ a kúria v Brezovici	Brezovica	Brezovica: 39,2 km	Brezovica: 68, 3193	*	*	do obce Brezovica	SAD Prešov
Okres	iné pamiatky							
PREŠOV	49. rovnobežka	mesto Prešov						
	Národná kultúrna pamiatka a Múzeum Solivar	mesto Prešov						
	Opály v Slanských vrchoch	Zlatá Baňa Červenica	Zlatá Baňa: 17,9 km Červenica: 29,6 km	Zlatá Baňa: 3440 Červenica: 3446	*	*	do obce Zlatá Baňa do obce Červenica	SAD Prešov
	Tripolitana - Krajské múzeum v Prešove	mesto Prešov						
	Múzeum židovskej kultúry	mesto Prešov						
	Múzeum rusínskej kultúry	mesto Prešov						
	Múzeum vín	mesto Prešov						
	Brežany - drevený gréckokatolícky chrám svätého Lukáša Evanjelistu	Brežany	Brežany: 15,2	Brežany: 18, 546	*	*	do obce Brežany	SAD Prešov
	Hvezdáreň a planetárium Prešov	mesto Prešov						
	Haniska - Pamätník východoslovenské ho roľníckeho povstania	Haniska	Haniska: 7,3 km	Haniska: 68, 20	Haniska	ŽSSK	do obce Haniska	DPMP Prešov
	Lanové centrum – Outdoorpark	mesto Prešov						
	Ekopark Holá hora	mesto Prešov						
	Prešov – Za Kalváriou – Cemjata, minerálny prameň	Cemjata	Cemjata: 6,8 km	Cemjata: 18, 546	*	*	na Cemjatu	DPMP Prešov
	rekreačný areál – Delňa	mesto Prešov			*	*	na Cemjatu	DPMP Prešov
	Aquapark Delňa	mesto Prešov						
	Sigord vodná nádrž	Sigord	Sigord: 12,5 km	Sigord: 3440	*	*	na Sigord	SAD Prešov
	Drevený megafón Zlatá baňa	Zlatá baňa	Zlatá Baňa: 17,9 km	Zlatá Baňa: 3440	*	*	do obce Zlatá Baňa	SAD Prešov
	Lačnovský kaňon a Jaskyňa Zlá diera v NPR Kamenná Baba	Lipovce	Lipovce: 26,7 km	Lipovce: E50/18, 3421	*	*	do obce Lipovce	SAD Prešov
	Rozhľadňa Okružná	Okružná	Okružná: 12,9 km	Okružná: 18, 3434	*	*	do obce Okružná	SAD Prešov
	Ranč Pohoda	mesto Prešov						

	Lyžiarske stredisko Ski Búče	Renčišov	Renčišov: 26 km	Renčišov: 18, 3428, 3180	*	*	do obce Renčišov	SAD Prešov
	Hradný most Saurus	Veľký Šariš	Veľký Šariš: 7,1 km	Veľký Šariš: 68	Veľký Šariš	ŽSSK	do mesta Veľký Šariš	DPMP Prešov
SABINOV	Bazilika Zosnutia Presvätej Bohorodičky v Lutine	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Chodník oskarového filmu Obchod na Korze	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Streetartový náučný chodník	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Rozhľadňa na Šanci	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Lesopark Švabľovka	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	„Šarišské bradlá“ medzi Šarišským Jastrabím a Lutinou	Lutina	Lutina: 327,3 km	Lutina: 68, 3183	do obce Pečovská Nová Ves	ŽSSK	do obce Lutina	SAD Prešov
DRIENICA	Lyžiarske stredisko Ski Drienica	Drienica	Drienica: 22,1 km	Drienica: 68	Drienica: do mesto Sabinov	ŽSSK	do obcí: Drienica	SAD Prešov
	Lyžiarske stredisko Ski Dubovica	Drienica	Drienica: 22,1 km	Drienica: 68	Drienica: do mesto Sabinov	ŽSSK	do obcí: Drienica	SAD Prešov
LIPANY	Vodný Mlyn v Krivanoch	Krivany	Krivany: 33,3 km	Krivany: 68, 3193	*	*	do obce Krivany	SAD Prešov
	Centrum ľudovej kultúry v Krivanoch	Krivany	Krivany: 33,3 km	Krivany: 68, 3193	*	*	do obce Krivany	SAD Prešov
	Ľudové múzeum v Brezovici	Brezovica	Brezovica: 39,2 km	Brezovica: 68, 3193	*	*	do obce Brezovica	SAD Prešov
	Archeopark Hradisko Lipany	Lipany	Lipany: 29,7 km	Lipany: 68	Lipany	ŽSSK	do mesta Lipany	SAD Prešov
	Rozhľadňa Balažka	Lipany	Lipany: 29,7 km	Lipany: 68	Lipany	ŽSSK	do mesta Lipany	SAD Prešov
	Rozhľadňa na Čiernej hore	Bajerovce	Bajerovce: 45,9 km	Bajerovce: 68, 3171	*	*	do obce Bajerovce	SAD Prešov
HANUŠOVCE NAD TOPEŤOU	Tripolitana – (pôvodne Vlastivedné múzeum v Hanušovciach nad Topľou)	Hanušovce nad Topľou	Hanušovce nad Topľou: 22,4 km	Hanušovce nad Topľou: 18	Hanušovce nad Topľou	ŽSSK	do mesta Hanušovce nad Topľou	SAD Prešov, SAD Humenné, Arriva Michalovce

Zdroj: vlastné spracovanie

Tabuľka 2 Dostupnosť najvýznamnejšie kultúrno-historických pamiatok

Mesto	Pamiatka	Prístupné z:	Vzdialenosť od mesta Prešov	Cestná dostupnosť, číslo ciest	Železničná dostupnosť (priame spojenie)	Železničný dopravca	Autobusová dostupnosť	Autobusový dopravca
PREŠOV	Konkatedrála sv. Mikuláša	mesto Prešov						

	Evanjelický A. V. Chrám svätej Trojice	mesto Prešov						
	Katedrálly Chrám sv. Jána Krstiteľa	mesto Prešov						
	Gréckokatolícke arcibiskupstvo	mesto Prešov						
	Evanjelické kolégium	mesto Prešov						
	Ortodoxná židovská synagóga	mesto Prešov						
	Chrám svätého Alexandra Nevského	mesto Prešov						
	Kalvária	mesto Prešov						
	Chrám sv. Jozefa (františkánsky kostol)	mesto Prešov						
	Župný dom	mesto Prešov						
	Radnica	mesto Prešov						
	Neptúnova fontána	mesto Prešov						
	Rákocziho palác	mesto Prešov						
	Palác Klobošických	mesto Prešov						
	Súsošie Immaculaty	mesto Prešov						
	Caraffova väznica	mesto Prešov						
	Bosákova banka	mesto Prešov						
	Kumšt	mesto Prešov						
	Čierny orol	mesto Prešov						
	Vodárenská veža	mesto Prešov						
	Solivar	mesto Prešov						
VEĽKÝ ŠARIŠ	Šarišský hrad	Veľký Šariš	Veľký Šariš: 7,1 km	Veľký Šariš: 68	Veľký Šariš	ŽSSK	do mesta Veľký Šariš	DPMP Prešov
	Farský Kostol sv. Jakuba	Veľký Šariš	Veľký Šariš: 7,1 km	Veľký Šariš: 68	Veľký Šariš	ŽSSK	do mesta Veľký Šariš	DPMP Prešov
	Rímsko-katolícka kaplnka sv. Kunhuty (tiež Kunigundy)	Veľký Šariš	Veľký Šariš: 7,1 km	Veľký Šariš: 68	Veľký Šariš	ŽSSK	do mesta Veľký Šariš	DPMP Prešov
	Kaplnka sv. Alžbety	Veľký Šariš	Veľký Šariš: 7,1 km	Veľký Šariš: 68	Veľký Šariš	ŽSSK	do mesta Veľký Šariš	DPMP Prešov
	Parný rušeň – „Mlinská džurka“	Veľký Šariš	Veľký Šariš: 7,1 km	Veľký Šariš: 68	Veľký Šariš	ŽSSK	do mesta Veľký Šariš	DPMP Prešov
SABINOV	Farský kostol Mučeníckej smrti sv. Jána Krstiteľa	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov

	Renesančná zvonica	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Mestské hradby	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Kostol evanjelický	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Grécko-katolícky Chrám najsvätejšieho srdca Ježišovho	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Piaristické gymnázium	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
	Mestská radnica	Sabinov	Sabinov: 17,4 km	Sabinov: 68	Sabinov	ŽSSK	do mesta Sabinov	SAD Prešov
LIPANY	Rímsko-katolícky Kostol sv. Martina – NKP	Lipany	Lipany: 29,7 km	Lipany: 68	Lipany	ŽSSK	do mesta Lipany	SAD Prešov
	Kostol sv. Márie Magdalény	Lipany	Lipany: 29,7 km	Lipany: 68	Lipany	ŽSSK	do mesta Lipany	SAD Prešov
	Židovský cintorín – Národná kultúrna pamiatka	Lipany	Lipany: 29,7 km	Lipany: 68	Lipany	ŽSSK	do mesta Lipany	SAD Prešov
HANUŠOVCE NAD TOPĽOU	Kostol Nanebovzatia Panny Márie	Hanušovce nad Topľou	Hanušovce nad Topľou: 22,4 km	Hanušovce nad Topľou: 18	Hanušovce nad Topľou	ŽSSK	do mesta Hanušovce nad Topľou	SAD Prešov, SAD Humenné, Arriva Michalovce
	Veľký kaštieľ a Malý kaštieľ renesančný	Hanušovce nad Topľou	Hanušovce nad Topľou: 22,4 km	Hanušovce nad Topľou: 18	Hanušovce nad Topľou	ŽSSK	do mesta Hanušovce nad Topľou	SAD Prešov, SAD Humenné, Arriva Michalovce
	Archeopark Hanušovce	Hanušovce nad Topľou	Hanušovce nad Topľou: 22,4 km	Hanušovce nad Topľou: 18	Hanušovce nad Topľou	ŽSSK	do mesta Hanušovce nad Topľou	SAD Prešov, SAD Humenné, Arriva Michalovce
	Evanjelický kostol	Hanušovce nad Topľou	Hanušovce nad Topľou: 22,4 km	Hanušovce nad Topľou: 18	Hanušovce nad Topľou	ŽSSK	do mesta Hanušovce nad Topľou	SAD Prešov, SAD Humenné, Arriva Michalovce
	Hanušovský oblúkový viaduk	Hanušovce nad Topľou	Hanušovce nad Topľou: 22,4 km	Hanušovce nad Topľou: 18	Hanušovce nad Topľou	ŽSSK	do mesta Hanušovce nad Topľou	SAD Prešov, SAD Humenné, Arriva Michalovce
	Hanušovská Kalvária	Hanušovce nad Topľou	Hanušovce nad Topľou: 22,4 km	Hanušovce nad Topľou: 18	Hanušovce nad Topľou	ŽSSK	do mesta Hanušovce nad Topľou	SAD Prešov, SAD Humenné, Arriva Michalovce

Tabuľka 3 Dostupnosť prírodných atrakcií

			Prístup é z:	Vzdialen osť od mesta Prešov	Cestná dostupno sť, číslo ciest	Železnič ná dostupno sť (priame spojenie)	Železni čný doprav ca	Autobus ová dostupn osť	Autobus ový dopravc a
Okres	Pohorie	Názov územia							
PREŠOV	Čergov	Čergovská javorina	Drienica Hertník Ambrušo vce	Drienica: 22,1 km Hertník: 39,8 km Ambrušo vce: 37,4 km	Drienica: 68 Hertník: 18, 545, Ambrušo vce: 68, 3183	Drienica: do mesto Sabinov Hertník: do obce Raslavice Ambrušo vce: do obce Pečovská Nová Ves	ŽSSK	do obcí: Drienica, Hertník, Ambrušo vce	SAD Prešov
	Spišsko- šarišsko medzi horie	Šarišský hradný vrch	Veľký Šariš	Veľký Šariš: 7,1 km	Veľký Šariš: 68	Veľký Šariš	ŽSSK	do mesta Veľký Šariš	DPMP Prešov
		Fintické svahy	Fintice Fulianka	Fintice: 7,6 km Fulianka: 12,4 km	Fintice: 18, 3431 Fulianka: 18, 545	Fintice: nie Fulianka: áno	ŽSSK	Fintice: MHD Fulianka: SAD	DPMP Prešov SAD Prešov
		Kapušíansk y hradný vrch	Kapušan y	Kapušany : 8,4 km	Kapušany : 18	Kapušany	ŽSSK	Kapušan y	SAD Prešov
	Branisko	Komín	Šindliar Lipovce	Šindliar: 24,4 km Lipovce: 26,7 km	Šindliar: E50/18, 3421 Lipovce: E50/18, 3421	*	*	do obce Lipovce	SAD Prešov
		Šindliar	Šindliar Lipovce	Šindliar: 24,4 km Lipovce: 26,7 km	Šindliar: E50/18, 3421 Lipovce: E50/18, 3421	*	*	do obce Lipovce	SAD Prešov
		Kamenná Baba	Šindliar Lipovce	Šindliar: 24,4 km Lipovce: 26,7 km	Šindliar: E50/18, 3421 Lipovce: E50/18, 3421	*	*	do obce Lipovce	SAD Prešov
	Bachureň	Kamenná Baba	Šindliar Lipovce	Šindliar: 24,4 km Lipovce: 26,7 km	Šindliar: E50/18, 3421 Lipovce: E50/18, 3421	*	*	do obce Lipovce	SAD Prešov
		Salvátorské lúky	Šindliar Lipovce	Šindliar: 24,4 km Lipovce:	Šindliar: E50/18, 3421	*	*	do obce Lipovce	SAD Prešov

				26,7 km	Lipovce: E50/18, 3421				
	Šarišská vrchovina	Hrabkovsk é zlepenec	Hrabkov	Hrabkov: 21,3 km	Hrabkov: E50, 3423	*	*	do obce Hrabkov	SAD Prešov
		Podmorský zosuv	Víťaz	Víťaz: 29,5 km	Víťaz: E50/ 18, 3420	*	*	do obce Víťaz	SAD Prešov
		Dunitová skalka	Sedlice	Sedlice: 25 km	Sedlice: E50/ 546, 3460	*	*	do obce Sedlice	SAD Prešov
	Čierna hora	Čierna hora Slanská	Zlatá baňa	Zlatá Baňa: 17,9 km	Zlatá Baňa: 3440	*	*	do obce Zlatá Baňa	SAD Prešov
	Ondavská vrchovina	Demjatské kopce	Demjata Veľký Slivník	Demjata: 16,8 km Veľký Slivník: 19,9 km	Demjata: 18, 545 Veľký Slivník: 18, 545	Demjata: áno Veľký Slivník: nie	ŽSSK	do obce Demjata do obce Veľký Slivník	SAD Prešov
	Košická kotlina	Mirkovská kosatcová lúka	Žehňa	Žehňa: 16,1 km	Žehňa: 68, 3446	*	*	do obce Žehňa	SAD Prešov
		Gýmešský jarok	Žehňa	Žehňa: 16,1 km	Žehňa: 68, 3446	*	*	do obce Žehňa	SAD Prešov
	Beskydské predhorie	Fintické svahy	Fintice	Fintice: 7,6 km	Fintice: 18, 3431	*	*	Fintice: MHD	DPMP Prešov
	Slanské vrchy	Kokošovsk á dubina	Sigord	Sigord: 12,5 km	Sigord: 3440	*	*	na Sigord	SAD Prešov
		Šimonka	Zlatá baňa	Zlatá Baňa: 17,9 km	Zlatá Baňa: 3440	*	*	do obce Zlatá Baňa	SAD Prešov
		Dubová hora	Podhradí k	Podhradí k: 10,2 km	Podhradí k: 18, 3432	*	*	do obce Podhradí k	SAD Prešov
		Zbojnický hrad/Soľno hrad	Ruská Nová Ves	Ruská Nová Ves: 8,1 km	Ruská Nová Ves: 3441	*	*	do obce Ruská Nová Ves	DPMP Prešov
		Dubnické bane	Zlatá Baňa Červenica	Zlatá Baňa: 17,9 km Červenica: 29,6 km	Zlatá Baňa: 3440 Červenica: 3446	*	*	do obce Zlatá Baňa do obce Červenica	SAD Prešov
SABINOV	Čergov	Čergovský Minčol	Kyjov Livovská Huta	Kyjov: 38,4 km Livovská Huta: 65,2 km	Kyjov: 68, 3133 Livovská Huta: 18, 545, 3497, 3183	*	*	do obce Kyjov do obce Livovská Huta	SAD Prešov

		Hradová hora	Bodovce	Bodovce: 16,8 km	Bodovce: 68, 3452, 3174	*	*	do obce Bodovce	SAD Prešov
		prírodná rezervácia Vlčia	Majdan Ambrušovce	Majdan: 31,4 km Ambrušovce: 37,4 km	Majdan: 68, 3183 Ambrušovce: 68, 3183	*	*	do obce Majdan do obce Ambrušovce	SAD Prešov
	Spišsko-šarišské medzihorie	Bradlové pásmo	Šambron	Šambron: 49,4 km	Šambron: 68, 3171	*	*	do obce Šambron	SAD Prešov
		Valaská voda	Bajerovce	Bajerovce: 45,9 km	Bajerovce: 68, 3171	*	*	do obce Bajerovce	SAD Prešov
	Levočské vrchy	Bišar	Tichý Potok	Tichý Potok: 44,3 km	Tichý Potok: 68, 3193	*	*	do obce Tichý Potok	SAD Prešov
HANUŠO VCE n. TOPEOU	Beskydského predhoria	Medzianske skalky	Medzianky	Medzianky: 19,7 km	Medzianky: 18, 3602	*	*	do obce Medzianky	SAD Prešov
		Radvanovské skalky	Radvanovce	Radvanovce: 19,9 km	Radvanovce: 18, 3601	*	*	do obce Radvanovce	SAD Prešov
	Slanské vrchy	Hermanovské skaly	Hermanovce n. Topľou	Hermanovce n. Topľou: 31,2 km	Hermanovce n. Topľou: 18, 3606	*	*	do obce Hermanovce n. Topľou	SAD Prešov
		Oblík	Hermanovce n. Topľou	Hermanovce n. Topľou: 31,2 km	Hermanovce n. Topľou: 18, 3606	*	*	do obce Hermanovce n. Topľou	SAD Prešov
		Zárez Stravného potoka	Pavlovce	Pavlovce: 20,8 km	Pavlovce: 18, 3600	Pavlovce	ŽSSK	do obce Pavlovce	SAD Prešov
		Hlinianska jelšina	Rudlov	Rudlov: 39,2 km	Rudlov: 18, 3611	*	*	do obce Rudlov	SAD Prešov

Príloha 3

Tabuľka 1 Ekonomické ukazovatele v oblasti reštauračné a stravovacie zariadenia rok 2020 podľa podnikateľských subjektov (s.r.o.) v regióne Dolný Šariš

Mesto	Firma	Tržby	Zisk / Strata	Celková likvidita	Celkové zadĺženie	ROA
Prešov	OZEX s.r.o. Prešov	2 318 550	104 370	1	38	1
	OPP - DEVELOPMENT s.r.o.	2 297 453	628 897	0	90	9
	V.P. - DUBROVNÍK, s.r.o.	1 164 600	489 681	9	8	32
	CATERING JAMAR s.r.o.	1 038 351	12 930	0	127	8
	KAVEJO s.r.o.	842 123	40 059	1	107	11
	TOP GASTRO, s.r.o.	826 783	813	0	74	0
	Double Tiffany, s.r.o.	543 262	-45 617	1	82	-19
	VICTORIA PREŠOV, s.r.o.	500 920	-132	7	33	0
	KLIKLAK, s.r.o.	456 864	18 556	0	37	14
	MASIVE s. r. o.	414 827	2 829	0	97	1
	RAWOOD, s.r.o.	368 156	10 575	6	20	8
	MAGISTER - Prešov, spol. s r. o.	311 926	279	1	99	0
	MARKUSIK, s.r.o.	296 919	-14 965	1	95	-13
	VJ, s. r. o.	294 478	-17 300	1	168	-68
	XMATRIX s.r.o.	292 750	-259 172	0	32	-12
	U Richtára, s.r.o. Prešov	288 322	-25 628	0	548	-29
	RED SPOT, s.r.o.	276 248	5 683	8	30	3
	KENBARD, s.r.o.	275 269	-36 098	0	80	-12
	IBALOS s.r.o.	274 730	1 342	48	2	3
	Mamila s.r.o.	242 683	-59 818	1	156	-63
	SINSTAV s.r.o.	232 163	-1 987	1	105	-3
	HPR s.r.o.	206 884	-14 791	1	115	-7
	ECOLOGY LIFE, s. r. o.	205 599	2 693	3	48	2
	DELŇA FOOD s.r.o.	199 462	2 128	2	67	9
	ID Group, s. r. o.	197 724	-36 630	1	111	-32
	LEONE & ULIČNA s.r.o.	195 000	3 564	0	70	5
	VAPSTRA s.r.o.	187 416	-21 939	0	379	-50
	AMARKO s.r. o.	177 079	1 399	5	77	1
	Terra almas, s. r. o.	176 999	27	0	76	0
	Fusion Coffee s. r. o.	176 683	-40 575	1	93	-47
	RegeGastro, s.r.o.	169 855	30 540	1	62	14
	ROCKS, s.r.o.	167 905	15 985	1	54	12
	Fields s.r.o.	167 039	-8 216	1	93	-5
	PO FOOD s.r.o.	163 999	3 782	1	61	3
	PROVEKO, s.r.o.	163 406	-6 242	1	101	-5
	LEMMON, s.r.o.	158 409	-16 484	0	90	-20
	MERY-B, s.r.o.	155 885	7	1	54	0
	M&C POINT, s.r.o.	155 620	-93 781	0	96	-91
	M&Ms s.r.o.	155 326	-9 942	0	125	-9
	U GREKA, s.r.o.	150 206	-58 151	0	221	-172
PEYKO s.r.o.	137 971	-76 276	0	1 280	-252	
Because s.r.o.	132 441	-2 921	1	163	-16	
LE RAFFAELLO s.r.o.	127 260	19 723	0	244	102	
MBS SLOVAKIA s.r.o.	125 749	582	1	90	1	

FESTbistro s.r.o.	125 643	1 049	3	38	2
ANLÓRA, s.r.o.	123 247	6 372	0	176	2
LTD, s.r.o.	119 149	-42 168	0	93	-32
3 PUB s. r. o.	116 982	-29 767	0	108	-11
ŠARIŠSKÁ CHIŽA U KLÚČIKA, s.r.o.	112 228	-110 795	0	274	-182
Fusion PUB s.r.o.	105 930	10 973	1	78	15
Stromoradie s.r.o.	98 729	-8 863	1	224	-13
ZUJO, s.r.o.	94 855	-16 637	0	399	-102
ALLEK, s.r.o.	86 945	4 830	2	39	8
Wolka s.r.o.	86 684	574	0	228	4
LÚČ - GASTRO, s.r.o.	82 611	16 053	0	88	1
Luluna s.r.o.	80 301	-53 245	0	1 156	-333
SEAFO s.r.o.	79 211	675	1	104	2
NAPERON s.r.o.	76 817	-6 096	2	56	-16
wave prešov s.r.o.	73 734	3 629	1	119	19
AGROKOM s.r.o. Prešov	72 876	2 417	3	32	14
DGC, s.r.o.	72 241	-44 279	3	31	-357
dos gardenias s.r.o.	67 668	-23 908	1	89	-146
BALEVA, s.r.o.	67 424	-16 055	0	636	-191
AG TRADE, s.r.o.	65 951	-25 373	0	831	-121
DAL MAESTRO s.r.o.	65 005	-14 415	1	84	-75
Gold pizza s.r.o.	64 502	-10 186	0	460	-115
MARDO s.r.o.	56 787	3 474	1	92	16
TILIA M, s.r.o.	52 475	1 893	2	61	1
Milito s.r.o.	49 355	-1 614	2	40	-5
JAZZCORP s.r.o.	49 036	10 766	3	37	35
TENIS klub 15, s.r.o.	47 239	-2 536	1	6	-2
BeerCave s. r. o.	43 234	3 416	3	37	78
EDEK s.r.o.	42 890	-781	1	74	-5
TEMIKOV s.r.o.	42 809	-2 381	2	46	-49
LJ Gastro s.r.o.	41 950	-5 245	1	77	-7
Soupculture PO s.r.o.	41 563	-9 703	0	127	-56
RAMS, s.r.o.	38 115	-3 442	1	154	-11
HSH s.r.o.	37 485	-1 773	8	5	-14
Feyers s.r.o.	36 134	1 177	2	44	11
BODEGA s.r.o.	32 496	332	1	92	2
MATTIZ s.r.o.	32 398	-10 095	1	150	-100
Herbivore s. r. o.	32 240	-89 717	0	969	-920
The Stables s.r.o.	32 108	-29 161	0	320	-125
KRYŠTÁL Prešov, s.r.o.	31 910	-3 688	2	39	-11
Food Service s. r. o.	31 632	-2 989	1	100	-12
MOSE s.r.o.	29 524	-11 468	0	207	-148
PO MLAKA s.r.o.	28 431	251	4	32	5
PEGAS J&M s.r.o.	27 450	-4 458	3	28	-9
EMPEO, a.s.	27 083	-62 784	0	295	-24
FIREMAN, s.r.o.	26 913	-11 515	0	188	-42
Optimist s. r. o.	25 686	-45 135	0	284	-207
FOSA s.r.o.	25 000	906	1	87	2
NICO GROUP s.r.o.	24 740	6 446	1	121	9
IMG SK, s. r. o.	24 151	1 406	2	50	11
Stavba podľa teba s.r.o.	24 030	477	2	56	4
Kim & Rock-pop s.r.o.	23 968	6 239	0	1 897	621
Anka mlyn s.r.o.	23 743	-2 576	1	82	-54

	U KOMIŇARA, s.r.o.	21 116	45	1	79	0
	P & S Company, s. r. o.	21 055	-15 170	0	880	-290
	Slovokola s. r. o.	20 889	1 737	4	28	12
	LUKAS RH s.r.o.	20 775	-1 796	1	157	-64
	Šariš Gastro, s.r.o.	20 372	-13 946	0	1 867	-208
	LOFT 17 s.r.o.	20 300	8 143	2	57	25
	MADAV s.r.o.	19 734	1 534	18	60	5
	LEVIATHAN Food s.r.o.	19 358	-29 626	0	222	-145
	M for M s.r.o.	18 676	-6 741	3	38	-69
	JD Force s. r. o.	18 326	-164	2	48	-2
	K&M company s.r.o.	17 705	-12 664	28	6	-569
	Dom Zdravia - Slovensko, s.r.o.	16 985	-20 219	0	253	-48
	KFT TRADE s.r.o.	16 383	-576	2	48	-2
	Wall-E s.r.o.	15 963	6 056	3	34	23
	KAHA, s.r.o.	15 335	2 769	0	425	21
	Larawin, s.r.o.	15 000	-1 438	1	69	-12
	Stolička, s.r.o.	12 632	-10 757	0	827	-237
	ASA studio, s.r.o.	12 536	-18 309	0	1 266	-154
	Racio Fit, s.r.o.	11 300	136	1	99	0
	D@J s.r.o.	9 346	-2 111	0	1 941	-55
	EILAT SK s.r.o.	8 226	-9 817	0	1 610	-1 209
	YI SHA, s. r. o.	7 989	-25 711	3	28	-21
	UBYSTAV, s.r.o.	7 454	-10 929	0	163	-68
	PETROMATIK 94, spol. s r.o.	6 521	-38 688	0	177	-31
	BROADCAST SERVICES SLOVAKIA, s.r.o.	5 540	-5 981	0	522	-118
	Matini s.r.o.	5 036	-263	0	383	-34
	HEJ-RUP s.r.o.	3 679	-795	0	0	-27
	REAKO s.r.o.	3 210	-3 729	4	28	-40
	Ezat s. r. o.	3 128	-18 223	0	877	-777
	3P s. r. o.	2 634	-2 751	1	71	-36
	Castle K&K s.r.o.	2 370	-1 092	0	340	-110
	ANRAS s.r.o.	2 001	-240	0	1 621	-11
	PALMAX, s.r.o.	1 722	-2 356	0	212	-27
	Juriko s.r.o.	1 344	235	129	1	4
	MIČO s. r. o.	1 299	-2 815	1	75	-59
	Astorka, s.r.o.	1 032	-13 064	0	146	-74
	MilMar Prešov, s. r. o.	982	-4 172	1	77	-103
	PM Production s.r.o.	956	-2 231	0	153	-7
	Šarišska chiža s.r.o.	565	-6 385	1	190	-181
	Fusion Food s.r.o.	132	-11 456	1	157	-205
	MILY s.r.o.	115	-2 714	142	1	-9
Lubotice	MADLEN, s.r.o.	5 602 730	93 703	2	79	5
	Bolco s.r.o.	250 363	1 163	4	17	5
	DONG YING, s.r.o.	38 671	-21 876	9	85	-53
	MEIZHEN s. r. o.	38 655	24	12	5	0
	JUMAR LV, s.r.o.	6 264	1 263	0	1 127	10
	ZADAM, s.r.o.	1 999	-79	274	0	-2
Prešov - Solivar	ACEM, s. r. o.	2 333 325	116 065	1	80	12
	Ozit, s. r. o.	134 656	8 187	1	93	4
Veľký Šariš	MART-SK, s.r.o.	886 900	125 363	1	9	9
	Orech Group s.r.o.	648 048	-1 696	4	60	-1
	PTU Group s.r.o.	251 525	-16 141	2	110	-13
	Folks s.r.o.	82 593	-22 906	5	98	-11

	Foodies Slovakia, s. r. o.	45 898	125	1	87	0
	3. day, s.r.o.	20 953	3 789	14	7	20
	Šakalik s. r. o.	14 513	2 467	36	3	14
Sabinov	TORYSA plus, s.r.o.	366 349	21 845	1	88	22
	Gastrovo s.r.o.	92 108	543	3	35	4
	SAPLAY - BAR, s.r.o.	75 852	-10 016	0	181	-9
	BonTonS s.r.o.	72 085	-15 029	0	371	-87
	ZLH spol. s r.o.	62 852	-15 775	0	204	-56
	STRIKE BOWLING s.r.o.	35 686	86	851	0	1
	HELO, s.r.o.	35 686	341	7	15	85
	JaMa Sabinov s.r.o.	35 211	-1 239	1	75	-12
	Barmex s.r.o.	31 338	-7 907	0	154	-26
	The London Vape Bar s.r.o	5 654	2 208	6	16	55
	BETOŇAK s.r.o.	3 422	-8 328	0	10 003	-1 309
	PROCURO s.r.o.	2 285	902	-3	-35	13
	M FOOD s. r. o.	2 152	224	0	0	4
Ruská Nová Ves	JARUJ, s. r. o.	275 485	-58 769	1	97	-47
	SOJKA, s.r.o.	218 112	-121 934	1	175	-37
	JASA-BS, spol. s r.o.	176 237	-23 519	0	77	-20
	STELIM, s. r. o.	91 859	-4 037	1	57	-7
Lipany	PEMAK GROUP, s. r. o.	258 088	-27 261	0	104	-8
	UNISONO, s.r.o.	129 071	-65 436	0	338	-102
	B&S s.r.o.	116 368	-32 274	1	90	-90
	ML gastronomy, s.r.o.	54 446	-21 939	0	197	-30
	Brases s.r.o.	38 830	-3 659	0	364	-69
	JK LIPANY, s.r.o.	30 887	-29 275	1	88	-168
Medzany	PALGAST, s.r.o.	524 126	-26 242	0	54	-8
Ličartovce	KORIDA Group, s.r.o.	192 367	-88 957	1	92	-10
	JURKO s.r.o.	131 397	-13 273	2	36	-16
	DnvFe s.r.o.	84 850	-24 409	0	603	-522
	JFAMILY s.r.o.	58 743	-36 604	0	254	-68
Nižný Slavkov	MUSIC, s.r.o.	410 963	7 988	1	85	3
Torysa	RE + MONT, s.r.o.	308 425	-13 153	8	17	-10
Malý Šariš	DAJSI fresh, s.r.o.	266 181	19 072	2	54	18
	MID vending company, s.r.o.	28 240	-986	1	67	-5
Župčany	MARCHELLO TS, s. r. o.	134 067	-16 432	0	147	-53
	Italia, s.r.o.	68 144	-15 524	0	162	-41
	JASMAV, s.r.o.	31 723	-1 167	0	743	-88
	DRAGON s.r.o.	23 588	-36 623	0	354	-210
Prešov - Nižná Šebastová	M.S.E. TRADE, s. r. o.	248 668	-25 732	0	1 391	-45
Petrovany	PJ senior, s. r. o.	178 177	1 203	1	97	0
	LOKU s.r.o.	32 867	-8 694	1	97	-40
	BPW Cars, s.r.o.	16 989	-3 564	0	140	-10
Dulova Ves	LUMARO PREŠOV s.r.o.	213 763	3 938	2	73	4
Lada	RONI group s.r.o.	211 571	19 553	2	41	14
Kamenica	J. TRIPLE s.r.o.	91 200	7 476	1	98	30
	DIPOX SLOVAKIA, s.r.o.	81 440	3 506	31	3	3
	DOUBLE - S s.r.o.	22 338	-497	2	53	-2
Kapušany	EAT HAM s.r.o.	100 576	-3 098	1	87	-2
	Adult Group s. r. o.	50 322	-9 576	1	120	-34
	ITALYSLOV s. r. o.	16 719	-17 469	0	1 568	-70

Podhorany	MS&MK s.r.o.	159 256	-7 654	1	61	-13
Chminianska Nová Ves	GAZGASTRO s.r.o.	131 320	-50	0	27	0
Kendice	LIČI DJ, s.r.o.	106 338	-63 839	1	161	-46
	BONACA, s.r.o.	11 387	-3 600	0	0	-327
Brezovica	MP Chef s. r. o.	100 881	168	1	88	1
Kokošovce	Gastroluk s. r. o.	63 921	-101	1	76	-1
	KAVČAK s.r.o.	26 031	-2 546	0	153	-19
	Roshena, s. r. o.	155	-62	0	0	-1
Žehňa	SUŠICE s.r.o.	85 914	-8 112	1	93	-26
Šarišské Michaľany	RAWER, s.r.o.	53 716	-7 912	1	48	-45
	ANAZUZ s.r.o.	16 904	573	65	4	10
	GRH GROUP, s.r.o.	12 081	-13 686	0	2 878	-445
Bzenov	TIMAB, s.r.o.	40 710	3 151	4	39	31
	Qiao Xia, s.r.o.	34 480	-8 439	0	262	-38
Vít'az	jenvi s. r. o.	70 834	-19 573	1	118	-23
Hermanovce	Prvá obecná spoločnosť, s.r.o. Hermanovce	69 000	-696	0	96	-2
Okružná	SEHA, s.r.o.	58 196	-25 662	0	715	-339
Sedlice	D.I. s.r.o.	56 384	1 618	1	83	12
	Naska, s.r.o. v konkurze	774	-223	0	456 761	-1 239
Záborské	SPLIT PO s.r.o.	55 021	-11 380	1	103	-33
Podhradík	DONAS-LD s.r.o.	47 783	271	0	-6	2
Drienov	KORIDA PENZION, s.r.o.	41 928	72	3	34	1
	AUSLO Slovakia, s.r.o.	1 037	685	0	0	19
Ďačov	F & K s.r.o.	30 215	94	0	98	0
Bajerov	Ander family s.r.o.	30 167	-7 569	0	214	-77
Fintice	M&J Gastro, s.r.o.	19 031	510	1	69	1
	Anasyn s.r.o.	4 662	-1 281	1	117	-9
	FintaS, s. r. o.	3 087	274	0	212	13
Lazany	KIPI CASA, s.r.o.	26 386	1 039	1	195	27
	Zubrovka-grill&kebab, s. r. o.	0	0	0	0	0
Chmeľov	MK & MH, s.r.o.	25 171	-7 674	1	99	-22
Zlatá Baňa	Burgr s.r.o.	22 862	-132	74	1	-1
Kvačany	TOPA, s. r. o.	17 781	-9 425	0	235	-56
Široké	J.P.M. SLOVAKIA, s.r.o.	17 606	-1 260	11	6	-6
Svinia	food services s. r. o.	15 290	601	3	31	6
Terňa	Chata Čergov, s.r.o.	9 310	-2 584	0	82	-32
Klenov	Z.K.B. company, s.r.o.	8 123	-1 840	1	129	-77
Pečovská Nová Ves	Sangria, s. r. o.	3 856	-4 658	0	1 799	-230
Tulčík	Rado Krajňák s.r.o.	1 906	32	0	0	1
Lutina	MM SB s. r. o.	279	279	0	0	5

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk

Príloha 4

Tabuľka 1 Úspešnosť a bonita firiem v oblasti zábava SK NACE 90-93 rok 2020 podľa podnikateľských subjektov (s.r.o.) v regióne Dolný Šariš

Okres	Názov	SKNACE	Tržby	Zisk / Strata	ROA
Prešov	EUROGOLD, s.r.o.	Činnosti herní a stávk. kancelárií	12 607 677	1 650 488	25,1
	ŠOVAR, s.r.o.	Ostatné športové činnosti	923 306	206 062	2,1
	Heddy Keddy s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	813 584	8 796	1,6
	DROTÁR Autošport RS s. r. o.	Činnosti športových klubov	625 500	3 227	1
	4 SPORT, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	600 239	-127 904	-7,7
	DROTÁR Autošport R s.r.o.	Činnosti športových klubov	563 000	-19 424	-4,5
	BOGI GAMES, s.r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárií	309 114	-95 780	-16,7
	KEN-EX, spol. s r.o.	Prevádzka športových zariadení	294 133	-31 052	-1,2
	AQUARUTHENIA, s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	239 402	-107 306	-3,6
	WALDO audio, s.r.o.	Podp. činn. súvisiace so scénickým umením	210 566	-13 266	-3,8
	BRILIA s.r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárií	202 837	-12 502	-5,1
	ADAM group - SK s.r.o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	182 019	16 743	4,7
	Balhome s.r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárií	171 234	4 963	7,9
	SP - STAV.PLUS s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	161 855	4 059	3,6
	Bosáčik s.r.o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	160 778	652	1,9
	Rekr. stred. oddychu a vod. športu, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	141 651	-3 322	-0,8
	Wellbeing s. r. o.	Prevádzka športových zariadení	116 293	8 167	8,5
	Sokol Prešov, spol. s r. o.	Prevádzka športových zariadení	112 196	-8 572	-1,6
	KC INVESTMENT, s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	105 397	3 302	4,8
	DVA pp, s.r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárií	93 365	-50 166	-27,3
	Atum VI, s. r. o.	Činnosti knižnic a archívov	83 937	3 925	27,3
	zoskok.sk, spol. s r. o.	Ostatné športové činnosti	78 437	-22 822	-10,1
	Chačapury s.r.o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	75 672	26 945	26,4
	Bricklandia s. r. o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	73 696	4 576	33,6
	KID FIT, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	71 030	5 158	8,7
	SCHARAB, s.r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárií	54 776	9 353	8,6
	Realfit, s.r.o.	Ostatné športové činnosti	49 586	516	2,8
	STARBIKE Company, s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	47 860	3 441	8,4
	POLEXIM s. r. o.	Podp. činn. súvisiace so scénickým umením	47 394	-45 292	-85,4
	All4Event s.r.o.	Podp. činn. súvisiace so scénickým umením	42 280	2 999	2,7
	SÁRE event, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	40 880	5 222	23,9
	Outdoorpark, s. r. o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	39 895	11 028	30,2
	YokY, s. r. o.	Ostatné športové činnosti	38 828	12 024	4,6
	GYML s. r. o.	Ostatné športové činnosti	38 141	77	0,5
	AUDIOONE, s. r. o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	37 314	8 199	34,3
	Kačiatkovo, s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	37 024	4 546	26,5
	Joe Laughter s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	35 949	354	1,7
	Slovakia Lions s.r.o.	Ostatné športové činnosti	33 285	-2 750	-222,5
	SPORTxLysa s. r. o.	Prevádzka športových zariadení	28 754	-206 720	-10,7
	REGIBUS s.r.o.	Fitnesscentrá	28 303	1 201	1,7
Lucas Sports Centre s.r.o.	Ostatné športové činnosti	26 975	-10 829	-27,7	
MaPZ s.r.o.	Ostatné športové činnosti	26 172	8 857	36,7	
TENISKA s. r. o.	Prevádzka športových zariadení	25 556	-32 504	-54,1	
Be Fitko s.r.o.	Fitnesscentrá	25 194	1 821	3,2	

	Timothy Sound s.r.o.	Umelecká tvorba	24 843	6 576	45,3
	Tenisová akadémia Prešov, s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	24 427	-40 566	-14,9
	DROTÁR Autošport, s.r.o.	Činnosti športových klubov	24 355	-51 715	-26,2
	SLYO FIT, s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	23 485	1 853	3,2
	BEYA SPORT, spol. s r.o.	Prevádzka športových zariadení	22 454	2 887	39,6
	AMSTYL, s. r. o.	Podp. činn. súvisiace so scénickým umením	22 279	4 314	27,5
	FitEko, s.r.o.	Fitnesscentrá	22 185	-19 912	-31
	Arpeggio s.r.o.	Umelecká tvorba	20 100	540	3,7
	Tennis GSM, s.r.o.	Ostatné športové činnosti	17 001	-17 741	-1 915,90
	BUSTAS s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	16 243	-14 594	-5,3
	PNV s.r.o.	Umelecká tvorba	15 995	3 829	38,8
	JumpItUp s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	15 630	-12 168	-23,9
	3MR, s.r.o.	Ostatné športové činnosti	15 081	-4 815	-137,4
	BODYSHAPE PRO FIT, s. r. o.	Prevádzka športových zariadení	14 357	-53 334	-65,9
	PÉCHY CASTLE s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	14 344	-41 322	-486,5
	CIMBALOWICA, s. r. o.	Umelecká tvorba	13 758	-1 629	-25,2
	ZABAVKA, s. r. o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	13 672	-1 769	-11,9
	Fishers s. r. o.	Umelecká tvorba	13 109	3 480	12,7
	gibART, s.r.o.	Umelecká tvorba	12 231	123	0,8
	VOITON PRODUCTION, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	11 090	-418	-3,1
	Vitalife, s.r.o.	Ostatné športové činnosti	10 393	-18 974	-29,8
	MIHALSON s.r.o.	Umelecká tvorba	10 171	21	1,6
	JMR invest, s.r.o.	Činnosti lunaparkov a zábavných parkov	9 780	-8 778	-55,9
	Folkman s.r.o.	Umelecká tvorba	8 984	462	2,5
	FRIMart studio s. r. o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	8 004	-3 007	-53,4
	Divadlo VIOLA s.r.o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	7 075	-74 460	-214,8
	B&O, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	7 028	-7 048	-302,8
	Hagisport, s.r.o.	Ostatné športové činnosti	7 020	276	3,9
	INKUBUS, s.r.o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	5 700	2 086	2,7
	QVATRO - IV, spol. s r.o.	Činnosti knižníc a archívov	5 646	-3 971	-7,5
	JS event, s. r. o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	5 551	-1 161	-25,2
	MIOT GROUP s. r. o.	Činnosti herní a stávkových kancelárií	5 304	-15 136	-270,6
	eMS Prešov, spol. s r.o.	Prevádzka športových zariadení	4 100	-1 952	-1,1
	RUTHENICA YACHT s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	4 000	458	8,6
	AVENUE, s. r. o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	2 900	-848	-65,2
	Arrival, spol. s r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	2 528	-488	-8,5
	FABIO PRODUCTION s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	1 850	-8 962	-44,7
	FUTBAL TATRAN ARÉNA, s.r.o.	Prevádzka športových zariadení	1 000	18 349	1,3
	Grand Repair Building s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	870	-409	-76,2
	Komajota, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	767	-33 870	-96,7
	Party Expert s.r.o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	724	-8 203	-58,2
	RPC plus, s. r. o.	Podp. činn. súvisiace so scénickým umením	196	151	3,1
	MUZIKÁL SLOVENSKO, s.r.o.	Umelecká tvorba	175	-8 773	-163,5
	T & J Tennis club s. r. o.	Prevádzka športových zariadení	165	-18 787	-12
	SHOW & PARTY PRODUCTION s.r.o.	Podp. činn. súvisiace so scénickým umením	130	-7 158	-76,7
Sabinov	ZOOKONTAKT, s.r.o.	Činnosti bot. a zool. záhrad a prír. rezervácií	1 451 344	73 509	3,4
	BESNA, spol. s r.o.	Prevádzka športových zariadení	279 844	20 017	6,2
	Brases Agency s.r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárií	245 349	29 488	27,2
	Kaneron s.r.o.	Umelecká tvorba	96 061	-72 253	-54,8
	WM audio s.r.o.	Podp. činn. súvisiace so scénickým umením	77 959	1 737	3,1
	fi:ling s. r. o.	Ostatné športové činnosti	62 081	8 229	4,5

FunDI, s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	58 769	-9 528	-17,6
Stem s.r.o.	Prevádzka kultúrnych zariadení	35 294	-23	-0,2
YNVICT s. r. o.	Fitnescentrá	32 628	10 767	57,3
Slovakita, s.r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárii	29 104	1 565	2,3
VERA plus s.r.o.	Umelecká tvorba	7 973	-552	-6,5
JC - Autotech, spol. s r.o.	Činnosti herní a stávkových kancelárii	6 590	-11 106	-10,5
INVICT, s.r.o.	Fitnescentrá	6 493	-23 832	-18,3
EuroHostess Agency s.r.o.	Ost. záb. činnosti a voľnoč. aktivity	0	0	0

Zdroj: www.indexpodnikatela.sk